

Lėtojo turizmo skatinimas Ukmergės, Tauragės ir Alytaus rajonuose

Strategija

Užsakovas: Ukmergės rajono vietos veiklos grupė

Vykdytojas: UAB „Eurointegracijos projektai“

2020 m., Ukmergė

Turinys

Įvadas.....	4
Santrumpos.....	5
1. Strategijos naujumas ir aktualumas.....	9
1.1. Turizmas kaip viena iš svarbiausių ūkinės veiklos šakų bei edukacijos formų pasaulyje ir Lietuvoje	10
1.2. Lėtojo turizmo sąvokos ir sampratos ištakos.....	11
1.3. Lėtojo turizmo koncepcija, raida pasaulyje ir Lietuvoje	17
1.3.1. Lėtasis turizmas Slovėnijoje.....	19
1.3.2. Lėtasis turizmas Austrijoje	23
1.3.3. Lėtasis turizmas Kroatijoje.....	26
1.3.4. Lėtasis turizmas Vengrijoje	27
1.3.5. Lėtojo turizmo perspektyvos Lietuvoje.....	29
2. Lėtojo turizmo galimybių įvertinimas.....	36
2.1. Lėtojo turizmo išteklių ir autentiškumo vertinimas Ukmergės, Alytaus, Tauragės rajonuose.....	36
2.1.1. Alytaus rajono turizmo išteklių ir autentiškumas	37
2.1.2. Tauragės rajono turizmo išteklių ir autentiškumas	44
2.1.3. Ukmergės rajono turizmo išteklių ir autentiškumas	50
2.2. Lėtojo turizmo diegimo reikalavimai (galima įstatyminė bazė).....	56
2.2.1. Apgyvendinimo paslaugos	57
2.2.2. Viešojo maitinimo paslauga.....	62
2.2.3. Maisto produktų gamyba (namuose) (EVKL 10).....	64
2.2.4. Turistų gidų veikla (EVKL 79.90).....	65
2.2.5. Laisvalaikio ir pramogų organizavimo veiklos	66
2.2.6. Verslo liudijimas	68
2.2.7. Individuali veikla.....	69
2.2.8. Mažoji bendrija.....	71
2.2.9. Uždaroji akcinė bendrovė.....	75
2.3. Lėtojo turizmo Ukmergės, Alytaus, Tauragės rajonuose rekomendacijos.....	76
2.3.1. Lėtojo turizmo rekomendacijos Alytaus rajonui	77
2.3.2. Lėtojo turizmo rekomendacijos Tauragės rajonui	86
2.3.3. Lėtojo turizmo rekomendacijos Ukmergės rajonui	91
3. Lėtojo turizmo galimi paslaugų teikėjai ir jų bendradarbiavimo galimybės.....	101
3.1. Ukmergės rajono, Veprių sen. galimų paslaugų teikėjų analizė	102
3.2. Alytaus rajono, Nemunaičio sen. galimų paslaugų teikėjų analizė	107
3.3. Tauragės rajono, Mažonų sen. galimų paslaugų teikėjų analizė.....	111

3.4.	Rajonų bendradarbiavimo veiklos planas	115
3.4.1.	Tikslai ir uždaviniai, jų įgyvendinimo priemonių planas	116
4.	Turizmo išteklių pritaikymo visuomenės edukacijai ir poreikiams išaiškinti tyrimo analizė ir rezultatų apibendrinimas	122
4.1.	Tyrimo metodologijos pasirinkimas	122
4.2.	Tyrimo duomenų analizė ir rezultatų apibendrinimas	123
4.3.	Tyrimo išvados	142
5.	Išvados ir pasiūlymai	144
5.1.	Išvados	144
5.2.	Pasiūlymai	148

IVADAS

Lėtas gyvenimas – kokybiškas gyvenimas

Turizmo sektorius – viena aktyviausiai kintančių ekonomikos šakų, nuolat ieškanti naujų idėjų, kaip pritraukti potencialius turistus. Jau daugiau kaip dešimt metų pasaulyje itin diskutuojama darniojo turizmo idėja, kuri galima suprasti kaip gyvenimo būdą, paremtą darna tarp gamtos ir žmogaus veiklos. Darnusis turizmas inspiruoja atsirasti vis naujas, tvarumo idėja paremtas, turizmo rūšis. Vienas tokių – lėtasis turizmas.

Lėtojo turizmo ištakos prasidėjo Italijoje – šalyje, garsėjančioje itin temperamentingais, triukšmingais ir, rodos, niekad vietoje nenustygstančiais žmonėmis, kur, regis, kiekvienas vadovaujasi tik jam pačiam suprantamomis taisyklėmis. Tokį chaotišką, karštligišką itališko miesto paveikslą puikiai papildė ir būriai turistų, bandančių suspėti į visus garsiausius lankytinus objektus.

Pavargę nuo nuolatinio skubėjimo, karštligiškos sumaišties, pasiilgę kokybiško gyvenimo ir įkvėpti Lėto maisto judėjimo („Slow foods“), 1999 m. Orvieto meras Stefano Cimicchi, Bra miesto meras Francesco Guido ir Positano meras Domenico Marrone, pasirašė susitarimą, kad jų vadovaujami miestai taptų lėtaisiais ir nepasiduotų šiuolaikinio pasaulio greičio kultui bei šėlsmui. Taip gimė „Citta slow“ judėjimas, propaguojantis lėtą ir kokybišką gyvenimo būdą. Kiekvienas miesto gyvenimo aspektas, plėtra, miestiečių gyvenimo kokybė buvo peržiūrėta pagal lėtumo principus, sugalvotus Carlo Petrini – Lėtojo maisto judėjimo pradininko, kuris teigia, kad malonumas svarbiau nei pelnas, o žmonės – nei valdžia.¹

Lėtasis turizmas (angl. slow tourism) – tai darnumo idėjomis paremtas požiūris į keliones, pabrėžiantis ryšį su vietiniais žmonėmis, kultūromis, maistu ir muzika, o kelionės yra skirtos augti ir mėgautis, kartu išlaikant vietos bendruomenių ir aplinkos tvarumą. Tai ne tik naujas madingas būdas keliauti, tai – mąstysena, kur patirties kokybė yra svarbesnė nei patirtis².

Lėtasis turizmas nėra naujiena pasaulyje, jį itin aktyviai propaguoja Slovėnija, Austrija, Kroatija, Vengrija. Kurdamos „Citta slow“ miestų įvaizdį, šios šalys sukūrė tam tikrais kriterijais pagrįstą prekinį ženklą, kurių patirtis galima išnaudoti ir Lietuvoje. Tačiau kiekviena šalis, tame tarpe ir Lietuva, turi savo išskirtines ypatybes, į kurias reikia atsižvelgti, rengiant lėtojo turizmo strategiją.

Šia strategija bus siekiama išgryninti esminius faktorius, suponuojančius lėtąjį turizmą, taip pat siekiama nustatyti išryškinti ir įvertinti turimus resursus lėtojo turizmo plėtrai pasirinktuose vietovėse, analizuojant aplinkos, gamtinių, kultūrinių, etnografinių, kulinarinių, resursų tinkamumą naujų paslaugų plėtrai bei išsiaiškinti, ar yra pakankamai paslaugų teikėjų, galėsiančių teikti tokio pobūdžio paslaugas.

¹ Lėtieji miestai – užuovėja nuo šiuolaikinio pasaulio greičio kulto. In: <http://www.kelioniuklubas.lt/keliones/letieji-miestai-uzuoveja-nuo-siuolaikinio-pasaulio-greicio-kulto/>
² (<https://remoteyear.com/blog/what-is-slow-travel>).

SANTRUMPOS

Aktyvùsis turizmas / active tourism – keliavimas naudojant savo fizines ir dvasines jėgas, pvz., dviračių, slidžių, žygeivių, kalnų, urvų ir kitų formų turizmas

Alternatyvùsis turizmas / alternative tourism – appropriate tourism, turizmo rūšis, kuria siekiama mažinti neigiamą ir didinti teigiamą turizmo poveikį socialinei, kultūrinei bei fizinei aplinkai. Masinio turizmo alternatyva, siejamas su nedidelių turistų grupių veikla; propaguoja kontroliuojamą ir reguliuojamą turizmo plėtrą siekiant saugoti gamtą ir puoselėti vietinių gyventojų papročius, tradicijas, vertybes.

Apgyvėdinimas / accommodation – location, nakvynės suteikimas ir sudarymas sąlygų tenkinti higienos poreikius.

Apžvalginė keliōnė / panoramic tour – trumpa ekskursija miestui ar vietai apžiūrėti neišlipant iš transporto priemonės.

Atsakingasis turizmas / responsible tourism – viena masinio turizmo alternatyvų. Apibūdina turistų atsakingą elgesį su lankomos šalies gamta, kultūra bei vietiniais gyventojais.

Atvykstamùsis turizmas / incoming tourism – turizmo rūšis, kai užsienio šalies gyventojai keliauja į priimančiąją šalį.

Autentiškùmas / authenticity – turizmo produktų (meno, festivalių, ritualų, virtuvės, aprangos ir kt.), sukurtų ir pagamintų vietinių gyventojų, tikrumas ir patikimumas.

Darnùsis turizmas / sustainable tourism – turizmo plėtos ir planavimo koncepcija, skatinanti plėtoti turizmą išsaugant natūralią gamtos bei kultūros aplinką.

Dviračių turizmas / bicycle tourism, cycle tourism – turizmo rūšis, kai pavieniui ar grupėmis kelijama dviračiais vietovėmis, kuriose yra speciali infrastruktūra (dviračių takai, stovėjimo aikštelės ir kt.)

Ekolōginis turizmas / ecotourism – turizmo rūšis, kai kelijama į saugomas gamtines teritorijas norint jose apsistoti, studijuoti, stebėti augalus, gyvūnus bei vietos kultūrą ir nekenkti aplinkai, o vietiniams gyventojams suteikti socialinių ekonominės veiklos galimybių.

Ekskursija – trumpiau kaip parą trunkantis objektų ar vietovių lankymas pagal nustatytą maršrutą arba išvyka pažintiniais tikslais, dalyvaujant gidui.

Etninis turizmas / ethnic tourism – turizmo rūšis, kai pagrindinis turistų kelionės tikslas yra susipažinti ir bendrauti su tam tikros etninės grupės atstovais.

Etnokultūrinis draustinis / Ethnocultural reserve – teritorija, kurioje saugomas vertingas etnografinis kompleksas – statinių grupė, gyvenvietė ar jų grupė, tradicinis kultūrinis kraštovaizdis, žemės naudmenos.

Gamtinė aplinkà / nature environment – visuma gamtos sąlygų ir gyvųjų bei negyvųjų, natūralių ir žmonių veiklos pakeistų objektų, kurie daro įtaką joje gyvenantiems žmonėms ir kitiems gyviems organizmams.

Gamtiniai ištekliai – natūralūs žmogaus aplinkos komponentai, kuriuos jis naudoja savo poreikių patenkinimui. Jiems priskiriama vertė susijusi su medžiagos / energijos paplitimu ir jos paklausa. Pvz., šiems ištekliams priskiriama saulės energija, oras, vanduo, dirvožemis, miškai, naudingosios iškasenos (pvz., nafta, metalų rūdos, durpės), kraštovaizdis, kt.

Gamtos mėgėjų turizmas / nature tourism – turizmo rūšis, kai turistų pagrindinis kelionės tikslas – buvimas gamtoje ir jos stebėjimas.

Gastronomija / gastronomy – 1. valgių gaminimo mokslas; 2. gėlavos maisto prekės (sviestas, sūris, dešra, mėsa, žuvis, salotos, ikrai, gėrimai).

Gidas – asmuo, vedantis ekskursijas, vadovaujantis kelionėmis.

Hidrogrāfinis draustinis / hydrological reserve – teritorija, kurioje saugomi kokie nors hidrografinio tinklo (upių, ežerų, tvenkinių) elementai ar jų dalys.

Informacijos paieška, kaupimas, naudojimas – tikslinių žinių, duomenų, perduodamų žodžiu, raštu (tekstu, lentelėmis, brėžiniais, sutartiniais ženklais ir pan.) arba kitais būdais paieška (internete, spausdintoje literatūroje ir pan.), atranka, sisteminimas ir naudojimas.

Išteklis, resursas – riboto prieinamumo priemonė veiksmui atlikti, procesui pradėti, kuri yra sunaudojama ir gali išsibaigti.

Káimo turizmas / rural tourism – turizmo rūšis, kai keliautojai apgyvendinami kaimo vietovėje ir čia jiems teikiamas ↑ turizmo paslaugų rinkinys.

Káimo turizmo paslaugà / rural tourism service – kaimo vietovėje ūkininko sodyboje ar individualiame gyvenamajame pastate teikiamos apgyvendinimo ir kitos papildomos paslaugos. Kambarių skaičius gali būti ribotas. Kaimo vietovei gali būti priskiriami ir nedideli miesteliai.

Káimo turizmo sodýba / farmhouse – kaimo vietovės gyvenamasis kompleksas, kuriame teikiamos apgyvendinimo ir kitos paslaugos. Sodybą sudaro gyvenamasis namas ir priklausiniai (svirnas, tvartas, pirtis ir kita), taip pat aplinka. Káimo viėšbutis /pranc. chambre d’hôte rurale, privatus būstas kaimo vietovėje ar užmiestyje, teikiantis apgyvendinimo paslaugas.

Kelionių vadovas – asmuo, kuris suteikia kelionės informaciją ir lydi pavienius ar žmonių grupes kelionėse šalies viduje arba užsienyje.

Maršrutas – numatytas vykimo kelias, kelionės planas.

Māsinis turizmas / mass tourism – hard tourism, turizmo rūšis, kai ribotoje erdvėje susitelkia dideli srautai turistų, kuriems teikiamos standartinės paslaugos.

Nacionālinis pārkas / national park – kompleksinės paskirties saugoma teritorija, steigiama nacionalinės svarbos kraštovaizdžio kompleksams ir antropoekosistemoms, reprezentuojančioms valstybės etnokultūrinius, gamtinius ir kultūrinius savitumus, saugoti, tvarkyti bei jų naudojimui

reguluoti. Lietuvoje yra 5 nacionaliniai parkai: Aukštaitijos, Dzūkijos, Žemaitijos, Kuršių nerijos, Trakų istorinis.

Neorganizúotas turizmas / selfhelp tourism – keliavimas pagal pačių turistų susidarytą maršrutą ir savarankiškai pasirūpinant turizmo paslaugomis.

Organizúotas turizmas / organized tourism – kelionių organizatoriaus parengta programa pagal reikiamas paslaugas keliautojams

Pasyvùsis turizmas / passive tourism – keliavimas transporto priemonėmis (automobiliais, lėktuvais, traukiniais).

Pilgriminė keliõnė / pilgrimage – individuali ar kolektyvinė tikinčiųjų kelionė į šventąsias vietas.

Poilsinis turizmas – tai tokia turizmo rūšis, kai žmonės vengia sudėtingos veiklos, siekia pailsėti, pakeisti aplinką.

Pristatymas – glaustas, informatyvus ir vaizdus gaminio/paslaugos pateikimas pasirinkta forma ir būdais: pranešimas naudojant informacines technologijas, interneto svetainė, plakatas, stendinis pranešimas, filmukas, lankstinukas, straipsnis sienlaikraštyje ir pan. Pristatoma projektinė idėja, jos realizavimo etapai, svarbiausi momentai ir rezultatai, nurodoma ir argumentuojama sukurto produkto / paslaugos nauda. Pristatymo trukmė 5-15min

Problemų sprendimas – įvairių sprendimo variantų numatymas, tinkamo pasirinkimas ir pagrindimas.

Reklama – yra žinių, duomenų apie ką nors skleidimas, norint išpopuliarinti, išgarsinti ką nors, padidinti paklausą.

Rekreacinė veikla – aktyvus laisvalaikis, kai norima kur nors realizuoti savo energiją. Tai aktyvi rekreacija, hobis, atostogos, sportas savo malonumui.

Religinis turizmas / religious tourism – kelionių rūšis, kurios pagrindinis tikslas – susipažinti su religiniu paveldu (bažnyčiomis ar religine patirtimi); kelionės į šventąsias vietas, pvz., Jeruzalę (Yerushalaym), Meką (Makka), Lurdą (Lourdes).

Sezoniškumas / seasonality – su metų laikų kaita susiję turizmo pokyčiai – laikinas turistų srautų ir turizmo masto kitimas.

Svečių aptarnavimo verslas / hospitality industry – turizmo pramonės dalis, apimanti apgyvendinimo, maitinimo, pramogų ir kurortų paslaugų visumą.

Turistas – asmuo, kuris pažintiniais ar specialias tikslais keliauja po šalį ar į kitas šalis ir apsistoja bent vienai nakvynei už savo nuolatinės gyvenamosios vietos ribų.

Turistinis žygis – organizuotas aktyvus keliavimas gamtinėje aplinkoje nauju ar žinomu maršruto pažinimo, sveikatingumo ir (ar) sporto tikslais.

Turizmas – kelionės siekiant pailsėti, patirti naujų įspūdžių ar pasilinksminti. Nors pastaruoju metu terminas labiau reiškia išvykimą iš savo gyvenamosios ar darbinės aplinkos ribų.

- Kulinarinis turizmas (dar kitaip *gastronominis turizmas*) – autentiškų regiono patiekalų bei gėrimų siūlančių restoranų, barų lankymas.
- Ekoturizmas - turizmo šaka, orientuota į ekologiją; gamtos, kultūros vertybių lankymas, stengiantis kuo mažiau paveikti natūralias vietovės sąlyga.

Turizmo ištekliai – atitinkamos teritorijos gamtos, kultūros, socialinės, ūkio, bei valdymo paskirties objektų vertybės ir galimybės tenkinti turistų poreikius.

Turizmo paslaugų teikėjas / provider of tourism services – fizinis ar juridinis asmuo, organizuojantis turistines keliones ir teikiantis keliautojams visas su jomis susijusias paslaugas.

Viėtiniai gyvėntojai / indigenous people – žmonės, nuo senų laikų gyvenantys tam tikroje geografinėje teritorijoje, kalbantys viena kalba, artimai susiję su vietine gamta ir kultūra. Patiria teigiamą ir neigiamą turizmo poveikį.

Viėtinis turistas / internal tourist – asmuo, keliaujantis po savo šalį, išvykęs iš nuolatinės gyvenamosios vietos ne trumpiau kaip vienai parai.

1. STRATEGIJOS NAUJUMAS IR AKTUALUMAS

Pastarąjį šimtmetį mūsų planetoje pradėjo urbanizavimosi laikotarpis. Gamta nustojo būti terpė, kurioje žmogus gyvena. Ji tapo priemone mūsų poreikiams tenkinti, tarp jų – ir turistiniams. Kaip priešprieša vartojimui, pasaulyje ėmė vis labiau populiarėti tausaus, atsakingo ir nežalojančio turizmo kryptys – ekoturizmas, atsakingasis turizmas, agroturizmas bei lėtasis keliavimas. Visas kryptis apjungia darniojo turizmo idėja, kuris remiasi sąmoningu keliavimu ir siūlo į poilsį pažvelgti šiek tiek kitaip, lėčiau.

Lietuvoje lėtojo turizmo atšaka žengia pirmuosius žingsnius. Vakarų Europos šalyse lėtojo turizmo produktai ir paslaugos sulaukia nemažo populiarumo, kadangi yra alternatyva masiniam turizmui. Aptariamo turizmo kryptį pasirinkę keliautojai sąmoningai ieško autentiškų, tikrų ir tik tai vietai būdingų paslaugų ir produktų, kurie padėtų jiems geriau pažinti kraštą ar šalį, suvokti tradicijas ir kultūrą.

Lėtojo turizmo judėjimas turi savo gerbėjų visame pasaulyje, tačiau kiekvienoje šalyje yra suprantamas ir interpretuojamas įvairiai. Nėra vienos pagrindinės organizacijos ar lyderio, kuris nustatytų lėto keliavimo „taisykles“, tačiau išanalizavus šį turizmą propaguojančių šalių patirtis, išryškėjo keletas kertinių vertybių, kurios būdingos šiam judėjimui:

- Vietovė
- Patirtis
- Tvarumas
- Socialinė gerovė

Darbo aktualumas. Atsižvelgiant į turizmo, kaip ūkio šakos, sektoriaus potencialą Lietuvoje, stengiamasi plėtoti šį sektorių ir įtraukti, kuo daugiau vartotojų ir naujų investuotojų į turizmo sektorių tam, kad jis nuolat augtų ir atneštų vis didesnę naudą, tiek ekonominę tiek socialinę. Turizmo plėtros pagrindas – valstybinio ir privataus sektoriaus investicijos į viešąjį turizmo infrastruktūrą ir paslaugas, leidžiančią kurti turizmo traukos centrus. Šiuo metu turizmo plėtrą LR riboja tokie veiksniai: sezoniškumas, maža laisvalaikio veiklos įvairovė, nepakankamai išvystytos apgyvendinimo paslaugos, nepakankama turizmo sektoriaus darbuotojų kvalifikacija. Taip pat išlieka didelis poreikis parengti patikslintas regionines turizmo strateginio planavimo, koordinavimo, įgyvendinimo, kontrolės funkcijas.³

Ši strategija rengiama, norint plėtoti ir populiarinti dar vieną turizmo kryptį Lietuvoje – lėtąjį turizmą, kuris galėtų sumažinti minėtas problemas, o ypač prisidėtų prie regionų plėtros, bendruomenių veiklumo skatinimo. Strategija kuriama kaip verslo planas – veiklos modelis, kuris apjungs tam tikros vietovės bendruomenės lėtojo turizmo pasaugų teikėjus ir produktų kūrėjus, kurie bendradarbiaudami kurs pasitenkinimą lėtajam keliautojui ir finansinį gerbūvį vietiniai bendruomenėi.

Strategijos naujumas ir aktualumas išsiskiria tuo, kad didžiausias dėmesys kreipiamas į Lietuvos regionų bendruomenes. Rengiama planas – tarsi atspirties taškas, padėsiantis, vystant su

³ Žilinskas, V. J., Skrodenienė, A. (2008). Turizmo plėtros valdymas regione.

lėtuojų turizmu susijusias veiklas. Pagrindinis tikslas – prisidėti prie regionų vystymo, užimtumo didinimo, neprarandant savo unikalumo, o kaip tik jį pabrėžiant.

Strategijos veiklos modelis, kuriamas trims vietovėms – Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonams ir jose esančioms seniūnijoms – Nemunaičiui, Mažonams ir Vepriams. Ši strategija bus kaip pavyzdys kitų rajonų miestelių ir kaimų aktyvioms bendruomenės, norinčiom plėtoti lėtąjį turizmą.

Strategijos kūrimo procese išryškėja lėtojo turizmo Lietuvoje vizija. Atliktas dabartinės situacijos vertinimas, sąlygoja veiklos plano rengimo darbus bei jo įgyvendinimą ir alternatyvų pasirinkimą. Galiausiai seka ateities uždavinių apibrėžimas.

1.1. Turizmas kaip viena iš svarbiausių ūkinės veiklos šakų bei edukacijos formų pasaulyje ir Lietuvoje

Dėl ekonominės, socialinės ir politinės globalizacijos procesų turizmas tapo viena pirmaujančių ūkio šakų bei pagrindine ūkinės veiklos sritimi ir pajamų šaltiniu daugelyje valstybių. Jungtinių Tautų Pasaulinės turizmo organizacijos (toliau tekste JT PTO) ir Pasaulio kelionių ir turizmo tarybos duomenimis, šiuo metu turizmas yra trečias pagal dydį ekonominis sektorius pasaulyje, kuris sukuria apie 10 proc. bendrojo vidaus produkto (toliau – BVP) pasaulyje. Turizmo sektoriuje pasaulyje dirba 1 iš 10 gyventojų, pajamos iš turizmo paslaugų eksporto 2017 m. sudarė 30 proc. pasaulinio paslaugų eksporto bei 7 proc. pasaulinio prekių ir paslaugų eksporto. JT PTO duomenimis fiksuojamas tarptautinių kelionių augimas per 2018 metus sudarė 6 proc. ir pasiekė 1, 4 mlrd.

Pasak JT PTO analitikų šiuo metu turizmas yra trečias pagal dydį ekonominis sektorius pasaulyje ir 83 proc. pasaulio šalių yra vienas iš penkių pagrindinių pajamų šaltinių. Sparčiam turizmo augimui didžiausią įtaką padarė globalizacijos procesas, sustiprintas šių socialinių–ekonominių veiksnių: didėjančios gyventojų pajamos ir paveldimas turtas, prailgėjusi gyvenimo trukmė, greitesnis ir pigesnis susisiekimas oro transporto priemonėmis, pagerėjęs įvairių turistinių vietovių pasiekiamumas, intensyvus informacinių technologijų panaudojimas. Sparčią turizmo plėtrą taip pat įtakojo ir bendrosios visuomenės vystymosi tendencijos – turizmas tapo viena iš populiariausių laisvalaikio veiklų. Turizmo plėtra aktuali ir Lietuvoje: 2017 metais visos pajamos iš turizmo sektoriaus Lietuvoje sudarė 2 mlrd. 33,4 mln. eurų ir 4,9 proc. BVP, o turizmo paslaugų dalis visame prekių ir paslaugų eksporte sudarė 4 proc. (Lietuvos viešbučių ir restoranų asociacijos 2018m. ataskaita).

Visgi turizmas neturi būti suprantamas tik kaip masinio vartojimo produktas, todėl dar 2001 m. buvo sukurta darnaus turizmo vizija „Darbotvarkė XXI amžiui, 2001“. Didėjant keliaujančių turistų skaičiui atsiranda tokios problemos, kaip darbuotojų išnaudojimas, tarša, pagrindinių gamtinių išteklių per didelis naudojimas, lankytinų vietų niokojimas, taip pat susiduriama su vietinių gyventojų kultūros ir identiteto praradimu. Taigi pagrindinis „Darbotvarkės XXI amžiui, 2001“ tikslas yra – ekonominė gerovė, socialinė lygybė ir sanglauda, aplinkos ir kultūros apsauga.

Siekiant šių tikslų, visų pirma, būtina darniai saugoti bei valdyti gamtos ir kultūros išteklius, kuo mažiau naudoti ir teršti turizmo vietovių išteklius, įskaitant atliekų gamybą. Be to, prie pokyčių būtina prisitaikyti, vadovaujantis bendruomenės interesais, siekti, kad paklausą mažiau įtakotų metų laikai, spręsti turizmo transporto poveikio aplinkai problemą, stengtis, kad turizmas būtų prieinamas visiems, ir gerinti darbo vietų turizmo sektoriuje kokybę.⁴

1.2. Lėtojo turizmo sąvokos ir sampratos ištakos

Lėto turizmo sąvoka (nuo pasaulio iki Lietuvos). Žmonės keliauja norėdami įvertinti natūralią aplinką (ekologinis turizmas), pasinerti į skirtingas kultūras (kultūrinis turizmas), aplankyti autentiškas vietas (paveldo turizmas), patirti harmoniją su aplinka, vietiniais gyventojais (tvarus turizmas), gauti pageidaujamą medicininį gydymą ir paslaugas (sveikatos/medicinos turizmas), bei išbandyti šalies ar regiono virtuvę (gastronominis turizmas). Iš esmės šių turizmo formų ištakos – darnusis turizmas, kuris daugelyje pasaulio šalių jau tampa ne tik sąmoningu keliavimu, bet ir gyvenimo būdu.

Terminas darnus turizmas reiškia turizmą, kuris grindžiamas darnaus vystymosi principais. Šis terminas turi būti naudojamas siejant jį su visu turizmo sektoriumi, o ne su konkrečia turizmo rūšimi. Gerai valdomas didelių srautų turizmas turi būti toks pats darnus, kaip ir mažų srautų specialių interesų turizmas.⁵ Darnaus turizmo veiklas pasaulinė turizmo organizacija apibūdina, kaip kultūrinio vientisumo išlaikymą, ekologinius procesus, biologinę įvairovę ir visas gyvybės palaikymo sistemas (PTO, 2010.). Darnus turizmas turėtų būti žinomas, kaip organizacijų veikla, kuri apima visas turizmo sritis, socialinę, ekonominę, tarpkultūrinę, gamtos apsaugos ir kitas. Šiuo atveju organizacijų pagrindinis siekis būtų skatinti šias turizmui reikalingas veiklas, nedidinant blogo poveikio turizmo ištekliams. Darnaus turizmo koncepcija turėtų būti suprantama, kaip organizacijos veikla turizmo sektoriuje, kuri gerina socialinę ir ekonominę padėtį, neturėdama blogos įtakos turistui ir gamtiniais ištekliams⁶.

Darnus turizmas, taip pat turėtų atsižvelgti į tai, kad tiek keliaujantis žmogus, tiek vietiniai gyventojai turistinėse vietovėse yra ypatingai svarbūs turizmo gamtinių išteklių bei lankytinu objektų išsaugojimui ar turistinės infrastruktūros gerinimui. Darnus turizmas, iš esmės, yra ryšys tarp žmogaus ir aplinkos⁷. Pastebėjus, kad iš tiesų žmogus daro didžiausią įtaką darnaus turizmo formavimuisi ir nuolat didėja susidomėjimas darnaus turizmo skatinimui, yra teigiama, kad XXI a.

⁴ Marozienė, I., Andriulienė, R., Pabby, K., Pernavaitė, I., Radilavičiūtė, D., ir Ringailaitė, I. (2010). Darnaus turizmo vystymosi gairės. Vilnius: Petro ofsetas.

⁵ Stravinskienė, V. (2013). Turizmo sektoriaus būklės vertinimas darnaus vystymosi požiūriu. Žmogaus ir gamtos sauga, 2, 86-89.

⁶ Szymańska, E. (2013). Implementation of sustainable tourism concept by the tourists visiting national parks. Journal of Environmental and Tourism Analyses, 1, 64-79.

⁷ Aall, C. (2014). Sustainable tourism in practice: Promoting or perverting the quest for a sustainable development?. Sustainability, 6(5), 2562-2583.

visos turizmo rūšys turėtų būti vystomos darnaus turizmo kontekste, kitaip tariant ne darnaus turizmo turėtų nelikti⁸.

Pasaulinė turizmo organizacija darnų turizmą apibrėžia, kaip dabarties ir praeities ekonominius, socialinės aplinkos veiksmus, kurių pagrindinis dėmesys yra skirtas į lankytojų poreikius, pramonę, aplinką ir vietinius gyventojus (PTO, 2015). Pasaulinė turizmo organizacija labiausiai išskiria savo darnaus turizmo sąvokoje turistą ir vietinius gyventojus aplink, kuriuos vyksta visi turizmo sektoriaus veiksniai.

Darnaus vystymosi sąvoka apibūdinama tokia vystymosi politika, kuria siekiama patenkinti su gerove susijusius visuomenės ekonominius, socialinius ir aplinkos poreikius artimiausiu, vidutinės trukmės ir svarbiausiai ilgalaikiu periodu. Ši sąvoka paremta prielaida, kad vystymasis turi tenkinti šiandienos poreikius ir nekelti pavojaus ateities kartų gerovei. Praktiškai tai reiškia, kad reikia sudaryti ilgalaikės ekonomikos plėtros sąlygas užtikrinant tinkamą aplinkos bei socialinę apsaugą⁹. Taigi galima teigti, kad darnaus turizmo sąvokos apima labai daug kitų turizmo krypčių.

Lėtasis turizmas – naujausias turizmo tendencijas, bei turistų poreikius atitinkanti forma, kuri akcentuoja teigiamą poreikį su aplinka bei asmeninę ir socialinę gerovę. Per lėtojo turizmo, kaip naujos turizmo formos vystomą infrastruktūrą prisidedama prie vietos plėtros, o sukurtos ar išlaikomos darbo vietos gali padėti kovoti su pramonės ar bendruomenių (kaimo) nuosmukiu. Lėtasis turizmas apima kultūros ir gamtos paveldo išsaugojimą ir puoselėjimą, pradedant menais ir baigiant vietos gastronomija ar gamtinės įvairovės išsaugojimu.

Lėtojo turizmo idėja remiasi darnaus turizmo principais, tačiau pats lėtojo turizmo judėjimas atsirado 1999 m., kai nedidelio Toskanijos miestelio merui Paolo Saturnini kilo nauja idėja apie tolimesnį miesto vystymąsi, jis pasirinko kitokį plėtros kelią, paremtą gyvenimo kokybės gerinimu. Šias idėjas jis ėmėsi skleisti visoje šalyje.

Greitai Paolo Saturnini idėjos buvo perimtos Bra, Orvieto ir Positano miestelių merų. Naujas idėjas parėmė ir „lėtojo maisto“ asociacijos prezidentas Carlo Petrini. Taip atsirado „Cittaslow“ asociacija, kurios pagrindinis tikslas vis dar yra plėsti lėto maisto filosofiją vietinėms bendruomenėms ir miestų valdžiai ir pritaikyti ekogastronomijos sąvokas kasdieniame gyvenime.

Į asociaciją įstojusias savivaldybes motyvuoja idėja atgaivinti buvusį laiką ir smalsius žmones, kurie gyvena lėtą ir sveiką gyvenimą, paremtą gamtos ciklais, gerbiantys kitų ir savo sveikatą, vertinantys produktų ir gero maisto tikrumą, išlaikę turtingų patrauklių amatų tradicijas. Šiuose miestuose yra visko – meno kūrinių, gyvų miesto aikščių, teatrų, parduotuvių, kavinių, restoranų, galima pajusti vietos dvasią ir nepalietą peizažą, patirti religinių apeigų spontaniškumą, pagarbą tradicijoms, lėtą ir ramų gyvenimo džiaugsmą.

Be to, „Lėti miestai“ siekia skatinti dialogą ir bendradarbiavimą tarp vietos gamintojų ir vartotojų. Vykdydamos svarbiausias aplinkos išsaugojimo, darnaus vystymosi skatinimo ir miesto gyvenimo gerinimo idėjas, „Lėti miestai“ skatina maisto produktų gamybą natūraliais ir aplinkai nekenksmingais būdais. Taipogi, skatina naudoti technologijas, orientuotas į aplinkos ir miesto struktūros kokybės gerinimą.

⁸ Garliauskaitė, R., ir Stravinskienė, V. (2015). Kauniečių nuomonė apie darnų turizmą ir jų kelionių įpročiai. *Žmogaus ir gamtos sauga*, 2, 112-115.

⁹ Darnus Lietuvos Vystymąsis: Teorija Ir Praktika, 2014.

Priskyrimas „Lėtųjų miestų“ judėjimui taps kokybės ženklu mažesnėms bendruomenėms (gali kryptis tik tos, kurių gyventojų skaičius mažesnis nei 50 000). Lėti miestai nėra valstybių sostinės ar regionų didieji miestai, tačiau stiprios bendruomenės santalka, kuri pasirinko pagerinti savo gyventojų gyvenimo kokybę.¹⁰

Lėtojo turizmo sektoriaus potencialas. Turizmo sektorius, kaip ir kiekvienas kitas šalies ekonomikos sektorius, susiduria su didėjančia konkurencija. Remiantis Pasaulio Ekonomikos Forumo duomenimis 2019¹¹ metais kelionių ir turizmo konkurencingumo indekse Lietuva tarp 140 valstybių užima tik 59 vietą. Tačiau pagal statistiką 2019 metais¹² (lyginant su 2018 metais) padidėjo turistų poreikis apgyvendinimui - didžiausias augimas, lyginant su visa Europos Sąjunga buvo Slovakijoje ir Lietuvoje (atitinkamai +13,4 proc. ir +10,1 proc.). Tai rodo augantį turizmo potencialą, bei plėtros poreikį.

Lietuvoje Naujausiais duomenimis 2020 m. vasarą atliktame Vietinio turizmo tyrimo paslaugos tyrime svarbiausi aspektai, pagal kuriuos keliautojai vertina pasirenkamą kelionės vietovę, tapo apgyvendinimo paslaugos kainos ir kokybės santykis, bendra vietos infrastruktūra, vandens telkinių infrastruktūra bei gamtos objektų pasiūla. Mažiausiai įtakos turi naktiniai klubai, sporto renginiai bei dar tik populiarėjanti ir kelio į lietuvių keliautojo širdį ieškanti ornitologinio turizmo šaka.

Tuo tarpu, restoranų pasiūla svarbi jaunesnio amžiaus t.y. 18–25 metų amžiaus keliautojams, tuo tarpu vyresnio amžiaus (56–74 m.) segmente išsiskiria kultūrinio turizmo objektai (muziejai, pilys, dvarai) bei galimybė apsilankyti kultūriniuose renginiuose (miesto šventėse, koncertuose, spektakliuose). Gamtos turizmo objektai (pažintiniai takai, apžvalgos bokštai, parkai, piliakalniai, atodangos) labiau traukia šeimas turinčias vaikų.¹³

Šis tyrimas atskleidė turistų susiskirstymą į skirtingas grupes, jų diferencijuotus poreikius, todėl atsiranda didesnė galimybė dar neatrastiems turizmo rinkos dalyviams prisitraukti savo „klientus“, žinant jų poreikius. Turistų poreikiai gali pakoreguoti ir regionų plėtrą, siekiant sumažinti, bet kokį neigiamą turizmo poveikį. Augimas užtikrinant kokybę, o ne kiekybę yra svarbus kaip niekada anksčiau.¹⁴ Pasaulio turizmo organizacijos (PTO) teigimu, darnusis turizmas turi optimaliai naudoti gamtos išteklius ir rūpintis gamtos paveldo bei biologinės įvairovės apsauga. Vienas svarbiausių darniojo turizmo principų – atsakingas turimų išteklių naudojimas ir jų išsaugojimas ateities kartoms.

¹⁰ International Network of Cities where living is Good. Prieiga internete: <https://www.cittaslow.org/content/association>

¹¹ World Economic Forum (2019). The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. Prieiga internete: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf

¹² Eurostat (2020). Prieiga internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics_-_nights_spent_at_tourist_accommodation_establishments#First_results_for_2019

¹³ Vietinio turizmo tyrimo paslaugos. Kiekybinio tyrimo ataskaita. Birželis, 2020. Prieiga internete: https://www.lithuania.travel/uploads/ataskaitos/Vietinio_turizmo_tyrimas_ataskaita.pdf

¹⁴ World Tourism Organization (2019). International Tourism Highlights. Prieiga internete: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>

Lėto turisto profilis. Remiantis Italijoje ir Slovėnijoje atliktu kokybiniu tyrimu, buvo nustatytas lėto keliautojo profilis, kuriame akcentuojamas motyvas ir apsistojimo dienų skaičius. Lėto turisto motyvai keliauti yra poilsis, kultūra, maistas bei apsistojimo dienų skaičius (> 4 dienos)¹⁵. Ekspertų nuomone, keliautojas atitinka lėto turisto profilį tokiu atveju, jei jis bent vieną naktį praleido numatytoje kelionės vietoje. Pagal statistiką Lietuvoje didžiausias nakvynių skaičius, tenkantis vienam turistui (2019 m.)¹⁶ buvo Alytaus apskrityje – 3,2 nakvynės. Bendrai Lietuvoje turistai (vietiniai ir užsienio) apsistoja vidutiniškai 2,2 nakvynėms (be kaimo turizmo sodybų). Kaimo turizmo sodybose vidutinė poilsio trukmė buvo 1,92 nakvynės (2017 m. duomenys¹⁷).

Šie duomenys atskleidžia, jog kelionės su nakvyne nėra itin populiarios Lietuvoje, pirmiausia, dėl nedidelių atstumų, kuriuos keliautojai gali lengvai įveikti per vieną dieną. Norint padidinti nakvynių skaičių, t.y. priversti žmogų pasilikti ilgiau, reikia jam pasiūlyti motyvą – tam tikrų, išskirtinių, tam regionui būdingų pramogų, turizmo produktų ir pan.

Lėto turisto motyvai. Kaip pagrindiniai lėto turisto motyvai yra apibrėžiami: atsipalaidavimas (reiškia būseną, kai nėra spaudimo, streso, įtampos, nerimo ir susijaudinimo (nervingumo), suteikiant lengvumo, jaukumo, ramybės ir palengvėjimo jausmą), savęs pažinimas (lėtai keliaujant keliautojas gali pažinti savo vidinę būseną, įgyti išvalgų apie save, sustiprinti savęs augimo jausmą ir patirti pilnatvę), siekis atitrūkti nuo kasdienybės, naujovių ieškojimas, įsitraukimas ir atradimas (lėtų kelionių metu per naujas ir unikalias patirtis yra įgyjama žinių, ieškoma naujovių: vietose, žmonėse, pramogose – įvairiose susijusiose veiklose).¹⁸

Lėtojo turizmo potencialas Lietuvoje labai didelis, pasižymintis gausiais gamtos ir kultūros ištekliais, aktyvia renginių gausa regionuose. Atliktas „Vietinio turizmo paslaugos tyrimas“¹⁹ atskleidė potencialių turistų grupes, kurios susidomėtų lėtojo turizmu. Beliko išanalizuoti paslaugų teikėjus ir produktų tiekėjus, kurie atitiktų lėtojo turizmo kriterijus.

Apibrėžiant Lėtojo turizmo kriterijus Lietuvoje itin svarbi užsienio šalių patirtis ir „Cittaslow asociacijos“ principais, tačiau kiekviena šalis išsiskiria savo ypatumais. Lietuvoje kriterijai yra formuojami Ukmergės, Tauragės ir Alytaus rajonų vietos veiklos grupėse, finansuojamose pagal Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos priemonę LEADER. Formuojant kriterijus, esminis dėmesys skiriamas paslaugų teikėjams ir prekių – produktų tiekėjams, ypač naujų, unikalių rinkos dalyvių paieškai. Vietos veiklos grupių diskusijų metu atsirado naujas terminas – lokalus turizmas.

Lokalus turizmas – lėtojo turizmo kontekste, apibrėžiama vietovė (teritorinis vienetas), kurioje yra visos turizmo paslaugos: maitinimas, apgyvendinimas, pramogos, laisvalaikio leidimo

¹⁵ Guidelines for the development of the Slow Tourism project. Prieiga internete: http://www.slow-tourism.net/contentsite/images/WP_2-3_Slides_English.pdf

¹⁶ Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=cea7b6db-d565-4699-8a58-863bab10763d#/>

¹⁷ Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=5606501>

¹⁸ Oh, H., Assaf, A. G., & Baloglu, S. (2016). Motivations and goals of slow tourism. *Journal of Travel Research*, 55(2), 205-219.

¹⁹ Vietinio turizmo tyrimo paslaugos. Kiekybinio tyrimo ataskaita. Birželis, 2020. Prieiga internete: https://www.lithuania.travel/uploads/ataskaitos/Vietinio_turizmo_tyrimas_ataskaita.pdf

būdai, muziejus. Jos teikiamos išskirtinai tik vietinių gyventojų, pristatančių tos vietos gyvenimo būdą, kultūrą, tradicijas, pagarbą aplinkai ir t.t.

Lokalaus turizmo kriterijai Lietuvoje

- Visos paslaugos ir prekės teikiamos tik vietinių žmonių.
- Paslaugų teikėjus ir prekių tiekėjus vienija darnaus vystymo ir tvaraus vartojimo filosofija.
- Visos paslaugos gaunamos asmeniškai, bendraujant su vietiniais žmonėmis, tačiau teikėjai nesitaiko prie atvykstančių, juos tiesiog priima savo aplinkoje, taip siekdami atspindėti tikrą vietinių gyvenimą.
- Maistas – vietinis, užaugintas tame regione, sezoniškas.
- Gamta – pažintiniai takai, slėniai, dviračių takai, vandens objektų pažinimas ir kiti gamtos elementai, pritaikyti pažinimui.
- Asmenybė – vietinis žmogus – gidas arba vedlys, kuris gali reprezentuoti vietovę tiek savo žiniomis, tiek iškalba, arba
- Asmenybė, kuri užsiima išskirtine veikla ir savo aplinkoje priima turistus, pasakoja apie savo užsiėmimą. Tai turėtų būti įdomi ir charizmatiška asmenybė.
- Apgyvendinimas – netradicinė nakvynė gamtos prieglobstyje ar kaimo sodyboje, vietinių teikiama paslauga.
- Pramogos / edukacijos / pažinimas – vietos išskirtinumas: menas, tradiciniai amatai, įvairaus pobūdžio ūkiai, kultūros objektai, karo stovykla ir t. t.
- Muziejus – pristatantis regiono istoriją, vietos palikimą per daiktus, interaktyvias, šiuolaikiškas ir kūrybiškas ekspozicijas.
- Suvenyras – daiktas atspindintis vietovės išskirtinumą.

Lokalaus turizmo atstovas, teikiantis savo paslaugas gali būti apibūdintas šūkiu: „Esu kas esu, nežadu keistis, taikytis prie jūsų. Darau, tai kuo didžiuojuos ir noriu parodyti visiems“.

1 pav. Lėtą turizmą apimantys turizmo tipai

Lėtą turizmą apimantys tipai. Pirmiausia lėtas turizmas yra apibrėžiamas kaip bendras požiūris į turizmą. Kuris yra kaip „skėtis“ – prekės ženklas apimantis skirtingus turizmo tipus.²⁰ Tyrimuose patvirtintas požiūris, kad lėtas turizmas apima: ekologišką, bei gamtos turizmą, agrarinį/kaimo turizmą, sveikatos turizmą, kultūrinį turizmą, maisto turizmą,²¹ religinį turizmą bei piligriminius žygius.²² Lėtojo turizmo koncepcija apima visų turizmo tipų plėtros galimybių scenarijus, kurie būtų nukreipti ne į vartotojišką kultūrą, o į autentiškus išgyvenimus. Lietuvos turizmo rinkodaros strategijoje (2016–2020)²³ buvo pateikti pasiūlymai susiję su Lietuvos, kaip turistinės vietovės, žinomumo didinimu, konkurencingų turizmo produktų kūrimu, veiksmingos rinkodaros įgyvendinimo ir efektyvių komunikacijos kanalų diegimu. Tai gali būti pasiekta racionaliai panaudojant Lietuvos gamtos ir kultūros išteklius, populiarinant tradicijas ir renginius, pristatant turizmo paslaugas tarptautinėse ir vidaus rinkose. Akcentuojami vartotojų elgsenos pokyčiai. Vienas jų – nišinis turizmas, kuomet turistai nori patyrimų, naujų pojūčių, unikalių atradimų.

Lietuva šiuo požiūriu tikrai turi ką pasiūlyti. Todėl Lietuvos lėtojo turizmo įvaizdis galėtų būti siejamas su šalies įvaizdžiu, pagal kurį jis būtų atpažįstamas potencialių lėtojo turizmo keliautojų tarpe tiek Lietuvoje tiek užsienyje. Remiantis žemiau minimomis turizmo kryptimis, pateikiama lėtojo turizmo tendencijų bei poreikio ir galimybių Lietuvoje analizė.

²⁰ Serdane, Zanda, et al. Slow tourism in slow countries: the case of Latvia. (2017). PhD Thesis. University of Salford.

²¹ Murayama and Parker (2012)

²² Singh (2012)

²³ Prieiga internete: <http://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/Turizmas/Rinkodaros%20strategija.pdf>

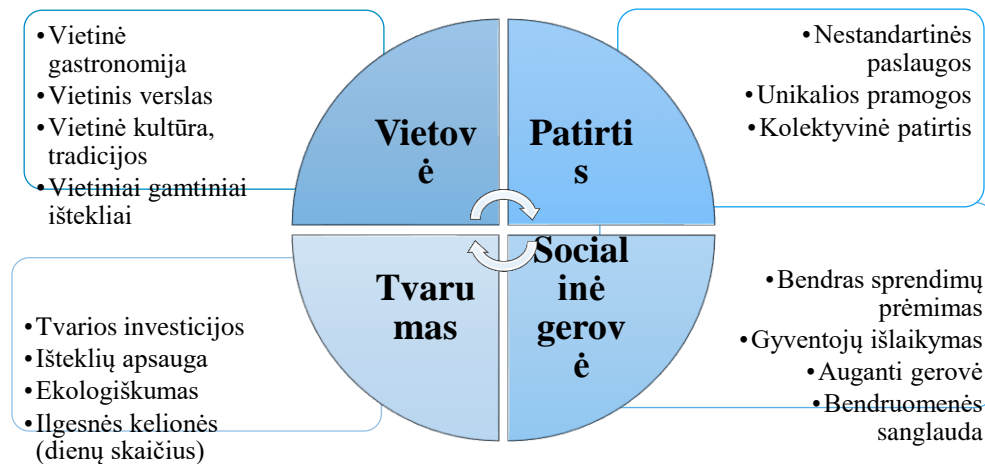
1.3. Lėtojo turizmo koncepcija, raida pasaulyje ir Lietuvoje

Lietuvoje tai dar mažai girdėtas terminas, tačiau Europoje jau keletą dešimtmečių gyvuoja lėtojo maitinimo, lėtų pinigų, lėtojo vaikų auklėjimo, lėtojo miesto, lėtojo gyvenimo būdo idėjos ir jų koncepcijų įgyvendinimas. Visa lėtojo judėjimo esmė – vartoti tik tai, kas užaugo tame krašte, maistą gaminti iš to, kas žaliuoja tuo metu darže, prekes pirkti tik iš vietos ūkininkų ir paslaugų teikėjų, vaikus auklėti pagal natūralius jų poreikius, tiesiog gyventi ir mėgautis gyvenimu.²⁴

Lėtas maistas, lėti miestai, lėtas gyvenimas ir lėtos kelionės. Atrodo, kad šiai dienai, priešdėlis „lėtas“ pridedamas prie kiekvieno sektoriaus, reiškinio ar pramonės. Lėtumas kažkada buvo neigiamas terminas, reiškiantis nesugebėjimą „atsilaikyti“ konkurencingoje darbo ar laisvalaikio leidimo aplinkoje. Tačiau, kaip bebūtų keista, lėtumo reikšmė dabar pradeda kisti – lėtumas šiandien yra naudojamas kaip patikima metafora, padedanti rasti žmogui pusiausvyrą tarp profesinio ir asmeninio gyvenimo, paverčiant tai privalumu.

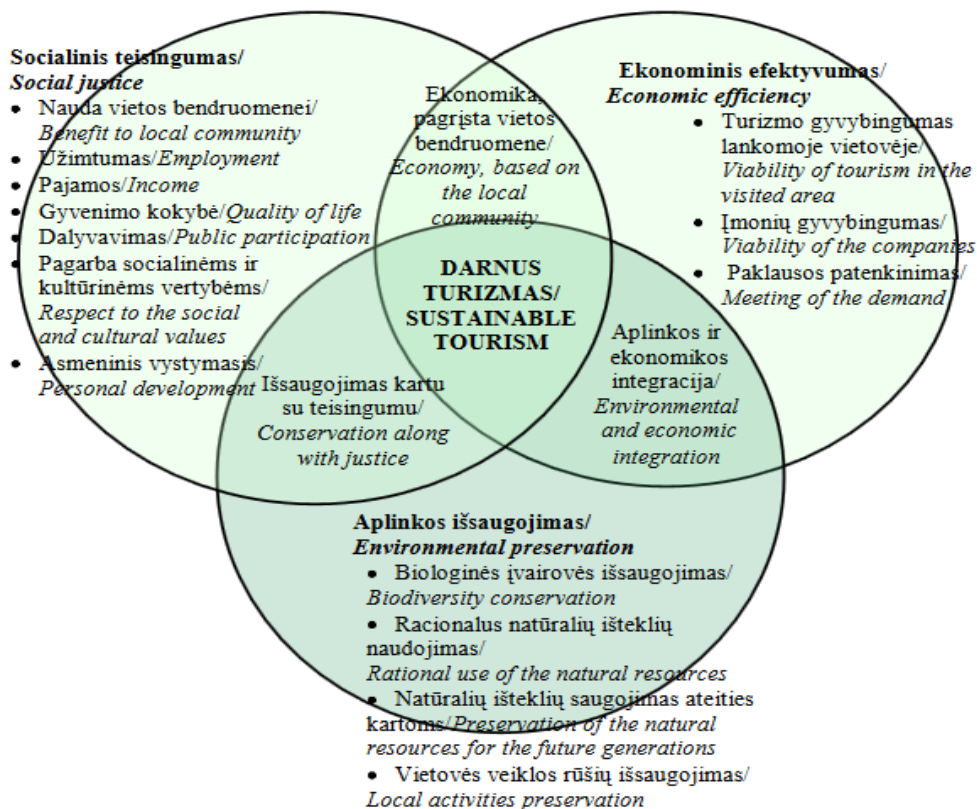
Nors dėl tikslaus lėto turizmo apibrėžimo yra vis dar diskutuojama, tyrėjai mano, kad lėtas turizmas yra nauja turizmo forma, kuri apima ilgesnį laiką keliaujant lėtai, suteikiant turistui gilią, autentišką ir kultūrinę patirtį. Pastaraisiais metais lėto turizmo dėmesys buvo nukreiptas ne tik į aplinkos tvarumą, bet į laiko ir erdvės praktiką, tokiu būdu skatinant asmeninį pasitenkinimą ir gerovę. Bendrai lėtą turizmą galima apibūdinti kaip lėtesnį keliavimą, lankymąsi turistiniuose objektuose bei pasinėrimą į vietinį kraštovaizdį.

Teoriniame lygyje lėto turizmo koncepciją sudaro keturi pagrindiniai modelio elementai: vietovė, patirtis, tvarumas ir socialinė gerovė. Taip yra dėl to, kad pagal naujos koncepcijos vystymąsi turistai ir vietiniai gyventojai yra tame pačiame lygmenyje. Pagrindinių elementų sudedamosios dalys keičiasi (yra pritaikomos) pagal skirtingas šalis, miestus ar bendruomenes.

2 pav. Lėtojo turizmo modelis

²⁴ Kvietimas Alytaus r. ir Druskininkų sav. verslo atstovams dalyvauti tarptautiniame Cult Trips 2:00 projekte: „Paversk savo svajonę verslu! Prieiga internete: <https://alytausrvvg.lt/paverskite-savo-svajone-verslu/>

3 pav. Darniojo turizmo modelis (pagal Hall, 1998)

Jeigu atidžiau išnagrinėsime lėtojo ir darnaus turizmo modelius, suprasime, jog šios dvi turizmo rūšys itin panašios, paremtos tomis pat vertybėmis: socialinė gerovė / teisingumas; aplinkos išsaugojimas / tvarumas; ekonominis efektyvumas, paremtas vietinių verslų skatinimu. Tiek lėtojo, tiek darnaus turizmo akcentas – pasikeitęs žmogaus požiūris į pasaulį, masinį vartojimą, klimato kaitą ir kitas bendražmogiškas vertybes. Pagrindinis skirtumas – potyriai ir emocijos, kurie labai svarbūs lėtojo turizmo kontekste. Potyriai susiję su vietine kultūra, tradicijomis, išskirtinėmis asmenybėmis, gastronomija, amatais. Tačiau lėtojo turizmo apibrėžimas ir koncepcija dar tik formuojami, todėl skirtingose pasaulio šalyse vyksta intensyvūs dialogai dėl sudedamų elementų įtraukimo bei lėto turizmo klasifikavimo.

Pagrindinė problema iškyla tuomet, kai neturima aiškios koncepcijos bei reglamentavimo. Itin sudėtinga aiškiai apibrėžti turizmo rinkos segmentą, kuriam skirta ši turizmo forma, ir todėl yra problematiška sukurti plėtros modelį. Plėtros modeliu gali pasinaudoti kitos šalys, vystančios lėtąjį turizmą savo krašte. Šiuo atveju tikslinga yra atsižvelgti į šalių, kurios jau yra sukūrusios lėto turizmo koncepcijos, teisinius pagrindus, praktiką ir pavyzdžius.

1.3.1. Lėtasis turizmas Slovėnijoje

Lėtasis turizmas ir kriterijai. Žalia – tokia yra Slovėniją reprezentuojanti spalva. Dažnu atveju ši šalis yra vadinama miškų žeme, nes beveik 60 proc. šalies teritorijos yra miškinga. Dėl savo smaragdinių upių, vaizdingų kraštovaizdžių ir gerai išsaugotų paveldo vietų Slovėnija laikoma vienu iš žaliųjų Europos brangakmenių. Tvarumas yra esminė nacionalinių įstatymų dalis ir pagal Geros šalies indeksą šalis užima ketvirtą vietą tarp 153 šalių pagal teigiamą indėlį į planetą bei klimatą. Šalyje taip pat buvo dedamos didžiulės pastangos tvarumo srityje. Štai kodėl turizmo srityje Slovėnija patenka į tvariausių pasaulio šalių sąrašą.

Pastarąjį dešimtmetį Slovėnija aktyviai plėtojo įvairias darnaus turizmo formas ir sukūrė žaliąją Slovėnijos turizmo schemą²⁵ – pagrindinį tvariojo turizmo plėtros ir skatinimo Slovėnijoje mechanizmą, kuris tapo pavyzdžiu visam pasauliui. Globalių tendencijų poveikis žmonių elgesiui vis labiau plečiasi, sukelia tam tikrus turizmo įvykių elgsenos pokyčius ir padeda pagerinti naujų tendencijų įtaką turizmui. Dėl padidėjusio visuomenės supratimo apie tvarumo svarbą, lėtas turizmas tapo nauja tendencija, prieštaraujančia iki šiol vyravusiai masinio arba greito turizmo tendencijai, bei yra svarbesnis nei bet kada anksčiau.

Lėtą turizmą galima laikyti veiksmingiausia tendencija (forma) kuri sukelia turizmo vartojimo pokyčius. Tai, ką reiškia lėtas turizmas, be lėto judėjimo turizmo veiklos metu, galima apibūdinti kaip suvokiamus veiksmus turizmo veiklose: naudojimas produktų, kurie atspindi vietos kultūrą, sustiprina bendravimą su vietos žmonėmis, atkreipia dėmesį į tvarumą, išteklius ir kt.

Slovėnija reaguodama į žmonių poreikius, kurie patiria šiuolaikinės socialinės ir ekonominės aplinkos spaudimą, stresą, laiko stoką, greitą gyvenimo tempą, bendravimo ir tikro kontakto nebuvimą žmonių santykiuose – dar 2007 m. pradėjo įgyvendinti strateginį projektą orientuotą į turistų gerovę – lėto keliavimo skatinimą.²⁶ Projektu buvo siekiama padidinti ir skatinti lėtą turistinių maršrutų skaičių Slovėnijos teritorijose, ypač įtraukiant natūralių ir aplinkosauginių ypatumų turinčias teritorijas, pavyzdžiui: parko zonas, saugomas teritorijas, upių trasas.

Lėto turizmo programa siekiama remti ir plėsti lėto turizmo formas ir sisteminti ekologiškus turizmo nišinius produktus per intervencijas, nukreiptas į integraciją ir telkiant aplinkos ir kaimo išteklius bendram ir integruotam turizmo potencialo plėtojimui. Projekto orientuoto į lėtą turizmą pagrindas – suteikti turistams patirtį, užmegzti ryšį su žmonėmis, šeima, bendruomene ir draugais, suteikti galimybę iš naujo atrasti vietas, maistą, kultūrą ir galiausiai poreikį gyventi prasmingą gyvenimą.

Pagal Slovėnijos apibūdinimą lėto turizmo turistinis produktas pasižymi pagrindiniais elementais, kuriais remiantis šalyje yra vystomos turizmo paslaugos (žr. 3 pav.).

²⁵ Visi programos tikslai atitinka tvarų vystymąsi per ekonominius, socialinius, kultūrinius, gamtinius aspektus. Vietos verslas yra skatinamas įgyti tvarumo ženklumą, tokiu būdu yra skatinamas verslo ekologiškumas.

²⁶ Guidelines for the Slow Tourism Italia Slovenia Programme (2011), The Slow Tourism Strategic Project, Italy-Slovenia, 2007-2013

4 pav. Lėtojo turizmo modelis

Į lėtą turizmą orientuotos paslaugos yra susijusios su vietovėmis, aplinka, poilsiu lauke, kur galima sportuoti bei mėgautis natūralaus kraštovaizdžio galimybėmis, taip pat kultūriniais aspektais, tokiais kaip vyno ar maisto maršrutai, vykstantys per jų gamybos vietas, meno ar religinius paminklais, o svarbiausia – santykiais su vietos žmonėmis.

Lėtas turizmas yra grindžiamas greičio koncepcija – lėtumas yra lėto turizmo veiklos pagrindas. Lėtas turizmas turi atitikti du pagrindinius principus – tinkamą greitį ir realų ryšį su vieta.²⁷ Tinkamas greitis apima bandymą pakeisti savo kasdienes įpročius ir ypač pakeisti savo laiko valdymą, bei požiūrį į greitį. Realus ryšys su vieta, reiškia efektyvios komunikacijos plėtrą ir dalyvavimą vietos gyventojų kasdieniniame gyvenime, giliau susitapatinant su vietos kultūra ir jos unikalumu. Taip pat, lėtas turizmas yra susijęs su ekologija ir darnia plėtra. Darnus vystymasis (ekonominis, socialinis, kultūrinis ir aplinkos) laikomas svarbiu lėto turizmo filosofijos ramsčiu.²⁸

Slovėnija vystydama lėtą turizmą yra savo paslaugas orientuoja į veiklų sumažinimą atostogų metu, kad būtų galima sutelkti dėmesį į kokybę. Turizmo operatorius skatinamas orientuotis į supratimą apie kitokią patirtį: lėtus maršrutus, keliones, neįprastus renginius ir lankytinus objektus. Ši patirtis turi būti lengvai pasiekiamą išplėtotu paslaugų tinklu, kuris būtų prieinamas senyvo amžiaus žmonėms, žmonėms su negalia ar bet kokio amžiaus vaikams. Lėto turizmo koncepcijai yra svarbi konfrontacija su kitais žmonėmis, kuri reiškia asmeninį augimą. Todėl sukurtos mainų galimybės tiek gyvai, tiek internetu turistai skatinami keistis patirtimi, pasiūlymais, įspūdžiais, sprendimais.

Turizmo paslaugų tiekėjai yra skatinami palaikyti ryšį su klientais pasibaigus viešnagei, naudojantis tiek internetinėmis priemonėmis (blogai, socialiniai tinklai ir kt.), tiek palaikant tiesioginius ryšius. Autentiškumo dimensija reiškia teritorijų, produktų, tradicijų ir išskirtinių kultūrinių objektų atradimą. Todėl labai svarbus yra nestandartinių, galinčių pabrėžti skirtumus bei

²⁷ Moira, P., Mylonopoulos, D., & Kondoudaki, A. (2017). The application of slow movement to tourism: is slow tourism a new paradigm?. *Journal of Tourism and Leisure Studies*, 2(2), 1-10.

²⁸ Matos, R. (2004). Can slow tourism bring new life to alpine regions. *The tourism and leisure industry: Shaping the future*, 93-103.

autentišką, paslaugų pateikimas. Turistams suteikiama informacija apie vietos kultūrą, tradicijas ir aplinką, prieinamas daugelio sričių (kultūros, aplinkos, istorijos) ekspertų sąrašas, kad būtų galima susisiekti, siekiant pagerinti autentiškas veiklas.²⁹

Nepaisant lėto turizmo apibrėžimo įvairiapusiškumo, yra sutariama dėl jo pranašumų. Pirmiausia, turistai gali įgyti vertingesnės ir autentiškesnės patirties sulėtindami tempą, pasinerdami į vietas ir gyvendami kaip vietiniai. Antra, lėtas turizmas patenkina tvaraus ir ekologiško turizmo keliamus reikalavimus, bei trečia lėtas turizmas padeda susitapatinti (prisirišti) su vieta - pagrindiniai su lėtu turizmu susiję dalykai yra lėtas tempas, kokybė ir tvarumas.

Lėtojo turizmo praktika. Atsižvelgiant į šiuos lėto turizmo aspektus Slovėnija per skirtingus turizmo produktus (aplinkos, maisto, kaimo, kultūros, socialinius, bei sporto) įtvirtina atostogų patirties įvairovę ir originalumą, skatina žmones įsitraukti į kultūrinę patirtį. Slovėnija yra glaudžiai susijusi su Europos turizmo vietovių tinklu, skirtu plėtoti turizmą taip, kad būtų užtikrintas socialinis, kultūrinis ir aplinkos tvarumas, gerbiant tradicijas, kuriant autentišką patirtį ir naudojantis vietos ištekliais.³⁰

Lėtas judėjimas, kultūra, gamta. Slovėnijos sostinė yra pavyzdys visiems, norintiems organizuoti gyvenimą gamtoje, jo gyventojams ir lankytojams draugiškame mieste – pagrįstą lėto miesto principais. Pastaraisiais metais Slovėnijos sostinė buvo akivaizdžiai pertvarkyta į miestą, kuriame galima mėgautis aukštais aplinkos apsaugos standartais, užtikrinant tvarų judumą. Liubiana, turinti daugiau nei 542 m² viešųjų žaliųjų plotų vienam gyventojui, yra viena žaliausių Europos sostinių, visiškai apsupta miškų ir kalvų. Šios sostinės išskirtinumas atitinka pagrindinius lėto turizmo koncepcijos elementus: lėtumą ir tvarumą – ją galima tyrinėti tik pėsčiomis, dviračiu ar elektriniu traukiniu ar plaukiant baidarėmis bei laivu. Motorinių priemonių eismas yra draudžiamas.³¹

Žalioji Slovėnija yra kupina unikalių pramogų lėto turizmo gerbėjams. Tai apima pėsčiųjų žygius, paukščių stebėjimą, urvų sportą, važiavimą dviračiu ar slidinėjimą slidėmis. Beveik 10 000 kilometrų gerai pažymėtų pėsčiųjų takų kerta Slovėniją. Taip pat yra vykdomos programos skatinančios keliauti po šalį traukiniais, dviračiais ar pėsčiomis. Įgyvendinant lėto turizmo programą buvo sukurti turistiniai paketai, leidžiantys susitapatinti su vietine gamta ar kultūra. Turizmo paslaugų teikėjai, kurie palaiko lėto turizmo principus, paslaugų pasiūlai suteikė pridėtinę vertę – praturtino standartinį pasiūlymą, kad šis tiktų šiuolaikiniam lankytojui ir turistui.³²

Lėtas maistas / gastronomija. Taip pat lėto turizmo autentiškumas gali būti siejamas su patirtimi per maistą. Šiam tikslui sukurtas gastronomicinio turizmo plėtros ir rinkodaros 2019–2023

²⁹ Guidelines for the Slow Tourism Italia Slovenia Programme (2011), The Slow Tourism Strategic Project, Italy-Slovenia, 2007-2013

³⁰ Slovenia Green. Prieiga internete:

https://www.slovenia.info/uploads/zelen_a_shema/slovenia_green_brochure_2015_.pdf

³¹ Slovenia: Feeling the Green Beat. Prieiga internete: <https://www.sustaineurope.com/slovenia-feeling-the-green-beat-20190420.html>

³² Slow tourism in Slovenia. Prieiga internete: <https://www.slovenia.info/en/press-centre/news-of-the-tourism-press-agency/6006-slow-tourism-in-slovenia>

metų veiksmų planas, kurio tikslas – nustatyti pagrindines priemones ir iniciatyvas, kurių reikia norint Slovėniją paversti unikalia gastronominių potyrių vieta.³³ Pagal lėto turizmo koncepciją lėtas maistas (angl. slow food) – tai gastrominis judėjimas, pastaraisiais metais dar vadinamas ekologiniu gastrominiu judėjimu, akcentuojant malonumą, prieinamumą, vietinių gaminamų maisto produktų svarbą, kultūros paveldo išsaugojimą bei sveiką mitybą.³⁴

Šalies lėto maisto judėjime yra skiriamas dėmesys aukštos kokybės, vietoje pagamintiems ingredientams. Šalis turi savo „Taste Ljubljana“ prekės ženklą, kuris atstovauja vietinius produktus, tradicinę ar regioninę virtuves. Vadovaujantis principu „nuo sodo iki stalo“ Slovėniją vis labiau įtraukė į Europos gastrominį žemėlapi. 24–iuose gastrominijos regionuose galima pasirinkti renginius, susijusius su vietinėmis gastrominijos tradicijomis. Todėl šalies gastrominis įvaizdis išlaiko aukštą prestižo lygį dėl pasaulinio lygio renginių ir unikalių gastromininių potyrių, kurie yra viena iš lėto turizmo kryptų.³⁵

Lėtojo turizmo teisinė bazė / reguliavimas. Ekologiška, tvari ir atsakinga plėtra yra Slovėnijos turizmo ramstis, ir visos suinteresuotosios šalys įsipareigoja laikytis šių idealų. Šalyje yra teikiama parama gamtos ir kultūros vertybių bei paveldo išsaugojimui ir apsaugai bei atsakingam ir tvariam turizmo vartojimui.

Nacionalinis šalies identitetas yra aktyviai skatinamas Ekonominės plėtros ir technologijos ministerijos, kuri yra pagrindinė Vyriausybinių institucija, atsakinga už nacionalinės turizmo politikos, kaip bendros ekonominės politikos, rengimą ir įgyvendinimą. Atsižvelgiant į kompleksinį turizmo pobūdį, jį reglamentuoja taip pat kai kurie nacionaliniai įstatymai, reikalaujantys nuolatinio tarpsektorinio koordinavimo. Pagal teisės aktus yra reikalaujama priimti ir penkerių metų turizmo strategiją. Pastaroji strategija yra orientuota į tvarią turizmo plėtrą 2017–2021 metais.³⁶ Strateginis Slovėnijos turizmo politikos planavimas atspindi viešojo ir privačiojo sektorių ir NVO partnerystę.

Ekonominės plėtros ir technologijos ministerija bendradarbiauja ir pirmiausia konsultuojasi su Turizmo rūmais³⁷, Amatų ir smulkaus verslo rūmais³⁸ ir Slovėnijos turizmo asociacija³⁹, visos institucijos yra orientuotos į strateginį turizmo politikos planavimą. Už Slovėnijos kaip turizmo reklamą ir atitinkamą rinkodaros veiklą atsako Slovėnijos turizmo taryba⁴⁰ – viešoji agentūra, turinti šešis biurus Europoje ir dirbanti su kitomis reklamos įstaigomis visame pasaulyje.

³³ Action plan for the development and marketing of gastronomy tourism 2019 – 2023.

³⁴ Repnik, S., & Divjak, A. (2015). Slow food and gastronomic tourism in Slovenia. *Quaestus*, (6), 178.

³⁵ Slovenia - crossroads of gastronomic worlds. Prieiga internete: <https://www.slovenia.info/en/stories/slovenia-a-crossroads-of-gastronomic-worlds>

³⁶ Strategy for the sustainable growth of Slovenian tourism for 2017-2021. Republic of Slovenia Ministry of Economic Development and Technology. Adopted by the Government of the Republic of Slovenia, 5 October 2017

³⁷ Prieiga internete: <https://www.tgzs.si/home/>

³⁸ Prieiga internete: <https://www.ozs.si/english>

³⁹ Prieiga internete: https://www.culture.si/en/National_Tourist_Association

⁴⁰ Prieiga internete: <https://www.slovenia.info/en>

1.3.2. Lėtasis turizmas Austrijoje

Lėtasis turizmas ir kriterijai. Austrija – Rytų Europos valstybė, kuri šiaurėje ribojasi su Čekija, rytuose – su Slovakija ir Vengrija, pietuose – su Slovėnija ir Italija, vakaruose – su Lichtenšteinu. Austrija turi daug ką pasiūlyti savo lankytojams, kurie yra orientuoti į lėto turizmo patirtis – tai kosmopolitiška Viena, didingos Alpės – Austrija gali pasigirti istorinėmis ir kultūrinėmis vietomis, unikalia kulinarine istorija, taip pat šiuolaikiniu menu. Tipiškas lėto turisto profilis pagal Austrijos ekspertus yra: aukštesnio išsilavinimo, orientuotas į kokybę, mažai jautrus kainoms, besidomintis kultūra ir istorija.⁴¹

Austrija yra šalis toli pažengusi lėtojo turizmo atžvilgiu – joje yra trys miestai atitinkantys „Cittaslow“ reikalavimus: Enns (aukštutinė Austrija), Horn (žemutinė Austrija) bei Hartberg. „Cittaslow“ yra tarptautinis miestų tinklas, kurį vienija įsipareigojimai išsaugoti vietos identitetą, gerinti gyvenimo kokybę ir skatinti tvarią plėtrą. Projektas buvo pradėtas 1999 metais Italijoje ir nuo to laiko plėtėsi, ypatingai Europoje. Miestai (nariai) priima politiką, atitinkančią organizacijos filosofiją, dalijasi idėjomis ir patirtimi su kitais nariais bei organizuoja veiklą, kurioje dalyvauja vietos gyventojai. Tyrimai rodo, kad projektas teikia ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę naudą.

„Cittaslow“ yra koncepcija, priešinga greitam šiuolaikinių miestų gyvenimo būdui. Gyvenimas, taip pat ir keliavimas, pagal šią koncepciją turėtų būti ramus ir malonus, o visi gyvenimo aspektai paremti pagarba ir atsakomybe.⁴² Pagal lėtų miestų filosofiją, lėtas turizmas pabrėžia kelionių patirties, malonumo ir tikslų, kultūros ir kraštovaizdžio supratimą, apima lėtą maistą ir gėrimus, be to, jis turi labai stiprų ryšį su klimato kaitos (tvarumo išsaugojimo) problemomis. Lėti miestai, kurie yra orientuoti į lėto turizmo plėtrą, turi būti orientuoti į tradicinius rankdarbius, ekologiškus ūkius, šeimos verslą, regioninius parkus bei jų reklamas, siekiant išsaugoti savo identitetą. Iš viso yra 60 „Cittaslow“ bendrų tikslų ir strategijų. Miestai norintys tapti judėjimo dalimi turi atitikti bent 50 proc. iškeltų reikalavimų iš kurių 25 proc. yra privalomi. Šie principai verčia miestus ieškoti savo identiteto.

Pagrindiniai lėtų miestų tikslai yra: gyvenimo kokybės gerinimas naudojant naujausias technologijas; sąlygų sudarymas tvariai plėtrai, atsižvelgiant į vietos (regiono) vertybes; siekis remti vietos ekonomiką; saugoti gamtą ir istorines vietas. Todėl turizmo veikla miestuose turėtų būti suplanuota taip, kad būtų sumažintas galimas neigiamas poveikis aplinkai ir visuomenei. Norint pasiekti „Cittaslow“ nustatytus tikslus yra svarbu įgyvendinti pagrindinius reikalavimus, kurie gali būti traktuojami kaip lėtų miestų koncepcijos dimensijos:

- ✓ aplinkosauga (perdirbimo programos, atliekų ir taršos kontrolė);
- ✓ infrastruktūra (eismo kontrolė, orientacija į pėsčiųjų takus);
- ✓ miesto kokybė (vietos tradicijų, verslininkų rėmimas, užimtumo skatinimas);
- ✓ autochtoniniai produktai (vietinių ūkininkų, tiekėjų, ekologinio ūkininkavimo rėmimas);
- ✓ svetingumas turistams;
- ✓ kraštovaizdžio (miestovaizdžio) išsaugojimas.

⁴¹ Arikan, I., Dündar, A. P. D. A., Edlinger, L. S., & Krems, I. M. C. F. H. (2015). Is Cittaslow an Effective Model in Destination Development for Sustainable Tourism? A Case Study in Austria. In *Proceedings of the*.

⁴² Cittaslow International. Prieiga internete: <https://www.cittaslow.org/content/philosophy>

Lėtojo turizmo praktika. Turizmo esmė yra pagrįsta malonumais, gautais iš paties kelionės tikslo ir objekto, ir veikla, vykdoma keliaujant. Keliautojams, kurie renkasi „Cittaslow“ metodą, šis malonumas kyla iš mažesnio poveikio ir lėtesnio tempo veiklų. Judėjimas „Cittaslow“ pasitelkdamas gerą, sąžiningą ir ekologišką turizmą atveria naują būdą gaminti, prekiauti ir vartoti. Labiau subalansuota ir kontroliuojama turizmo plėtra vietose, suderintose su gamtine, kultūrine ir socialine aplinka yra lėto turizmo pagrindas ir pagrindinis sėkmės faktorius. Remiantis lėto turizmo koncepcija – produktai skiriasi nuo masiniam turizmui siūlomų produktų. Todėl lėto turizmo plėtros tikslas yra sukurti, kurioje būtų naudojamosi kultūriniai ir istoriniai paveldu, investuojant, reklamuojant ir parduodant tvarumą. Paradoksalu, kad lėtas turizmas yra priešingas masiniam turizmui, tačiau jis gali paskatinti turistus keliauti į paskirties vietas, kur jie jaučiasi sveiki, atsipalaidavę ir saugūs.

Lėtas judėjimas, reklama. Austrija siekdama atkreipti dėmesį į lėtojo turizmo plėtrą bei į miestus kurie priklauso „Cittaslow“ tinklui, lankosi turizmo mugėse, kuriose taip pat reklamuoja regioninius gamintojus ir jų gaminius. Be asociacijos „Cittaslow“ nustatytų reikalavimų, keletas priemonių, susijusių su pažangiu tvariu vystymusi buvo įgyvendintos (finansavimo, bei pastatų renovacijos). Visi miestai įgyvendino infrastruktūros politikos keliamus reikalavimus – mažesnio eismo ir bendros erdvės plėtrą. Turizmas ir transportas yra neatsiejamai susiję vienas su kitu. Dėl individualių variklinių transporto priemonių padidėja eismo intensyvumas, kuris sukelia didelę aplinkos taršą, taip pat triukšmą – tai mažina miesto gyvenimo kokybę. Pagrindinį tikslą – sumažinti individualių variklinių transporto priemonių naudojimą galima pasiekti skiriant leidimus viešajam transportui, siūlant miesto autobusus, įgyvendinant pėsčiųjų gatves, nuomojant dviračius ar e–dviračius ar siūlant kombinuotų paketų pasiūlymus, į kuriuos įeina atvykimas viešuoju transportu ir sumažintas įėjimo mokestis už ta tikrą paslaugą. Šias strategijas jau įdiegė dalis Austrijos miestų. Austrijos miestuose buvo įdiegtos tokios priemonės kaip: nemokamas miesto autobusas, e-dviračiai ir dviračių takai, kurie palaikyti tvaresnį judumą. Ekologiškų transporto priemonių įdiegimas, pvz., e–dviračių ar nemokamo miesto autobuso pavyzdys, laikomas svarbia veikla, dėl kurios sumažėja eismas miesto centre.

Atkreiptinas dėmesys, kad skirtingai nei kitose Alpių šalyse (Vokietijoje, Italijoje, Šveicarijoje), Austrijoje yra uždraustas dviračių judėjimas Alpių vietovėse. Kaip nurodo Tarptautinė kalnų dviračių sporto asociacija tai yra didelis trūkumas Austrijos turizmo plėtrai ir vietos gyvenimo kokybei. Yra prašoma pakeisti Austrijos miškų įstatymus ir suteikti naujas galimybes turizmo plėtrai.

Lėtas maistas / gastronomija, kultūra, gamta. Šalyje bei šalies lėtuose miestuose yra rengiami kultūriniai renginiai – jie yra papildomas traukos objektas turistams, kuris taip pat didina turistų ir vietinių gyventojų tarpusavio įsipareigojimą bei ryšį. Miestai, kurie priėmė „Cittaslow“ koncepciją, turi užtikrinti tiesioginį ryšį per vietinių produktų reklamą bei realizavimą vietos (kultūrinuose) renginiuose. Spartus maisto turizmo augimas yra faktas, kurį pastebėjo Jungtinių Tautų Pasaulio turizmo organizacija „Pasauliniame maisto turizmo pranešime“,

pabrėždama, kad regiono virtuvė yra ypač svarbus aspektas suvokiant atostogų patirties kokybę.⁴³ Tai yra naudinga kuriant ne tik bendruomenės, regiono, tačiau ir šalies identitetą, pritraukiant išorės investuotojus, skatinant ekonominę plėtrą ir užimtumą.

Kitas „Cittaslow“ koncepcijos kriterijus yra autochtoniniai produktai. Todėl visi lėti Austrijos miestai įgyvendino platformas, kuriose vietiniai maisto gamintojai turi galimybę parduoti savo prekes ūkininkų turguose. Tarptautinė lėto maisto (angl. slow food) organizacija, Austrijos Gailtal ir Lesachtal slėnius (Karintijoje), paskelbė kaip pirmąją pasaulyje lėto maisto kelionių kryptį. Turistams yra siūloma per tradicinę gamybą įsitraukti į duonos kepimą, sūrio, sviesto gaminimą, alaus virimą ir patirti daugelį kitų skonių. Karintijos lėto maisto dirbtuvių metu, kulinarijos ir kepimo užsiėmimuose turistai supažindinami su tradicijomis bei maisto kilme. Vietiniai gyventojai skatina leisti į fantastišką kulinarijų atradimų žygį mėgaujantis Alpių kalnų peizažais. Atkreiptinas dėmesys, kad lėto maisto organizacijai priklauso didžioji dalis Austrijos miestų. Lėtas judėjimas, ypač lėtas maisto judėjimas, išklėlė vietinio maisto pristatymo restoranuose ir viešbučiuose svarbą. Lėto turizmo tikslas yra glaudžiai susijęs su miestu, jo apylinkių ir turizmo infrastruktūros patrauklumu. Jei šių dalykų nėra, turistai gali nuspręsti nekelti viena iš šių miestų. Todėl Austrija pasinaudojo kitų šalių rinkose egzistuojančiais trūkumais, kuriuos pateikė kaip savo miestų privalumus.

Istoriniai miestų centrai yra miestų flagmanai. Lėtų miestų koncepcijos kriterijus taip pat yra istoriniai miesto centrai, kurie išsaugo miesto istorinę vietą. Tai yra susiję su miestovaizdžio apsaugos koncepcija, kuri apima vietinių gyventojų paskatas, išlaikyti tinkamą savo namų panašumą į ekologiškas technologijas. Norint apginti savo, kaip tvarių miestų, poziciją reikia sutelkti dėmesį į specializuotas parduotuves, siūlančias į klientą orientuotas paslaugas ir regioninius produktus. Kokybė, o ne kiekybė, ir lėtas judėjimas, o ne aštrus gyvenimas turi būti pagrindinė žinutė turistams. Austrija siūlo platų spektrą paslaugų susijusių su lėtojo turizmu (pateikiamos pagrindinės):

- Zalcburgo senamiestis yra gražus UNESCO pasaulio paveldo objektas. Jis garsėja tuo, kad yra Mocarto gimtinė ir svarbus klasikinės muzikos miestas. Čia buvo filmuojamas filmas „Muzikos garsai“.
- Hallstatt'as yra nedidelis Alpių kaimelis ir UNESCO pasaulio paveldo objektas. Hallstatt'e XVI a. Alpių regiono namai supa ežerą, o miesto centre yra gotikinė katalikų bažnyčia. Tai seniausias, bei labiausiai fotografuotas šalies kaimas.
- Highline 179 Reutte mieste yra ilgiausias Tibeto stiliaus pėsčiųjų tiltas pagal pasaulio Gineso rekordų knygą.
- Bregence vyksta kasmetinis „Bregenzer Festspiele“ renginys, pritraukia tūkstančius žiūrovų. Dieną siūloma praleisti gražiame miestelyje Austrijos pusėje prie Konstanco ežero, o vakare stebėti nepakartojamą operą, kurios scena yra ežere.
- Belvedere, Hofburg rūmai – tai tik maža dalis lankytinų objektų kultūros mėgėjams.
- Innsbruck'as yra vieta žiemos sporto mėgėjams. Anksčiau mieste vyko dvi žiemos olimpinės žaidynės. Daugelis garsių slidinėjimo kurortų yra netoli šio miesto.

⁴³ UNWTO (2012). Global Report on Food Tourism. Prieiga internete: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284414819>

- Šalia Dunojaus upės yra Wachau slėnis pietų Austrijoje. Slėnis yra žinomas dėl savo vynu, taip pat vaisių, tokių kaip abrikosai. Slėnyje taip pat siūloma aplankyti daugiau kaip 500 istorinių paminklų.

Kadangi pagrindinė lėtų miestų idėja yra vietos gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, be to, sąmoningas gamtos išteklių tvarkymas (išsaugojimas) ir tvarus pritaikymas, todėl lėtų miestų koncepcija gali būti pritaikyta kaip tvaraus turizmo modelio dalis. Austrijos lėto turizmo bei lėtų miestų asociacijos koncepcija nurodo, kad nors lėtas turizmas apima įvairius kriterijus, tačiau jo plėtra yra susijusi tik su bendruomene bei jos požiūriu į tvarų miestų vystymą.

Lėtojo turizmo teisinė bazė / reguliavimas. Besikeičiantys turizmo vartotojų poreikiai ir didėjanti rinkos konkurencija, verčia Austriją nuolat ieško naujovių. Austrijos turizmo politika metus skatina aukštos kokybės turizmą. Remiantis Nacionaline turizmo strategija, bendradarbiaujant su Nacionaliniais ekonomikos rūmais, Nacionaline žemės ūkio, regionų ir turizmo ministerija, Nacionaline turizmo agentūra bei visomis turizmo sektorių jungiančiomis organizacijomis, buvo parengta nauja turizmo strategija, siekiant turizmą suvokti kaip meno sintezę ir optimaliai išnaudoti galimybes bei išteklius.

Austrijoje aukšto lygio paslaugų kokybės sąlyga yra patikima turizmo švietimo ir mokymo sistema. Be to, tvarių turizmo produktų kūrimas ir turizmo etikos palaikymas yra labai svarbūs, norint ištiesus metus pagerinti kokybę visose turizmo srityse. Nacionaline žemės ūkio, regionų ir turizmo ministerija sprendžia tvarumo klausimus, pavyzdžiui, paskirstant finansavimą, ir skatina energijos vartojimo efektyvumą, išteklių išsaugojimą ir ekologiškus sprendimus turizmo sektoriuje, taip pat tvarų žmoniškųjų išteklių valdymą ir vadovavimą. Taip pat yra sukūrusi „Austrijos ekologinį ženklą“ – etiketę, kuri teikia informaciją apie prekių ir paslaugų poveikį gamtai, taip pat Austrija priklauso lėto maisto (angl. slow food) organizacijai, kurios siekis užkirsti kelią vietinių maisto kultūrų ir tradicijų išnykimui, neutralizuoti greito gyvenimo augimą ir kovoti su mažėjančiu žmonių susidomėjimu maistu, kurį jie valgo bei iš kur jis yra gaunamas. Palaikomos didesnio turizmo prieinamumo iniciatyvos, siekiant užtikrinti turizmą kiekvienam. Turizmo ir mobilumo paslaugų teikėjai dirba kartu, siekdami sukurti tvarius judumo sprendimus.

1.3.3. Lėtasis turizmas Kroatijoje

Lėtasis turizmas ir kriterijai. Kroatijos pakrantė yra gerai žinoma dėl savo lėto Viduržemio jūros regiono gyvenimo būdo, vadinamo „fjaka“. Tiems, kas pažįsta Viduržemio jūros regiono gyvenimo būdą, artimiausia giminaitė būtų Ispanijos siesta. Vis dėlto „fjaka“ yra šiek tiek platesnis terminas, kurį sunku apibrėžti, tačiau galima įvardinti kaip „psichofizinė proto būseną, trokštanti nieko“. Žmonės, gyvenantys žemyninėje Kroatijos dalyje, paprastai, labai paviršutiniškai, „fjaką“ laiko tinginio sinonimu. Kartą vienas išmanusis tinklaraštininkas teigė, kad iš tikrųjų yra visiškai priešingai: „fjaka“ yra pakylėta proto ir kūno būseną, kurios siekia visa žmonija.

Kroatija yra turizmo šalis, kuris stipriu tinklu jungia visą šalį, ši ūkio šaka itin svarbus ekonominės gerovės garantas Kroatijoje. Ten, turizmu užsiima beveik kiekvienas kaimelis. Todėl

šiandien šalis yra nuostabus kurortas, kur, bemaž penktadalį jos ekonomikos sudaro turizmo sektorius. Lėtasis turizmas Kroatijoje iš esmės apima visas plėtojamąs turizmo sritis: sveikatingumo turizmą, dviračių takus, gastronomiją, vėnininkystę, kaimo ir kalnų turizmą, golfo turizmą, nuotykių ir sporto turizmą ir ekoturizmą. Lėtasis turizmas skatina gerbti lankomą vietą ir suvokti jos unikalumą bei įsiliesti į vietovės kultūrą.

Lėtas maistas / gastronomija, kultūra, gamta. Kroatų virtuvei būdinga daugybė žalumynų. Labai populiarūs kalmarų, krevečių patiekalai. Krabai ir žuvis, sužvejoti Adrijos jūroje, laikomi geriausiais pasaulyje. Pagaminti sūriai iš avių pieno kokybe nenusileidžia aukščiausios rūšies prancūziškiems sūriams. Vynarystės tradicijos čia jau klesti šešis tūkstančius metų. Dabar šalyje užregistruota apie 700 vėno rūšių, 76 iš jų laikomos elitinėmis rūšimis (Vrhunsko, Cuveno).

Lėtojo turizmo teisinė bazė / reglamentavimas. Tik keletas Europos valstybių efektyviam turizmo valdymui organizuoti steigia atskiras ir savarankiškas Turizmo ministerijas. Kroatijoje turizmo valdymą organizuoja Kroatijos Respublikos turizmo ministerija. Turizmo pramonė yra svarbiausias Kroatijos Respublikos ekonominės plėtros prioritetas.⁴⁴

Teisinėje bazėje nėra išskirta lėtojo turizmo sąvoka, tačiau atsižvelgdami į Kroatijos kultūrą, turizmo infrastruktūrą, lėtąjį turizmą galima taikyti visose turizmo srityse. Taip pat lėtasis turizmas neatsiejamas nuo ekologinio turizmo: „Mes siūlome tvarias ir atsakingas keliones. Mūsų mažos grupės yra esminė ekologinio turizmo koncepcijos dalis, leidžianti mums keliauti minkštai ir turėti mažiau įtakos mūsų aplinkai. Mes naudojame transporto priemones tik tada, kai tai neišvengiamo, ir visada skatiname naudoti kojas ir rankas kaip įrankius ir transportuoti, kai tik įmanoma.“⁴⁵

1.3.4. Lėtasis turizmas Vengrijoje

Lėtasis turizmas ir kriterijai. Vengrijoje lėtas turizmas siejamas su kaimo turizmu, tautosaka. Liaudies menas iš prigimties yra lėtas. Tai skatina tradicinius amatus, žmonių kūrybingumą, vietinius ryšius ir bendruomenės darną.⁴⁶

Lėtasis turistai rinksis ėjimą pėsčiomis ar važiavimą dviračiu vietoj automobilio. Sustojimas vienoje vietoje ilgesniam laikui leidžia ne taip dažnai žvilgčioti į laikrodį, geriau pažinti vietovę, jos tradicijas, joje gyvenančius žmones. Taigi, pagrindinis lėtojo turizmo elementas yra ne kiekybė, o

⁴⁴ Prieiga internete:

https://www.researchgate.net/publication/266911169_Strategic_Directions_of_Croatian_Tourism_Development

⁴⁵ Prieiga internete: <https://red-adventures.com/about-us/our-philosophy/>

⁴⁶ Pecsek, B. (2016). Revitalizing tourism in small regional towns through folklore-driven slow tourism: The example of Matyó land, Hungary. *Dos Algarves: A Multidisciplinary e-Journal*, 27, 94-119. doi:

10.18089/DAMeJ.2016.27.6 Prieiga internete:

https://www.researchgate.net/profile/Brigitta_Pecsek/publication/303826996_Revitalizing_tourism_in_small_regional_towns_through_folklore-driven_slow_tourism_The_example_of_Matyó_land_Hungary/links/5a2eefc4aca2726d0bd6a2f3/Revitalizing-tourism-in-small-regional-towns-through-folklore-driven-slow-tourism-The-example-of-Matyó-land-Hungary.pdf)

kokybė. Lėtas turizmas susideda iš vietinių (esminis lėtojo turizmo veiksnys), tvarumo, patirčių ir socialinės gerovės.⁴⁷ Lėtas turizmas gali suteikti autentiškesnių įspūdžių nei masinis turizmas dėl lėtesnio tempo ir vietinių gyventojų bei turistų sąveikos.

Lėtas maistas / gastronomija, kultūra, gamta. Lėtasis turizmas Vengrijoje apima sveikatos ir kultūrinį turizmą. Lėtasis turizmas yra atsakas greitėjančiam pasaulio tempui ir sparčiam išteklių vartojimui. Ši turizmo rūšis susijusi su tokiais politinėmis iniciatyvomis kaip šiltnamio dujų išmetimo mažinimas, produktų perdirbimo ir ekologiško maisto vartojimo skatinimas. Gyvenimo tempas lėtinamas laikinai atsisakant šiuolaikinių technologijų (televizoriaus, kompiuterio ir interneto, mobiliojo telefono), perdėto vartojimo. Pasaulyje kuriami įvairūs judėjimai – lėto maisto, lėtųjų miestų („Cittaslow“) ir kt. Lėtas maistas yra pagamintas švariai ir teisingai, t. y. nekenkiant aplinkai, gyvulių ar žmonių gerbūviui. Tokio maisto vartotojai puikiai žino visą jo gamybos kelią ir tarsi tampa gamintojų partneriais. Lėtojo turizmo koncepcija apima ne tik ekologiškų produktų vartojimą, vietinių tradicijų pripažinimą, bet ir lėtesnį keliavimą: mažinant nukeliaujamą atstumą, didinant nakvynių vienoje vietoje ar regione skaičių.

Lėtas turizmas, skatinimas folkloro gaminių vartojimo, gali būti vienas iš būdų atgaivinti turizmą mažuose regioniniuose miesteliuose. Labiausiai lankoma Budapeštas, Gyōras, Pécsas, Sopronas, Balatono ežeras, balneologiniai kurortai (terminės versmės), nacionaliniai parkai, kalnai, Tokajaus, Egerio, Balatono vyno keliai.

Lėtojo turizmo teisinė bazė / reglamentavimas. Už turizmą Vengrijoje atsakinga nacionalinės ekonomikos ministerijos turizmo ir maitinimo departamentas⁴⁸. Turizmo fondą prižiūri Nacionalinės plėtros ministerija. Nacionalinės turizmo plėtros strategijoje 2030 nėra išskiriamas lėtas turizmas, tačiau pabrėžiamas potyrių, emocijų, autentiškumo ir vertės poreikis kaip viena iš pagrindinių pasaulinių ateities tendencijų.⁴⁹ Taip pat strategijoje akcentuojama, kad vietoj prekių ir paslaugų keliautojai vis dažniau siekia autentiškų patirčių, nori susitikti su vietiniais žmonėmis ir dalyvauti jų kasdieninėje veikloje. Reikšmingą vaidmenį vaidina emocinis identifikavimasis.

Apibendrinant, galima teigti, kad visose nagrinėtose šalyse ryškūs labai panašūs bruožai – visos šalys skatina autentiškumą, kulinarinį paveldą, kaimo turizmą. Jų pasirinktos ir plėtojamos kryptys yra labai artimos galimam Lietuvos pasirinkimui propaguojant kitokį turizmą.

Taip pat turizmo plėtra turi įtakos ir glaudžiai siejasi ir su kitų ūkio šakų strategijomis, jose numatytais veiksmais bei priemonėmis. Turizmo vystymas yra tiesiogiai priklausomas nuo atitinkamos infrastruktūros plėtojimo, kuri skatinama arba ribojama kitų sričių teisės aktais (pvz., turizmo plėtojimas saugomose teritorijose, apribojimai kaimo turizmo, kempingų, golfo laukų įrengimui, reikalavimai kultūros paveldo objektų restauracijai, kt.) bei turizmo pasiekiamumo (transporto rūšių infrastruktūros išvystymu, vizų formalumais). Todėl didelė dalis turizmo funkcijų tiesiogiai ar netiesiogiai patenka į daugelio ministerijų ir kitų institucijų kompetenciją. Dėl to iškyla subalansuotos visų organizacijų struktūros, gerų koordinavimo ryšių būtinybė, įgyvendinant įvairias

⁴⁷ Prieiga internete: https://szie.hu/sites/default/files/pecsek_brigitta_thesis.pdf

⁴⁸ Prieiga internete: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/5675/attachments/1/translations/en/renditions/native>

⁴⁹ Prieiga internete: https://mtu.gov.hu/documents/prod/mtu_strategia_2030-english.pdf

priemonės, susijusias su turizmo plėtra⁵⁰. Tačiau tik keletas Europos valstybių efektyviam turizmo valdymui organizuoti steigia atskiras ir savarankiškas Turizmo ministerijas (pvz., Turizmo ministerijos yra Graikijoje, Liuksemburge, Kroatijoje). Daugelyje Europos valstybių už turizmo politikos formavimą dažniausiai atsakingos Ekonomikos arba Ūkio ministerijos (pvz., Austrijoje, Danijoje, Nyderlanduose, Slovakijoje, Lietuvoje, Latvijoje), kai kur veikia jungtinės turizmo su kultūra, transportu ar pramone ministerijos (pvz., Maltoje, Turkijoje – Turizmo ir kultūros ministerija, Ispanijoje – Pramonės, turizmo ir prekybos)⁵¹.

1.3.5. Lėtojo turizmo perspektyvos Lietuvoje

Lėtasis turizmas – tai jauna turizmo rūšis, kuri gali būti apibūdinama kaip žmogaus gyvenimo būdas, paremtas darnaus vystymosi idėjomis. Šiai turizmo rūšiai aktualus sąlytis su gamta, poilsis, vietinės kultūros, gastronomijos pažinimas ir t.t. Esminis akcentas, jog lėtojo turizmo diegti nereikia, jis apjungia kitas turizmo rūšis, kurios jau egzistuoja. Svarbu atrasti lokalius paslaugų teikėjus, kurie nori ir gali prisitaikyti prie naujos turizmo krypties, taip pat jiems padėti ir taip vystyti lėtąjį turizmą Lietuvoje.

Šiandieninė situacija Lietuvoje, susijusi su viruso Covid – 19 pandemija, reikalauja itin daug pokyčių ir turizmo sektoriuje. Mokslininkų prognozės, deja, žada gana ilgą laikotarpį, kol virusas bus pažabotas, todėl daugumos žmonių atostogų planai bus sutelkti Lietuvoje. Lėtasis turizmas galėtų būti atspirtis lokaliems įvairių paslaugų teikėjams, kurie pakoregavę savo teikiamas paslaugas pagal lėtojo turizmo gaires, pritrauktų kuo daugiau gyventojų keliauti, poilsiauti Lietuvoje. Ypatingai daug dėmesio reiktų skirti agrariniam turizmui, tautinio paveldo puoselėjimui, gamtos, ekologiniam turizmui ir t. t., kurie turi daug sąlyčio taškų su lėtojo turizmu.

Vertėtų lėtojo turizmo verslo dalyvius paskatinti, atsižvelgti į pandemijos keliamus reikalavimus ir iššūkius. Ši turizmo rūšis išskirtinai galėtų pasiūlyti tokias paslaugas ir produktus, kurie žmonėms padėtų bent iš dalies palengvinti karantino laikotarpį: pasiūlyti turistams ne tokių populiarių, tačiau saugių vietų, poilsį ir pramogos gamtoje, pavienių žmonių priėmimą lankytinose vietose, įvairaus pobūdžio edukacijas pavieniems asmenims, apgyvendinimas, galbūt, suteikiant galimybę derinti poilsį ir darbą.

Agrarinis / Kaimo turizmas / Tautinis paveldas. Lietuvos agrarinis turizmas yra siejamas su regionuose (kaimo vietovėse) siūlomomis su žemės ūkiu susijusių veiklų pasirinkimu bei ten esančiomis pramogomis ir paslaugomis. Agrarinis bei kaimo turizmas yra tarpusavyje persipynę turizmo tipai. Lietuvos kaimo turizmo asociacijai priklauso apie 400 kaimo turizmo sodybų. Didžioji dalis Lietuvos kaimo turizmo sodybų yra įsikūrusios prie ežerų, upių ar išskirtiniuose gamtos kampeliuose. Taip pat Lietuva turi galias agrarines tradicijas – tai yra potencialas lėtojo turizmo kryptims.

⁵⁰ Elliott, James. Tourism: politics and public sector management, Psychology press, 1997

⁵¹ Annual tourism reports..., 2004

Tiek Lietuvos, tiek užsienio turistai yra orientuoti ne tik į poilsį kaimo turizmo sodyboje, tačiau yra didelis poreikis papildomoms paslaugoms, kurias gali pasiūlyti Lietuva: ekologiškų produktų gamyba bei išsigijimas, unikali patirtis išbandant ūkio darbus (atsiranda vis daugiau gyvūnų ūkių siūlančių susipažinti su avimis, ožkomis, lamomis, danieliais, triušiais, karvėmis ar būriu naminių paukščių), galimybė susipažinti su tradiciniais įnagiais ir įrankiais (ūkiai siūlo ne tik galimybę išsigyti, tačiau taip pat ir pačiam pasigaminti dirbinius iš medžio, nusiausti juostą ir pan.), taip pat tokią galimybę siūlo specializuoti ūkiai (medaus, vaistažolių, ožkininkystės ir kt.).

Lietuvoje yra įgyvendinamas projektas, kurio tikslas tradicinį kaimo turizmą padaryti kuo patrauklesnį keliautojams, bei pristatyti Lietuvos agroturizmo paveldą. Projektu yra siekiama pritraukti daugiau turistų į regionus. Agroturizmo produktai kuriami ir pristatomi sodybose, ūkiuose ir muziejuose, kuriuose puoselėjamos žemės ūkio, žuvininkystės, amatų, maisto produktų gamybos ir perdirbimo tradicijos. Pagal projektą yra sudaryta 10 turistinių maršrutų, kurie apima lankomus ūkius ir sodybas, siūlančias agroturizmo produktus (50 ūkių ir/ar sodybų Lietuvoje).⁵²

Lietuvoje yra išplėtotas kaimo turizmas, kuriame galima rasti ne tik gražų gamtovaizdį, tačiau taip pat lėto turizmo entuziastai gali pasirinkti pramogas susijusias su plaukimu baidarėmis ar valtimis, išmokti gaminti autentiškus patiekalus ar gaminius. Šios turizmo rūšies, bei su ja susijusios infrastruktūros plėtra, ją pritaikant lėtam turizmui, yra ypatingai svarbi dėl turizmo sezoniškumo sumažinimo. Gerai išvystytas kaimo bei agrarinis turizmas, skirtingais metų laikais gali pasiūlyti skirtingus užsiėmimus.

Lietuva yra išlaikiusi galias amatų tradicijas, kurios atskleidžia mūsų tautos identitetą. Į UNESCO reprezentatyvųjų žmonijos nematerialiojo kultūros paveldo sąrašą įrašyta Lietuvos kryždirbystė ir kryžių simbolika, dainų ir šokių švenčių tradicija Baltijos valstybėse, lietuvių sutartinės, polifoninės dainos. Lėtojo turizmo šalininkai gali rinktis iš 30 Tautinio paveldo produkto ženklą turinčių tradicinių lietuviškų amatų – keliaujant protėvių išaustais tradicijų keliais galima susipažinti bei pajusti iki šiol gyvą lietuvių darbštumą.

Lietuvoje yra priimtas įstatymas, kuriuo siekiama užtikrinti tautinio paveldo produktų valstybinę apsaugą, skatinti išsaugoti bei skleisti sukaupą tradicinių amatų patirtį. Įstatymu yra siekiama sudaryti palankias sąlygas tradiciniams amatininkams kurti tautinio paveldo produktus, juos realizuoti ir populiarinti. Tautinio paveldo produktai – nemasinės gamybos sertifikuoti amatininkų dirbiniai, pagaminti rankomis iš tradicinių žaliavų arba naudojant senąsias ar jas atitinkančias naujas technologijas, išsaugant unikalias kokybines gaminių savybes ir sudėtį. Šiuo metu yra sertifikuota 2800 tradicinių gaminių, kuriuos gamina daugiau kaip 800 tradicinių amatininkų. Beveik 200 amatininkų yra atestuoti tradicinių amatų meistrai. Tradiciniai amatai padeda išsaugoti etnines kultūros vertybes.

Lietuva, kaip lėto turizmo kryptis ieškantiems autentiškumo, gali būti reprezentuojama kryždirbystės, audimo, medžio drožybos, juvelyrikos gaminiiais ar kulinariniu paveldu – turistai ieško ne panašumų tarp skirtingų tautų ar valstybių, tačiau išskirtinumo. Lietuvos tautinio paveldo atstovai puikiai geba suderinti siūlomus produktus ir paslaugas su ypatingai madingomis ekologijos bei natūralumo idėjomis. Tradiciniai amatai, tautinis paveldas yra viena iš alternatyvių lėto turizmo

⁵² Agroturizmo produktų vystymas, puoselėjant ūkininkavimo tradicijas. Prieiga internete: <https://www.atostogoskaime.lt/data/ckfinder/files/pdf-lankomi-ukiai.pdf>

krypčių, kuri gali duoti nemažą teigiamą ekonominę ir socialinę naudą kaimo vietovėms ar regionams. Tačiau, siekiant lėto turizmo plėtros Lietuvos regionuose ar kaimo vietovėse yra labai svarbu orientuotis į amatininkų ir kaimo turizmo sektoriaus tarpusavio integraciją. Lėtas keliautojas būtų suinteresuotas apsistoti kaimo turizmo sodyboje, kurioje per patirtį galėtų susipažinti su autentiškais dirbiniais ar gaminamais patiekalais (produkcija).

Religinis turizmas / Piligriminiai žygiai. Religija jau labai ilgą laiką yra stiprus motyvas keliauti. Tai patvirtina UNWTO⁵³ duomenys – kiekvienais metais apie 300 – 330 mln. turistų apsilanko religinėse traukos vietose, pasaulyje įvyksta apie 600 mln. nacionalinių ir tarptautinių religinių kelionių, iš kurių 40 proc. vyksta Europoje. Taigi, religinio turizmo potencialas yra didelis ir jis kasmet didėja. Vis populiarėjanti autentiškų patirčių, gyvenimo pusiausvyros paieška turizmo sektoriuje skatina turizmo pokyčius. Turizmo pramonė palaipsniui tolsta nuo masinio turizmo ir orientuojasi į tam tikros rinkos vartotojų psichologinių poreikių patenkinimą. Piligriminiai žygiai ar religinės kelionės vyksta pėsčiomis, dviračiais, autobusais, automobiliais, o kelionės programos vis labiau apima elementus, susijusius su kelionės motyvais (pvz., aplankant kitas religines vietas kelyje).⁵⁴ Ekspertai nurodo, kad ši turizmo niša yra atsparesnė ekonominiams nuosmukiams, nei bet kuri kita.

Lietuvos atveju statistikos apie religinius turistus (ar piligrimų keliones) nėra, vienintelė orientacinė statistika – 30 tūkst. Šv. Faustinos namelio (Vilniuje) lankytojų.⁵⁵ Tačiau Lietuvoje yra daugiau unikalaus religinio paveldo bei šventų vietų tikintiesiems – Dievo Gailestingumo šventovė su originaliu Dievo Gailestingumo paveikslu (Vilniuje). Lietuva taip pat turi vieną pirmųjų Marijos apsireiškimo vietų (Šiluvoje), Europoje yra didelio populiarumo sulaukęs Šv. Jokūbo kelias, kuris yra ir Lietuvoje (Šv. Jokūbo keliai Lietuvoje eina per 40 savivaldybių). 2007 – 2013 metais buvo pristatyta popiežiaus Jono Pauliaus II piligrimų kelio programa⁵⁶. Lietuva yra Kryžių kalno ir kitų šventų vietų šalis (Pažaislio bei Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansambliai).

Iš 20 pagrindinių Lietuvos šventų vietų didžioji jų dalis yra mažesniuose regionuose ar kaimuose, todėl religinis turizmas bei piligriminiai žygiai yra unikalūs lėtojo turizmo potencialas Lietuvoje, o šios unikalios turizmo nišos pritaikymas lėtajam turizmui būtų puiki perspektyva skatinti regionų ekonomiką. Piligrimai dažniausiai keliauja pėsčiomis, bei jų dienos maršrutas vidutiniškai yra apie 30 kilometrų, tačiau svarbu yra vystyti ir ilgesnius maršrutus, bei infrastruktūros patrauklumą taip, kad keliautojas turėtų kur apsistoti, pajusti tos vietovės (regiono) kultūrą. Pavyzdžiui tinkamai išvysčius maršrutą iš Kryžių kalno į Šiluvą, sujungiant pagrindines Lietuvos šventoves, bei pritaikius infrastruktūrą – tokia lėta kelionė taptų traukos objektu lėto turizmo mėgėjui. Tačiau problema, kad lėtojo turizmo plėtrai, bei įvaizdžio kūrimui šis potencialas

⁵³ Prieiga internete: <https://www.frh-europe.org/unwto-tourism-can-protect-and-promote-religious-heritage/>

⁵⁴ Liutikas, D. (2020). Catholic pilgrimage in Europe: Contemporary traditions and challenges. In Religion and Theology: Breakthroughs in Research and Practice (pp. 201-215). IGI Global.

⁵⁵ Prieiga internete: http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2019/09/PIRMOJI-GAIRE_RT-situacijos-apzvalga.pdf

⁵⁶ Į piligrimų kelią įtraukti svarbiausi sakraliniai objektai (per visą Lietuvą jų įtraukta 14), kuriuos aplankė popiežius Jonas Paulius II per vizitą Lietuvoje. Kartu buvo pristatytas lankstinukas, kuriame pateikiamos temos „Jonas Paulius II ir Lietuva“, „Jono Pauliaus II piligrimų kelias“ ir kiekviena Piligrimų kelio vieta. Jis išleistas keturiomis kalbomis.

nėra išnaudojamas, nors religinis turizmas, kaip lėtojo turizmo plėtra Lietuvoje, galėtų prisidėti prie užsienio turistų skaičiaus augimo Lietuvos regionuose.⁵⁷

Kultūrinis turizmas – kultūros vertybės ir kultūros paveldo paminklai. Turistų, kurie renkasi kultūrinį turizmą motyvacija yra mokytis, atrasti, patirti ir vartoti turistinėje vietoje esančius materialius ir nematerialius kultūros objektus / produktus. Šie objektai / produktai yra susiję su šalies (regiono ar bendruomenės) skiriamuoju materialiuju, intelektualiniu, dvasiniu ir emociniu bruožų rinkiniu, kuris apima meną, architektūrą, istorinį ir kultūrinį paveldą, kulinarinį paveldą, literatūrą, muziką, kūrybines industrijas ir vietinių gyventojų kultūrą ir gyvenimo būdą, tradicijas. Lietuvoje šis turizmas taip pat yra susijęs su keliavimu neaplenkiant kraštovaizdžio ir gamtos paveldo, tradicijų, išskirtinio gyvenimo būdo, įvykių ir kultūros renginių. Lietuvoje galima rasti beveik 2,3 tūkst. kultūros paveldo paminklų, virš 8,2 tūkst. kultūros vertybių yra saugomos valstybės, daugiau nei 24 tūkst. nekilnojamų bei daugiau nei 7,2 tūkst. kilnojamų kultūros vertybių (aktualūs 2019 metų duomenys).⁵⁸

Didelį turistų susidomėjimą kelia į Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (toliau – UNESCO) pasaulio paveldo sąrašą įtraukti: Vilniaus istorinis centras, Kuršių nerija, Struvės geodezinio lanko objektai, Kernavės archeologinė vietovė, taip pat į UNESCO reprezentatyvųji žmonijos nematerialiojo kultūros paveldo sąrašą įrašyta Lietuvos kryždirbystė ir kryžių simbolika, dainų ir šokių švenčių tradicija Baltijos valstybėse, lietuvių sutartinės, polifoninės dainos.⁵⁹

Šalia UNESCO paveldo, Lietuva taip pat yra įgyvendinusi projektą, kurio pagalba lėtas turistai gali išsirinkti iš jam patinkančių krypčių bei susipažinti su Lietuvos Sakraliąja medine architektūra. Medinė architektūra itin svarbi Lietuvos architektūrinio įvaizdžio ir palikimo dalis. Tai Lietuvos savasties istorijos metraštis, kuriame atsispindi vietos statybos tradicijos, bei regionų architektūros savitumas. Sakralinės architektūros įvairovę papildo ir kitų religijų bei konfesijų statiniai - cerkvės, sinagogos, kinesės, mečetės, kryžiai, stogastulpiai, koplytstulpiai, koplytėlės.⁶⁰ Taip pat Lietuva yra turtinga pilimis, dvarais, kurių istorija ne tik įkūnija Lietuvos valstybės, jos ūkio, visuomenės ir kultūros raidą, tačiau taip pat atspindi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės diduomenės iškilimą, jų politines karjeras, kultūrinę aplinką, stilių ar asmeninius gyvenimo niuansus. Projektas „Didikų kelias“ kviečia tiek lietuvius, tiek Lietuvą aplankančius užsienio svečius pažinti atgimstančią Lietuvos dvarų kultūrą.⁶¹ Įvairioms kultūroms, meno kryptims ir architektūros stiliams atvira Lietuva yra sukūrusi unikalią šalies architektūrinį veidą. Gotika, renesansas, barokas, klasicizmas, avangardas – tai tik maža dalis architektūros stilių, kurie atsispindi Lietuvos dvaruose bei pilyse. Minėtų projektų leidiniai, lankytinos vietos, žemėlapiai yra pateikiami skirtingomis kalbomis (Lietuvių, Anglų, Norvegų, Švedų, Latvių). Žydų kultūrinis

⁵⁷ Prieiga internete: <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2019/09/2019-2020-Vie%C5%A1oji-konsultacija-Religinis-turizmo-skatinimas-Lietuvoje.pdf>

⁵⁸ Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/lietuvas-svietimas-kultura-ir-sportas/lietuvas-svietimas-kultura-ir-sportas-2019/kulturos-paveldas>

⁵⁹ UNESCO objektai Lietuvoje. Prieiga internete: <https://aplinka.lt/unesco-objektai-lietuvoje>

⁶⁰ <https://sakralilietuva.lt/>

⁶¹ Prieiga internete: <https://didikulietuva.lt/didiku-lietuva/>

paveldas išskiriantis Lietuvą visoje Europoje, yra taip pat neatsiejama šalies kraštovaizdžio dalis, kuri yra atpažįstama kiekviename mieste ar miestelyje (yra beveik 100 žydų kultūros objektų visoje Lietuvoje: holokausto istorijos objektai, istoriniai žydų kvartalai, kapinės, memorialai ir muziejai, sinagogos ir kt.).⁶² Platus spektras miestų, architektūros paveldo, Lietuvos istorijos požiūriu yra potencialiai įdomus tiek vietos, tiek užsienio turistui.

Gamtos / Ekologiškas turizmas. Vandens telkiniai, skirtingų spalvų bei atspalvių miškų teritorijos bei šimtametės girios, kuriose yra išlikę archajiški kaimai, pelkės, natūraliai susiformavusios didingos kopos yra tik dalis, mažai žmogaus paliestų gamtos stebuklų, kuriuos Lietuvos gamta gali pasiūlyti turistams ieškantiems harmonijos su gamta. Gamtinio turizmo poreikis auga ypatingai dideliais tempais. Tai yra susiję su gerėjančiu pragyvenimo lygiu, ilgėjančia gyvenimo trukme, žmonių domėjimusi sveikata, nerimu dėl žmogaus daromos įtakos gamtai, žmonių gyvenimo tempu, noru pailsėti bei atrasti gyvenimo pusiausvyrą. Populiarejantis gamtinis turizmas yra labai svarbus Lietuvai, ypatingai jos regionams. Lietuvoje yra nuostabios gamtinio turizmo vertybės – nacionaliniai ir regioniniai parkai, saugomi gamtos paveldo objektai, ekologinis saugomų teritorijų tinklas⁶³ – kuris yra nuolat plečiamas⁶⁴ (Natura 2000), unikalūs kraštovaizdžiai, reti augalai, paukščių stebėjimas, siūlomos unikalios iškylos gamtoje. Lietuvos turizmo plėtros programoje (2014 – 2020)⁶⁵ bei turizmo rinkodaros (2016 – 2020) strategijoje⁶⁶ yra nurodyta, kad gamtinio turizmo Lietuvoje pagrindas bei potencialas yra išskirtinis kraštovaizdis ir gamtos vertybių gausa, unikalus ir savitas pajūrio regionas. Prie ekologinio turizmo atskiruose regionuose aktyviai prisideda kaimo turizmas – kurdamas ekologinius turizmo produktus. Lietuva yra įgyvendinusi projektą, kuris yra patrauklus lėtas keliones mėgstančiam turistui – „Lietuvos gamta. Gamta mūsų šaknys“.⁶⁷ Šio projekto pagalba turistai gali lengvai rasti informaciją apie lankytinus gamtos objektus (akmenys, atodangos ir konglomeratai, urvai, uolos, duobės, smėlio kopos, medžiai, parkai, piliakalniai, salos, pusiasaliai, vandens telkiniai). Yra pateikiami žemėlapiai, objektų istorija bei įdomūs faktai – visi objektai yra sujungti koordinatėmis. Šio projekto leidiniai yra pateikiami penkiomis kalbomis, taip pat yra sukurtas audiogidas. Lietuvos miško ir žemės ūkininkų asociacija⁶⁸ siūlo su gamta susijusius ekskursijas – pateikiami maršrutai, su jais susijusi informacija, ką yra būtina (rekomenduojama) pamatyti tiek su gidu, tiek individualiai.

Lietuvoje galima rasti platų spektrą paslaugų susijusių su ekologiniu turizmu. Turistams siūlomas apgyvendinimas ekologiškose turizmo sodybose, siūlomas vietinis ekologiškas maistas, bei siekiant kiek įmanoma sumažinti poveikį gamtai – siūlomos kelionių motorinėmis priemonėmis alternatyvos (dviračiais, pėsčiomis, vietoje greitaeigių katerių yra siūlomos vandens priemonės,

⁶² Prieiga internete: <https://www.jewish-heritage-lithuania.org/lt/apie-projekta/>

⁶³ Prieiga internete: <https://saugomosteritorijos.wordpress.com/pasaulio-mastu/natura-2000/>

⁶⁴ Prieiga internete: <https://am.lrv.lt/lt/naujienos/pleciamas-natura-2000-teritoriju-tinklas>

⁶⁵ Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAP/TAPIS.210039/>

⁶⁶ Lietuvos turizmo rinkodaros 2016–2020 metų strategija. Prieiga internete: <http://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/Turizmas/Rinkodaros%20strategija.pdf>

⁶⁷ Prieiga internete: <https://lietuvosgamta.lt/>

⁶⁸ Lietuvos miško ir žemės ūkininkų asociacija. Prieiga internete: <http://miskininkas.eu/gamtinis-turizmas-populiarejanti-pazintis-su-gamta/>

kurios juda vėjo pagalba ir pan.). Žiemos metu sodybos siūlo slidinėjimą, čiuožinėjimą, kinkinius, žygius, tačiau žiemos pramogas teikiančių subjektų skaičius regionuose turėtų būti didinamas, kadangi tai padėtų išspręsti regionų turizmo sezoniškumo problemas. Regionuose įkurti edukacijos centrai siūlo dalyvauti renginiuose, susipažinti su krašto istorija, tradicijomis, papročiais bei kulinariniu paveldu (vykdomos tokios programos kaip: „Duonos kelias“, „Lino kelias“, kepami šakočiai, gaminamas medus, liejamos žvakės, gaminamos kaukės ir pan.). Kai kurių regionų turizmo sodybos (pvz. Žemaitijoje) siūlo galimybę suorganizuoti vakarienes su to regiono dainomis ir maistu – tai yra unikali patirtis išmokti bei susipažinti su vietinių gyventojų tradicijomis, kulinariniu paveldu. Šiam turizmo tipui Lietuvoje yra tinkama teisinė bazė, bei išvystyta infrastruktūra – kuri gali patenkinti net didžiausius lėto turistų poreikius.

Regionų virtuvė – gastrominis turizmas. Europos bei Lietuvos regionų iššūkis, kurį siekiama paversti unikalia galimybe, yra žalioji maisto kryptis. Pagal UNWTO⁶⁹ šiai turizmo veiklai yra būdinga lankytojo patirtis, susijusi su maistu ir susijusiais produktais bei veikla keliaujant. Kartu su autentiška, tradicine ir (arba) novatoriška kulinarija gastrominis turizmas taip pat gali apimti ir kitą susijusią veiklą, pvz., vietinių gamintojų lankymas, dalyvavimas maisto festivaliuose ir maisto gamintojų užsiėmimai. Todėl šios turizmo veiklos prioritetas yra teikiamas regioninėms ir vietos maisto sistemoms, trumposioms maisto tiekimo grandinėms, kurios sudaro galimybes puoselėti sveikesnę gyvenseną bei stiprinti regionų ekonomiką. Gastrominis turizmas populiarėja visame pasaulyje – pinigai skiriami maistui kelionės metu sudaro daugiau nei 25 procentus viso kelionės biudžeto.⁷⁰ Lietuvos siekis yra neatsilikti nuo pasaulinių tendencijų, išnaudoti šį potencialą ir sukurti patrauklų Lietuvos, bei skirtingų regionų gastrominį įvaizdį.

Vietinių regionų maisto produktai yra patrauklūs dėl kelių išskirtinių savybių: pirmiausia skonio ir kokybės, vietos tradicijų, sezoniškumo bei draugiškumo aplinkai ir sveikatai. Tinkamai išvystyta regiono maisto sistemos organizavimo infrastruktūra patenkina suinteresuotų šalių poreikius – regionų savivaldybių, bendruomenių, ūkininkų ar verslo subjektų (nes vis daugiau produkcijos perdirbama, gaminama ir parduodama tam tikroje geografinėje teritorijoje), taip pat turistų, kurie ieško unikalumo, naujų potyrių ir skonių per maistą.

Lietuvą sudaro penki regionai (Aukštaitija, Dzūkija, Suvalkija, Mažoji Lietuva ir Žemaitija), kurių gyventojai skiriasi savo kultūrinėmis ypatybėmis, tradiciniais, vietiniais patiekalais, bei gaminama vietine produkcija. Dzūkija yra populiarūs grybais ir uogomis – regiono gyventojai yra laikomi pasaulio čempionais gaminant grybų patiekalus. Tradicinė baravykų sriuba duonos kubile šiame regione gaminama dar nuo 17 amžiaus. Aukštaitiai garsėja bulviniais patiekalais. Suvalkija – mėsos kraštas (rūkomi tradiciniai skilandžiai). Mažajoje Lietuvoje įvairiausiais būdais gaminama žuvis. Žemaitijos regionas didžiuojasi košėmis, vėžiais ir tradiciniu kastiniu. Lietuvoje yra įgyvendintas projektas ir pateikiamas „GASTROLiavimo po Lietuvą GIDAS“⁷¹, kuriame pristatoma Lietuvos virtuvės skonių įvairovė bei gastrominiai renginiai. Skirtinguose Lietuvos regionuose, galima paragauti patiekalų, gaminamų pagal krašto tradicijas, gamintojų fantazijos vaisių. Lietuvoje

⁶⁹ UNWTO. Prieiga internete: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420957>

⁷⁰ World food travel association. Prieiga: <https://worldfoodtravel.org/news-the-economic-impact-of-food-tourism/>

⁷¹ Prieiga internete:

<https://www.lithuania.travel/uploads/ckeditor/default/0001/02/387d561268a4a2ec5d8a1a76f434498174511fc5.pdf>

tiek vietinis tiek užsienio turistai gali išbandyti vėžių uodegėlių sriuba, pagrabines bandeles, dilgėlių skonio ledus, gintaro arbatą, fazanų suktinukus, stručių kiaušiniene, saldinius su alumi, kibinus su sraigiena, net apelsinų sriubą. Tokių ir panašių patiekalų galima rasti įvairiausiose Lietuvos vietovėse, o pagal pomėgius ir poreikius susidarius gastronomicinį maršrutą.

Visame pasaulyje šiuo metu yra kuriamos strategijos kaip plėtoti teritorijų kulinarinį identitetą, patrauklumą ir skatinti regionuose tokius pasiūlymus, pagal kuriuos jų gastronomija ir išskirtinumas galėtų daryti didelę įtaką turistų apsisprendimui atvykti. Siekiama pritraukti gastronomijos turistus, kurie nori patirti vietinę kultūrą, susipažinti su patiekalų ar produktų gaminimo tradicijomis ar išbandyti naują patirtį gaminant.

Didelę įtaką turistų pasirinkimui turi tinkamas turistinių produktų pristatymas užsienio valstybėse, tiek pačioje Lietuvoje. Įdomus ir įsimintinas reklaminis filmukas, aiški ir patraukli informacija apie kitus šalia esančius objektus, galimybės pramogauti – visa tai pritrauktų daug daugiau turistų atvykti.

Didele dalimi sėkmė priklauso ir nuo turizmo srities koordinavimo, o Lietuvoje apgyvendinimo įstaigas kuruoja Ekonomikos ir inovacijų ministerija, kultūros paveldą – Kultūros ministerija, o tautinį paveldą – Žemės ūkio ministerija. Taigi, norint turistui pateikti patogią informaciją būtina apjungti ir ieškoti vieno tinklo – jungiamosios grandies, kuris bent iš dalies pagerintų Lietuvos turizmo įvaizdį. Jungiamąsias funkcijas dabar atlieka agentūra „Keliauk Lietuvoje“, pavaldi Ekonomikos ir inovacijų ministerijai. Tačiau koordinacija ir informacijos apjungimas į vientisą vaizdą, vyksta vangiai.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje jau egzistuoja visa esminė infrastruktūra, paslaugos, pramogos ir t.t., kurios reikalingos, plėtojant lėtąjį turizmą, tačiau trūksta tinkamo koordinavimo, informacijos pateikimo, viešinimo ir rinkodaros strategijos. Šioje situacijoje būtinas pačių paslaugų teikėjų aktyvumas, įsitraukimas bei investicijos į komunikaciją.

2. LĒTOJO TURIZMO GALIMYBIŲ ĮVERTINIMAS

2.1. Lėtojo turizmo išteklių ir autentiškumo vertinimas Ukmergės, Alytaus, Tauragės rajonuose

Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonai kaip ir visa Lietuva išsiskiria nuostabia gamta, išskirtiniais kultūros paveldo objektais, kurie vienas kitą papildydami sukuria unikalų kraštovaizdį. Šių objektų lankymui ir pažinimui reikalinga infrastruktūra, kuri juos sujungtų ir padėtų pažinimo procese. Ji susideda iš apgyvendinimo, maitinimo, pramogų paslaugų, laisvalaikio praleidimo būdų ir t.t. Taigi, šioje strategijos dalyje bus aptarti turizmo išteklių ir infrastruktūra, kurie būtų pritaikomi vystant lėtąjį turizmą Lietuvoje:

- Gamtos objektai, kraštovaizdis
- Kultūros paveldo objektai
- Apgyvendinimo paslaugos
- Maitinimo paslaugos
- Pramogų / laisvalaikio galimybės
- Edukacijos

Išvardinti punktai yra esminiai, nuo kurių priklauso kokybiškos turizmo paslaugos. Remiantis jais, bus pateiktos rekomendacijos kiekvienam rajonui, apibrėžiant teritorijas, kuriose yra tinkama išteklių santalka, infrastruktūra, tinkanti vystyti lėtąjį turizmą. Taip pat bus pateiktos gairės ir rekomendacijos paslaugų teikėjams ir produktų gamintojams, taip pat siūlomos tinkamiausios jų veiklą legalizuojančios išeitys.

Lokalaus turizmo rinkos dalyviai ir išteklių bus analizuojami seniūnijų teritorijos ribose. Šis teritorinis išteklių tyrimo būdas pasirinktas, atsižvelgiant į Lietuvos teritorinį skirstymą. Visgi, didžiausios turizmo išteklių sancaupos matomos Lietuvos miestuose, tuo tarpu, lėtasis turizmas skatina regionų plėtrą, vietos bendruomenių aktyvumą. Be to, seniūnijos teritorija dažniausiai nėra didelė, ją galima įveikti tiek dviračiu, tiek automobiliu ar kitomis transporto priemonėmis per neilgą laiko tarpą.

Seniūnijos teritorijoje, taipogi, galima atrasti gausios gamtos ir kultūros paveldo objektų santalkas ir įvairovę nei nedideliame miestelyje ar kaime. Taip pat, seniūnijos teritorijoje atsiranda aktyvių bendruomenių, kurios nori pristatyti savo veiklą, pritraukti turistų ir taip plėsti savo gerbūvį. Reikėtų pabrėžti, kad aktyvioms bendruomenėms svarbus jų identitetas, šaknys, tradicijos, kaimynystė ir draugystė su aplinka. Jos džiaugiasi ir didžiuojasi savo gyvenama aplinka ir gyvenimo būdu bei labai dažnai prisistato kitiems. Galima teigti, kad lėtojo turizmo „varomoji jėga“ – aktyvios bendruomenės. Jų veikla dažnai apima tam tikras paslaugas, kurios priskiriamos turizmo sričiai – apgyvendinimo ir maitinimo, tiekia vietinių užaugintą ir paruoštą maistą. Patys pristato jų puoselėjamas tradicijas, amatus, aprodo kultūros paveldo ir gamtos objektus, papasakoja

įdomiausias istorijas ir t.t. Daugelio aktyvių bendruomenių gyvenimo būdas itin siejasi su lokalaus turizmo šūkiu.

2.1.1. Alytaus rajono turizmo ištekliai ir autentiškumas

Teritorinis suskirstymas. Alytaus rajone yra du miestai: Daugai ir Simnas, trys miesteliai – Butrimonys, Krokialaukis ir Nemunaitis, bei 426 kaimai. Alytaus rajone yra 11 seniūnijų: Alytaus, Alovės, Butrimonių, Daugų, Krokialaukio, Miroslavo, Nemunaičio, Pivašiūnų, Punios, Raitininkų ir Simno. Nuo 1996 – 1999 metų Alytaus rajone stebimas urbanizacijos lygio mažėjimas. Tai įtakojo politiniai, socialiniai ir ekonominiai šalies raidos procesai, migracija šalies viduje ir į užsienį.⁷²

Gamta. Alytaus rajonas įsikūręs Pietų Lietuvos aukštumoje, kurią Nemunas dalija į dvi dalis. Rajono gamtiniai rekreaciniai ištekliai: stipriai raižytas ir vaizdingas kalvotųjų aukštumų ir Nemuno slėnio ir apyslėnio reljefas, tankus natūralių vandentėkmių tinklas, švarūs ežerai, miškai ir oras bei vaizdingas sąlyginai natūralus kraštovaizdis. Alytaus miestą plačia kilpa juosia Nemunas su skardžiais, raguvomis, augalų ir gyvūnų turtingomis pakrantėmis, kurios išnykusios Vakarų Europos šalyse. Vakarinėje dalyje iškyla Sūdovos aukštumų kalvos, rytinėje dalyje plyti Dzūkų aukštuma.⁷³

Nemunas – tai Alytaus rajono ašis, kurioje į visumą susijungia gamtinis ir kultūrinis paveldas, sukurdamas išskirtinius kraštovaizdžio elementus. Tačiau šiame rajone be Nemuno teka nedidelės upės, tokios kaip Bambena, Peršėkė, Varėnė, telkšo 70 ežerų, didžiausi jų – Žuvinto, Didžiulio (Daugų).

Daugų ežeras išsiskiria savo krantų vingiais ir yra laikomas vienu įdomiausių Lietuvoje. Jame puikiai išvystyta vandens sporto ir pramogų infrastruktūra. Iš miškų tarpo išsiskiria Punios šilas, Varčios ir Noškūnų miškai, o Alytaus mieste žaliuoja Vidzgiris – stambiausias Lietuvos ažuolynas.⁷⁴

Rajone daug pelkių, išsiskiria Žuvinto aukštapelkė (Žuvinto biosferos rezervatas) ir ją supančių žemapelkių kompleksas. Joje daug natūralių, biologinės įvairovės požiūriu vertingų teritorijų. Alytaus rajone yra pirmasis Lietuvoje įsteigtas Žuvinto biosferos rezervatas, labiausiai žinomas dėl didelio skaičiaus vandens paukščių, kurie čia apsistoja migracijos metu ir peri. Čia taip saugoma daug augalų ir vabzdžių rūšių. Reiktų priminti, kad rezervatai yra griežtai saugomos teritorijos, kuriose draudžiama bet kokia ūkinė veikla, bet Žuvinto rezervato pasiūlymai lankytojams įtraukia edukacinę, pažintinę veiklą, tai viena iš svarbiausių Lietuvos ornitologinių turizmo vietovių, pristatoma pasaulinėse ornitologinio turizmo parodose ir interneto svetainėse.⁷⁵

Alytaus rajone taip pat yra nedidelė Metelių⁷⁶ ir Nemuno kilpų⁷⁷ regioninių parkų teritorijų dalis. Juose šviečiamojo pobūdžio turizmo paslaugos derinamos su aktyviais laisvalaikio praleidimo pasiūlymais, keliauti pažintiniais takais, aplankyti muziejines ekspozicijas.

⁷² Prieiga internete: https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/212976/Alytaus_apskritis.pdf/328a0ee9-4655-43c1-a1c4-3282607b989e

⁷³ Lietuvos gamta. Saugomos teritorijos. Sud. M. Kirstukas. Spindulys. 2004, p. 22 – 27.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Prieiga internete: <http://www.zuvintas.lt/>

⁷⁶ Prieiga internete: <http://www.meteliuparkas.lt>

⁷⁷ Prieiga internete: <http://www.nemunokilpos.lt/>

Žuvinto aukštapelkė nėra vienintelė pelkė šiame rajone. Vienoje didžiausių rajono aukštapelkių – Gineitiškių pelkėje gyvena baltieji kiškiai, aptinkama vapsvaėdžių, migruodamos apsistoja gervės. Daug retų drugių aptinkama Sabališkės, Daugų miškuose, Pašilio pelkėje. Nemunaičio miške biologinės įvairovės požiūriu svarbios vakarų taigos bendrijos. Vertingų augalų bendrijų ir kai kurių retųjų miško paukščių aptinkama ir Punios šile.⁷⁸

Migruojantiems paukščiams labai svarbūs Daugų žuvininkystės ūkio tvenkiniai, kuriuose peri didieji baubliai, mažieji kirai ir kiti reti paukščiai. Botaniniu požiūriu įdomus Alytaus mieste įsteigtas Vidzgirio botaninis draustinis, kuriame aptinkama retų drugelių, varliagyvių, gyvena reti paukščiai: juodieji pesliai, vidutiniai margieji geniai, žalios meletos. Vidzgirio miške įrengtas gamtinis pažintinis takas, kurio dalimi eina Šv. Jokūbo piligrimų kelio Lietuvoje atkarpa Alytus–Miroslavas. Alytaus mieste savivaldybė įsteigusi Gulbynės ornitologinį draustinį.⁷⁹

Alytaus rajono gamta puikiai pristatoma regionuose parkuose, tačiau pelkių ir ežerų gausa, kuriuose peri ir apsistoja migruojantys paukščiai puikiai užpildytų vadinamojo „nišinio“ turizmo spragas, nes ornitologija populiarėja, žmonės domisi ir vyksta stebėti paukščių. Tai galime laikyti lėtojo turizmo sudėtine dalimi, nes žmonės atvažiuoja susipažinti su aplinka, pajusti tikrąją gamtą, stebėti paukščių gyvenimo būdą. Tikėtina, kad šiose vietose būtų galima surasti ir vietinių gyventojų, kurie galėtų papasakoti apie šiose apylinkėse gyvenančių paukščių gyvenimą. Tai puikiai atspindėtų lėtojo turizmo krypties tendencijas.

Kultūros paveldas. Kultūros paveldo objektų gausa išsilyja ne tik į miestų, miestelių urbanistinį kraštovaizdį, bet ir į gamtos elementus. Alytaus rajonas išsiskiria kompleksiskumu ir darnia pusiausvyra tarp gamtos ir kultūros paveldo objektų. Žymi saugotinių objektų dalis yra tarpusavyje susieti vizualiniais, istoriniais ir semantiniais ryšiais. Taip susidaro ryškiausios kultūros paveldo sankauptų vietos.

Panemunių areale, šalia vingiuojančio Nemuno, labiausiai išsiskiria archeologiniai objektai – piliakalniai, senovės gyvenvietės, pilkapynai ir t.t. Didžioji dalis piliakalnių dominuoja istoriniame kraštovaizdyje, jų prieigos – sutvarkytos, pritaikytos lankymui. Galima būtų išskirti Punios piliakalnį, vadinamą Margio kalnu, apipintą legendomis. Kiti archeologiniai objektai dažnai neturi konkrečios ir aiškiai išreikštos formos, kuri būtų matoma, todėl juos lankant svarbus pasakojamasis naratyvas.

Dar viena grupė, kurios gausa išsiskiria Alytaus rajonas – partizanų kovas liudijančios vietos. Šie objektai itin svarbūs Lietuvos istorijos kelyje ir unikalūs reiškinys, primenantys apie skaudžius, bet kartu ir drąsius Lietuvos valstybės gyvenimo įvykius. Apmaudu, kad pastarieji objektai sulaukia labai nedaug kelionių organizatorių ir turistų dėmesio. Tai nebūtinai turi būti masinio turizmo vietos, o besidominčioms žmonių grupėms pritaikytas lankymas.

Atskira grupė, traukianti turistų dėmesį – miestai, urbanizuotos teritorijos, kuriuose galima rasti išskirtinių architektūros objektų, pramogų, laisvalaikio praleidimo būdų, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugas. Alytaus rajone išsiskiria urbanistiškai patrauklūs miestai – Simnas, Daugai ir Butrimonys. Lietuvos miestai ir miesteliai turi itin turtingą žydų istorijos palikimą, kurį verta

⁷⁸ Lietuvos gamta. Saugomos teritorijos. Sud. M. Kirstukas. Spindulys. 2004, p. 22 – 27.

⁷⁹ Lietuvos gamta. Saugomos teritorijos. Sud. M. Kirstukas. Spindulys. 2004, p. 22 – 27.

prisiminti. Alytaus rajone išskirtinis miestelis – Butrimonys, jame susijungia trijų tautų keliai – lietuvių, žydų ir totorių. Totorių etnokultūros ryškiausias centras – netoli esančiame Raižių kaime, kuris yra laikomas dabartiniu Lietuvos totorių dvasiniu centru. Visgi žydų ir totorių palikimas Lietuvoje dar nedaug tyrinėtas ir akcentuotas. Tai galėtų tapti išskirtiniu akcentu Alytaus rajono turizmo sektoriuje.

Miestelių ir miestų akcentais tapo sakraliniai pastatai: Alovės bažnyčia išsiskiria liaudiško klasicizmo formomis, Daugų – romantizmo formomis, Nemunaičio – neogotikos architektūra, kurią sukūrė inžinierius Vaclovas Michnevičius. Ypatingas akcentas sakralinių pastatų grupėje – klasicistinė kryžiaus plano Pivašiūnų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia ir jai priklausantys statiniai. Bažnyčia garsėja Šv. Mergelės Marijos su kūdikiu paveikslu bei Žolinės atlydais, pritraukiančiais daugybę maldininkų ir smalsuolių. Šis objektas yra didžiulis piligriminio turizmo traukos centras, tačiau gali tapti ir lėtojo turizmo dalimi.

Ryškūs pavieniai akcentai – Kurnėnų mokyklos kompleksas ir dailininko Antano Žmuidzinaučiaus sodyba. Kurnėnų mokyklą siūloma prikaisyti Pivašiūnų amatų centrui, kuris lėtojo turizmo kontekste, galėtų tapti vienu iš lankytinų objektų su keletu funkcijų: kultūros paveldo objektas ir edukacijų centras, pristatantis vietinę kultūrą⁸⁰. Taip padidėtų Pivašiūnų miestelio turistinis patrauklumas. Tuo tarpu Antano Žmuidzinaučiaus sodyba šiomis dienomis yra apleista. Nors tai dar viena išskirtinė vieta, tinkama plėtoti lėtąjį turizmą. Anksčiau šioje vietoje vykdavo kultūriniai renginiai, mėgėjų teatro konkursai.⁸¹

Taip pat reiktų paminėti turistams mažai viešinamus geležinkelio paveldo objektus – Alytaus geležinkelio stoties infrastruktūrą bei išardytą ruožą Alytus – Varėna, kuriame jau senokai privačios iniciatyvos dėka organizuojami dviračių ir pėsčiųjų žygiai, ekskursijos, išardytu geležinkelio bėgių keliu. Dažniausiai inžinerinio paveldo objektai nesusilaukia aktyvaus turistų lankymo, tačiau atsiranda entuziastų, kurie domisi ir tyrinėja šį paveldą.

Apgyvendinimas. Apgyvendinimo paslaugas Alytaus rajone teikiantys subjektai gana tankiai išsidėstę visoje teritorijoje, tik keletas seniūnijų stokoja apgyvendinimo vietų. Didžiausia koncentracija – Alytaus mieste, pasirinkimas taipogi gausus (suskaičiuota trylika): viešbučiai, svečių, nakvynės namai, apartamentai, kolegijos bendrabutis. Tokią koncentraciją lėmė Alytaus miestas kaip urbanizuota teritorija. Aplink miestą, Alytaus seniūnijoje, yra vienas didelis kompleksas „Dzūkijos dvaras“, kuriame galima rasti 4 ir 3 žvaigždučių apgyvendinimo paslaugų. Taip pat šioje seniūnijoje įsikūrusios dvi kaimo turizmo sodybos („Butrimiškių ranča“, „Sauliaus vila“), svečių namai „Saulakalnis“.

Kitose Alytaus rajono seniūnijose populiariausios kaimo turizmo sodybos, yra keletas nakvynės namų, kambarių nuomos galimybių. Jų tankis labai netolygus. Daugiausia galimybių – Daugų seniūnijoje, čia veikia 7 kaimo turizmo sodybos („Pas gandrų“, „CBLandas“, „Doškonų sodyba“, „Šiaudinė sodyba“, „Dvarčėnų dvaras“, „Medinis namas Dvarčėnuose“, „Vaidos sodyba“),

⁸⁰ Kurnėnų mokykla keliama antram gyvenimui. In: Alytaus gidas 2019-06-27. Prieiga internete: <https://alytausgidas.lt/naujiena/28140-kurnenu-mokykla-keliama-antram-gyvenimui/>

⁸¹ Mosteikaitė, Alma. Dar niekada nebuvo taip apleista garsaus dailininko tėviškės sodyba. In: Alytaus naujienos. 2019-05-10. Prieiga internete: <https://www.alytausnaujienos.lt/dar-nie-ka-da-ne-bu-vo-taip-ap-leis-ta-gar-saus-dai-li-nin-ko-te-vis-kes-so-dy-ba>

poilsio namai „Daugų sala“, kambarių nuoma „Daug gėlių“, galima nuomotis kambarius Daugų technologijos ir verslo mokyklos ir gimnazijos bendrabučiuose, irklavimo bazėje bei „Vigiryje“. Galima teigti, kad tokį populiarumą lėmė Didžiulio ežeras kaip traukos centras ir šalia siūloma vandens pramogų gausa.

Alovės sen. – 3 kaimo turizmo sodybos („Moteliukas“, „Genutės sodyba“, „Žygutis“), Punios sen., – 2 vietos apsistoti (nakvynės paslaugos VO „Punios ainiai“, kaimo turizmo sodyba „Ymilsa“), Nemunaičio sen. – 2 kaimo turizmo („Girinio sodyba“, „Po uosiu“), Miroslovo sen. – 3 kaimo turizmo sodybos („Liepų krantas“, „Atesys“, vila „Adrija“), kambarių nuoma „Nakvynė Miroslove“ ir Miroslovo švč. Trejybės parapijos nakvynės namai. Pivašiūnų seniūnijoje yra 3 kaimo turizmo sodybos („Meilės laiptai“, „Po Ažuolu“, „Viktorijos sodyba“), kambarių nuoma „Kupinų sodyba“. Raitininkų seniūnijoje yra 7 kaimo turizmo sodybos („Genutės ranča“, „Pas Algirdą“, „Stasio Slavinsko sodyba“, „Pas Robertą“, „Radzevičių sodyba“, „Remeikių sodyba“, „Viliaus Vaicekausko sodyba“), bet jų sanaupa dvejose kaimuose – Piliakalnio ir Galintėnų. Simno seniūnijoje 2 kaimo turizmo sodybos („Giluitis“, „Metelytės sodyba“) ir „Paukščių namelis medyje“. Alytaus rajone veikia 32 kaimo turizmo sodybos.

Kaimo turizmo sodybų skaičius nežymiai didėja, tačiau siūlomos paslaugos praktiškai nesikeičia. Be to, kaimo turizmo sodybos dažnai orientuodavosi į didesnes žmonių grupes ir ne visos priimdavo pavienius lankytojus, šeimas, tačiau Covid – 19 situacija Lietuvoje bei pasaulyje padiktavo šiek tiek kitokias poilsio ir pramogų sąlygas, kurios reikalauja vengti didesnių susibūrimų. Dėl šios priežasties didėja mažų sodybų ir namelių ramiam poilsiui bei pavienių nakvynės vietų skaičius. Be to, į Lietuvą po truputį atkeliauja užsienio turizmo naujienos – „workation“ terminas – tai darbo atostogos, kuomet derinamas darbas ir poilsis.

Bendradarbiaujant su vietos žmonėmis ir bendruomenėmis būtų galima galvoti apie apgyvendinimo paslaugas, kurias teiktų vietos gyventojai. Taigi, rinkos dalyvių bendradarbiavimas, rinkodara ir aktyvesnė informacijos sklaida atneštų didesnę naudą ir pritrauktų daugiau turistų, taip pat skatintų ir lėtojo turizmo potencialą.

Maitinimo paslaugos. Maitinimo paslaugas teikiantys verslininkai Alytaus rajone išvystę savo verslus netolygiai. Didžiausia jų santalka – Alytaus mieste – 43 maitinimo įstaigos. Jų meniu labai įvairus: tradiciniais tapę lietuviški patiekalai, Lietuvoje itin populiarios italų virtuvės pavyzdžiai, masinio maitinimo tinklai, kepiniai ir t.t. Nė vienas iš viešojo maitinimo atstovų neatitinka lėtojo turizmo vietinės, regioninės, tradicinės gastronomijos idėjos. Tradiciškiausiai skamba „Dzūkų alaus restoranas“ ir „Dzūkų svetainė“, tačiau tradicinių lietuviškų patiekalų čia nėra, meniu – itališkos picos, grilio patiekalai, mėsainiai – tai kas populiariau šiandieninėje Lietuvos restoranų ir kavinių virtuvėje.

Apžvelgus seniūnijų teritorijose įsikūrusias maitinimo paslaugas teikiančias įmones – jų surasta vos keletas. Dvi tinklams priklausančios maitinimo įstaigos įsikūrusios Alytaus seniūnijoje, nedaug nutolusios nuo miesto teritorijos. Keletas kavinių – Butrimonyse, Simno seniūnijoje, Krokialaukio seniūnijoje, po vieną – Kurnėnuose ir Poteronyse.

Taigi, jeigu apgyvendinimo paslaugas teikiančių kaimo turizmo sodybų yra pakankamai daug Alytaus rajone, tai su maitinimo paslaugas teikiančiomis – atvirkščiai – jų čia akivaizdus

trūkumas. Lėtojo turizmo plėtojimui šis faktorius yra neigiamas, bet atveria nišą, kurią galėtų užpildyti tradicinės gastronomijos šalininkai. Taigi, šios rinkos potencialas dar neužpildytas.

Šioje situacijoje reiktų bandyti pasitelkti vietos bendruomenių pagalbą, kurios dažnai vykdo edukacijas susijusias su gastronomijos paveldu, taip pat svarbu skatinti maitinimo paslaugų rinkos dalyvius, kad jie prisidėtų prie regiono kulinarinio paveldo puoselėjimo bei skatintų ekologiško maisto gaminimą iš vietoje užaugintų produktų. Kitas svarbus aspektas – naujų maitinimo paslaugų teikėjų paieška, konsultacinė pagalba pradedant veiklą, mokymai ir pan. Reiktų pabrėžti, kad mokymai dažnai suteikia rinkos dalyviams naujų idėjų ir inspiracijų, padrąsina imtis kitokios veiklos.

Pramogos / laisvalaikis. Alytaus miestas kaip rajono centras nestokoja pramogų ir laisvalaikio praleidimo vietų. Ypatingai išsiskiria kultūrinės veiklas vykdančios įstaigos: Alytaus kraštotyros muziejus, supažindinantis su gyvenimu abipus Nemuno; integralumu išsiskiria neseniai įrengta Archeologijos muziejaus ekspozicija „Kai sieloms neliko medžių“; rašytojų Antano Jonyno, Anzelmo Matučio memorialiniai muziejai ir Jurgio Kunčino kambarys pristato Alytų kaip rašytojų įkvėpimo miestą; kovų už laisvę ekspozicija „Mūsų tautos istorinė atmintis“ susipažindina su rezistencijos kovų istorija Dzūkijos krašte; lietuvių likimus svetur iliustruoja Afganistano karo veteranų klubo muziejus; veikia liaudies menininkės Julijos Baranauskienės keramikos muziejus; Alytaus teisėsaugos ir teisėtvarkos muziejus; Lietuvos tautinių mažumų kultūrų muziejus.

Alytų iš kitų miestų išskiria mokyklų muziejų virtinė: Panemunės progimnazijos istorijos ir kraštotyros muziejus, Alytaus Piliakalnio progimnazijos mokyklos kraštotyros muziejus, Alytaus „Volungės“ pagrindinės mokyklos kraštotyros muziejus, Alytaus Adolfo Ramanausko–Vanago gimnazijos istorijos ir kraštotyros muziejus.

Tuo tarpu, muziejų Alytaus rajone nėra daug: išsiskiria Punios girininkijos miško muziejus su integrاليomis gamtos ir kultūros ekspozicijomis viduje bei lauke; Punioje veikia kraštotyrinė etnografinė ekspozicija „Punia amžių bėgyje“; edukacinė Žuvinto rezervato ekspozicija; Balkūnų kaime verta aplankyti dailininko Antano Žmuidzinavičiaus tėviškę – memorialinę sodybą, tačiau ji gana apleista; privati Vaclovo Jankausko akmenų ekspozicija; keletas muziejinių ekspozicijų Alytaus rajono mokyklose: Alovės pagrindinės mokyklos istorijos muziejinė ekspozicija; Butrimonių vidurinės mokyklos etnografijos muziejinė ekspozicija; Daugų vidurinės mokyklos kraštotyros muziejinė ekspozicija; Krokialaukio Tomo Noraus–Naruševičiaus vidurinės mokyklos istorijos muziejinė ekspozicija.

Alytaus mieste yra nemažai aktyvių pramogų ir laisvalaikio pasirinkimų: bent trys elektrinių paspirtukų nuomos vietos; Jaunimo parkas su jaunimo, senjorų, šeimų, renginių erdvėmis; ekstremali pramoga – šuoliai su virve nuo Alytaus tilto; vandens pramogos – irklenčių nuoma; Ypatinga pramogų vieta – vandenlenčių parkas „Vivi wake“, įrengtas Dailidės ežero pakrantėje, pagrindiniame miesto pliaže; aktyvų poilsį ir laisvalaikį siūlo žygeivių klubas, šiaurietiško ėjimo klubas Alytuje bei turizmo klubas.

Alytaus turizmo informacijos centre parengti įvairūs turistiniai maršrutai po Alytaus miestą ir rajoną: „Pirma pažintis su Alytumi“, „Dviračiu po Alytų“, „Meilės pėdsakais Alytuje“, „Piliakalnių legendų keliais“, „Akmeninis maršrutas Alytaus krašte“, „Šv. Jokūbo keliu Alytaus krašte“,

„Atkurtos Lietuvos 100–mečio pėdsakais Alytaus krašte”, „Ieškant praeities. Žydai Alytuje”, „Po kunigaikščio Margirio žemę”, asociacijos „Olita Orany“ žygiai ir ekskursijos.

Alytaus seniūnijoje, Radžiūnų kaime, įsikūrusi visoje Lietuvoje žinoma pramogų vieta – nuotykių parkas „Tarzanija”: laipynės, mažojo Tarzano miestas, kalnų miestas, kryčio miestas, šaulių miestelis, Tarzanijos uostamiestis, drift kartai, jodinėjimas žirgais ir poniais. Bundorių kaime įsikūrusi greitoji dviračių nusileidimo trasa „Bunda kalvos”. Taip pat galima mėgautis plaukimu baidarėmis bei pasijodinėti žirgyne „Revų žirgai“.

Daugų miestas, įsikūręs visai šalia žymaus Didžiulio ežero, siūlo nemažai vandens pramogų: plaukimas plaustu, laivu, Daugų irklavimo bazės siūlomos paslaugos. Visai šalia Daugų, Salų kaime, yra vandens batutų parkas, galima užsisakyti netradicinę ekskursiją „Svečiuose pas raganas ir žiniuonius. Ar išdrįsi?”, taip pat ekskursijas po Daugus ir apylinkes, plaukimą ežeriniu luotu siūlo kultūros klubas „Kitaip”, o norintiems pažvelgti į apylinkes iš viršaus – „Oreivių klubo“ paslaugos.

Kitose Alytaus rajono seniūnijose pramogų ir laisvalaikio paslaugų kiekis labai ribotas: mėgstantiems greitį Alovėje įrengtas kartodromas „Meistrelis kartingai”; Butrimonyse veikia išskirtinės formos fontanas, galima apsilankyti Dainos Nemeikštienės dailės galerijoje „Dainos galerija”; Simne yra galimybė pajodinėti žirgyne „Žvirblio žirgai”; plačiausias pramogų ir laisvalaikio pasirinkimas Punioje, nes asociacija „Panemunės dzūkai“ siūlo įvairias veiklas: pramoginius pasivažinėjimus karieta, vienkinčiu vežimu, vienkinkėmis rogėmis, paprastais ir elektriniais dviračiais, pasivaikščiavimus su šiaurietiškomis lazdomis, galimos gido paslaugos, organizuojami renginiai. Punios seniūnijoje taip pat veikia oreivių klubas „Audenis”; Pivašiūnuose turistams atviras Pivašiūnų piligrimų ir amatų centras; Nemunaityje savo paslaugas siūlo „Nemunaičio oreivių klubas“ bei nedažna pramoga Lietuvoje – hotelis „Baimės namai”. Išskirtiniai objektai šiame regione – piligriminiai Šv. Jokūbo keliai Lietuvoje⁸² bei Popiežiaus Jono Pauliaus II kelio vietos Lietuvoje⁸³.

Edukacijos. Alytaus rajone edukacines veiklas daugiausiai vykdo muziejai ir aktyvios bendruomenės. Pačiame mieste muziejinės edukacinės programos didžiąja dalimi pritaikytos vaikams, mokiniams, todėl jų reklama yra ribota ir matoma siaurame lankytojų rate. Suaugusiems skirtos edukacijos siūlo „Alitos” putojančio vyno gamykla, Alytaus kraštotyros muziejus, Alytaus teatras bei dailiųjų amatų mokykla.

Daugiausia dėmesio lėtojo turizmo srityje susilauktų bendruomenių edukacinės programos. Alovės seniūnijoje, Alovės amatų kiemelyje, visuomeninė organizacija „Susiedai“ rengia teatralizuotą mokomąją pažintinę programą „Duonos kelias iki stalo“. Kitų seniūnijų edukacijos: Daugų amatų kiemelio edukacinės programos; Kančėnų kaimo bendruomenės „Dėmesio centras“ edukaciniai užsiėmimai; Punios „Panemunės dzūko pirkioje“, kurioje atkuriamas XIX a. pab. dzūkų gyvenimo aplinka, laukia autentiškas dzūkiškų bulvinių bandų, razavų blynų, grikinės babkos kepimas bei advento ir gavėnios pasninkinių valgių, ir papročių pristatymas. Reiktų pabrėžti, kad Punios Dzūkiškos bulvinės bandos yra EDEN projekto „Lietuvos turizmo traukos

⁸² Internetinė prieiga: <http://svjokubokelias.lt/>

⁸³ Internetinė prieiga: <https://pilgrimukelias.lt/>

vietovė 2015. Turizmas ir vietinė gastronomija“ nugalėtojų dešimtuke. Todėl šios bendruomenės edukacinės programos atspindi lėtojo turizmo idėją per gastronomiją.

Edukacinių programų ir amatų gausa išsiskiria Pivašiūnų amatų centras. Jame paruoštos ruginės duonos kepalėlio, bulvinių dzūkiškų bandų, grikinių babkų, pyragų, pyragėlių, kūčiukų kepimo, sviesto dzūkiška „buikele“ mušimo veiklos. Galima pasimokyti senųjų amatų: medžio drožybos, puodžiaus amato, velti veltinius, pinti įvairius dirbinius iš vytelių arba dzūkiškus kašikus (pintines), lieti žvakes ir megzti raštuotas vilnones kojines ir pirštines. Suvenyrų parduotuvėlėje galima įsigyti rankų darbo daiktų.

Alytaus seniūnijoje galima paminėti „Dzūkų dvaro“ edukacijas: dzūkiškos bandos kepimas, „Pasigamink kibiną sau“, kurios galėtų bent iš dalies užpildyti tradicinio dzūkiško maisto trūkumą Alytaus rajone. Nuotykių parke „Tarzanija“ galima patirti meditacinių potyrių, tapant ant spalvoto smėlio, pinant sapnų gaudyklę, pažįstant akmenis, gaminant muilą, tačiau šios edukacijos gana dažnai sutinkamos visoje Lietuvoje bei svetur. Tradiciškesnė nuotykių parke – duonos saldumynų gamybos edukacija.

Alytaus seniūnijoje išsiskiria ekologiško šaltalankių ūkio „Gintarinė uoga“ edukacinės programos, kuriose pasakojama apie šaltalankių uogų naudingąsias savybes, užsiėmimų metu galima ne tik paragauti, bet ir įsigyti sveikos, ekologiškos produkcijos: sirupo, sulčių, uogienės, arbatos. Šiame ūkyje vykdomos veiklos itin siejasi su lėtojo turizmo idėja.

Netradicinėmis edukacijomis galime laikyti Raitininkų seniūnijoje siūlomas veiklas – indėnišką ir sparnuotų husarų karinio klubo edukacines programas.

Apibendrinant galima teigti, jog Alytaus rajone gamtos ir kultūros išteklių gausa, verčia apmąstyti lėtojo turizmo plėtros strategiją, kurios sekantis žingsnis – išskirti patraukliausias seniūnijas ar jų dalis, kurios turi ryškiausią potencialą. Tačiau nepaisant potencialą turinčių vietovių, visiems lokalaus turizmo rinkos dalyviams, kurie norėtų prisidėti prie lėtojo turizmo plėtros savo rajone, labai svarbi konsultacinė parama ir mokymai. Strategijos įgyvendinimo etape ypatingas dėmesys turėtų būti sutelktas į maitinimo paslaugų trūkumą, kuris galėtų būti užpildytas gastronominių edukacijų pagalba.

Visiems lokalaus turizmo paslaugų atstovams labai svarbiais aspektais turi tapti viešoji komunikacija, informacinė sklaida, rinkodara ir bendradarbiavimas tarp lokalių paslaugų teikėjų, kurie veikia rekomendacijų pagalba. Taigi, šiame versle labai svarbu būti matomu, tinkamai auditorijai pristatyti savo teikiamas paslaugas ar produktus.

Lėtojo turistų esminis bruožas – parama vietiniam verslui, paslaugų rinkimasis pagal rekomendacijas, kultūrinio ir regiono kulinarinio paveldo pajauta bei poilsis gamtos apsuptyje. Šis apibūdinimas sąlygoja ir lėtojo turizmo plėtros esminius taškus – nakvynė gamtos apsuptyje, poilsis ir pramogos joje, kultūros ir kulinarinio paveldo pažinimas su vietiniais žmonėmis, edukacijos. Visi lokalaus turizmo rinkos dalyviai tam tikroje vietovėje turėtų teikti šias paslaugas ir rekomenduoti vieni kitus lėtajam turistui. Tai tam tikras uždaro rato pavyzdys, kuris funkcionuoja, kad patenkintų turistų poreikius.

2.1.2. Tauragės rajono turizmo ištekliai ir autentiškumas

Teritorinis suskirstymas. Rajone yra du miestai – Tauragė ir Skaudvilė, 4 miesteliai – Pagramantis, Žygaičiai, Gaurė ir Batačiai, 317 kaimų ir likusios dvi geležinkelio stočių gyvenvietės. Rajone yra 8 seniūnijos: Batakių, Gaurės, Lauksargių, Mažonų, Skaudvilės, Tauragės, Tauragės miesto, Žygaičių.⁸⁴

Gamta. Tauragės rajono vakariniu pakraščiu driekiasi Vilkyškių kalvagūbris, šiaurėje pasiekia kalvotąją Žemaičių aukštumą, o likusią, didžiąją, rajono dalį užima Karšuvos žemuma, kur vyrauja lygus reljefas. Vandens telkinių nedaug. Savivaldybės teritorija teka Agluonos, Šešuvio upės, Jūros upė (70,7 km iš 177) bei jos intakai Akmena, Šunija, Šešuvis, Ežeruona ir daugelis kitų intakų ir intakėlių. Jūros upė nuo kitų skiriasi staigiais ir aukštais potvyniais ne tik pavasari, bet ir rudenį, ir net žiemą per atlydį. Vingiuotas upės slėnis turi siaurą salpą ir keletą ryškių terasų, nemažai atodangų.

Rajone yra 10 ežerų: trys bevardžiai ežerai, Būgnelis, Būveinių, Draudenių, Glitis, Ilgežeris, Oplankis, Šilinis; daug tvenkinių: Adakavo, Baltrušaičių, Batakių, Dapkiškio, Dargaičių, Dauglaukio tvenkiniai, Karapolio, Lėliškės, Lomių, Meizių, Sartininkų, Skaudvilės, Žygaičių, Taurų, Tauragės, didžiausias tvenkinys – Balskų. Taip pat telkšo Visbarų žuvininkystės tvenkiniai, svarbūs paukščių migracijos kelyje, taip pat – labai svarbios paukščių perimvietės. Čia peri gulsmininkės, švygždos, mažosios žuvėdros ir kiti reti paukščiai.⁸⁵

Rajone išliko nemažai natūralių ar pusiau natūralių pelkių. Didžiausios ir vertingiausios pelkės susitelkusios saugomose teritorijose. Didžiausios – Plynoji, Artoji, Laukėsa, Leoniškės plynoji, pastarosios dvi – išekspluatuoti ar tebeekspluatuojami durpynai. Dalis mažesnių pelkių ir buvusių durpynų dabar užžėlusios miškais.

Didžiausi rajono miškai – Karšuvos girios dalis, Tyrelio, Tauragės–Batakių miškai, dalis Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato, dalis Jūros ichtiologinio draustinio. Rajone išliko gana daug turtingų biotopų. Nemaža jų dalis patenka į Pagramančio regioninį parką – vieną didžiulį miško masyvą, vadinamą „Pagramančio miškais“, kuriame yra 4 valstybės saugomi gamtos paveldo objektai: Gudlaukio ąžuolas, Genių ąžuolas, Genių atodanga, Pagramančio atodanga; 1 gamtos paminklas: Tamošaičių akmuo; 1 gamtos paveldo objektas saugomas Tauragės rajono savivaldybės: Jocių parkas. Būtina pažymėti, kad dalis Pagramančio regioninio parko yra Šilalės rajone.⁸⁶

Savo geologine verte ir įtaka kraštovaizdžiui Pagramančio regioniniame parke išryškėja atodangos – vietos, kur uolienų ar nuogulų sluoksniai atsiveria Žemės paviršiuje. Jūros ir Akmenos upių skardžių–atodangų vertė – tai paskutiniojo Žemės istorijos periodo (kvartero) ledynmečių pjūvis. Tai beveik 200 tūkst. metų siekianti Karšuvos žemumos geologinė istorija. Regioniniame parke priskaičiuojama 15 vertingų savo dydžiu atodangų, iš kurių 12 yra prie Jūros upės ir 3 – prie Akmenos upės. Pačios gražiausios ir didžiausios atodangos yra Pagramančio, Genių, Jocių,

⁸⁴ Prieiga internete: https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/212976/Taurages_apskritis.pdf/d16d2bdc-ff59-4343-a6bc-bd3206b41c8b

⁸⁵ Lietuvos gamta. Saugomos teritorijos. Sud. M. Kirstukas. Spindulys. 2004, p. 232 – 236.

⁸⁶ Ibid.

Rekstukų, Alangos, Lengvenių, taip pat – Tušių, Kilpinių, Šakėnų, Lylavėnų, Reksčių, Dapkiškių, Norkaičių.⁸⁷

Pagramančio regioninis parkas – tai gamtos ir kultūros objektų sąjunga, kurią rūpinasi ir puoselėja žmogus. Įrengtame lankytojų centre galima susipažinti su ekspozicija „Almančios rėvos“, aplankyti veikiančias parodas bei gauti informacijos apie Pagramančio regioninį parką. Lankytojų centro darbuotoja gali suorganizuoti ekskursiją po Pagramančio regioninį parką, kuris apima Tauragės ir Šilalės rajonus. Parke, be minėtų gamtos objektų, galima aplankyti Pagramančio piliakalnį, Šilalės rajono teritorijoje esančius Indijos piliakalnį su priešpiliu, partizanų bunkerį – žeminę, atkurtą 2014 m. Pagramančio miške, kurioje glaudėsi Kęstučio apygardos Lydzio (nuo 1948 m. Butigeidžio) rinktinės 3–čios kuopos 2–asis (nuo 1948 m. Jūros) būrys. Parengti maršrutai pėsčiomis: „Per kabančius tiltus“, „Nuo Ringių iki Indijos“, dviračiais, autotransportu bei vandens trasa, kuri prasideda Balskų kaime ir baigiasi Tauragėje. Balskų kaime yra įrengta poilsiavietė, kurioje galima pailsėti prieš pradedant 38 km. žygį. Parengti pažintiniai takai: Lylavos, Plynosios, Akmenos, Gynybinės linijos pažintiniai takai.

Dar viena vertinga gamtinė teritorija saugoma Viešvilės gamtiniame rezervate, kurio nedidelė dalis patenka į Jurbarko rajoną. Rezervatas – griežčiausią apsaugos statusą turinti teritorija. Čia uždrausta bet kokia žmogaus ūkinė veikla. Tuo siekiama sudaryti sąlygas gamtai tvarkytis pačiai, kaip priešistoriniais laikais. Viešvilės valstybinis gamtinis rezervatas jauniausias iš šiuo metu esančių keturių rezervatų Lietuvoje. Šiaurinė ir didžioji jo dalis yra Tauragės rajono pietiniame pakraštyje. Pietinė dalis siaura juosta įsiterpia į Jurbarko rajoną link Viešvilės miestelio. Rezervato paskirtis – išsaugoti natūralią Viešvilės baseino su Artosios, Gličio pelkėmis ir jas supančiais Karšuvos girios miškais ekosistemą Karšuvos žemumoje, taip pat tik jai būdingą ir retą augaliją bei gyvūniją, ypač – margųjų upėtakių nerštavietes Viešvilės upėje.⁸⁸

Nepaisant rezervato statuso, jame lankymasis galimas įrengtame pažintiniame take, tačiau tik su lydinčiu asmeniu; vedamos teminės ekskursijos: „Karšuvos vilkai“, „Gyvi ir negyvi medžiai“, „Kurtinys – sengirės simbolis“. Taip pat 2019 m. įkurtas modernus lankytojų centras, jo ekspozicijos tema – „Upelis vidur girios“. Ekspozicijoje pristatomos Viešvilės upelį supančių vakarų taigos – pušynų ir eglynų, pelkinių lapuočių miškų, Viešvilės upelio ir jo slėnio, pelkių, žemyninių kopų vertybės. Eksponuojamas durpių sluoksnio pjūvis.⁸⁹

Tauragės rajone yra du valstybiniai draustiniai: Ančios kraštovaizdžio draustinis, įsteigtas Ančios upės slėnio kraštovaizdžio su raiškiomis erozinėmis formomis apsaugai, kuris taip pat turtingas gamtinėmis buveinėmis, ir Jūros ichtiologinis – saugantis lašišų, šlakų, upėtakių ir žiobrių nerštavietes. Draustinis apima dalį Jūros ir Šešupės upių bei visą Upynos upę. Draustinis išsidėstęs Tauragės ir Jurbarko rajonuose bei Pagėgių savivaldybėje.

Kultūros paveldas. Tauragės rajonas gausus kultūros paveldo objektais, kurie primena įvairius Lietuvos istorijos etapus. Gausiausia eksponatų santalka – Tauragės mieste, kurio kertinė ašis – Tauragės pilis. Tai 1844–1847 m. statytas mūrinis munitinės pastatas, kurio statybai plytas dovanavo grafas P. Zubovas. Visas architektūrinis pilies ansamblis turi romantinio renesansinės

⁸⁷ Prieiga internete: <http://pagramantis.am.lt/VI/index.php#r/192>

⁸⁸ Prieiga internete: <http://www.viesvile.lt/apie-rezervata.html>

⁸⁹ Prieiga internete: <http://www.viesvile.lt/lankytoju-centras/pazintine-veikla.html>

pilies stiliaus bruožų. Nutiesus Tilžės–Rygos plentą, Tauragė ėmė sparčiai augti, vyko gyvas prekybinis judėjimas. Per Tauragės muitinę iš Lietuvos į Prūsiją buvo gabenama daug linų, javų, arklių, žąsų, kiaulių, o į Lietuvą įvežama daug pramoninių prekių. Šiandien Tauragės pilis – miesto ir viso rajono kultūros centras. Čia veikia „Santakos“ muziejus, Fotografijos galerija, Viešosios bibliotekos Vaikų literatūros skyrius ir Moksleivių kūrybos centras.⁹⁰

Be šio įdomaus objekto, kuriame susibūrusios Tauragės kultūros įstaigos, mieste yra įdomių tarpukariu statytų visuomeninės paskirties pastatų: vieni tokių – 1935 m. statyti banko rūmai, kuriuos projektavo vieni iškiliausių tarpukario laikotarpio architektų: Arnas Funkas ir Mykolas Songaila⁹¹ bei geležinkelio stoties keleivių namas, statytas 1927 m., kurį projektavo dar viena garsi asmenybė – Edmundas Alfonsas Frykas. Iš minėto laikotarpio galima išskirti motorinio malūno bei puskarininkių ramovės pastatus, taip pat seniausią mieste išlikusį – pašto užkeigos pastatą, kuriame buvo apsistojęs rašytojas Honoré de Balzakas. Išskirtinis gynybinis statinys – dotas iš sovietinio laikotarpio.

Atskira kultūros paveldo objektų grupė Tauragėje – memorialiniai objektai: tarybinių karių kapinės, Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos, Rusijos imperijų karių ir Nacistinės Vokietijos karių kapinės, Lietuvos karių kapai, Tauragės žydų senųjų kapinių dalis.

Galima išskirti dar vieną negausią skulptūrų ir paminklų grupę. Ją sudaro A. Bagdono skulptūros „Martynas Mažvydas“ ir „Martynas Liuteris“, paminklas Tauragės sukilimo vad. Tauragės puču aukoms, paminklų ansamblis „Pergalė, Darbas, Taika“ bei paminklas Tauragės konvencijai buvusio malūno vietoje.

Gausią grupę sudaro archeologiniai objektai: piliakalniai, senkapiai, pilkapynai, senovės gyvenvietės, tačiau ne visi objektai lankytojams matomi. Kraštovaizdyje labiausiai išsiskiria piliakalniai: Dapkiškių piliakalnis su gyvenvieta, Batakių piliakalnis su gyvenvieta, Aukštupių piliakalnis (vad. Gaidvingiu), Kiukiškių piliakalnis (vad. Pilaite), Pagramančio piliakalnis su gyvenvieta, Rekstukų piliakalnis su priešpiliu, Naujininkų, Kuturių piliakalnis (vad. Pilale), Matiškių piliakalnis (vad. Pilaite) su gyvenvieta, Nosaičių piliakalnis (vad. Papiliakalniu), Juškaičių piliakalnis su gyvenvieta, Ivangėnų piliakalnis (vad. Pilike) su gyvenvieta, Ivangėnų piliakalnis II su gyvenvieta, Kalniškių piliakalnis, Gilandviškių Kalnas (vad. Šventkalniu), Oplankio, Greižėnų piliakalnis su gyvenvieta.

Gausu ir kitų archeologinių objektų: Užkapiu senkapis, Ližių kapinynas, Ližių senovės gynybinį įtvirtinimas, Dauglaukio senovės gyvenvietė ir senkapis, Žadgailių senovės gamybos vietą, Vėliukų senkapis, Pabambių (vad. Smeltyne), Gilandviršių, Ginčaičių kapinynas, Lylavėnų senkapis, Vaitimėnų senkapis (vad. Milžinkapiu), Užkertenų pilkapis, Užvarnių senkapis, Stirbaičių, Dargaičių kapinynas.

Aplinkoje ryškūs geologiniai objektai – mitologiniai akmenys: Lapynų alkakmenis, Tamošaičių akmuo „Milžinas“, Vaitimėnų akmenys (vad. Stabinės akmenimis).

Senosios gyvenvietės formavosi šalia piliakalnių, naujosios – kelių susikirtimų vietoje, prekybos taškuose ir t.t.. Urbanizuotos teritorijos visuomet traukia lankytojus. Tauragės rajone urbanistiniais elementais išsiskiria šie miesteliai: Batakliai, Gaurė, Pagramantis, Skaudvilė. Juose

⁹⁰ Anulienė, Audronė. Tauragės pilis. Prieiga internete:

http://samogitia.mch.mii.lt/Samogitia_zurnalas/2009_2/Samogitia_2_9.pdf

⁹¹ Prieiga internete: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1956s>

susikcentravę dalis lankytinų objektų: istoriškai susiklostęs gatvių tinkas, piliakalnis, bažnyčia su kultūros vertybėmis, Lietuvos istorijai svarbius įvykius menantys memorialiniai objektai – karių, partizanų kapai, žydų bendruomenės palikimas.

Batakių miestelyje galima sutikti minėtų kultūros vertybių santalką. Į kultūros paveldo registrą įtrauktas Batakių istorinis centras, piliakalnis su gyvenvieta, bažnyčia su vertingais interjero elementais. Miestelio memorialiniais akcentais galima vadinti Lietuvos karių kapus, partizanų, žydų žudynių vietas, kurios mena skaudžius Lietuvos istorijos įvykius.

Gaurės miestelis išryškėja savo Žemaitijos liaudies architektūros bruožų turinčia Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia, kurios kompleksą sudaro varpinė ir šventoriaus vartai. Jame kaip ir kiekviename Lietuvos miestelyje – žydų palikimas – senosios žydų kapinės.

Pagramančio miestelis įsikūręs šalia Akmenos ir Gramančios upių santakos. Jį supa Pagramančio regioninis parkas – Tauragės rajono ryškiausias turistinis objektas. Miestelyje galima aplankyti Pagramančio Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčios statinių kompleksą su vertingais interjero elementais bei Pagramančio piliakalnį su senovės gyvenvieta.

Skaudvilės miestelio istorinė dalis įrašyta į kultūros paveldo registrą. Miestelio centrinis objektas – Šv. Kryžiaus bažnyčios statinių kompleksas, žydų palikimą mena Skaudvilės žydų senosios kapinės, skaudžius istorinius įvykius atspindi Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos ir Rusijos imperijų karių kapai.

Rajono teritorijoje galima išskirti kelis technikos – pramonės paveldo objektus: Lauksargių geležinkelio stoties kompleksą, atspindintį vokiškosios architektūros ir kultūros įtaką Tauragės rajonui; Rygos–Tilžės kelio Puželių sarginės pastatą bei Rygos–Tilžės kelio Pužų pašto stoties statinių kompleksą, kurie mena XIX a. Lietuvoje vykusius gana sparčius technikos pažangos žingsnius.

Tauragės rajone taip pat gausu partizanų ir žydų žudynių vietų. Pakelėse ir kaimų teritorijose stovi ištikimi kelevių palydovai – koplytėlės, koplytstulpiai, kuriems šiame regione būdingos žemaitiškos meninės raiškos formos.

Lyginant Tauragės ir Alytaus rajonus, Tauragėje gausiau dvarų sodybų, kurios nėra visiškai sunykusios. Galima išskirti Lomių, Lankininkų dvaro sodybą (vad. Teodoravu), Trepų dvaro ir Dirginčių palivarko sodybų kompleksą, Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios statinių ir Adakavo dvaro sodybos kompleksą. Pastarasis kompleksas ir Pagramančio Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčios statinių kompleksas išsiskiria dvaro ir bažnyčios jungtimi.

Apgyvendinimo paslaugos. Kitaip nei Alytaus mieste, Tauragėje yra du viešbučiai – „Banga“ ir „Baltijos trasa“; dveji apartamentai – „Senamiesčio apartamentai“ ir „Green apartments“; vieni svečių namai „Alantas“, „Tauragės B&B“ ir „Tauragės hostel“.

Nenuotolusios nuo labiausiai urbanizuotos teritorijos, Tauragės miesto, Tauragės seniūnijoje, yra keturios kaimo turizmo sodybos („Valinčių kaimo turizmo sodyba“, „Tauro troba“, „Jankauskų sodyba“, „Juodpetrių kaimo turizmo sodyba“) ir „Taurų nuotykių parko“ apgyvendinimo paslaugos – nameliai medyje, kurie ne tik priartina prie gamtos, bet nakvynę juose galima laikyti pramoga.

Tolstant nuo Tauragės, mažėja apgyvendinimo vietų skaičius: Gaurės seniūnijoje yra viena „V. Bamšo kaimo turizmo sodyba“; Mažonų seniūnijoje yra dvi kaimo turizmo sodybos („Vaidoto Globio kaimo turizmo sodyba“, „Medžioklės ragas“) ir rinką papildė Pagramančio bendruomenės

„Gramančia“ centro apgyvendinimo paslauga; Skaudvilės seniūnijoje įsikūrusi Vitkų kaimo turizmo sodyba „Laimės ratas“, o pačioje Skaudvilėje – Vila „Skaudvila“; Lauksargių seniūnijoje – vos viena kaimo turizmo sodyba „Griežpelkiai“.

Apibendrinant galima teigti, kad nakvynės vietų skaičius Tauragės rajone nėra didelis, o tolstant nuo rajono centro – Tauragės miesto – ir itin mažėja. Šiame rajone situacija skiriasi nuo Alytaus rajono, kuriame kaimo turizmo sodybų skaičius neženkliai, bet didėja, todėl norint pritraukti turistų, reiktų jiems pasiūlyti daugiau apgyvendinimo vietų pasirinkimo. Pabrėžtina, kad lėtasis turistai ieško paslaugų, kurias teikia vietiniai gyventojai, todėl pavieniams asmenims ar šeimoms pritaikytų ramaus poilsio apgyvendinimo pasiūlymų reiktų paieškoti arba inicijuoti vietinius žmones jas teikti. Pavienių asmenų teikiamos apgyvendinimo paslaugos iš dalies galėtų pagerinti vietinių žmonių finansinę padėtį. Nes kaimo turizmo sodybos labai dažnai orientuojasi į didesnę žmonių kiekį, kuomet patalpos yra pilnai apgyvendintos. Taip pat iniciatyva galėtų kilti ir iš aktyvių kaimo bendruomenių tarpo tokių kaip „Gramančia“, kurios norėtų prisidėti prie savo gerbūvio bei skatintų lėtojo turizmo plėtrą regione. Svarbus ir seniūnijų indėlis, kurios periodiškai galėtų teikti konsultacines paslaugas norintiems užsiimti šia veikla.

Maitinimo paslaugos. Tiek apgyvendinimo paslaugas, tiek maitinimo paslaugas teikiančių įstaigų Tauragės rajone nėra daug. Tauragės mieste jų daugiau – 27 įvairaus pobūdžio maitinimo įstaigos: restoranai, kavinės, valgyklos, barai, picerijos, kebabų užkandinės, užkandžių baras, tačiau nė vienas savo meniu neturi šio regiono kulinarijos pavyzdžių.

Keletas maitinimo įstaigų yra šalia Tauragės miesto, Tauragės seniūnijoje, dar trys – Mažonų seniūnijoje (kavinė, kebabus gaminanti įstaiga bei vietos bendruomenės „Gramančia“ maitinimo paslaugos). Dvi maitinimo įstaigos – Skaudvilės seniūnijoje.

Taigi, maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas teikiančių įstaigų trūkumas mažina rajono patrauklumą lėtojo turizmo plėtros perspektyvoje, tačiau ryškus ir patrauklus gamtos faktorius, kuris yra vienas esminių lėtojo turizmo bruožų, verčia plėtros etape apmąstyti šių trūkumų sprendimo būdus.

Kaip ir apgyvendinimo paslaugų problemos atveju, taip ir maitinimo paslaugų teikimo srityje gali būti pasitelkta vietinių žmonių pagalba – maisto gamyba namuose, kulinarijų edukacijų forma ir pan. Šioje situacijoje turizmo specialistai galėtų periodiškai organizuoti mokymus ir įvairias konsultacijas, padėsiančias būsimiems lokalių paslaugų teikėjams apsispręsti imtis aptariamų veiklų.

Pramogos / laisvalaikis. Pramogos ir laisvalaikis būna įvairaus pobūdžio, todėl šiame poskyryje jis bus aptartas remiantis atskiromis grupėmis, seniūnijų teritorijos ribose. Tauragės mieste, kaip rajono centre, Tauragės pilies pastate, įsikūręs Tauragės krašto muziejaus „Santaka“, šalimais turizmo informacijos centras, kuriame yra galimybė užsisakyti maršrutą pėsčiomis „Per senąją Tauragę“.

Muziejaus filialo „Tremtinių ir politinių kalinių kančių namų“ ekspozicija pasakoja apie partizanų gyvenimą bei rezistentų kančias NKVD būstinėje. Ekspozicijoje sukaupta daugybė nuotraukų apie partizaninį karą ir tremtį, užrašyti žmonių atsiminimai. Muziejuje yra įrengta nauja, moderni ekspozicija su kamera, karcერიu, tardytojo kabinetu bei partizanų bunkeriu. Kameroje

lankytojas galės išgirsti ir patirti tai, ką jautė ir išgyveno čia kalėję žmonės. Išvysti kokiomis sąlygomis buvo laikomi kaliniai. Tardytojo kabinete visi norintieji galės įsijausti į tardomojo kailį, akis į akį susidurti su NKVD'istu. Įrengtame partizanų bunkeryje galima susipažinti su partizanų buitimi, gyvenimo sąlygomis.⁹² Kultūros renginiai Tauragėje koncentruojasi kultūros centre ir Tauragės rajono savivaldybės Birutės Baltrušaitytės viešojoje bibliotekoje.

Vandens pramogas siūlo vandens moto sporto klubas „Jetski Tauragė“, plaukimas baidarėmis Žemaitijoje. Automobilių mėgėjams yra galimybė išbandyti „Jetski Tauragė“ ir „4 x 4“ Tauragės visureigių klubo ekstremalias pramogas. Sporto mėgėjams galima pasiūlyti Tauragės sporto centro baseino „Bastilijos komplekso“ paslaugas. Besimėgaujantiems išskirtiniais įspūdžiais, pakvies „Virtualios realybės arena“, pavakaroti galima boulinge–kavinėje „Bacas“.

Tauragės seniūnijoje įsikūrę du ryškiausi objektai, kurie gali pritraukti nemažą srautą turistų: Paberžių kaime įrengtas šiuolaikiškas Tauragės vandenlenčių parkas „Liberty Beach“, o Taurų kaime – Taurų nuotykių parkas, kuriame siūlomas laipiojimas medžiais, čiuožimo kalnelis, vaikų žaidimų aikštelė, „fat bike“ dviračiai, pojūčių takas, batutai ore, XI – XII a. pilis su požemiuose įrengtu muziejumi, taip pat galima rasti maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas.

Mažonų seniūnijoje, Pagramančio miestelyje, įsikūręs Pagramančio bendruomenės centras „Gramančia“, galintis pasiūlyti nakvynės paslaugas, tačiau šios seniūnijos ir viso Tauragės rajono išskirtinis objektas – Pagramančio regioninis parkas, kuriame gamta darniai susipina su žmogaus gyvenimo pėdsakais. Pateikiame keletą įdomių objektų šiame parke: maršrutas Plynosios aukštapelkėje, Akmenos pažintinis takas ir Lakštingalų slėnis, Lylavos pažintinis takas, pažintinis takas „Meilės keliu“, maršrutai pėsčiomis, dviračiais, automobiliais, išskirtiniai kabantys tiltai ir t. t.

Mažonų seniūnijoje pramogų ir laisvalaikio praleidimo vietų yra ir daugiau. Galima paminėti pasiplaukiojimą Balskų tvenkinio užtvankoje. Dar viena aktyvi bendruomenė Norkaičiuose įsteigusi Norkaičių tradicinių amatų ir etnokultūros centrą, kuriame vykdo tuziną edukacinių programų.

Skaudvilės seniūnijos pramogos ir laisvalaikio leidimo taškai susikoncentravę Skaudvilės miestelyje. Jame įkurtas Skaudvilės krašto muziejus, yra paruoštas maršrutas „Paslaptingas Skaudvilės kraštas“, o gimnazijos pastate veikia menininko Alfonso Čepausko dailės galerija.

Žygaičių seniūnijoje įkurtas nedidukas, bet jaukus Kęščių gaisrinės muziejus, veikia Tauragės aeroklubas bei Draudenių ežero baidarių ir vandens dviračių pramogos. Tuo tarpu, Gaurės seniūnijoje teikiamos tik plaukimo baidarėmis paslaugas.

Edukacijos. Tauragės rajono edukacijos susikoncentravusios Tauragės krašto muziejuje „Santaka“, jų sukurta netoli dešimt: „Raganavimas“ vaikams ir mergvakariams; mokiniams „Archeologija įdomiai“, „Atvirlaiškių dirbtuvė“, „Balzako laiškas“, „Vargo mokykla“, „Pažink savo krašto paukščius“, „Sparnuota kaimynystė“, „Valstiečių butis ir verslai“, „Piemenėlių butis ir žaidimai“, „Tauragės krašto rūbai“, „Fotografijos istorijos apžvalga ir pradžiamokslis“.

Muziejaus padalinyje „Tremtinių ir politinių kalinių kančių namai“ organizuojamos kelios edukacijos – „Muziejus tamsoje“, „Įkurk savo partizanų apygardą“.

⁹² Prieiga internete: <http://www.taurageinfo.lt/taurages-tremtiniu-ir-politiniu-kaliniu-kanciu-namai/>

Mažonų seniūnijoje įsikūrusi Norkaičių bendruomenėje „Galmena“ Norkaičių tradicinių amatų ir etnokultūros centre vykdo šias edukacines programas: tradicinis žemaičių krašto darželis, tradicinių liaudies muzikos instrumentų edukacija „Kepu, kepu Pypuorėlį“, audimas, pinikai, Advento vainikų pynimas, žvakių liejimas, vilnos vėlimas, šiaudų sodų vėrimas, pynimas iš vytelių, „Sveiki atvykę pas bičiulį“ mažiesiems, duonos ir kitų kepinių kepimas.

Skauvilės krašto muziejus vykdo dvi edukacines programas: „Virvę vysiu – žirgelius kinkysiu“ ir „Archeologiniai kasinėjimai Skauvilėje“.

Apibendrinant galima teigti, kad Tauragės rajonas išsiskiria nuostabia gamta ir nedidelių miestelių unikalumu, tačiau didžiausia problema – apgyvendinimo ir maitinimo paslaugos. Jų išsprendimas palengvintų lėtojo turizmo plėtros galimybes šiame rajone. Taip pat reikėtų pabrėžti ir kelių aktyvių bendruomenių veiklą, tokių kaip Norkaičių bendruomenė „Galmena“ ir Pagramančio bendruomenė „Gramančia“, kurios iš dalies darbuojasi turizmo srityje ir gali užpildyti lokalaus turizmo paketus. Taigi, pradžioje derėtų pradėti rekomendacijas nuo šių objektų, kurie galbūt sutiktų praplėsti savo veiklų spektrą.

2.1.3. Ukmergės rajono turizmo išteklių ir autentiškumas

Teritorinis suskirstymas. Ukmergės rajonas susideda iš 12 seniūnijų: Deltuvos, Lyduokių, Pabaisko, Pivonijos, Siesikų, Šešuolių, Taujėnų, Ukmergės miesto, Veprių, Vidiškių, Želvos, Žemaitkiemio. Suskaičiuojama 10 miestelių: Deltuva, Lyduokiai, Pabaiskas, Siesikai, Šešuoliai, Taujėnai, Vepriai, Vidiškiai, Želva, Žemaitkiemis ir vienas Ukmergės miestas.⁹³

Ukmergės rajono vakarinėje dalyje plyti Nevėžio žemuma, vidurinėje – Vakarų Aukštaičių plynaukštė, rytinėje – Aukštaičių aukštuma (aukštis iki 223 m, prie Karališkių). Pagrindinė rajono gamtinė ašis – Šventosios upė, kuri dalija jį į dvi dalis. Šventosios intakai – Širvinta, Siesartis, Mūšia, Armona, Riešė ir kitos nedidelės upės bei upeliai. Rajone kitų vandens telkinių nedaug. Išryškėja kiek didesni Lėno, Siesikų, Ilgajų, Žirnajų ežerai.

Rajone vyrauja mišrieji miškai, yra pušynų, eglynų, drebulynų. Didžiausi miškų masyvai – Taujėnų, Siesikų, Šešuolių. Teritorija išsiskiria nedidelių pelkių gausa, didžiausios pelkės – Kertušos, Laukėnų, Juodupio aukštapelkės, keletas pelkių telkšo miškuose ir paežerėse.⁹⁴

Ukmergės rajono didžiausias išskirtinumas gamtiniu požiūriu – nedidelių upių – Siesarties, Širvintos, Plaštakos, Armonos, Riešės kraštovaizdžiais, kuriuose atsiveria upių slėniai, atodangos. Juos saugant, įsteigti draustiniai:⁹⁵

- Armonos geologinis draustinis įsteigtas, siekiant išsaugoti Devono periodo atodangas su šarvuotųjų ir riešapelekių žuvų liekanomis Šventosios upės krantuose.
- Siesarties draustinyje saugoma upės slėnio kraštovaizdis su raiškiomis erozinėmis formomis, žiobrių nerštavietės.

⁹³ Prieiga internete: http://regionai.stat.gov.lt/lt/vilniaus_apskritis/ukmerges_rajono_savivaldybe.html

⁹⁴ Lietuvos gamta. Saugomos teritorijos. Sud. M. Kirstukas. Spindulys. 2004, p. 252 – 254.

⁹⁵ Ibid.

- Plaštakos hidrografinis draustinis įsteigtas, siekiant išsaugoti gilaus slėnio mažai vingiuotą Plaštakos upelį.
- Širvintos kraštovaizdžio draustinyje saugomas Širvintos upės slėnis, jo kraštovaizdis (raiškios erozinės formos), natūrali vingri upės vaga, žiobrių nerštavietės.
- Žuvintės kraštovaizdžio draustinis įsteigtas, saugoti upelio gilaus erozinio slėnio kraštovaizdį. Netoli santakos su Šventąja ir Sugedos intaku upelio dešiniajame krante yra gamtos paminklas – „verdantis“, geizerinio tipo Žuvintės šaltinis. Netoli stūkso vienas didžiausių Ukmergės rajone Sukinių piliakalnis.

Be šių kraštovaizdžio draustinių, įsteigti ir kitokios paskirties draustiniai:⁹⁶

- Šventosios ichteologinis draustinis įsteigtas, siekiant išsaugoti lašių, šlakių, upėtakių ir žiobrių nerštavietes.
- Dukstynos entomologinis draustinis įsteigtas, siekiant išsaugoti reliktinio drugio – stepinio perlinuko populiaciją.
- Barnėnų telmologinis draustinis saugo vidurio Lietuvos lygumai būdingą Barnėnų pelkę.
- Laukėnų telmologinis draustinis saugo Aukštaičių – Sėlių ežeruiotam morenginiam kalvynui būdingą pelkių kompleksą.
- Vaisgėliško botaninis vaistažolių draustinis yra Vaisgėliško miško pievose, plytinčiose tarp Šventosios upės ir jos intako Siesarties. Šiose pievose nepaprastai gausiai auga raktažolės, gegužraibės, paprastieji burbuliai, vaistinės noteros, jonažolės, vaistinės baltašaknės, lieknosios plukės, valerijonai ir kitokie retai sutinkami žoliniai augalai. Čia yra vienintelė Lietuvoje gauruotųjų viksvų radimvietė. Siesarties upėje gyvena Europoje saugomos žuvys – kūjagalviai.⁹⁷
- Viliukų miško biosferos poligonas išsaugoti vertingą Viliukų miško ekosistemą, ypač siekiant išlaikyti teritorijoje randamas saugomas gyvūnų, augalų ir grybų rūšis, Europos Bendrijos svarbos natūralias buveines ir užtikrinti palankią jų apsaugos būklę: plačialapių ir mišrių miškų, pelkėtų lapuočių miškų buveines; baltamargės šaškytės, didžiuosius auksinukus, purpurinius plokščiavabalius, akiuotuosius satyrus, miškines dirsuoles, aukštąsias gegūnes, plūduriuojančiuosius sklenduonius, stačiąsias dirvuoles, paprastuosius kardelius, žalsvažiedes blandis, retažiedes migles, stačiuosius atgirus, plunksnines plusines⁹⁸;
- Taujėnų – Užulėnio miškų poligonas įsteigtas, išsaugoti Taujėnų – Užulėnio miškų ekosistemą, ypač siekiant išlaikyti žmonių trikdymo vengiančio juodojo gandro, mažojo erelio rėksnininko, gervės, pilkosios meletos, vidutinio genio ir baltnugario genio populiacijas su perimvietėmis teritorijoje bei išsaugoti auksuotosios šaškytės, baltamargės šaškytės, didžiojo auksinuko, lūšies, ūdros, populiacijas. Taip pat šiuose miškuose peri: didysis baublys, vapsvaėdis, žvirblinė pelėda, juodoji meleta. Stebėtas baltasis gandras,

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Prieiga internete: <http://www.vilnijosvartai.lt/vietoves/vaisgeliskis/>

⁹⁸ Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.434900?jfwid=92zt7sf2a>

vidutinis margasis genys, nendrinė lingė, jerubė, tetervinas, griežlė, tripirštis genys, lėlys, lygutė, paprastoji medšarkė. Dar aptinkamas machaonas įvairiose atvirose vietose: pievose, pamiškėse, miško aikštelėse ir pan. Taujėnų miške taip pat registruotas rudaakis satyriukas. Aptiktas beuodegis varliagyvis – nendrinė rūpūžė Siestrų (Kiškeliškio) durpyno teritorijoje, Gružų miške. Aptinkami žinduoliai: nereguliariai besilaikantys vilkai, ir gausūs bebrai. Auga į Saugomų augalų sąrašą įrašytų rūšių augalai: statusis atgiris, miškinė dirsuolė, paprastasis kardelis, baltijinė gegūnė, retažiedė miglė, meškinis česnakas.⁹⁹

Apibendrinant galima teigti, kad Ukmergės rajono gamtinio unikalumo pagrindą sudaro nedidelių upių kraštovaizdžiai su ryškiomis erozinėmis formomis ir retų žuvų nerštavietėmis bei kiti gamtiniai draustiniai ir poligonai, saugantys natūralias retų paukščių, gyvūnų, augalų rūšis, kurie šiuose miškuose gyvena. Tai retas atvejis, jog viename rajone būtų tokia gausi saugomų gamtos teritorijų santalka.

Kultūros paveldo objektai. Svarbiausias Ukmergės rajono kultūros paveldo objektas – Ukmergės miestas su senamiesčiu, piliakalniu, su trimis katalikų bažnyčiomis, stačiatikių ir sentikių cerkvėmis, sinagogomis, pašto stotimis, gaisrinės bokštu, mokykla, buvusia siaurojo geležinkelio linija ir stotimi, banko rūmais, memorialinės atminties vietomis. Tai urbanizuota teritorija, kurioje atsispindi miesto raidos principai, visuomenės sankloda, istorijos vingiai.

Reikėtų paminėti, jog šis rajonas yra labiausiai urbanizuotas, lyginant su anksčiau aptartais. Jame gausiausia miestelių – Deltuva, Lyduokiai, Pabaiskas, Vepriai, Vidiškės, Želva, Žemaitkiemis. Juose susiformavę istoriniai miestų centrai, pastatyta bažnyčia arba koplyčia. Šiuose miesteliuose jaučiama žydų įtaka ir palikimas, taip pat nepriklausomybės ir partizanų kovų atgarsius menantys memorialiniai ir istoriniai objektai.

Ypatingai Ukmergės rajonas išsiskiria tankių dvarų tinklu: klasicistinis Taujėnų ir renesansinis Siesikų išsiskiria gerai išvystyta infrastruktūra, pritaikymu lankymui. Taip pat reiktų paminėti pamažu atsigaunantį Leonpolio dvarą, Kosakovskiems priklausiusius Lyduokių dvarą ir garsiojo Vaitkuškio dvaro fragmentus, Daumantiškių, Padvarių (Pabaisko) dvaro sodybos fragmentus, Krikštėnų dvaro sodybos rūmus ir t.t.

Ypatingas kultūros paveldo objektas – Užugirio dvaro sodyba, vad. Užugirio kiemu. Tai prezidento Antano Smetonos dvaras, įkurtas vaizdingoje pietinėje Lėno ežero pakrantėje, nutolęs 1 km nuo Prezidento gimtinės – Užulėnio. Dvaro istorija prasideda 1934 m., švenčiant Prezidento 60 – tą gimtadienį, buvo nutarta tėviškėje jam padovanoti žemės. 1935 m. architektas Feliksas Vizbaras suprojektavo dvaro pastatus bei kruopščiai prižiūrėjo statybos darbus.¹⁰⁰

Šiame rajone vingiuoja du istoriniai keliai: XIX a. carinės Rusijos tiestas traktas Sank Peterburgas – Varšuva su infrastruktūra (kelio priežiūros namai ir kelio užkardos), kurie turėjo svarbią reikšmę transporto ir kelionių patogumui, spartumui, bei ėjo Baltijos kelias, kurio atminimui Pivonijos seniūnijoje pastatyti ženklai turi memorialinę vertę.

Urbanizuotos teritorijos, dvarai – tai Ukmergės rajoną reprezentuojantys objektai, tačiau esama ir gerokai ankstesnius laikus menančių archeologijos ir mitologijos paveldo objektų.

⁹⁹ Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpng&documentId=TAIS.376582&category=TAD>

¹⁰⁰ Prieiga internete: <http://ukmergesmuziejus.lt/3-2/a-smetonos-dvaras/>

Piliakalniai aiškiausiai reprezentuoja archeologinę vertę turinčius¹⁰¹: Pavydžių, Parijos piliakalnis (vad. Lapiakalniu) su pilkapynu, Kadrėnų, Dukstynos pilkapynas (vad. Kapčiais), Juodausių piliakalnis su gyvenvieta, Laukas (vad. Alka kitaip Alkais), Sukinių piliakalnis (vad. Pilaite) su gyvenvieta, Vaitkuškio piliakalnis (vad. Lapiakalniu) su gyvenvieta, Bartkūnų piliakalnis su priešpiliu ir gyvenvieta, Šinkūnų piliakalnis, Lokinės piliakalnis (vad. Krytkalniu) su gyvenvieta, Pilionių, Mateikiškių piliakalnis (vad. Majaku) su gyvenvieta, Užsilių piliakalnis su gyvenvieta, Sližių piliakalnis (vad. Papiliakalniu), Veprių piliakalnis, Radiškio piliakalnis, Zujų kalnas (vad. Alkais), Parapijos kalnu, Zujų piliakalnis (vad. Šanto kalneliu), Paželių piliakalnis su gyvenvieta, Lelikonių piliakalnis.

Gausu ir kitų archeologinę vertę turinčių objektų – kapinynų, pilkapynų: Vaisgėliško, Nuotekų pilkapynas II, IV; Antakalnio pilkapynas; Laičių kapinynas; Bierių kapinynas; Tulpiakiečio kapinynas; Pamūšio senkapis (vad. Švedkapiais); Bečių kapinynas (vad. Pakape); Kazlaučiznos pilkapynas (vad. Švedkapiais); Zujų, Kadrėnų pilkapynas; Bliūdašilio pilkapynas (vad. Kapčiais) ir Obelių senovės gyvenvietė.

Piliakalnių gausą papildo ir mitologiniai objektai – akmenys, išsibarstę miškuose, pievose. Išskirtiniai ir, tikriausiai, žinomiausi – Mokų šeimyna, taip pat Pagojės, Deltuvos akmuo su plokščiadugniu dubeniu, Bečių akmuo su „Vaiko pėda“, Bastūnų akmuo su „Velnio pėda“.

Ukmergės rajonas gausus lankytinų objektų ir turi nemažai potencialo lėtojo turizmo srityje, tačiau vertėtų koncentruotis į seniūnijų teritorijas ir išskirti ryškiausias kultūros objektų santalkas, kurios reprezentuos visą rajoną lėtojo turizmo kontekste.

Apgyvandinimo paslaugos. Ukmergės kaip ir Alytaus rajone apgyvendinimo įstaigų tarpe dominuoja kaimo turizmo sodybos. Jų pasiskirstymas rajone gana tolygus. Pabaisko seniūnijoje yra keturios sodybos („Bugeniai“, „Žirnaja“, „Pas Vile“, „Varkalė“). Pivonijos seniūnijoje taipogi trys („Urnėžiai“, „Pas Mildą“, „Auksinė žuvelė“ ir svečių namai „Krikštėnų dvaras“). Siesikų seniūnijoje įsikūrusios dvi kaimo turizmo sodybos viena šalia kitos („Ilgajis“, „Šinkūnų malūnas“). Šešuolių seniūnijoje – tik viena Algimanto Paškevičiaus sodyba „Kazimierava“.

Taujėnų seniūnijoje išsiskiria tie patys centrai – svečių namai „Taujėnų dvaras“, Užulėnio Prezidento A. Smetonos rezidencija ir „Rorio kaimo turizmo sodyba“. Ypatingai daug apgyvendinimo vietų yra Veprių seniūnijoje (kaimo turizmo sodybos „Prie upeliuko“, „Ažuolų giria“, „Sodyba dviems“, „Gervių pieva“, „Sidabrinė pieva“, stovyklavietė „Veprių stovykla“, Poilsivietė „Sena upė“).

Vidiškių seniūnijoje veiklą vykdo dvi kaimo turizmo sodybos („Duburiai“ ir „Baidarkiemis“), taip pat „Kurėnų užėigos“ svečių namai, namelių nuoma prie Šventosios upės, stovyklavietė „Gražavardė“ ir kempingas „River Camp“. Žemaitkiemio seniūnijoje įsteigtos keturios kaimo turizmo sodybos („Ežero 13“, „Pas Vytautą“, „Kaštonas“, „Laimės šulinys“) bei dvi stovyklavietės („Baidarių rojus“, Stovykla ir baidarių nuoma), o Ukmergės mieste yra vienas viešbutis „Big stone“, dveji apartamentai – „Old town apartments Ukmergė“, „Laurentroom“.

Apgyvandinimo paslaugas teikiančių objektų gausa ir gana tolygus pasiskirstymas – tai pirmas žingsnis link lėtojo turizmo sėkmingo funkcionavimo. Tačiau labai svarbiu aspektu, kaip ir

¹⁰¹ Prieiga internete: <http://piliakalniai.lt/>

anksčiau aptartuose rajonuose, tampa pavienių asmenų ir šeimų apgyvendinimo paslaugos, kurios gana dažnai būna komplikotos netgi kaimo turizmo sodybose. Tad ši apgyvendinimo paslaugų rinkos niša – tai iššūkis, kurį turi įveikti rajono turizmo specialistai.

Maitinimo paslaugos. Maitinimo paslaugų teikėjai Ukmergės rajone yra susitelkę Ukmergės mieste. Čia suskaičiuota 18 maitinimo įstaigų: restoranai, kavinės, picerijos ir kt. Reikėtų pabrėžti, kad „Big stone“ restorane patiekiami net penki tradiciniai žydiški patiekalai. Tikėtina, kad toks skaičius viešojo maitinimo įstaigų patenkina Ukmergės gyventojų ir svečių poreikius, tačiau rajone situacija nėra džiuginanti lėtojo turizmo plėtros kontekste.

Pivonijos seniūnijoje įsikūrusios dvi „Roko virtuvės“ kavinės, Taujėnų seniūnija turi Taujėnų dvaro virtuvę, Deltuvos seniūnijoje vienas „Ready grill“ restoranas, Vidiškių seniūnijoje – „Kurėnų užeiiga“, kurioje – patiekiami keli sertifikuoti tautinio paveldo patiekalai.

Apibendrinant galima teigti, kad rajono centre – Ukmergėje yra nemažai maitinimo įstaigų, kurios patenkintų įvairių turistų poreikius. Dėmesį ypač reiktų sutelkti į „Big stone“ restoraną, tiekiantį žydų tradicinius valgius. Restoranas puikiai papildytų žydiškos temos ekskursijas Ukmergėje ir pan.

Tolstant nuo rajono centro, maitinimo įstaigų pasirinkimas vis mažėja ir negali patenkinti lėtojo turizmo poreikių. Panaši situacija yra susiklosčiusi ir jau aptartuose Alytaus ir Tauragės rajonuose. Šioje situacijoje reikėtų paieškoti alternatyvų, kuriomis galėtų tapti gastrominės edukacijos. Turizmo specialistai galėtų prisidėti, ieškodami tinkamų alternatyvų. Dažnai prie teigiamų pokyčių prisideda įvairūs mokymai, konsultacijos ir t.t.

Pramogos / laisvalaikis. Kaip ir daugelis jau aptartų paslaugų teikėjų ir prekių kūrėjų yra susikoncentravę Ukmergės mieste, tačiau kitose seniūnijose taip pat yra įdomių pramogų ir laisvalaikio praleidimo būdų.

Ukmergės miesto vizitine kortele galėtų būti ekskursijos ir maršrutai po miestą ir jo apylinkes: pažintiniai maršrutai „Aš – Ukmergės senamiestis“, „Ukmergės dvarų žiedas“, turistinis maršrutas „Ukmergė – lobių miestas“, istorinis – pažintinis maršrutas „Žydų keliais“, interaktyvūs maršrutai „Dainuojantys Ukmergės balandžiai“, „Miestas kalba tau“. Taip pat galima paminėti gana netikėtą objektą – Ukmergės Senamiesčio progimnazijos observatoriją.

Kultūriniai renginiai ir pramogos koncentruojasi Ukmergės kultūros centre, kuriame yra kinas, dailės galerija, taip pat mieste veikia privati „Vilkamirgės galerija“ bei Ukmergės r. savivaldybės Vlado Šlaito viešoji biblioteka.

Aktyvaus laisvalaikio ir potyrių mėgėjai gali rinktis skrydį oro balionu virš Ukmergės rajono dvarų, įmonės „Nuotykių turizmas“ sukurtas pramogas: ekskursijas, įvairaus pobūdžio ir sudėtingumo žygius visoje Lietuvoje bei plaukimų irklentėmis ir baidarėmis. Taipogi, galima rinktis iš tradicinių laisvalaikio praleidimo būdų: Ukmergės sporto centro baseino, kino, biliardo bei „Pramogų korporacijos“ siūlomų aktyvių pramogų: stalo žaidimų, lazerių arenos, stalo futbolo, boulderingo.

Taujėnų seniūnijoje ryškėja du objektai – Taujėnų dvaras su parku, kuriame teikiamos maitinimo, apgyvendinimo paslaugos, taip pat galima užsisakyti pažintinę ir teatralizuotą ekskursiją po dvaro rūmus ir parką. Tuo tarpu Užugirio mokykloje–muziejuje galimas visas paslaugų paketas: nakvynė, maitinimas, ekskursijos, edukacijos, pasivažinėjimas arkliais kinkytomis kariatomis,

užsakomasis renginys – „Gyvoji Užugirio diena“, etnografinė vakaronė, romansų popietė su ansambliu „Pyniava“.

Kitose seniūnijose nėra tokių ryškių objektų kaip Taujėnų seniūnijoje, tačiau Veprių seniūnijoje, Slabados kaimo sodyboje, „Ažuolų giria“ įsikūręs „Meteoritų lietaus parkas“ – lėkščių mėtymo parkas su įvairiomis užduotimis. Tuo tarpu Vepriuose galima užsisakyti pažintinį maršrutą po Veprių kraterio apylinkes, kurio skersmuo siekia 8 km.

Vidiškių seniūnijoje siūlomos dvi gana ekstremalios pramogos – Ukmergės Wake Parke prie Mūšos bei Pamernackų kaime įsikūrusios organizacijos „Svylantys ratai“ potyriai. Žemaitkiemio seniūnijoje, Radiškio kaime, galima išbandyti pasijodinėjimą žirgais ir poniais.

Edukacijos. Tradicijomis paremtos, įdomios edukacijos, tinkančios tiek vaikams, tiek suaugusiems – vienas iš kriterijų, vystant lėtąjį turizmą. Reikėtų pabrėžti, kad daugelis muziejų turi paruošę ne po vieną edukacinę programą, bet dažniausiai vaikams. Suaugusiems edukacijos organizuojamos retai. Norint praplėsti Lietuvos turizmo sektoriaus potencialą, muziejų edukacijos suaugusiems nedideliuose miesteliuose galėtų tapti traukos objektu.

Ukmergės rajone edukacines veiklas vykdančios paslaugų teikėjai pasiskirstę netolygiai, vienose seniūnijose jų gausiau, kitose visai nėra. Ukmergės mieste išskirtine galima laikyti Ukmergėje įsikūrusio „Pirties paslaugų centro“ ekologiškos pirties edukaciją „Laiminga pirtis“, kuri galėtų tapti nauja patirtimi užsienio turistams ir patyrusiems pirties mėgėjams.

Veprių seniūnijoje Veprių kultūros centre yra vykdoma edukacija „Žolynų magija“, kurioje supažindinama su augalų naudojimu įvairiose apeigose, burtuose, tikėjimuose, su įvairiais Veprių apylinkėse augančiais vaistiniais augalais, jų gydomosiomis savybėmis. Vyksta arbatų degustacija ir galima patiems susimaišyti savo arbatą. Tuo tarpu Kultuvėnų kaime, privačia Lukenskų iniciatyva, rengiamos edukacijos „Kalendorinės vaisės“.

Taujėnų seniūnijoje edukacijos vyksta Taujėnų kultūros centre, kuriame galima sudalyvauti Rištinių lėlių bei prieš žiemos didžiausias šventes – Kalėdinių žaisliukų dirbtuvėse. Tačiau didžiausias edukacijų centras – Užugiryje, prezidento Antano Smetonos dvare. Užugirio mokykloje–muziejuje vykdomos tarpukario mokyklos, partizaninio judėjimo ir lino kelio edukacijos. Tuo tarpu, Užugirio senųjų amatų edukacijos centre siūlomos šios edukacijos: šakočio kepimo demonstravimas ir degustavimas, „Užugirio duoniukų“ kepimo edukacija pagal Prezidento A. Smetonos sesers Julijos receptą, „Sofijos meduolių“ kepimo edukacija pagal Prezidento A. Smetonos žmonos Sofijos receptą, Užugirio krašto kulinarinio paveldo programos „Prezidento A. Smetonos mėgstami valgiai“, pieno kelias: sviesto ir sūrio gamyba naudojant senovinius gamybos įrankius, kaimiškų sūrių su namine duona ir sviestu degustacija, žuvienės kaimiškai degustacija, kūgelio degustavimas, kaimiškų blynų edukacija, virtinukų gamyba su aguonomis arba grybais, krosnyje kepto Šv. Velykų pyrago degustacija su arbata, šalti barščiai su bulvėmis su spirgučiais kaimiškai, „Mano didžiausia žuvis“, Valentino širdelės kepimas ir puošimas, Partizaniškos košės degustavimas. Reiktų pabrėžti, kad Užugiryje paruoštas itin platus asortimentas edukacinių programų, susijusių su kulinariu paveldu, todėl lėtojo turizmo kontekste – turėtų būti vertinamas itin patraukliai.

Deltuvos seniūnijoje, Deltuvos kultūros centre, vyksta šios edukacijos: žvakių liejimas, kuri gana dažnai sutinkama visoje Lietuvoje, taip pat kalendorinių švenčių ir „Bitute pilkoji“, kuri skirta

vaikams, įdomi ir netikėta edukacija „Etnodūžgės“, kur išmokus kelių šokių žingsnelius, vakarojama su liaudies muzikos ir šokių ansambliu. Deltuvos seniūnijos, Dainavos kaime, galima sudalyvauti senovinės puodininkystės – keramikos edukacijoje.

Pabaisko seniūnijoje Kopūstėlių raketinėje bazėje vyksta išskirtinė pramoga, edukacija ir istorijos pamoka – kubo „Miško broliai“ edukacija „Lietuvos partizanai“. Ši ir Užugirio senųjų amatų centro edukacijos tikrai galėtų tapti Ukmergės rajono „vizitine kortele“.

Pivonijos seniūnijoje, Krikštėnų kultūros centre, vykdoma edukacija „Lino kelias“. Lyduokių seniūnijoje, Juodausių kaime, galima aplankyti tautodailininko Rimanto Zinkevičiaus muziejaus–dirbtuvės edukacines programas. Siesikų seniūnijos Petronių kaimo bendruomenės amatų namai kviečia į sūrio, sviesto gaminimo ir kūgelio kepimo edukacijas, kurios atitinka lėtojo turizmo idėją ir sampratą.

Aptardrinant, aptartą Ukmergės rajono lėtojo turizmo potencialą, galima daryti išvadas, jog rajone yra perspektyvių lankytinų vietų, padėsiančių vystyti lėtąjį turizmą, tačiau, kaip ir anksčiau aptartuose rajonuose, iškyla maitinimo vietų trūkumo problema, kuri gastronominiams edukacijos galima užpildyti tik iš dalies. Šiame rajone itin išsiskiria A. Smetonos dvaro kompleksas, su visa infrastruktūra, reikalinga vystyti lėtąjį turizmą.

2.2. Lėtojo turizmo diegimo reikalavimai (galima įstatyminė bazė)

Lėtojo turizmo diegimo reikalavimai pirmiausia susiję su lokalaus turizmo rinkos dalyviais – paslaugų teikėjais ir prekių tiekėjais, kurie atitinka lėtojo turizmo reikalavimus. Lėtojo turizmo diegimas nėra specifiskai išskirtinis, tai daugiau žmonių mąstysenos, gyvenimo sampratos, keliavimo, atostogų ir poilsio pokyčiai, todėl nauja įstatyminė bazė nėra reikalinga. Esami įstatymai tenkina šios turizmo rūšies poreikius.

Labai dažnai lėtojo turizmo kriterijus atitinka lokalaus turizmo atstovai, kuriems tiesiog trūksta žinių apie reikalavimus ir legalius būdus įteisinti savo veiklas. Šioje situacijoje svarbiausią vaidmenį vaidina konsultacijos veiklos steigimo, tolimesnio vystymo klausimais. Šiais klausimais ypatingai daug padėti gali Žemės Ūkio Ministerijos vykdomos konsultacinės paslaugos ir patarimai.

Šioje dalyje bus pateikta esminė – bazinė informacija ir rekomendacijos lokalaus turizmo atstovams, jog jie išpildytų visus reikiamus reikalavimus veiklos vykdymui. Reikėtų pabrėžti, kad dažniausiai susiduriama su paslaugų teikimo įsteigimo problemomis bei abejojama dėl tinkamo būdo pasirinkimo, todėl tolimesnis strategijos etapas bus orientuotas į šiuos akcentus:

- reikalavimus apgyvendinimo paslaugų teikimui (žiūrėti 2.2.1)
- reikalavimus viešojo maitinimo teikimui (žiūrėti 2.2.2)
- reikalavimus maisto gaminimui namuose (žiūrėti 2.2.3)
- gido paslaugos, jų kursai, alternatyvos (žiūrėti 2.2.4)
- laisvalaikio ir pramogų organizavimo veiklos (žiūrėti 2.2.5)
- verslo liudijimai (žiūrėti 2.2.6)
- individuali veikla (žiūrėti 2.2.7)
- mažoji bendrija (žiūrėti 2.2.8)

- uždaroji akcinė bendrovė (žiūrėti 2.2.9)

Pirmieji žingsniai, pradedant vystyti turizmo sritį apimančias paslaugas – susipažinti su visais reikalavimais bei higieninėmis normomis, kurios ypač svarbios, siekiant pradėti teikti maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas. Sekantis žingsnis, išpildžius visus reikalavimus – veiklos vykdymo pažyma arba verslo liudijimas, arba mažosios bendrijos steigimas. Tolimesniame tekste bus pateikiama sutrumpinta informacija žingsnis po žingsnio, padėsiantis suprasti veiksmų eigą. Veiklų pavadinimai bus pateikti pagal ekonominės veiklos klasifikatorių, nurodant tinkamus pasirinkimus ir alternatyvas, kai jos galimos.

2.2.1. Apgyvendinimo paslaugos¹⁰²

Apgyvendinimo paslaugų teikimas susideda iš:

- patalpų pritaikymo turistų reikmėms
- apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo
- higienos paso
- tinkamos veiklos formos pasirinkimo

Apgyvendinimo patalpų pritaikymas turistų reikmėms:

- Apgyvendinimo paslaugų teikėjas paslaugų vartotojui privalo suteikti tikslią, išsamią ir teisingą informaciją apie apgyvendinimo paslaugų teikimo vietą, teikiamas paslaugas, aprūpinimą inventoriumi, vidaus tvarkos taisykles.
- Apgyvendinimo paslaugų vartotojas turi būti apgyvendintas švariame, tvarkingame kambaryje, aprūpintas švaria patalyne ir geros būklės (nesuplyšę, nesulūžę) baldais.
- Kambaryje, poilsio patalpose turi būti įrengtos apsaugos priemonės (užuolaidos, žaliuzės), kurios apsaugotų nuo tiesioginių saulės spindulių.
- Apgyvendinimo paslaugų teikėjai ne rečiau kaip vieną kartą per metus turi atlikti geriamojo vandens (šalto ir karšto) mikrobiologinį tyrimą legionelėms nustatyti. Jeigu paslaugos teikiamos tik tam tikru metų laiku, tyrimas atliekamas prieš apgyvendinimo paslaugų teikimo sezono pradžią. Papildomi vandens tyrimai atliekami, kai vandens tiekimo sistema pradedama naudoti daugiau kaip po vieno mėnesio pertraukos, po vandens tiekimo sistemos rekonstrukcijos ar remonto, taip pat kai diagnozuojama susirgimų legionelioze. Legioneliozės profilaktikai svarbu, kad karšto vandens tiekimo sistemoje vandens temperatūra kas 3 mėnesius būtų profilaktiškai pakeliama iki 66 °C ir išlaikoma ne mažiau kaip 25 min. Atliekant vandens tiekimo sistemos kenksmingumo pašalinimo darbus, svarbu garantuoti vartotojų saugą.

Daugiau informacijos: „Apgyvendinimo paslaugų sveikatos saugos reikalavimai“ (HN 118:2011)

¹⁰² Visa informacija pateikiama <http://www.lvra.lt/apgyvendinimo-imoniu-klasifikavimas-2>

Apgyvandinimo paslaugos skirstomos į:

Klasifikuojamąsias apgyvendinimo paslaugas:

- viešbučio paslaugos;
- svečių namų paslaugos;
- motelio paslaugos;
- kempingo paslaugos.

Minimalus apgyvendinti skirtų kambarių skaičius – ne mažiau kaip 5 (išskyrus kempingo paslaugas).

Neklasifikuojamąsias apgyvendinimo paslaugas:

- apartamentų komplekso paslaugos;
- kaimo turizmo paslaugos;
- nakvynės namų (ang. *hostel*) paslaugos;
- nakvynės ir pusryčių paslaugos;
- poilsio namų paslaugos;
- turistinio laivo apgyvendinimo paslaugos;
- turistinės stovyklos paslaugos;
- sanatorijos apgyvendinimo paslaugos;
- trumpalaikio apgyvendinimo paslaugos.

Neklasifikuojamosioms apgyvendinimo paslaugoms netaikomas minimalus apgyvendinti skirtų kambarių skaičius.

Apgyvandinimo paslaugų veikla yra licencijuojama. Visos vartotojams teikiamos apgyvendinimo paslaugos privalo būti klasifikuojamos arba registruojamos. Informaciją apie turimą apgyvendinimo paslaugų veiklos licenciją paslaugos teikėjas gali patikrinti Licencijų informacinėje sistemoje www.licencijavimas.lt.

Visas apgyvendinimo paslaugų rūšis gali teikti tiek juridiniai, tiek fiziniai asmenys. Taip pat svarbu pažymėti, kad visoms apgyvendinimo paslaugoms yra taikomas 9 proc. PVM lengvatinis tarifas.

Apgyvandinimo paslaugų teikėjai privalo pildyti laisvos formos registracijos korteles, registruojant kiekvieną atvykusį turistą (valstybių narių ir kitų valstybių piliečius). Registracijos kortelėse privalo būti ši informacija: vardas, pavardė, gimimo data, asmens tapatybę patvirtinančio dokumento numeris, apgyvendinamo asmens pilietybė bei valstybė, išdavusi asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, gyvenamosios vietos adresas, atvykimo į apgyvendinimo įstaigą data, išvykimo iš apgyvendinimo įstaigos data, kartu atvykusio sutuoktinio ir (ar) nepilnamečio vaiko (-ų) vardai ir pavardės.

Jeigu turistai atvyksta su grupės vadovu, tai kortelėje turi būti tik grupės vadovo išsami informacija, kaip nurodyta aukščiau, o grupės sąrašas tiesiog turi būti pridėtas, kuriame pateikiama visų kelionės grupės narių vardai, pavardės ir asmens tapatybę patvirtinančio dokumento numeriai. Šias korteles privaloma saugoti 5 metus.

Apgyvandinimo paslaugų teikimo bendrieji reikalavimai (Turizmo įstatymo 31 str. 1 d.)

Apgyvandinimo paslaugų teikimą reglamentuojantys teisės aktai:

- Apgyvandinimo paslaugų klasifikavimo tvarkos aprašas.
- Apgyvandinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimo išdavimo ir galiojimo panaikinimo tvarkos aprašas.
- Apgyvadinamų valstybių narių ir kitų valstybių piliečių registravimo tvarkos aprašas.
- Viešbučio paslaugų klasifikavimo reikalavimai.
- Svečių namų paslaugų ir motelio paslaugų klasifikavimo reikalavimai.
- Kempingo paslaugų klasifikavimo reikalavimai.
- Apgyvandinimo paslaugų klasifikavimo komisijos sudėtis.
- Apgyvandinimo paslaugų klasifikavimo ekspertų sąrašas .

Apgyvandinimo paslaugų klasifikavimas

Klasifikuojamąsias apgyvendinimo paslaugas gali teikti apgyvendinimo paslaugų teikėjas, turintis galiojantį apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimą. Apgyvandinimo paslaugų klasifikavimą atlieka Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba (toliau – Tarnyba). Nuo 2020 m. sausio 1 d. už apgyvendinimo paslaugų klasifikavimo pažymėjimo išdavimą yra mokama nustatyto dydžio valstybės rinkliava.

Neklasifikuojamųjų apgyvendinimo paslaugų registravimas

Neklasifikuojamos apgyvendinimo paslaugos teikėjas ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo veiklos vykdymo pradžios Tarnybai privalo pateikti nustatytos formos pranešimą apie neklasifikuojamų apgyvendinimo paslaugų teikimą (toliau – Pranešimas).

Neklasifikuojamos apgyvendinimo paslaugos teikėjas pateikia užpildytą nustatytos formos Pranešimo formą DOC formatu ir formą PDF formatu.

Už neklasifikuojamų apgyvendinimo paslaugų teikėjų registravimą valstybės rinkliava nenustatyta. Pasirašytas ir skenuotas Pranešimas apie apgyvendinimo paslaugų teikimą Tarnybai gali būti teikiamas:

- elektroniniu būdu per Elektroninių valdžios vartų portalą www.epaslaugos.lt.
- elektroniniu paštu – irena.leleiviene@vvtat.lt
- paštu – adresu Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos Turizmo rinkos priežiūros skyriui, Vilniaus g. 25, 01402 Vilnius.
- tiesiogiai – Vilnius, Algirdo g. 31, 302 kab.

Informaciją teikia (duomenys pateikti pagal 2020 m. spalio 30 d.): Turizmo rinkos priežiūros skyriaus vyriausioji specialistė Irena Leleivienė, tel. (8 5) 204 1344, el. p. irena.leleiviene@vvtat.lt

Neklasifikuojamųjų apgyvendinimo paslaugų teikėjai įtraukiami į Neklasifikuojamųjų apgyvendinimo paslaugų teikėjų sąrašą, kuris skelbiamas Tarnybos interneto svetainėje: http://www.vvtat.lt/data/public/uploads/2020/04/d2_neklasifikuojami_ap_sarasas.pdf
Licencijų informacinėje sistemoje www.licencijavimas.lt.

Atkreipiame dėmesį, kad:

- Nutraukus (sustabdžius) apgyvendinimo paslaugų teikimą ar pasikeitus Pranešime ar Prašyme pateiktiems duomenims (pasikeitė paslaugų teikėjas, jo teisinė forma, teisinis statusas, adresas ar kiti duomenys), apgyvendinimo paslaugų teikėjas privalo per 10 darbo dienų nuo to momento, kai ši informacija tapo ar turėjo tapti jam žinoma, apie tai informuoti Tarnybą.
- Apgyvendinimo paslaugos teikėjas viešai skelbdamas informaciją apie teikiamas paslaugas gali naudoti tik tos apgyvendinimo paslaugų rūšies pavadinimą, kuris yra registruotas arba kuriam yra išduotas klasifikavimo pažymėjimas (pvz. registravus apartamentų paslaugas negalima objekto vadinti svečių namais).
- Kitos apgyvendinimo paslaugų teikėjų pareigos, nurodytos Turizmo įstatyme.

Leidimas – higienos pasas

Tam tikros rūšies apgyvendinimo paslaugų teikimui būtinas leidimas–higienos pasas. Apgyvendinimo paslaugos, kurioms privalomas leidimas–higienos pasas:

- viešbučio paslaugos;
- motelio paslaugos;
- svečių namų paslaugos;
- kempingo paslaugos;
- poilsio namų paslaugos.

Daugiau informacijos apie leidimo–higienos paso išdavimą galima rasti Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos tinklalapyje: <https://nvsc.lrv.lt/lt/paslaugos/viesosios-ir-administracines-paslaugos/leidimo-higienos-paso-isdavimas> .

Apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų ekonominė veikla

Nusprendus imtis apgyvendinimo paslaugų teikimo, kreipiamės į VMI (Valstybinė Mokesčių Inspekcija) arba naudojames elektroniniu būdu ir prisijungiame prie e.VMI portalo, autorizuotų e. paslaugų srityje Mano VMI. Nusprendžiame, kokią veiklos formą renkames (verslo

liudijimas, individuali veikla, mažoji bendrija, ir t.t.). Tuo tarpu, bendruomenės, kurios norėtų verstis šia veikla, turėtų pakoreguoti savo įstatus. Apgyvendinimo ir maitinimo ekonominės veiklos klasifikatorių: 55

APGYVENDINIMO IR MAITINIMO PASLAUGŲ VEIKLA		I
55	5500 Apgyvendinimo veikla	
55.1	5510 Viešbučių ir panašių laikinų buveinių veikla	
55.2	5520 Poilsiautojų ir kita trumpalaikio apgyvendinimo veikla	
55.3	5530 Poilsinių transporto priemonių, priekabų aikštelių ir stovyklaviečių veikla	
55.9	5590 Kita apgyvendinimo veikla	

Ekonominių veiklų klasifikatoriaus lentelė¹⁰³

Viešbučių ir panašių laikinų buveinių veikla (EVKL¹⁰⁴ 55.10)

Į šią klasę įeina daugiausia trumpam laikotarpiui, paprastai dienai arba savaitei apsistojusių lankytojų apgyvendinimo veikla. Jiems yra teikiamos būtinas apgyvendinimo poreikius atitinkančios paslaugos atitinkamai įrengtuose (apstatytuose) kambariuose (numeriuose). Teikiamos kasdienės kambarių tvarkymo paslaugos. Gali būti teikiama taip pat daug papildomų paslaugų, tokių kaip maisto ir gėrimų teikimas, stovėjimo aikštelių ir skalbyklų paslaugos, baseinai ir treniruoklių salės, priemonės poilsiui, taip pat priemonės konferencijoms ir susirinkimams rengti. Į šią klasę įeina apgyvendinimas:

- viešbučiuose
- kurortų viešbučiuose
- svečių namuose
- moteliuose

Poilsiautojų ir kita trumpalaikio apgyvendinimo veikla (EVKL 55.20)

Į šią klasę įeina daugiausia trumpam laikotarpiui, paprastai dienai arba savaitei apsistojusių svečių apgyvendinimas atskirose erdvėse, kurias sudaro visiškai baldais apstatyti kambariai arba zonos, skirti gyventi, valgyti ir miegoti, su maisto gaminimo įrenginiais arba visiškai įrengtomis virtuvėmis. Tai gali būti prabangūs kambariai arba butai mažuose atskiruose daugiaaukščiuose pastatuose arba pastatų kompleksuose, arba vienaukščiuose namuose, vasarnamiuose, kotedžuose ar trobelėse. Teikiamų papildomų paslaugų (jei jos yra teikiamos) aprėptis yra minimali. Į šią klasę įeina apgyvendinimo paslaugų teikimas:

- vaikų ir kituose poilsio namuose

¹⁰³ Prieiga internete: https://www.registrucentras.lt/jar/fa/klasif/v_rusys.php?kla_nr=2&VEIG_KODAS=C

¹⁰⁴ Ekonominių veiklų klasifikatoriaus lentelė

- lankytojų butuose ir vienaukščiuose namuose
- kotedžuose ir trobelėse, neteikiant namų priežiūros paslaugų
- jaunimo nakvynės namuose ir kalnų prieglaudose

Poilsinių transporto priemonių, priekabų aikštelių ir stovyklaviečių veikla (EVKL 55.30)

Į šią klasę įeina:

- trumpalaikis svečių apgyvendinimas stovyklavietėse, priekabinių namelių parkuose, poilsio ir pasilinksminimo bei žvejybos ir medžioklės stovyklose, kempinguose
- vietos ir paslaugų teikimas rekreacinėms transporto priemonėms

Į šią klasę taip pat įeina apgyvendinimo paslaugų teikimas:

- slėptuvių ar lauko stovyklų teikiamos priemonės palapinėms statyti ir (arba) patalpinti miego maišams dėti.

2.2.2. Viešojo maitinimo paslauga

Nusprendus imtis maitinimo paslaugų teikimo, kreipiamės į VMI (Valstybinė Mokesčių Inspekcija) arba naudojamės elektroniniu būdu ir prisijungiam prie e.VMI portalo, autorizuotų e. paslaugų srityje Mano VMI. Tuomet renkame klasifikatorių: 56 Maitinimo ir gėrimų teikimo veikla.

Į šį skyrių įeina maitinimo ir gėrimų teikimo veikla, teikiant paruoštus ir vietoje tinkamus vartoti valgius ir gėrimus tradiciniuose restoranuose, savitarnos restoranuose ir „maisto į namus“ restoranuose, nuolat veikiančiuose ar laikinuose kioskuose, su sėdimomis vietomis ar be jų. Lemiamas faktas yra ne tas, kaip ir kokiomis priemonėmis teikiamas valgis, bet tas, kad teikiamas valgis yra tinkamas vartoti vietoje.

Į šį skyrių neįeina netinkamų vartoti vietoje ar neskirtų suvartoti nedelsiant valgių ar paruošto maisto, kuris nederą valgiams, gamyba, taip pat neįeina ne savos gamybos maisto produktų, kurie nederą valgiams ar valgių, kurie netinka vartoti vietoje, pardavimas.

Reikia pabrėžti, jog maitinimo paslaugos itin susijusios su higienos normomis, kurias rasite Lietuvos Respublikos vyriausiojo valstybinio gydytojo higienisto įsakyme dėl higienos normos „Viešojo maitinimo įmonės. higienos normos ir taisyklės“¹⁰⁵ Yra ir kitų nacionalinių bei tarptautinių teisės aktų, kurie susiję su viešajam maitinimui taikomomis higienos normomis.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.29755?jfwid=32wf85kl>

¹⁰⁶ Prieiga internete: <https://sam.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/visuomenes-sveikatos-prieziura/mityba-ir-fizinis-aktyvumas-2/maisto-higiena>

56	5600	Maitinimo ir gėrimų teikimo veikla
56.1	5610	Restoranų ir pagaminto valgio teikimo veikla
56.2	5620	Pagaminto valgio tiekimas renginiams ir kitų maitinimo paslaugų veikla
56.21	5621	Pagaminto valgio tiekimas renginiams
56.29	5629	Kitų maitinimo paslaugų teikimas
56.3	5630	Gėrimų pardavimo vartoti vietoje veikla

Ekonominių veiklų klasifikatoriaus lentelė¹⁰⁷

Restoranų ir pagaminto valgio teikimo veikla (EVKL 56.10)

Į šią klasę įeina maitinimo paslaugų teikimas vartotojams, nepriklausomai nuo to, ar maistas pateikiamas jiems sėdint ar jie patys save aptarnauja, pasirinkdami patiekalus iš pateikto maisto, ar jie valgo paruoštą maistą vietoje, ar išsinešą jį, ar maistas yra pristatomas jiems į namus. Taip pat įeina paruošimas ir pateikimas tinkamo vartoti vietoje maisto iš variklinių transporto priemonių ar nevariklinių vežimėlių. Į šią klasę įeina veikla:

- restoranų
- savitarnos užkandinių
- greitojo maisto restoranų
- vietų, kuriose prekiaujama maistu išsineštinai
- ledų pardavėjų furgonų
- mobiliųjų maisto vežimėlių
- maisto paruošimas turgaviečių kioskuose

Į šią klasę taip pat įeina:

- restoranų ir barų veikla, susijusi su transporto veikla, kai šias veiklos rūšis vykdo skirtingi gamybos vienetai

Į šią klasę neįeina:

- mažmeninė prekyba maistu iš automatų smulkioms prekėms pardavinėti, žr. EVKL 47.99
- išsinuomotų maitinimo patalpų eksploatavimas, žr. EVKL 56.29

Pagaminto valgio tiekimas renginiams ir kitų maitinimo paslaugų veikla (EVKL 56.2)

Į šią grupę įeina maisto tiekimas atskiriems renginiams arba tam tikram laikotarpiui ir išsinuomotų maitinimo patalpų eksploatavimas, tokiuose kaip sporto ir panašiuose įrenginiuose.

Į šią klasę neįeina:

- gatavo greitai gendančio maisto gamyba perpardavimui.
- mažmeninė prekyba gatavu greitai gendančiu maistu.

¹⁰⁷ Prieiga internete: https://www.registrucentras.lt/jar/fa/klasif/v_rusys.php?kla_nr=2&VEIG_KODAS=C

Kitų maitinimo paslaugų teikimas (EVKL 56.29)

Į šią klasę įeina pramoninis maisto tiekimas, t. y. maitinimo paslaugos, teikiamos pagal sutartį su užsakovu tam tikrą laikotarpį. Į šią klasę taip pat įeina išsinuomotų maitinimo patalpų sporto ir panašiuose įrenginiuose eksploatavimas. Maistas paprastai yra gaminamas pagrindinėje įmonėje.

Į šią klasę įeina:

- maisto tiekėjų pagal sutartį veikla (pvz., transporto bendrovėms)
- išsinuomotų maitinimo patalpų sporto ir panašiuose įrenginiuose eksploatavimas
- valgyklų arba savitarnos užkandinių eksploatavimas (pvz., gamyklose, biuruose, ligoninėse ar mokyklose) nuomos pagrindu

Į šią klasę neįeina:

- gatavo greitai gendančio maisto gamyba perpardavimui, žr. EVKL 10.89
- mažmeninė prekyba gatavu greitai gendančiu maistu, žr. EVKL 47 skyrių

Gėrimų pardavimo vartoti vietoje veikla (EVKL 56.30)

Į šią klasę įeina gėrimų, tinkamų vartoti vietoje, paruošimas ir teikimas.

Į šią klasę įeina veikla:

- barų
- smuklių
- kokteilių barų
- diskotekų (kur vyrauja gėrimų teikimas)
- aludžių
- kavinukų
- sulčių barų
- mobiliųjų gėrimų pardavėjų

Į šią klasę neįeina:

- supakuotų arba paruoštų gėrimų perpardavimas.
- mažmeninė prekyba gėrimais iš prekybos automatų.
- diskotekų ir šokių salių veikla, neteikiant gėrimų.

2.2.3. Maisto produktų gamyba (namuose) (EVKL 10)

Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos (VMVT) reikalavimai, leidžia gaminti maistą namuose, nekeičiant gyvenamosios paskirties pagal dvi veiklos rūšys:

- kepyklos ir miltinių produktų gamyba (EVKL 10.7)

Miltinės ir kreminės konditerijos gaminių, kurie sveria daugiau kaip 250 g, pavyzdžiui, duonos, pyragų, tortų per dieną galima pagaminti ne daugiau kaip 5 vnt, o sveriančių 250 g ir mažiau –

bandelių, keksiukų, spurgų ir kitų, – ne daugiau kaip 100 vnt. Sveriamų smulkiųjų duonos ar pyrago gaminių – sausainių, džiovėsių ir kitų – ne daugiau kaip 7 kg.

- paruoštų valgių ir patiekalų gamyba (EVKL 10.85)

Numatyti maksimalūs kiekiai yra ne daugiau kaip 20 porcijų per dieną patiekalų, pusgaminių – makaronų, koldūnų, blynelių ir kitų, taip pat – ne daugiau kaip 10 kg, o nedidelių užkandžių, pavyzdžiui, vieno kąsnio sumuštinių – ne daugiau kaip 100 vnt.¹⁰⁸

Apsisprendę imtis šios veiklos ir norintys gauti VMVT leidimą fiziniai asmenys turės pateikti nustatyta tvarka išduotą Asmens medicininę knygelę, kuria patvirtinamas leidimas dirbti su maistu, išklausti privalomus higienos žinių kursus ir, žinoma, – pasiruošti patalpas, gamybinius paviršius bei įrangą maisto gaminimui.

Atkreipiame dėmesį, kad reikės laikytis ir tinkamos asmens higienos, žaliavų bei galutinių produktų sandėliavimo ir ženklinimo reikalavimų. Tokiam namų verslui skirtas maistas turės būti laikomas atskirai nuo asmeniniam vartojimui skirto maisto ir tokiomis sąlygomis, kuriomis būtų apsaugotas nuo mikrobinės ir fizinės taršos iki patiekimo galutiniam vartotojui. O siekiant užtikrinti namų sąlygomis gaminamo maisto saugą ir kokybę, gamintojai privalės sudaryti sąlygas VMVT inspektoriams atlikti maisto tvarkymo vietos patikrinimus.¹⁰⁹

Patalpoms keliami esminiai reikalavimai:

- aplinka ir įranga turi būti geros būklės, švari ir lengvai valoma, prireikus – dezinfekuojama;
- patalpoje neturi būti kenkėjų;
- būtina užtikrinti karšto ir – ar – šalto geriamojo vandens tiekimą;
- turi būti atliktas vandens laboratorinis tyrimas;
- laiku ir dažnai pašalinamos atliekos iš darbo zonos.¹¹⁰

2.2.4. Turistų gidų veikla (EVKL 79.90)

(ši veiklos rūšis priskiriama administracinei ir aptarnavimo veiklai)

GIDAS – nustatytus kvalifikacinius reikalavimus atitinkantis fizinis asmuo, kuris teikia specialią informaciją apie lankomus muziejus, meno galerijas, gamtos, kultūros, mokslo, parodų ar kitus objektus arba vietas. Reikalavimai norintiems įgyti gido pažymėjimą:

- aukštosios mokyklos (kolegijos arba universiteto) diplomas;

¹⁰⁸ Prieiga internete: <https://www.vz.lt/smulkusis-verslas/2019/12/16/darkartsupaprastinti-reikalavimai-maisto-gamybai-namu-virtuveje#ixzz6hsVvgNdz>

¹⁰⁹ Prieiga internete: <https://vmvt.lt/naujienos/lengvinamos-salygos-norintiems-uzsiimti-maisto-gamyba-namuose>

¹¹⁰ Prieiga internete: <https://www.vz.lt/smulkusis-verslas/2019/12/16/darkartsupaprastinti-reikalavimai-maisto-gamybai-namu-virtuveje#ixzz6hsVvgNdz>

- valstybinės ir užsienio kalbų mokėjimas
- komunikabilumas

Kvalifikaciniai reikalavimai gidui:

- išmanyti Lietuvos istoriją, geografiją, kultūros paveldą;
- išmanyti Lietuvos architektūros ir dailės istoriją, būti susipažinus su pasaulio meno raida;
- būti susipažinusiam su Lietuvos turizmo ištekiais, lankytinomis vietomis ir objektais;
- išmanyti ekskursijų ruošimo ir vedimo metodiką;
- išmanyti retorikos bei oratorinio meno pagrindus;
- išmanyti žmonių bendravimo psichologijos pagrindus;
- mokėti valstybinę kalbą;
- išmanyti profesinės etikos normas;
- mokėti teikti pirmąją medicinos pagalbą.

Gidų kursus organizuoja nemažai turizmo įmonių, asociacijų. Keli pavyzdžiai, kas organizuoja gidų kursai: UAB „Kiveda“, UAB „Mūsų odisėja“, UAB „Senamiesčio gidas“, AIKOS, Lietuvos turizmo asociacija, Mokymų gidas;

PRIEDAS: gavus II – os kategorijos gido pažymėjimą, galima užsisakyti Verslo liudijimą / individualią veiklą. Veiklos rūšis vadinasi – Turistų gidų veikla. Klasifikatorius: 082 (įeina į EVRK klasę 79.90) .

PASTABA: yra žmonių, kurie teikia panašias į gidų paslaugas, tačiau jos yra teatralizuotos, su muzikos, vaidinimo elementais, tuomet jie gali verstis Kūrybine, menine ir pramogų organizavimo veikla.¹¹¹

2.2.5. Laisvalaikio ir pramogų organizavimo veiklos

Į šią sekciją (Klasifikatorius: EVKL 90.0 (įeina į EVRK klasę 90.01 – 90.04)) įeina labai daug įvairių veiklos rūšių, tenkinančių plačiosios visuomenės kultūrinius, pramoginius ir poilsio poreikius, aprėpiančių gyvąjį vaidybos meną, muziejų eksploatavimą, azartinius žaidimus, sportą ir poilsį.¹¹²

Į šį skyrių įeina kultūros ir pramogų įrenginių eksploatavimas ir šių paslaugų teikimas vartotojams. Šis skyrius apima gyvojo vaidybos meno pastatymų, renginių ar ekspozicijų rengimą, propagavimą ir dalyvavimą juose; meninių, kūrybinių ar techninių įgūdžių teikimą kuriant meno kūrinius ir gyvojo vaidybos meno pastatymus.

Į šį skyrių neįeina:

¹¹¹ Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/static/evrk2.htm>

¹¹² Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/static/evrk2.htm>

- įvairių rūšių muziejų, botanikos ir zoologijos sodų veikla; istorinių vietų išsaugojimo bei gamtos rezervatų ir draustinių veikla.
- azartinių žaidimų ir lažybų organizavimo veikla.
- sporto, pramogų ir poilsio organizavimo veikla.

Kai kurių vienetų, teikiančių kultūros, pramogų ir poilsio paslaugas, veikla klasifikuojama kituose skyriuose, tokiuose kaip:

- kino filmų ir vaizdo filmų gamyba ir platinimas.
- kino filmų rodymas.
- radijo ir televizijos laidų transliavimas.

MENINĖ, PRAMOGINĖ IR POILSIO ORGANIZAVIMO VEIKLA		R
90	9000 Kūrybinė, meninė ir pramogų organizavimo veikla	
90.01	9001 Scenos pastatymų veikla	
90.02	9002 Scenos pastatymams būdingų paslaugų veikla	
90.03	9003 Meninė kūryba	
90.04	9004 Meno įrenginių eksploatavimo veikla	
91	9100 Bibliotekų, archyvų, muziejų ir kita kultūrinė veikla	
91.01	9101 Bibliotekų ir archyvų veikla	
91.02	9102 Muziejų veikla	
91.03	9103 Istorinių vietų ir pastatų bei panašių turistų lankomų vietų eksploatavimas	
91.04	9104 Botanikos ir zoologijos sodų bei gamtos rezervatų veikla	
92	9200 Azartinių žaidimų ir lažybų organizavimo veikla	
93	9300 Sportinė veikla, pramogų ir poilsio organizavimo veikla	
93.1	9310 Sportinė veikla	
93.11	9311 Sporto įrenginių eksploatavimas	
93.12	9312 Sporto klubų veikla	
93.13	9313 Kūno rengybos centrų veikla	
93.19	9319 Kita sportinė veikla	
93.2	9320 Pramogų ir poilsio organizavimo veikla	
93.21	9321 Atrakcionų ir teminių parkų veikla	
93.29	9329 Kita pramogų ir poilsio organizavimo veikla	

Ekonominių veiklų klasifikatoriaus lentelė¹¹³

Verslo liudijimai / individualios veiklos pažyma

Individuali veikla registruojama dviem formatais:

- pagal verslo liudijimą ir
- pagal pažymą.

Pagrindinė šių formatų skirtis yra fiksuoto dydžio pajamų mokestis, kurį reikia sumokėti iš anksto įsigijus verslo liudijimą. Vykdam veiklą pagal pažymą, šį mokestį privalu sumokėti pasibaigus mokestiniam laikotarpiui nuo faktiškai gautų pajamų. Abiem atvejais, norint įforminti individualią

¹¹³ Prieiga internete: https://www.registrucentras.lt/jar/fa/klasif/v_rusys.php?kla_nr=2&VEIG_KODAS=C

veiklą, būtina kreiptis į gyvenamosios vietos VMI arba pateikti prašymą elektroniniu būdu prisijungus prie e. VMI portalo, autorizuotų e. paslaugų srityje Mano VMI.

Pagrindiniai apribojimai ketinantiems vykdyti veiklą pagal verslo liudijimą yra šie:

- PVM mokėtojai negali vykdyti individualios veiklos pagal verslo liudijimą;
- negalima teikti paslaugų juridiniam asmeniui, kai veiklos sutampa;
- metinė juridiniams asmenims suteiktų paslaugų vertė negali viršyti 4 500 Eur sumos¹¹⁴.

2.2.6. Verslo liudijimas

Verslo liudijimas – tai dokumentas, kuris patvirtina, kad asmuo yra sumokėjęs fiksuoto dydžio pajamų mokesčių (nepriklausantį nuo gaunamų pajamų) ir gali verstis tam tikra veikla. Pajamų mokesčio dydį nustato savivaldybės. Su verslo liudijimo skaičiuokle galite susiskaičiuoti, kiek kainuotų verslo liudijimas konkrečiai veiklai. Svarbu tai, kad pagal verslo liudijimą galima verstis tik tam tikromis individualios veiklos rūšimis. Norėdami įsitikinti, ar Jūsų planuojama veikla galima su verslo liudijimu, Jums reikia žinoti Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus (EVRK) kodą, kuris prieinamas internete, taip pat jį galima sužinoti paskambinus į Lietuvos statistikos departamentą, Valstybinę mokesčių inspekciją tel. 1882.

Pagrindiniai mokesčiai:

1. Gyventojų pajamų mokestis (GPM) yra fiksuotas ir priklauso nuo pasirinktos veiklos
2. Privalomojo sveikatos draudimo (PSD) tarifas – 6,98% nuo MMA. PSD įmoką sumoka nuo MMA, galiojančio tą mėnesį, už kurį mokama įmoka. Įmokos dydis nekinta nepriklausomai nuo tą mėnesį turimo verslo liudijimo galiojimo laikotarpio.
3. Valstybinio socialinio draudimo (VSD) tarifas – 8,72% nuo MMA (52,93 €) arba 10,52% nuo MMA (63,86€), jei asmuo dalyvauja pensijų kaupime, mokėdamas 2.1 % arba 11,72% nuo MMA (71,14 €), jei asmuo dalyvauja pensijų kaupime, mokėdamas 3%) jei verslo liudijimas galioja mėnesį, nuo pirmos iki paskutinės jo dienos. Jei verslo liudijimas galioja ilgiau ar trumpiau nei mėnesį, VSD įmokos apskaičiuojamos proporcingai verslo liudijimo galiojimo laikotarpiui.
4. Pridėtinės vertės mokesčio (PVM) tarifas – 21%

Mokesčiai turint verslo liudijimą¹¹⁵

Dėl Verslo liudijimo išdavimo reikia kreiptis į asmens gyvenamosios vietos valstybinę mokesčių inspekciją (VMI) arba elektroniniu būdu per portalą Mano VMI. Verslo liudijimas gali būti išduodamas asmens pageidaujama laikotarpiui, bet ne ilgiau kaip 1 kalendoriniams metams ir ne trumpiau kaip 5 dienoms, išskyrus prekybos verslo liudijimus (prekybos verslo liudijimai gali būti išduodami 1 ar kelioms dienoms, arba ilgesniam laikotarpiui, tačiau negali viršyti 1 kalendorinių metų).

Įsigijus verslo liudijimą veiklos apskaita yra itin paprasta. Asmenys, kurie veiklos pajamoms apskaityti nenaudoja kasos aparato, turi pildyti pajamų–išlaidų apskaitos žurnalą. Esant pirkėjo

¹¹⁴ Prieiga internete: <http://www.baltojibuhalterija.lt/gidas-laisvai-samdomiems-kaip-nepasiklysti-reikalavimuose/>

¹¹⁵ Prieiga internete: <https://www.verslietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesciai/individuali-veikla-pagal-verslo-liudijima/>

pageidavimui, privaloma išrašyti pirkimo–pardavimo kvitus. Išsamiau su apskaitos tvarka galite susipažinti „gyventojų, įsigijusių verslo liudijimus, buhalterinės apskaitos taisyklėse“.

Veiklą, įsigijus verslo liudijimą, galima vykdyti tik tuo atveju, jeigu gyventojas neprivalo registruotis ir nėra įregistruotas PVM mokėtoju.

Prekybos verslo liudijimą turintys gyventojai per kalendorinius metus gali parduoti prekių iki 4500 eurų prekybos veiklos nevykdantiems juridiniams asmenims ir prekybos veiklą vykdančiams fiziniams asmenims, išskyrus Lietuvos Respublikos nutarimu Nr. 1797 (2016-11-16 nutarimo Nr. 1146 redakcija) nurodytas išimtis: prekybą automobiliais, motociklais, mopedais, žemės ūkio ir maisto produktus parduoti kitam prekybos veiklą vykdančiam fiziniam asmeniui.

Išduotas paslaugų bei gamybos verslo liudijimas suteikia teisę teikti paslaugas bei parduoti savo gamybos prekes gyventojams (tarp jų ir prekybos verslo liudijimus įsigijusiems gyventojams bei individualią veiklą įregistravusiems gyventojams), taip pat parduoti savo gamybos prekes ir teikti paslaugas (išskyrus gyvenamosios paskirties patalpų nuomą) juridiniams asmenims, jeigu iš juridiniams asmenims parduotų savo gamybos prekių ir suteiktų paslaugų gautos iš verslo liudijime nurodytos veiklos pajamos nėra didesnės kaip 4500 eurų per mokestinį laikotarpį.¹¹⁶ Tiksliai mokesčių sumai suskaičiuoti, galima pasinaudoti verslo liudijimų skaičiuokle¹¹⁷

2.2.7. Individuali veikla

Individualios veiklos pažymą – tai dokumentas, kuris patvirtina, kad asmuo yra įregistravęs vykdomą veiklą savo gyvenamosios vietos VMI ir gali verstis pažyme nurodyta veikla.

Prašymą dėl pažymos išdavimo reikia pateikti ne vėliau kaip veiklos vykdymo pradžios dieną. Prašymą galima pateikti nuvykus į VMI skyrių, paštu ar elektroniniu būdu per Mano VMI sritį. Nusprendus nutraukti vykdomą veiklą, reikia pateikti VMI prašymą, ne vėliau kaip per 5 darbo dienas po veiklos nutraukimo dienos.

Pagal išduodamą pažymą galima vykdyti bet kokio pobūdžio veiklą, išskyrus tam tikrus atvejus kai yra privaloma įsteigti įmonę arba turėti leidimą suteikiančią teisę verstis tos rūšies veikla:

Jeigu teisės aktai nedraudžia gyventojui kaip fiziniam asmeniui (neįsteigus juridinio asmens) vykdyti tam tikros ekonominės veiklos, tai jis tą veiklą gali vykdyti, nors jai ir reikalinga licencija ar bet koks kitas leidimas.

Pagrindiniai mokesčiai

1. Gyventojų pajamų mokestis (GPM) tarifas – 15% (atėmus mokesčio kreditą), t. y nuo 5% iki 15%
2. Privalomojo sveikatos draudimo (PSD) tarifas – 6,98% nuo 90% individualios veiklos apmokestinamųjų pajamų sumos (neatėmus VSD ir PSD įmokų). Mėnesio įmoka 6,98% nuo MMA.
3. Valstybinio socialinio draudimo (VSD) tarifas (pensijų, ligos, motinystės draudimu) – nuo 90% individualios veiklos apmokestinamųjų pajamų sumos (neatėmus VSD ir PSD įmokų):
 - 12,52%;
 - 14,62 % jei asmuo kaupia pensijai papildomai 2,1%;
 - 15,52 % jei asmuo kaupia pensijai papildomai 3 proc.
4. Pridėtinės vertės mokesčio (PVM) tarifas – 21%

*Mokesčiai vykdant individualią veiklą*¹¹⁸

¹¹⁶ Prieiga internete: <https://www.verslilietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesciai/individuali-veikla-pagal-verslo-liudijima/>

¹¹⁷ Prieiga internete: <https://www.vmi.lt/cms/verslo-liudijimu-skaiciuokle12>

¹¹⁸ Prieiga internete: <https://www.verslilietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesciai/individuali-veikla-pagal-pazyma/>

Vykdamas individualią veiklą pagal pažymą, pajamų mokestis sumokamas nuo faktiškai gautų metinių individualios veiklos apmokestinamųjų pajamų. Apskaičiuojant apmokestinamąsias pajamas iš uždirbtų pajamų galima atimti leidžiamus atskaitymus (išlaidas patirtas pajamoms uždirbti). Taikant supaprastintą tvarką, leidžiamais atskaitymais galima pripažinti fiksuotą dydį t. y. 30 proc. gautų individualios veiklos pajamų. Pasibaigus metams asmenys deklaruoja savo pajamas, bei sumoka nustatytus mokesčius.

Asmuo, vykdamas individualią veiklą pagal pažymą, turi pildyti pajamų–išlaidų apskaitos žurnalą, taip pat prekių ar paslaugų pirkėjams privalo išduoti vieną iš apskaitos dokumentų: sąskaitą faktūrą, PVM sąskaitą faktūrą arba kasos aparato kvitą. Detalesnė informacija nustatyta gyventojų, besiverčiančių individualia veikla (išskyrus gyventojus, įsigijusius verslo liudijimus), buhalterinės apskaitos taisyklėse.¹¹⁹

Mokestis	Pagal verslo liudijimą	Pagal pažymą
Gyventojų pajamų mokestis (GPM)	Fiksuotas dydis (nustato savivaldybė), mokama išsiimant verslo liudijimą.	15% (atėmus mokesčio kreditą), tai yra 5% iki 15% apmokestinamųjų pajamų, mokama kartą per metus. Nebeliko termino „laisvoji profesija“.
Valstybinio socialinio draudimo įmokos (VSD)	8,72% nuo MMA (52,93 €) arba 10,52% nuo MMA (63,86€), jei asmuo dalyvauja pensijų kaupime, mokėdamas 2,1% arba 11,72% nuo MMA (71,14 €), jei asmuo dalyvauja pensijų kaupime, mokėdamas 3% jei verslo liudijimas galioja mėnesį, nuo pirmos iki paskutinės jo dienos. Jei verslo liudijimas galioja ilgiau ar trumpiau nei mėnesį, VSD įmokos apskaičiuojamos proporcingai verslo liudijimo galiojimo laikotarpiui. ⁽¹⁾	12,52% arba 4,32% jei asmuo kaupia pensijai papildomai 2,1%, arba 15,52% jei asmuo kaupia pensijai papildomai 3% nuo 90% apmokestinamųjų pajamų (neatėmus VSD ir PSD įmokų), mokama kartą per metus. ⁽³⁾ Įmokas galima mokėti iš anksto (avansu). Avansu apskaičiuojamos VSD įmokos mokamos kartą per mėnesį, ne vėliau kaip iki einamojo mėnesio paskutinės dienos. Įmokos iš anksto skaičiuojamos ir mokamos savanoriškai.
Privalomojo sveikatos draudimo įmokos (PSD)	6,98% nuo MMA. PSD įmoką sumoka nuo MMA, galiojančio tą mėnesį, už kurį mokama įmoka. Įmokos dydis nekinta nepriklausomai nuo tą mėnesį turimo verslo liudijimo galiojimo laikotarpio. ⁽²⁾	6,98% nuo MMA (šiuo metu 607€ x 6,98% = 42,37 €/ mėn.), mokama kas mėnesį. ⁽⁴⁾ Pasibaigus metams, jei asmens faktiškai gautos pajamos viršija 12 MMA, tuomet reikia mokėti papildomai 6,98% nuo 90% gautų apmokestinamųjų pajamų. Užsieniečiams, turintiems leidimus laikinai gyventi Lietuvoje, kurie vykdo individualią veiklą, rekomenduojama PSD įmokas sumokėti avansu (pvz., rugsėjo mėnesio įmoką sumokėti iki rugpjūčio 31 d.), nes šie asmenys tik sumokėję einamojo mėnesio PSD įmoką yra laikomi apdraustais privalomuoju sveikatos draudimu.

Verslo liudijimo ir individualios pažymos palyginimas

Esminis skirtumas tarp šių dviejų būdų yra tas, kad įsigijus verslo liudijimą, arba kitaip dar vadinamą patentą, iš anksto reikia sumokėti fiksuoto dydžio pajamų mokestį, vykdamas veiklą pagal individualios veiklos pažymą – pajamų mokestį reikia sumokėti pasibaigus mokestiniam laikotarpiui nuo faktiškai gautų pajamų ir išlaidų skirtumo.

Mokesčių pagal verslo liudijimą ir individualią veiklą palyginimas¹²⁰

¹¹⁹ Prieiga internete: <https://www.verslilietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesčiai/individuali-veikla-pagal-pazyma/>

¹²⁰ Prieiga internete: <https://www.verslilietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesčiai/verslo-liudijimo-ir-individualios-pazymos-palyginimas/>

1. **Pelno mokestis (PM) – 15 proc.** nuo pelno. Juridinių vienetų, kuriuose vidutinis sąrašuose esančių darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 300 000 eurų bei kurie neatitinka PMĮ 5 straipsnio 3 dalyje nustatytų kriterijų, pirmojo mokestinio laikotarpio apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 0 proc. pelno mokesčio tarifą. 0 procentų mokesčio tarifas taikomas tik tokiam vienetui, kurio dalyvis (dalyviai) yra fizinis asmuo (fiziniai asmenys), ir tik tuo atveju, kai per tris vienas po kito einančius mokestinius laikotarpius, įskaitant pirmąjį mokestinį laikotarpį: vieneto veikla nėra sustabdoma, vienetas nėra likviduojamas, reorganizuojamas ir vieneto akcijos (dalys, pajai) nėra perleidžiamos naujiems dalyviams. Lengvatinis **5 proc.** tarifas taikomas, jeigu vidutinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių, metinės pajamos neviršija 300 000 eurų, MB nariai neturi daugiau kaip 50 proc. akcijų ar dalių kitose įmonėse.

2. **Pridėtinės vertės mokestis (PVM) – 21 proc.** MB privalo registruotis PVM mokėtoja, jeigu pajamos per paskutinius 12 mėnesių viršija 45 000 eurų arba prekių, įsigytų iš kitų valstybių narių, vertė praėjusiais kalendoriniais metais viršijo 14 000 eurų.

3. **Nekilnojamojo turto mokestis** (jei MB turi registruoto turto) – **0,3 – 3 proc.**

4. **MB nario dividendai – GPM – 15 proc.** nuo pajamų iš paskirstyto pelno. B klasės pajamos. Mokesčius moka MB narys.

MB nario išsiimamos lėšos asmeniniams poreikiams (kaip darbo užmokestis)

- **Gyventojų pajamų mokestis (GPM) – 20 proc.** nuo asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. B klasės išmokos. Mokesčius moka MB narys.
- **Valstybinis socialinis draudimas (VSD) – 13,83 proc.** (jei asmuo dalyvauja papildomame pensijų kaupime papildomai taikoma 2,1% arba 3 % įmoka) nuo 50 proc. asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. Moka MB.
- **Privalomas sveikatos draudimas (PSD) – 6,98 proc.** nuo 50 proc. asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. Moka MB.

MB vadovo, kuris yra ir MB narys pajamos pagal civilinę paslaugų sutartį už vadovavimo paslaugas

- **Gyventojų pajamų mokestis (GPM) – 15 proc.** B klasės išmokos. Mokesčius moka MB narys.
- **VSD ir PSD – nemokamos.**

MB vadovo, ne MB nario, pajamos pagal civilinę paslaugų sutartį už vadovavimo paslaugas

- **Gyventojų pajamų mokestis (GPM) – 20 proc.** A klasės išmokos. Mokesčius moka MB. Plačiau – <https://bit.ly/39Cyhhl>.
 - metinė pajamų dalis, neviršijanti 84 vidutinių šalies darbo užmokesčių (VDU) dydžio sumos, taikomos apdraustųjų asmenų 2020 metų valstybinio socialinio draudimo įmokų (VSD įmokos) bazei skaičiuoti, apmokestinama taikant 20% pajamų mokesčio tarifą;
 - metinė pajamų dalis, viršijanti 84 VDU dydžio sumą, taikomą apdraustųjų asmenų 2020 m. VSD įmokų bazei skaičiuoti, apmokestinama taikant 32% pajamų mokesčio tarifą.
- **Valstybinis socialinis draudimas (VSD) –** už Mažųjų bendrijų vadovus, kurie pagal Mažųjų bendrijų įstatymą nėra tų mažųjų bendrijų nariai, pensijų socialiniam draudimui mokamos tokia pačia tvarka, kokia mokama už asmenis, turinčius darbo santykius arba savo esme atitinkančius darbo santykius, tokiu nustatytu tarifų:
 - 15,70 % (draudėjui 8,72 %, apdraustajam 6,98 %).
 - 17,50 % jei pensijai kaupiama papildomai 1,8 proc. (8,72 proc. pensijų draudimui, 6,98 % sveikatos draudimui ir 2,1 % papildomai pensijai).
 - 18,70 % jei pensijai kaupiama papildomai 3 % (8,72 % pensijų draudimui, 6,98 % sveikatos draudimui ir 3 % papildomai pensijai). Moka MB.

2.2.8. Mažoji bendrija

Mažoji bendrija yra ribotos atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Tai reiškia, kad nariai savo turtu neatsako už neįvykdytas mažosios bendrijos prievolės. Mažąją bendriją gali steigti ne daugiau kaip 10 fizinių asmenų (gali būti ir vienas steigėjas, o esant poreikiui daugiau narių gali įsitraukti veiklos vykdymo eigoje). Mažoji bendrija gali vykdyti bet kokią įstatymų nedraudžiamą veiklą.

Nors mažojoje bendrijoje ir nereikalaujama turėti minimalų įstatinį kapitalą, mažosios bendrijos nariai moka įnašus (jų dydis ir mokėjimo tvarka nustatomi narių susirinkime), o mažosios bendrijos pelnas skirstomas proporcingai nario įnašo dydžiui (galima numatyti ir kitokią pelno skirstymo tvarką).

Mažoji bendrija gali būti steigiama elektroniniu būdu naudojant pavyzdinius steigimo dokumentus per Registrų centro savitarnos sistemą.

Mažosios bendrijos privalumai:

1. Ribota narių atsakomybė, t. y. nepasisekus verslui nariai rizikuoja tik savo įnašu, taip apsaugodami savo asmeninį turtą (palyginimui – už neįvykdytas mokestines prievolės individualios įmonės savininkas atsako savo asmeniniu turtu);
2. Netaikomas minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimas (palyginimui – UAB įstatinis kapitalas yra 2 500 Eur);
3. Galimybė savanoriškai pasitraukti iš verslo, t. y. mažosios bendrijos narys gali išeiti iš bendrijos atsiimdamas savo įnašą, taip pat galima parduoti ar kitaip perleisti nario teises kitiems asmenims.
4. Mažosios bendrijos pelnas gali būti paskirstomas jos nariams ir nepasibaigus mažosios bendrijos finansiniams metams.

Tačiau jei finansinių metų gale pelno dalis, tenkanti mažosios bendrijos nariui, yra mažesnė negu jo gautų išmokų suma, mažosios bendrijos narys turi grąžinti sumą, viršijančią jam tenkančią metų pelno dalį.

Mažosios bendrijos trūkumai:

1. Steigėju / nariu gali būti tik fizinis asmuo, iš viso ne daugiau kaip 10 (palyginimui – UAB akcininku gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, o akcininkų skaičius ribojamas iki 249);
2. Kadangi nėra nustatyta aiški balsavimo ir pelno paskirstymo tvarka – gali būti sunkiau spręsti mažosios bendrijos narių tarpusavio ginčus;
3. Mažosios bendrijos buhalterinė apskaita tik kai kuriais atvejais yra paprastesnė nei UAB (pvz., kai mažoji bendrija neturi darbuotojų ar kai nėra PVM mokėtoja).¹²¹

Mažosios bendrijos ir individualios veiklos pažymos palyginimas

Mokestis	Individualios veiklos pažyma	Mažoji bendrija
Gyventojų pajamų mokestis (GPM)	<p>15% (atėmus mokesčio kreditą), tai yra 5 % iki 15 % apmokestinamųjų pajamų, mokama kartą per metus.</p> <p>Nebeliko termino „laisvoji profesija“.</p>	<p>MB narys, kuris išsiima lėšas asmeniniams poreikiams kaip darbo užmokestį (VMI deklaruojant 02 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> • GPM – 20% nuo asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. • B klasės išmokos. Mokesčius moka MB narys. <p>MB nario dividendai (VMI deklaruojant 26 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> • GPM – 15% nuo pajamų iš paskirstyto pelno. B klasės pajamos. Mokesčius moka MB narys. <p>MB vadovas, kuris yra narys (VMI deklaruojant 70 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> • GPM – 15%. • B klasės išmokos. Mokesčius moka MB narys.

¹²¹ Prieiga internete: <https://www.verslilietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesciai/mazoji-bendrija/>

		<p>MB vadovas, kuris nėra narys (VMI deklaruoiant 70 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> • GPM – 20% . • A klasės išmokos. Mokesčius moka MB.
Valstybinio socialinio draudimo įmokos (VSD)	<p>12,52% arba 14,32% jei asmuo kaupia pensijai papildomai 2,1%, arba 15,52% jei asmuo kaupia pensijai papildomai 3% nuo 90% apmokestinamųjų pajamų (neatėmus VSD ir PSD įmokų), mokama kartą per metus.</p> <p>Įmokas galima mokėti iš anksto (avansu). Avansu apskaičiuojamos VSD įmokos mokamos kartą per mėnesį, ne vėliau kaip iki einamojo mėnesio paskutinės dienos. Įmokos iš anksto skaičiuojamos ir mokamos savanoriškai.</p> <p>Asmenys draudžiami pensijų, ligos, motinystės socialiniu draudimu.</p>	<p>MB narys, kuris išsiima lėšas asmeniniams poreikiams kaip darbo užmokestį (VMI deklaruoiant 02 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> • VSD – 13,83% (jei asmuo dalyvauja papildomame pensijų kaupime papildomai taikoma 2,1% arba 3% įmoka) nuo 50% asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. • Nariai draudžiami pensijų, ligos, motinystės, nedarbo socialiniu draudimu. • Moka MB. <p>MB vadovas, kuris yra narys (VMI deklaruoiant 70 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> • VSD – nemokamos.
		<p>MB vadovas, kuris nėra narys :</p> <ul style="list-style-type: none"> • VSD – 8,72%, arba 17,50% jei pensijai kaupiama papildomai 2,1% arba 11,72%, jei pensijai kaupiama papildomai 3%. • Vadovai draudžiami pensijų socialiniu draudimu. <p>Už MB vadovus, kurie pagal MB įstatymą nėra tų MB nariai, pensijų socialiniam draudimui mokamos tokia pačia tvarka, kokia mokama už asmenis, turinčius darbo santykius arba savo esme atitinkančius darbo santykius. Moka MB.</p>

<p>Privalomojo sveikatos draudimo įmokos (PSD)</p>	<p>6,98 % nuo 90 % apmokestinamųjų pajamų (neatėmus VSD ir PSD įmokų) sumos.</p> <p>6,98% nuo MMA kas mėnesį (šiuo metu 607 € x 0,0698 = 42,37 €/ mėn.). Jei asmuo dirba pagal darbo sutartį yra valstybės tarnautojas, pareigūnas, pensininkas, neįgalus ar socialiai draustas gali PSD įmokų kas mėnesį nemokėti.</p> <p>Šiuo atveju pasibaigus metams, jei asmens faktiškai gautos pajamos viršija 12 MMA, reikia mokėti papildomai skirtumą 6,98% nuo 90% apmokestinamųjų pajamų.</p> <p>Užsieniečiams, turintiems leidimus laikinai gyventi Lietuvoje, kurie vykdo individualią veiklą, rekomenduojama PSD įmokas sumokėti avansu (pvz., rugsėjo mėnesio įmoką sumokėti iki rugpjūčio 31 d.), nes šie asmenys tik sumokėję einamojo mėnesio PSD įmoką yra laikomi apdraustais privalomuoju sveikatos draudimu.</p>	<p>MB narys, kuris išsiima lėšas asmeniniams poreikiams kaip darbo užmokestį:</p> <ul style="list-style-type: none"> • PSD – 6,98% nuo 50% asmeniniams poreikiams išsiimamų lėšų. • Moka MB. <p>MB vadovas, kuris yra narys (VMI deklaruoiant 70 pajamų rūšies kodu):</p> <ul style="list-style-type: none"> • PSD – nemokamos. <p>MB vadovas, kuris nėra narys:</p> <ul style="list-style-type: none"> • PSD – 6,98% nuo gautų pajamų. • Moka MB.
--	---	--

Mažosios bendrijos ir individualios veiklos mokesčių palyginimas¹²²

Individualios veiklos pažyma (IDV):

- Individualios veiklos pažymos buhalteriją lengviau tvarkyti.
- Individualios veiklos pažymos lengviau pradėti veiklą ir ją nutraukti.

Mažoji bendrija:

- Ribota narių atsakomybė, t. y. nepasisėkus verslui nariai rizikuoja tik savo įnašu, taip apsaugodami savo asmeninį turtą (palyginimui – už neįvykdytas IDV prievolės savininkas atsako savo asmeniniu turtu);
- Sudėtingesnė buhalterija.
- Veiklos nutraukimo atveju reikia likviduoti įmonę, o tai ilgas ir sudėtingas procesas.

¹²² <https://www.verslilietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesciai/mazosios-bendrijos-ir-individualios-veiklos-pazymos-palyginimas/>

- MB skirtas tiems, kas kuria verslą kartu – asmenys tampa bendrasavininkai. Pvz., IDV veiklą vykdo 1 asmuo. Jei veiklą nori vykdyti 2 ir daugiau asmenų, tai kiekvienas turi išsiimti IDV pažymą ir sudaryti jungtinę veiklos sutartį.

1. Pelno mokestis (PM) – 15 proc. nuo pelno. Juridinių vienetų, kuriuose vidutinis sąrašuose esančių darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 300 000 eurų bei kurie neatitinka PMĮ 5 straipsnio 3 dalyje nustatytų kriterijų, pirmojo mokestinio laikotarpio (pirmų kalendorinių metų) apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 0 proc. pelno mokesčio tarifą. 0 procentų mokesčio tarifas taikomas tik tokiam vienetai, kurio dalyvis (dalyviai) yra fizinis asmuo (fiziniai asmenys), ir tik tuo atveju, kai per tris vienas po kito einančius mokestinius laikotarpius, įskaitant pirmąjį mokestinį laikotarpį: vieneto veikla nėra sustabdoma, vienetas nėra likviduojamas, reorganizuojamas ir vieneto akcijos (dalys, pajai) nėra perleidžiamos naujiems dalyviams. Lengvatinis **5 proc.** tarifas taikomas, jeigu vidutinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių, metinės pajamos neviršija 300 000 eurų, UAB nariai neturi daugiau kaip 50 proc. akcijų ar dalių kitose įmonėse.

2. Pridėtinės vertės mokestis (PVM) – 21 proc. UAB privalo registruotis PVM mokėtoja, jeigu pajamos per paskutinius 12 mėnesių viršija 45 000 eurų arba prekių, įsigytų iš kitų valstybių narių, vertė praėjusiais kalendoriniais metais viršijo 14 000 eurų.

3. Nekilnojamojo turto mokestis (jei UAB turi registruoto turto) – **0,3 – 3 proc.**

4. Dividendai, kuriuos išmoka įmonė gyventojui – **GPM – 15 proc.**

Mokesčiai nuo darbo užmokesčio (dirbant pagal darbo sutartį)

- **Gyventojų pajamų mokestis (GPM):**
 - metinė pajamų dalis, neviršijanti 84 vidutinių šalies darbo užmokesčių (VDU) dydžio sumos, taikomos apdraustųjų asmenų 2020 metų valstybinio socialinio draudimo įmokų (VSD įmokos) bazei skaičiuoti, apmokestinama taikant 20% pajamų mokesčio tarifą;
 - metinė pajamų dalis, viršijanti 84 VDU dydžio sumą, taikomą apdraustųjų asmenų 2020 m. VSD įmokų bazei skaičiuoti, apmokestinama taikant 32% pajamų mokesčio tarifą (moka darbuotojas).
- **Nedarbo socialinis draudimas – 1.31%** Terminuotoms sutartims taikomas kiek aukštesnis – 2.03% nedarbo socialinio draudimo mokesčio tarifas.
- **Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas pagal tarifų grupes 0.14% – 1.4%.**
- **Pensijų socialinis draudimas 8.72%** Jei asmuo dalyvauja pensijų kaupime, papildomai taikoma 2,1% arba 3% įmoka.
- **Motinystės socialinis draudimas – 1.71%.**
- **Ligos socialinis draudimas – 2.09%.**
- **Privalomas sveikatos draudimas (PSD) – 6.98 proc.** (moka darbuotojas).
- **Įmokos garantiniam fondui – 0.16%.**
- **Įmokos Ilgalaikio darbo išmokų fondui – 0.16%.**

2.2.9. Uždaroji akcinė bendrovė

Uždaroji akcinė bendrovė (UAB) yra ribotos atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Tai reiškia, kad akcininkai savo turtu neatsako už UAB neįvykdytas prievoles. UAB įstatinis kapitalas turi būti ne mažesnis kaip 2 500 Eur. UAB gali steigti tiek vienas, tiek daugiau fizinių ir / ar juridinių asmenų, o akcininkų skaičius neribojamas. Akcininkas gali parduoti ar kitaip perleisti (pvz., dovanoti, mainyti ir pan.) savo turimas UAB akcijas.

Svarbiausius sprendimus akcininkai priima balsavimu. Kiekviena akcija suteikia vieną balsą, todėl balsuojant visuotiniame akcininkų susirinkime didžiausią įtaką turi daugiausia akcijų įsigijęs asmuo. UAB turi būti vienasmenis valdymo organas – vadovas, gali būti sudaromas ir kolegialus valdymo organas – valdyba.

Privalumai:

1. Nepasisėkus verslui akcininkas rizikuoja tik tuo turtu, kurį įnešė į UAB, taip apsaugodamas savo asmeninį turtą;

2. Norint pritraukti papildomų lėšų, UAB gali išleisti naujas akcijas, kurias įsigydami akcininkai sumoka nustatytą pinigų sumą;

3. Galimybė pasitraukti iš verslo perleidžiant UAB akcijas kitiems asmenims ar parduodant verslą;
4. UAB mokesstinės lengvatos: jei vidutinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 300 000 Eur, taikomas lengvatinis 5% pelno mokesčio tarifas vietoje įprasto 15% tarifo.

Trūkumai:

1. Steigiant UAB privaloma įnešti ne mažiau kaip 2 500 Eur įstatiniam kapitalui;
2. Akcininkai gali išsimokėti UAB uždirbtą pelną tik per dividendus (jei UAB dirba pelningai) arba gaunant darbo užmokestį, tačiau tokiu atveju reikės mokėti didelius mokesčius.

Apibendrinant reiktų pabrėžti, kad šios strategijos rengėjai aptartoje dalyje pateikė tik nedidelę dalį informacijos, apimančią pačius svarbiausius žingsnius, steigiant naują verslą. Įvairūs mokesčiai, veiklos rūšies ir kiti klausimai būsimiems lokalaus turizmo paslaugų teikėjams dažnai kelia nerimą, todėl strategijos įgyvendinimo stadijoje itin vertėtų pradėti konsultacijų ir mokymų ciklą, susijusi su aptartais klausimais.

2.3. Lėtojo turizmo Ukmergės, Alytaus, Tauragės rajonuose rekomendacijos

Lėtojo turizmo rekomendacijos Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose teikiamos, išnagrinėjus ir atsižvelgus į esamus turizmo resursus: gamtos, kultūros paveldo, apgyvendinimo, maitinimo, pramogų – laisvalaikio, edukacijų. Šie kriterijai yra esminiai, norint plėtoti lėtąjį turizmą Lietuvoje. Kiekvieno rajono teritorijoje išskirtos esminės turizmo resursų santalkos, „turtingiausios“ resursais vietos, taip pat išryškinti jų ypatumai ir bruožai, kuriuos plėtojant būtų galima pritraukti daugiau lankytojų.

Rekomendacijos sudėliotos, atsižvelgiant į lokalaus turizmo bruožus, siekiant pristatyti ne pavienius objektus ar paslaugas, o komplektuoti paslaugų paketus ar net maršrutus. Toks sisteminis darbas ir objektų apjungimas priviliotų ne tik vienadienius lankytojus, bet ir turistus, kurie galėdami patenkinti visus poreikius, pasiliktų šiuose regionuose ilgesniam laikui. Taip pat reiktų pabrėžti, kad nebūtinai visos paslaugos turi atitikti lėtojo turizmo principus, jos galėtų papildyti jau esamus išteklius ir infrastruktūrą, taptų papildoma išskirtine paslauga šalia esamų.

Remiantis minėtais aspektais visi ištekliai ir paslaugų teikėjai pateikti, išskirstant juos seniūnijomis. Seniūnijos pasirinktos kaip teritorinis vienetas, kuriame gali veikti lėtasis turistai, tenkindamas savo poreikius. Ši teritorija nėra itin maža, ji pakankamo dydžio, kad joje būtų užtektinai turizmo išteklių.

Pirmoje strategijos dalyje buvo apibrėžti visi ryškiausi lėtojo turizmo aspektai bei idėjos, kuriomis vadovaujasi ne tik turistai, bet ir paslaugų teikėjai bei prekių tiekėjai. Abipusis ryšys tarp šių dviejų rinkos dalyvių – turisto ir paslaugų – prekių teikėjų – yra itin svarbus lokalaus turizmo

aspektas. Tiesioginis, betarpiškas kontaktas tarp šių dviejų pusių yra vienas esminių lėtojo turizmo bruožų, juolab kad lėtojo turizmo paslaugų teikėjai dažniausiai yra individualūs žmonės.

Lokaliai turizmui svarbūs ne tik individualūs žmonės, bet ir vietinės bendruomenės, nuo kurių aktyvumo ir vykdomų veiklų, priklauso tam tikros teritorijos turistinis patrauklumas. Vietos bendruomenės ir seniūnijų darbuotojus galima pasitelkti ir ieškant išskirtinių asmenybių, galinčių teikti paslaugas aptartų objektų aplinkoje.

Analizuojant visus rajone esančius turizmo išteklius, buvo apžvelgti visi oficialiuose informacijos šaltiniuose esantys paslaugų ir prekių teikėjai, tačiau jie nebūtinai atitinka lokalaus turizmo kriterijus arba juos atitinka patys to nežinodami. Juk lėtojo turizmo atstovai dažniausiai paprasti, niekur nesireklamaujantys žmonės, kurie gyvena savo gyvenimą, užsiima mėgstama veikla. Jų veiklos ir gyvenimo būdas traukia kitus, turistai nori susipažinti su tomis įdomiomis asmenybėmis, pajusti jų spinduliuojamą energiją.

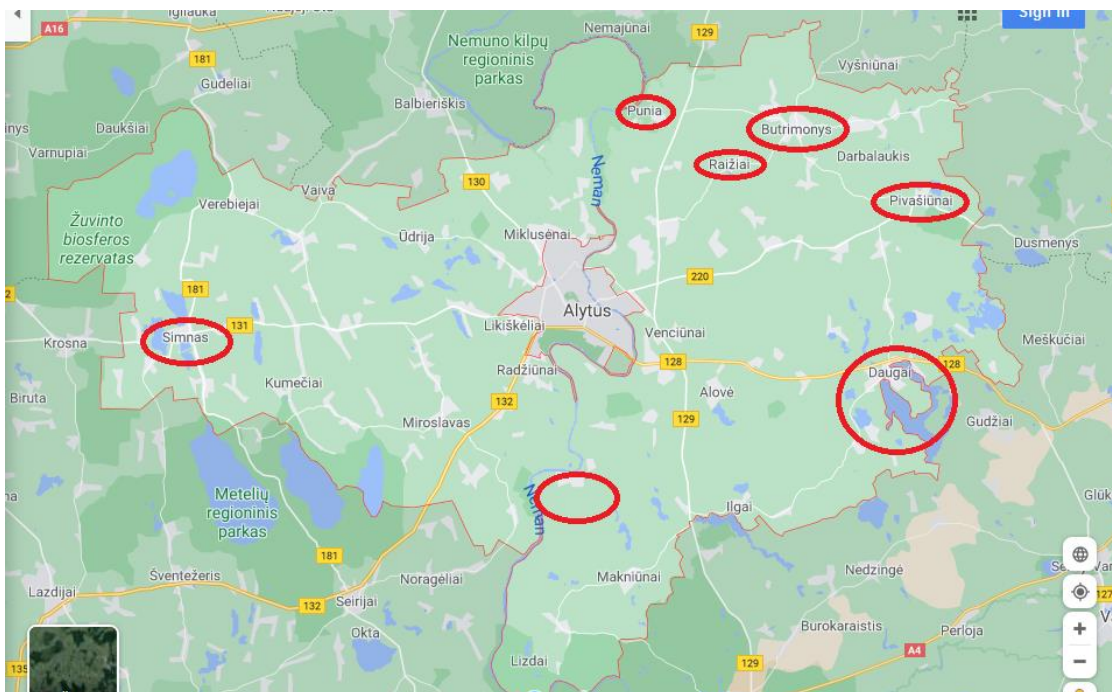
2.3.1. Lėtojo turizmo rekomendacijos Alytaus rajonui

Alytaus rajonas išsiskiria savo gamtos turtais, kuriuose gamta jungiasi su kultūros paveldo objektais, todėl ši jungtis turėtų būti itin pabrėžta. Nemunas yra toji ašis, kuri geriausiai atspindi šį rajoną, šią ašį papildo kitos gamtinės ir kultūrinės jungtys.

Alytaus rajone turizmo ištekliai išsidėstę netolygiai, vieni jų patrauklesni, kiti – mažiau, o kitų potencialas dar neatskleistas, todėl vystant lėtojo turizmo idėją, buvo atrinktos potencialiausios vietos šiame rajone. Tačiau nepaisant išskirtų patraukliausių teritorijų, turi vykti bendradarbiavimas tarp visų lokalaus turizmo rinkos dalyvių, norint užtikrinti lėtojo turizmo įsitvirtinimą Alytaus rajone.

Rekomenduojamos vystyti teritorijos:

PUNIA – BUTRIMONYS – RAIŽIAI – PIVAŠIŪNAI – DAUGAI – NEMUNAITIS – SIMNAS

Alytaus rajono žemėlapis su rekomenduojamomis teritorijomis

Šaltinis:
Google maps

PUNIA

Nemunas – ryškus gamtinis traukos objektas, kurį papildo piliakalnių gynybinė sistema, menanti lietuvių kovas su priešais. Šioje kategorijoje daugelį rekomendacinių kategorijų išpildantis objektas – Punia su lankymui pritaikytu piliakalniu. Kitapus Nemuno, Nemuno kilpų regioniniame parke, atsiveria Punios šilo vaizdai ir ten slypintys gamtos paveldo objektai: Punios šilo ažuolai, storasis ažuolas, aukščiausia Lietuvos pušis.

Kultūros paveldas. Šiame miestelyje piliakalnis (vad. Margio kalnu) su gyvenviete yra reprezentacinis kultūros paveldo objektas. Piliakalnyje stovėjo Punios pilis, dažnai tapatinamas su Pilėnais. Vladislavas Sirokoplė (1823–1862) 1855 m. net parašė Lietuvos istoriją interpretuojančią poemą Margiris, apie tragišką 1336 m. Pilėnų gynimą, vadovojamą kunigaikščio Margirio. Taip pat žinoma legenda apie piliakalnyje gyvenusio kunigaikščio Margio dukters ir nekilmingo bernaičio Kęstučio meilę.¹²³

Taipogi, aplankyti verta Punios Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčia, kurią statė 1857–1870 m. pagal karo inžinieriaus Konstantino Suchodolskio parengtą projektą. Interjere gausu vertingųjų savybių: paveikslai „Marija su kūdikiu“ su aptaisas, „Šv. Pranciškus Asyžietis“, kurio autorius garsusis tapytojas Nikodemus Silvanavičius (1834–1919), „Šv. Baltramiejus“, skulptūros „Nukryžiuotasis“, „Jonas Nepomukas“, „Prisikėlęs Kristus“ ir kt. Šv. Jurgio koplytėlė, įtraukta į kultūros paveldo registrą, mena XVIII a. Manoma, kad Vytauto Didžiojo laikais čia stovėjo pirmoji Punios bažnyčia.¹²⁴

Į lankytinų objektų sąrašą verta įtraukti senąsias bei žydų kapines, kurios pristato mažąją architektūrą ir kartu pasakoja apie miestelio gyvenimą, etninę įvairovę. Punios seniūnijoje taip pat galima aplankyti Nečiukos šaltinėlių, Šilgionių akmenį su „pėda“.

Apgyvendinimo paslaugas Punios seniūnijoje teikia VO „Punios ainiai“ (Punios sen., Punia, Kauno g. 3) ir kaimo turizmo sodyba „Ymilsa“ (Punios sen., Raižių k., Vytauto g. 5). Esant trūkumui, aplinkui – Alytaus seniūnijoje paslaugas teikia keturios kaimo turizmo sodybos ir viešbutis „Dzūkijos dvare“, taip pat visai šalia, 18 km, nutolęs Alytaus miestas, kuriame pasirinkimas taipogi gausus (suskaiciuota trylika): viešbučiai, svečių, nakvynės namai, apartamentai, kolegijos bendrabuti.

Maitinimo paslaugas Punioje ir Punios seniūnijoje oficialiais duomenimis maitinimo paslaugų neteikia nė viena įmonė ar asmuo, tačiau 43 maitinimo įstaigos yra Alytaus mieste. Jų meniu labai įvairus: tradiciniais lietuviški patiekalai, Lietuvoje itin populiarios italų virtuvės pavyzdžiai, masinio maitinimo tinklai, kepiniai ir t. t. Keletas viešojo maitinimo vietų yra aplinkinėse seniūnijose (Butrimonių, Alovės), kurios nutolusios nuo Punios nedideliu atstumu. Deja, Dzūkijos regionui būdingo kulinarinio paveldo patiekalų galima paragauti tik „Dzūkijos dvare“.

Edukacinių programų, kurios pristato kulinarinį dzūkų palikimą, pagalba šią problemą galima išspręsti. „Punios Panemunės dzūko pirkios“¹²⁵ edukacinės programos pristatomos atkurtoje

¹²³ Punios piliakalnis su gyvenviete. Prieiga internete: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/36bcc5f3-7799-4637-aaa8-df0ec18c53f3>

¹²⁴ Punios Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčia. Prieiga internete: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/da8c4c4c-dcfd-4a71-9ea8-5842e5229a02>

¹²⁵ Punios sen., Punios k., Kauno g. 3

XIX a. pab. dzūkų gyvenimo aplinkoje. Edukacijos susijusios su dzūkų kulinariniu paveldu: autentiškas dzūkiškų bulvinių bandų, razavų blynų, grikinės babkos kepimas bei degustacija ir gavėnios pasninkinių valgių, ir papročių pristatymas. Bandos kepamos iš tarkuotų bulvių, kurios dedamos ant džiovintų kopūstų lapų ir šaunamos į duonkepį. Jos valgomos su „daryciniu“, kuris gaminamas iš naminės varškės ir grietinėlės. Razavi blynai kepami iš rupių miltų, kuriuos prieš kepimą senovinėmis girnomis susimala pirkios svečiai. Punios Dzūkiškos bulvinės bandos yra EDEN projekto „Lietuvos turizmo traukos vietovė 2015. Turizmas ir vietinė gastronomija“ nugalėtojų dešimtuke.¹²⁶

Pramogų ir laisvalaikio praleidimo būdų Punioje taip pat yra: veikia kraštotyrinė etnografinė ekspozicija „Punia amžių bėgyje“, pristatanti miestelio ir jo žmonių istoriją, o daugelį eksponatų sunešę patys Punios gyventojai, todėl betarpiškas bendravimas su vietiniu gidu, būtų unikali patirtis, pažįstant miestelio gyvenimą. Punioje įsikūrusi asociacija „Panemunės dzūkai“ siūlo įvairias veiklas: pramoginius pasivažinėjimus karieta, vienkinkiu vežimu, vienkinkėmis rogėmis, paprastais ir elektriniais dviračiais, pasivaikščiojimus su šiaurietiškomis lazdomis, teikia gido paslaugas, organizuoja renginius, veikia oreivių klubas „Audenis“.

BUTRIMONYS

Kultūros paveldas. Nuo Punios 10 km nutolęs dar vienas lankytinas miestelis – Butrimonys su marga istorija. Dabartinio miestelio pradžia reikėtų laikyti Vytauto Didžiojo laikus t. y. XIV–XV a. sandūroje čia įkurdinus totorius. Totoriai buvo įkurdinami strategiškai reikšmingose vietose – prie pagrindinių kelių juos saugoti. Butrimonių gyvenvietė, išaugusi tarp totorių priemiesčio ir kaimo jau vadinama miesteliu – susiformavusi trikampė aikštė. Butrimonys tuo metu buvo gyvas miestelis su aktyviomis žydų ir totorių bendruomenėmis. Totoriai garsėjo savo odininkų dirbtuvėmis, nors pagal išlikusius aprašymus išdirbtos odos nebuvo geros kokybės, jie taip pat vertėsi daržininkyste, iš kurios gana pasiturinčiai gyveno. Butrimonių turgūs pasižymėjo ir savo arkliavagiais, turėjusiais ryšį net su carine policija ir tuo būdu galėjusiais nekliudomai verstis arklių vogimu. 1936 m. aprašant Butrimonys, konstatuota: „miestelis didelis, gatvės išgrįstos, šaligatviai sutvarkyti, prekyba žydų rankose, antradieniais būna dideli turgūs; miestelis daugiausia apgyvendintas žydų, nutautėjusių lietuvių ir totorių, yra originali su vienu bokštu akmeninė bažnyčia, dideli 2 a. mūriniai rūmai, kuriuose yra pradžios mokykla“.¹²⁷

Lietuvos miestai ir miesteliai turi itin turtingą žydų istorijos palikimą, kurį verta prisiminti. Butrimonyse susijungia trijų tautų keliai – lietuvių, žydų ir totorių. Visgi žydų ir totorių palikimas Lietuvoje dar labai nedaug tyrinėtas ir akcentuotas. Tai galėtų tapti išskirtiniu akcentu Alytaus rajono turizmo sektoriuje.

Miestelio gatvėse išlikę autentiškų XIX a. – XX a. pr. statytų namų, Butrimonių Išganytojo bažnyčia. Verta aplankyti miestelio kapines, kuriose ilsisi dailininkas Antanas Kmieliauskas (g. 1932 03 08 Olendernėje, Alytaus apskrityje – 2019 08 31). Ši asmenybė buvo vienu universaliausių šiuolaikinių lietuvių dailininkų, tolygiai dirbančių skulptūros, grafikos, molbertinės tapybos ir freskos srityje.

¹²⁶ https://www.alytusinfo.lt/tourism-view_education/id-564/

¹²⁷ Butrimonių miestelio istotinis centras. Prieiga internete: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/0cb262b2-95c4-48fc-92e4-1165c000150c>

Pagarbą atiduoti prie Lietuvos partizanų kapo, kuriame palaidoti 5 Dainavos apygardos Džukų rinktinės kunigaikščio Margio grupės partizanai, žuvę 1944-12-15 (25 ?) kautynėse su NKVD daliniu Gojaus miške, Gerulių k., Butrimonių vlsč., Alytaus aps.

Netoli Butrimonių Punios seniūnijoje dar galima aplankyti Raižių kaimą, kuris yra totorių etnokultūros ryškiausias centras ir laikomas dabartiniu Lietuvos totorių dvasiniu centru. Taip pat žydų žudynių vietą (Butrimonių sen., Trakininkų k.), Gerulių piliakalnį (vad. Zamkumi, Zamkeliu) su gyvenviete (Butrimonių sen., Gerulių k.), Dūdiškių akmenį (Butrimonių sen., Dūdiškių k.)

Apgyvendinimo paslaugų Butrimonių seniūnijoje neteikia nė vienas asmuo ar įmonė, tačiau šalia esančios Punios seniūnijoje nakvynės paslaugas teikia VO „Punios ainiai“ (Punios sen., Punia, Kauno g. 3) ir kaimo turizmo sodyba „Ymilsa“ (Punios sen., Raižių k., Vytauto g. 5); Kaimynystėje esančioje Pivašiūnų seniūnijoje: kaimo turizmo sodyba „Meilės laiptai“ (Pivašiūnų sen., Tabalenkos k., Draugystės kel. 26), kaimo turizmo sodyba „Po Ažuolu“ (Pivašiūnų sen., Statkiškių k., Statkiškių g. 9), kaimo turizmo sodyba „Viktorijos sodyba“ (Pivašiūnų sen., Skraičionių k., Trakų kel. 35).

Maitinimo paslaugas Butrimonių miestelyje teikia keletas įmonių: Butrimonių parduotuvė – baras, vartotojų kooperatyvas „Dausima“ ir Vasaros terasa Butrimonyse, visai šalia fontano.

Pramogų ir laisvalaikio pasirinkimas gana ribotas Butrimonių seniūnijoje. Čia galima aplankyti Butrimonių gimnazijos etnografinį muziejų (Butrimonių mstl., Dariaus ir Girėno g. 24) ir Dainos Nemeikštienės dailės galerija „Dainos galerija“ (Butrimonių mstl., Vilniaus g.1) bei garsų Butrimonių fontaną. Edukacines programas miestelyje siūlo Danutė Gražulytė–Senūtienė – tautodailininkė iš Butrimonių, kuri ne tik kuria paveikslus iš akmenėlių, bet ir kepa duoną, renka ir parduoda vaistažoles, veda edukacinius užsiėmimus. Taip pat galima šias paslaugas gauti netoli esančiuose miesteliuose – Punioje ir Pivašiūnuose.

Butrimonių išskirtinumas yra trijų skirtingų kultūrų susikirtime, todėl šis aspektas turėtų būti akcentuojamas. Tai galima įgyvendinti ir per gastronominius skirtumus, todėl tokios edukacijos atsiradimas praturtintų žinias apie skirtingas tautas bei sukurtų didesnę tikimybę pritraukti lėtuosius turistus.

PIVAŠIŪNAI

Kultūros paveldas. Už 10 km nuo Butrimonių, įsikūrę Pivašiūnai, Pivašiūnų seniūnijos centras. Jis garsėja visoje Lietuvoje Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios statinių kompleksu ir čia vykstančiais Žolinės atleidais. Pirmoji Pivašiūnų katalikų bažnyčia buvo funduota Kauno stalininko, Medilo seniūno Jono Klockio (Klodzkio), 1648 m., čia įsikūrė S. Trakų benediktinų vienuolyno rezidencija. Bažnyčia pašventinta Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų titulu, Šv. Jono Krikštytojo ir Šv. Benedikto titulu. Pivašiūnų bažnyčia garsėja Stebuklinguoju Švč. Mergelės Marijos paveikslu, kuris yra seniausias šios šventovės dailės kūrinys, turintis ne tik meninę, bet ir religinę vertę.¹²⁸

Religinis objektas pritraukia daug piligrimų ir maldininkų, tačiau esama ir kitų lankytinų objektų – Pivašiūnų piliakalnis su gyvenviete bei geologija besidomintys gali aplankyti Pivašiūnų

¹²⁸ Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios statinių kompleksas. Priciga internete: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/605a7e1d-815b-4002-ae7d-79d0e247b1fa>

geomorfologinį valstybinį draustinį, reprezentuojantį raiškų tarpduburinės dislokacijos moreninį masyvą Dzūkų aukštumoje.¹²⁹

Pivašiūnų seniūnijoje taipogi galima aplankyti: Bazorų piliakalnį, Bazorų kaimo totorių senąsias kapines, Junčionių kaimo senąsias kapines vad. Kapinėlėmis, Pavarėnio kaimo senąsias kapines, Einoronių piliakalnį vad. Pilies kalnu, keletą išlikusių kryžių, Sudvariškių pilkapyną, Skraičionių senkapį, Lietuvos partizano, Dainavos apygardos vado Benedikto Labėno–Kariūno kovos ir žūties vietą, Lietuvos partizanų kovos ir žūties vietą, Lietuvos partizanų Juozo Pratusėvičiaus–Kardo ir Vlodo Remeikos–Bijūno kovos ir žūties vietą, Lietuvos partizanų Vytauto Kuzmicko–Viesulo ir Vaclovo Petrausko–Guobos kovos ir žūties vietą, Klydžionių žydų žudynių vietą ir kapą.

Apgyvandinimo paslaugas teikia kaimo turizmo sodybos „Meilės laiptai“ (Pivašiūnų sen., Tabalenkos k., Draugystės kel. 26), „Po Ažuolu“ (Pivašiūnų sen., Statkiškių k., Statkiškių g. 9), „Viktorijos sodyba“ (Pivašiūnų sen., Skraičionių k., Trakų kel. 35) bei yra kelios Punios seniūnijoje.

Maitinimo įstaigų Pivašiūnų seniūnijoje nėra, tačiau esama aplinkinėse seniūnijose ir jų centruose – Punioje, Butrimonyse, Dauguose. Tam tikrais atvejais maitinimo paslaugos galėtų persipinti su edukacijomis, kurias siūlo Pivašiūnų amatų centras.

Edukacijos apsilankiusiems siūlo patiems suformuoti ir ką tik iškūrentoje duonkepėje išsikepti savo ruginės duonos kepalėlį, sumušti sviestą dzūkiška „buikele“ ir čia pat jį skanauti. Norintiems pajusti dzūkišką skonį – pasiūlys bulvinių dzūkiškų bandų, grikinių babkų, pyragų, pyragėlių, kūčiukų kepimą ir ragavimą. Senųjų amatų mylėtojai taip pat neliks nuskriausti. Jie galės pasimokyti medžio drožybos, puodžiaus amato, velti veltinius, pinti įvairius dirbinius iš vytelių arba dzūkiškus kašikus (pintines), lieti žvakes ir megzti raštuotas vilnones kojines ir pirštines. Suvenyrų parduotuvėlėje net įnoringiausias suras sau mielą rankų darbo daiktą.¹³⁰

Pramogų ir laisvalaikio Pivašiūnuose yra nedaug, tikriausiai, dėl sakralumo auros, tačiau yra įkurtas Pivašiūnų piligrimų centras, kurio veiklos tikslai: skatinti turizmą, kultūrinių, turizmo ir religinių institucijų bendradarbiavimą ir partnerystę; rūpintis kultūros paveldo išsaugojimu ir sklaida; aktualizuoti, puoselėti ir propaguoti Alytaus rajono istorinį, etninį, kultūrinį savitumą ir tradicijas; sudaryti sąlygas visuomenei realizuoti socialinius, kultūrinius, švietėjiškus ir kitus poreikius; rengti ir įgyvendinti kultūros, švietimo, meno plėtojimo, turizmo vystymo bei paveldo išsaugojimo programas ir projektus; skatinti visuomenės kultūrinę veiklą, turizmą ir piligrimystę Alytaus rajone; tenkinti įvairių kultūros ir meno renginių poreikį.¹³¹

Pivašiūnai traukia ne tik tikinčiuosius, bet ir turistus, o sakralumo aspektas – pagrindinis traukos įrankis, tačiau kiekvienas žmogus tai turi patirti pats. Tai susikaupimo, maldos ir buvimo savimi momentas, kuris turėtų patraukti lėtuosius turistus. Deja, maitinimo paslaugų trūkumas ir šiame miestelyje yra problema, kurią šiek tiek sušvelnina amatų centro edukacijos. Pivašiūnuose reikėtų pamąstyti apie vietinių gyventojų teikiamas maitinimo paslaugas.

¹²⁹ Lietuvos gamta. Saugomos teritorijos. Sud. M. Kirstukas. Spindulys. 2004, p. 22 – 27.

¹³⁰ Prieiga internete: https://www.alytusinfo.lt/tourism-view_education/id-563/

¹³¹ Prieiga internete: <https://pivasiunai.lt/?id=18>

DAUGAI

Dar viena urbanizuota, turistams paklausi teritorija galėtų būti Daugai. Tai miestas šalia Didžiulio ežero su įdomia istorija. Galima teigti, kad jis turi dvi kertines ašis, kuriomis remiantis reiktų formuoti lėtojo turizmo idėjas – išskirtinių krantų vingių Didžiulio ežeras su vandens pramogomis ir miestelio istorinė dalis su mažais paslaugų ir prekių centrais.

Kultūros paveldas. Istorinis Daugų centras prasideda nuo piliakalnio, o istorinė miesto dalis yra įtraukta į kultūros paveldo registrą. Ankstyvą gyvenvietės susidarymą sąlygojo svarbus strateginis ir prekybinis Vilniaus – Merkinės kelias, patogi gintis ir gyventi vieta. Miestelio trečioji sudedamoji dalis – Daugų Dievo Apvaizdos bažnyčia su vertingomis interjero savybėmis. Miesto teritorijoje stovi stogastulpis, kurio autoriai – tautodailininkai Vilmantas Ulčinskas ir Algirdas Judickas. Į istorinio centro teritoriją papuola keletas namų (Vytauto g. 27 ir Turgaus a. 8), kurie mena sovietinės represijos laikus, partizaninį pasipriešinimą ir skaudžius žmonių likimus. Jiems atminti turgaus aikštėje stovi atminimo ženklas, pagerbiantis partizanus ir skulptūros: „Daugis“, „Žvejas“, „Unguriai“, „Iškeliauju“.

Išskirtinėmis memorialine verte turinčiomis vietomis laikomos kapinės, kurios yra ne tik mažosios architektūros objektai, tačiau daug pasakoja apie vietinę visuomenę, jos sanklodą, istoriją ir t.t. Dauguose galima aplankyti žydų senąsias kapines, Lietuvos karių kapus, Lietuvos partizanų kapą.

Daugų seniūnijoje dar galima aplankyti: Žvirgždėnų pušį, Karliškių akmenį (vad. Mergos akmeniu), Karliškių kalną (vad. Aukakalniu), kalną (vad. Maldzytkalniu), Daugų Salos senovės gyvenvietę, esančią Daugų (Didžiulio) ežero pusiasalyje, Salos akmenį (vad. Mergos akmeniu), Kalną (vad. Šventkalniu kitaip Šventpetriu), Kalną (vad. Perkūnkalniu), Viečiūnų senkapį II, Rimėnų senovės gyvenvietę, Melnytėlės senąsias kapines (vad. Aštriakalniu / Švedų kapais), Bukaučiškių dvaro sodybos vietą bei dvaro koplyčią–mauzoliejų, kuri mena Karlavičių giminę, o nuo 1934 m. susijusi su kunigu, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataru, Lietuvos Respublikos Ministras pirmininku (1938 – 1939 m.), Lietuvos kariuomenės kapelionu Vladu Mironu (1880-1953); Rodžios dvaro sodybos fragmentus;

Seniūnijoje itin daug partizanų palaidojimo ir žūties vietų, kurie pasakoja Lietuvos pasipriešinimo ir drąsos istoriją, bei paminklų valstybingumui: paminklas Lietuvos nepriklausomybės 20–mečiui (Doškonių k.), Lietuvos kario Juozo Šalčio kapas (Meškučių k.), Lietuvos partizano Vlodo Baranausko–Ruginio kapas (Meškučių k.), Lietuvos partizanų Juozo Kazlausko–Klevo ir Anelės Simonaitytės–Rūtos kovos ir žūties vieta (Meškučių k.), Paminklas žuvusiems už Lietuvos laisvę (Meškučių k.), Lietuvos partizanų Vaclovo Anušausko–Klajūno ir Viktoro Patinsko–Sakalo kovos ir žūties vieta (Viečiūnų k.), Lietuvos partizanų kovos ir žūties vieta (Pocelonių k.), Lietuvos partizanų kovos ir žūties vieta (Bogušiškių k.), Lietuvos kario Vlodo Dusevičiaus kapas (Pavartėnų k.), Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapinės (Karliškių k.).

Apgyvendinimo vietų Daugų miestelyje ir seniūnijoje yra nemažas pasirinkimas: nuo mokyklos bendrabučio iki kaimo turizmo sodybos. Dauguose galima apsistoti: Daugų technologijos ir verslo mokyklos bendrabutyje; Daugų Vlodo Mirono gimnazijos bendrabutyje; Daugų irklavimo bazėje; nuomotis kambarius „Vigiris“. Šalia Daugų, Salos kaime: poilsio namai „Daugų sala“; kaimo turizmo sodyba „Pas gandrus“. Seniūnijos teritorijoje įsikūrusios dar 7 vietos

teikiančios kambarių nuomos paslaugas: „CBLandas“, „Doškonių sodyba“, „Šiaudinė sodyba“, „Dvarčėnų dvaras“, „Medinis namas Dvarčėnuose“, „Vaidos sodyba“, „Daug gėlių“.

Maitinimo paslaugas Dauguose teikia Daugų technologijos ir verslo mokyklos valgykla bei kavinė „Vigiris“, o vasarą Daugų ežero saloje veikia paplūdimio baras, kuriame teikiamos ir maitinimo paslaugos. Vieną kavinę „Lumega“ galima rasti ir kaimyninėje Alovės seniūnijoje, Poteronių kaime.

Pramogos ir laisvalaikis Daugų miestelyje susijęs su vandens atrakcijomis, nes jis įsikūręs visai šalia Didžiulio ežero. Vandens pramogos: pramoginis plaukimas plaustu, laivu „Malencynas“, Daugų irklavimo bazės siūlomos paslaugos. Kultūros klubas „Kitaip“ siūlo plaukimą ežeriniu luotu, ekskursijos su gidu po apylinkes ir Daugus, taip pat organizuojami kasmetiniai žygiai medinėmis valtėmis Daugų ežeru. L. ir A. Bagdanavičiai organizuoja žygius baidarėmis. Visai šalia Daugų, Salų kaime, yra vandens batutų parkas, taip pat galima užsisakyti netradicinę ekskursiją „Svečiuose pas raganas ir žiniuonius. Ar išdrįsi?“, o norintiems pažvelgti į apylinkes iš viršaus – „Pocelonių oreivių klubas“.

Mieste yra įkurtas nedidelis Daugų Vlado Mirono gimnazijos kraštotyros muziejus, kuriame sukaupta Daugų krašto ir mokyklos istorija, medžiaga apie įžymius žmones, Daugų miesto ir apylinkių liaudies menininkus. Eksponuojama didelė kolekcija sportinių laimėjimų. Vertingos informacijos surinkta, dalyvaujant ekspedicijose „Nykstančių seniūnijos kaimų istorija“, „Tautinės mažumos Daugų mieste ir apylinkėse“. Užrašyta Daugų apylinkių dainuojamoji tautosaka, legendos.¹³² Taip pat veikia Daugų kultūros namai, tačiau jų oficialiame puslapyje ir facebook'o paskyroje trūksta informacijos apie renginius.

Edukacijos Daugų mieste organizuojamos bendruomenės visuomeninės organizacijos „Daugų kraštas“ amatų kiemelyje (Daugų amatų kiemelis), šalia Didžiulio ežero. Čia mokoma grikinės babkos kepimo ir pynimo iš vytelių paslapčių. Grikinės babkos kepimo edukacija iš dalies galėtų tapti alternatyvi viešojo maitinimo vieta. Dar viena alternatyvia maitinimo vieta galėtų tapti Kančėnų kaimo bendruomenės „Dėmesio centras“ edukaciniai užsiėmimai, kurių metu kepamas bulvių plokštainis, mieliniai pyragai, gaminamas kmynų gėrimas, mezgamos pirštinės.¹³³

Daugai ryškėja kaip stipriai pasirusęs miestelis, lyginat su kitais, priimti lėtuosius turistus. Infrastruktūros ir kitų svarbių dedamųjų dalių buvimą sąlygoja gamtinis aspektas – Didžiulio ežeras. Tačiau stiprinant lėtojo turizmo potencialą, reikėtų atrasti daugiau maitinimo vietų ir nakvynių pavieniams asmenims ir šeimoms.

NEMUNAITIS

Kultūros paveldas. Nemunaitis nutolęs nuo Daugų 22 km. Šis miestelis iš visų pusių apsuptas Sudvajų, Dušnionių, Noškūnų miškų, garsėjantis žymia Nemunaičio klintinių tufų atodanga, o miestelio istorijos pradžią žymi Nemunaičio piliakalnis su papilium. Antrasis esminis taškas – Šv. Mergelės Marijos gimimo bažnyčia bei įdomia istorija užkoduotas Pranciškonų vasarnamis, kuriame veikė kunigo F. Baltuškos iniciatyva 1931–1933 m. pastatyti poilsio namai

¹³² Prieiga internete: <https://dvm.lt/gimnazija/muziejus>

¹³³ Prieiga internete: <https://www.tautinispaveldas.lt/visi-amininkai/kancenu-kaimo-bendruomene-demesio-centras/699>

broliams pranciškonam, o 1945 m. kovo 6 d. šiame name prisiekė 120 A. Ramanausko–Vanago vadovaujamų partizanų.¹³⁴

Nemunaityje kaip ir visame Alytaus rajone gausu nepriklausomybės ir partizaninių kovų istorinių ir memorialinių vietų: Lietuvos partizanų kovos ir žūties vieta, Paminklas žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę, kryžius. Taip pat kaip ir daugelyje miestelių jaučiama žydų tautos palikimo dalis Nemunaičio miestelio žydų senųjų kapinių dalyje.

Aplinkiniai Nemunaičio seniūnijos kaimai garsėja Nemunaičio mineraline versme (Lankų k.), Senąja kriaušė, senąja guoba (Geiščiūnų k.), Akmeniu vad. Didžiuoju Dzūkijos akmeniu, Vangelonių senosiomis kapinėmis vad. Perkūnkalniu (Vagelionių k.), Einorų senosiomis kapinėmis vad. Švedkapiais, Dušnionių kapinynu vad. Pavėtrių kapiais.

Apgyvandinimo paslaugas Nemunaičio seniūnijoje teikia dvi kaimo turizmo sodybos – „Girinio sodyba“ ir „Po uosiu“ ir Daugų meno ir sporto mokyklos Nemunaičio stovykla, kuri nuomoja kambarius ne tik stovyklų dalyviams. Taip pat nakvynės vietų galima rasti aplinkinėse seniūnijose, nes atstumai tarp miestelių nėra dideli, be to, netoliese yra ir Alytaus miestas. Kaimyninėje Alovės seniūnijoje yra trys nakvynės vietos: kaimo turizmo sodyba „Genutės sodyba“, „Moteliukas“, sodyba „Žygutis“.

Maitinimo įstaigų nėra, tačiau miestelis išsidėstęs netoli Alytaus miesto, kuriame pasirinkimas gausus, taip pat po vieną kavinę yra aplinkinėse seniūnijose.

Pramogų ir laisvalaikio Nemunaičio miestelyje pasirinkimas yra nedidelis. Veikia hotelis „Baimės namai“ ir „Nemunaičio oreivių klubas“, tačiau kitame Nemuno krante. Be to, nėra edukacines paslaugas teikiančių, tačiau veikli vietos bendruomenė įrengė rekreacinę zoną prie Nemuno.

Nemunaičio situacija yra kiek silpnesnė lėtojo turizmo plėtros kontekste, tačiau gamtinis aspektas teikia nemažai potencialo šiai vietai. Miestelyje yra išskirtinių istorinių vietų, kurios turėtų būti plačiau išnaudojamos, joms pritaikomos ekskursijos, edukacijos, išryškinant ir gastronominius aspektus. Taipogi, privalu skatinti vietinius žmones įsitraukti į bendruomenės veiklas ir prisidėti prie Nemunaičio potencialo didinimo.

SIMNAS

Kultūros paveldas. Netoli Žuvinto rezervato prieigų, netoli Metelių regioninio parko, prie Gilučio ir Simno ežerų, yra išsikūręs Simnas, kuris minimas rašytiniuose šaltiniuose jau nuo XV a. pab., o miesto istorinė dalis ir keli esantys namai (Birutės g. 2; Vytauto g. 51) įtraukti į valstybės saugomų kultūros paveldo vertybių registrą. Čia pastatyta Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia su vertingomis detalėmis interjere, o žydų buvimą žymi sinagoga. Tai vienas iš nedaugelio miestų, kuris neturi piliakalnio. Memorialinę vertę turi Lietuvos partizanų kapas, išlikęs kryžius.

Seniūnijos teritorijoje galima aplankyti itin daug archeologinių objektų: Giluičių piliakalnį su gyvenviete, Alekionių kapinyną, Atesninkų piliakalnį (vad. Pilale), Ažuolinių – Bambininkų piliakalnį su gyvenviete, Skiturių kaimavietę, Žuvintų senovės gyvenvietę, Ažuolinių senovės gyvenvietę, Angininkų kaimavietę, Memorialinę vertę turinčius: Lietuvos partizanų užkasimo vietą,

¹³⁴ Prieiga internete: <https://www.manokrastas.lt/straipsnis/pranciskonu-vasarnamis-nemunaityje>

Verebiejų kaimo evangelikų liuteronų senąsias kapines, Ponkiškių kaimo senąsias kapines, Simno žydų žudynių vietą ir kapą, Grinkiškių kaimo senąsias kapines, skulptoriaus Mato Menčinsko gimtosios sodybos namą, Pasimnių dvarvietę.

Apgyvendinimo paslaugas Simno seniūnijoje teikia dvi kaimo turizmo sodybos: „Giluitis“, „Metelytės sodyba“, taip pat galima pernaktuoti „Paukščių namelyje medyje“, tokia patirtis gali tapti netgi savotiška pramoga.

Maitinimo paslaugų teikėjų miestelyje tėra keli – Simno parduotuvė–baras vartotojų kooperatyvas „Dausima“ ir kavinė „Lėja“, toks pat kooperatyvo darinys aptarnauja ir Verebiejų kaimą bei kaimyninėje Krokialaukio seniūnijoje, pastarojoje dar veikia kavinė „Skonio pasaka“.

Pagrindinis **pramogų, laisvalaikio** objektas Simno seniūnijoje – Žuvinto biosferos rezervato lankytojų centro muziejinė ekspozicija bei rezervato pažintinis takas, taip pat galimybė pasijodinėti „Žvirblio žirgais“. Deja, edukacinių programų šioje seniūnijoje niekas nevykdo.

Simno ir jo apylinkių didžiausia „puošmena“ – Žuvinto rezervatas, kuris ir turi tapti esminius traukos centru, apie kurį turi suktis lėtojo turisto susidomėjimas. Gamtos tema taip pat galėtų būti tęsiama ir edukacijų pagalba, pasakojant apie skirtingų augalų savybes, miško gėrybių naudą ir pan. Taipogi, reikia pabrėžti maitinimo vietų trūkumą. Ši problema, aktuali Alytaus rajonui, tai galėtų būti išsprendžiama, ieškant alternatyvų ir paskatos lokaliems paslaugų teikėjams.

Atidžiau ir giliau išnagrinėjus visą Alytaus rajoną bei išskyrus lėtajam turizmui vystyti potencialiausias vietas, išryškėjo esminė problema, susijusi su maitinimo įstaigų trūkumu. Visas viešojo maitinimo sektorius susitelkė Alytaus mieste, o pagrindiniai turistiniai taškai išsidėstę rajono pakraščiuose, todėl Alytaus miestas lieka gana dideliu atstumu nutolęs nuo aptartų teritorijų. Kaip jau buvo minėta ankstesniame skyriuje, situacijos pagerinimui gali būti pasitelkiama gastronominių edukacijų forma.

Kita išryškėjusi problema susijusi su apgyvendinimo paslaugomis. Kaimo turizmo sodybų Alytaus rajone – pakankamai, tačiau jų lokacija nėra išskirtų lėtojo turizmo potencialą turinčių taškų vietoje. Problemas dalinai išspręstų vietiniai gyventojai, teikdami apgyvendinimo paslaugas atvykusiems turistams.

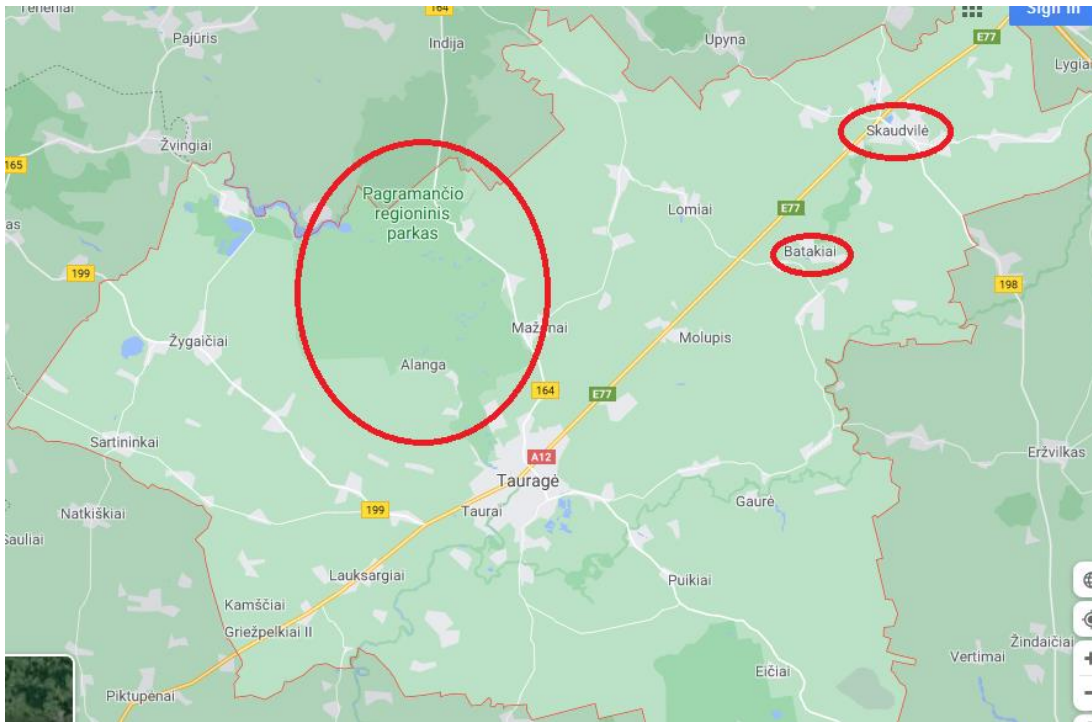
Esminiai pokyčiai, sąlygojantys lėtojo turizmo potencialo augimą, pradėtų vykti, jeigu prie aptartų sektorių prisidėtų aktyvios vietinės bendruomenės, kurioms būtų paprasčiau pradėti plėtoti apgyvendinimo, maitinimo, edukacines veiklas. Vietinių bendruomenių ir žmonių plėtojami verslai pritraukia daugiau lėtųjų turistų, be to, sukuria darbo vietas ir vietiniams gyventojams.

Nepaisant lėtojo turizmo vystymo idėjos, vietiniai žmonės nedrąsiai imasi privačios veiklos, baiminasi finansinių įsipareigojimų, atsakomybės, juos baugina nežinojimas. Todėl rajonų turizmo ir verslo specialistai bendradarbiaudami turėtų padėti jau esamiems ir besisteigiantiems verslams nuolatinėmis konsultacijomis, mokymais, mentoryste. Taipogi, turėtų nuolat vykdyti potencialių lokalaus verslo atstovų paiešką, kuri praplėstų rinką, skatindama lėtojo turizmo vystymąsi Lietuvoje.

2.3.2. Lėtojo turizmo rekomendacijos Tauragės rajonui

Rekomenduojamos vystyti teritorijos:

SKAUDVILĖ – BATAKIAI – PAGRAMANČIO REGIONINIS PARKAS

Tauragės rajono žemėlapis su rekomenduojamomis teritorijomis

Šaltinis:
Google maps

Tauragės rajonas neturi tokio ryškaus gamtinio objekto kaip Nemunas, tačiau tekančios Jūros ir Ančios upės suteikė šiai teritorijai išskirtinį kraštovaizdį, o įkurti draustiniai reikšmingai prisideda prie natūralios gamtos išsaugojimo ir galimybės pažinti gamtos turtais. Esminis turistinis objektas Tauragės rajone – Mažonų seniūnijoje esantis Pagramančio regioninis parkas su puikiai išvystyta infrastruktūra, kuriame susijungia gamta ir žmogaus veikla. Tačiau esama ir kitų vertingų objektų.

SKAUDVILĖ

Kultūros paveldas. Skaudvilės miestelio gamtinį pagrindą sudaro Ančios upė su Inkstilo intaku bei Skaudvilės tvenkinys. Pats miestelis išsiskiria savo istorine miesto dalimi, kuri įtraukta į kultūros paveldo registrą. Skaudvilės vardas rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas 1760 m., kuomet Romos popiežius Klemensas XIII išleido bulę, kuria Skaudvilės kopyčiai suteikė teisę rengti Švento Kryžiaus atlaidus. Rašytiniuose šaltiniuose yra duomenų, jog tuo metu Skaudvilės kopyčia buvo Batakių parapijos filija. XVIII a. II p. Skaudvilė buvo linijinio plano gyvenvietė Tauragės – Nemakščių kelyje, čia stovėjo medinė filijinė bažnyčia. 1797 m. pastatyta nauja katalikų Šv. Kryžiaus bažnyčia (dab. Tauragės g. Nr. 2). 1804 m. Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis suteikė Skaudvilės katalikų bažnyčiai parapijos teises.

XIX a. pr. Skaudvilėje veikė paparinė mokykla. 1827–1838 m. pastatyta evangelikų liuteronų bažnyčia, prie jos veikė mokykla. Miestelio augimas XIX a. pr. teikia pagrindą prielaidai,

kad XIX a. I ket. miestelyje susidarė savito radialinio plano užuomazga: tarp dviejų kryžkelių plytėjo turgaus aikšte tapusi ankstesnės kaimavietės gatvė ar jos atkarpa. Skaudvilė dar labiau išaugo 1832–1858 m., nutiesus Rygos – Tauragės plentą, kuris sujungė Tauragę, Skaudvilę ir Kelmę. XIX a. II p., užbaigus per Skaudvilę tiesti šio plento Tauragės – Šiaulių ruožą, kuomet ištiesinta Tauragės g. bei sušvelnintas Kelmės g. posūkis ties evangelikų liuteronų bažnyčia, radialinis planas su aikšte centrinėje dalyje susiformavo galutinai.¹³⁵

Miestelio urbanistinio miestovaizdžio akcentais yra Šv. Kryžiaus bažnyčios statinių kompleksas su bažnyčios ir varpinės bokštais bei evangelikų liuteronų bažnyčios bokštas. Šios dominantės ne tik pasitinka keliautojus, bet ir suteikia miestovaizdžiui dinamikos, nes miestelyje vyrauja mažaaukštė statyba bei perimetriniam užstatymui būdingas pastatų išdėstymas pagal gatvės liniją. Šalia bažnyčios yra prisišliėjusios senosios Skaudvilės kapinės. Taip pat galima aplankyti senąsias žydų kapines ir buvusią sinagogą. Tai dar vienas miestelis Lietuvoje, primenantis žydų istoriją ir palikimą. Taip pat miestelyje palaidoti Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos ir Rusijos imperijų kariai.

Maldos namai – tai objektas, kuriame užfiksuota miestų ir miestelių istorijos dalis, kuri vizualiais objektais gali papasakoti įdomių istorijų. Jų atskleidimas tiesiogiai susijęs su šių objektų lankymu, kuris labai dažnai galimas tik susitarus su parapija, vietos bendruomene.

Toliau Skaudvilės seniūnijoje, keliaujant lik Batakių, miestelio esančio už 6 km nuo Skaudvilės, galima aplankyti: Nosaičių piliakalnį, Juškaičių piliakalnį su gyvenvieta, klasicizmo stiliaus Rygos–Tilžės kelio Puželių sarginės pastatą ir Rygos–Tilžės kelio Pužų pašto stoties statinių kompleksą, projektuotą Vaclovo Ričelio (1794–1872 m.), koplytstulpį su Jono Nepomuko skulptūra, Tauragės apskrities žydų žudynių vietą ir kapus, Batakių žydų žudynių vietą ir kapus, Pužų žydų žudynių ir užkasimo vietą, Trepų dvaro ir Dirginčių palivarko sodybų kompleksą, Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios statinių ir Adakavo dvaro sodybos kompleksą, Vėluikių kaimo senkapį, Pabambių kaimo senkapį, Keterių kapinyną, Ivangėnų piliakalnį (vad. Pilike) su gyvenvieta, Kalniškių piliakalnį, Vakarų Lietuvos partizanų srities štabo viršininko kapitono Vytauto Gužo–Galiandros kautynių ir žūtis vietą.

Apgyvandinimo paslaugos. Vystant lėtojo turizmo rūšį Lietuvoje labai svarbiu tampa turistų ilgesnio apsisistojimo vienoje vietoje aspektas ir prieinama apgyvendinimo paslauga. Skaudvilės mieste šią paslaugą teikia Vila „Skaudivila“ (Liaudies a.7, Skaudvilė), seniūnijos teritorijoje yra viena kaimo turizmo sodyba – Vitkų kaimo turizmo sodyba „Laimės ratas“ (Keterių k.). Taigi šioje seniūnijoje apgyvendinimo vietų skaičius ribotas, dar keletas kaimo turizmo sodybų yra kaimyninėje Mažonų seniūnijoje: „Vaidoto Globio kaimo turizmo sodyba“, „Medžioklės ragas“.

Maitinimo paslaugas Skaudvilėje teikia viena viešojo maitinimo vieta – kavinė „Svetainė pas Edvardą“ bei Pužų kaime kavinė „Jotė“. Kaimyninėje Mažonų seniūnijoje yra įsikūrusios dar kelios viešojo maitinimo įstaigos: kavinė „Posėdis“, greitojo maisto vieta – kebabai, kava, vaisvandeniai.

Pramogas ir laisvalaikio praleidimą Skaudvilės seniūnijoje organizuoja Skaudvilės krašto muziejus, kuriame vyksta kelios edukacinės programos „Virvę vysiu – žirgelius kinkysiu“ bei

¹³⁵ Skaudvilės istorinė dalis. Prieiga internete: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/4faec264-07af-42d6-869b-ce16bf89d64f>

„Archeologiniai kasinėjimai Skaudvilėje“. Skaudvilės mokyklos patalpose įkurta Alfonso Čepausko dailės galerija bei turistinis maršrutas „Paslaptingas Skaudvilės kraštas”.

Skaudvilės miestelis turi nemažą potencialą lėtojo turizmo vystymui, tačiau susiduriama su apgyvendinimo ir maitinimo, laisvalaikio, pramogų ir edukacinių užsiėmimų nedideliu kiekiu. Todėl rekomenduojama jungti Skaudvilės ir Batakių miestelius į vieną grupę, nes juos skiria tik 6 km atstumas, įveikiamas ir pėsčiomis.

BATAKIAI

Kultūros paveldas. Batakių miestelis – seniūnijos centras, išsidėstęs Ančios dešiniajame krante, kuriame yra keturi pagrindiniai Lietuvos miesteliams būdingi objektai:

- Batakių piliakalnis su gyvenviete. Piliakalnyje lokalizuojama lietuvių Aukaimio pilis, kuri šaltinių žiniomis XIII a. pab. – XIV a. pr. Buvo nuolat deginama kryžiuočių;
- Batakių istorinis centras, kuriam urbanistinio paminklo vertę lėmė savitas planas, vystęsis nedidelėje upelių ir pelkių apsuptoje aukštumoje, kuri buvo labiau tinkama gintis, negu gyventi.¹³⁶ Istorinė dalis susiformavo iki XVI a. pab. Planas linijinis, savaiminės raidos. Centrinėje dalyje, rekonstruotoje per Valakų reformą, yra stačiakampio plano elementų: keturkampė aikštė dviejų vingiuotų gatvių sankryžoje ir stačiakampio plano kvartalas. Batakių senojoje dalyje dominuoja XIX a. pab. – XX a. pr. vienaukštė medinė statyba.
- Batakių bažnyčia pastatyta 1766 m., medinė kryžminio plano, su dviaukšte varpine. 1971 m. bažnyčia sudegė. 1989 m. varpinė buvo naujai perstatyta, o prie jos pristatytas naujas bažnyčios priestatas. 1884 m. Batakiuose įsikūrė evangelikų liuteronų parapija, buvo pastatyta bažnyčia. Bažnyčia išlikusių iki mūsų dienų.¹³⁷
- Miestelyje esančios senosios žydų kapinės primena Lietuvos tautinių mažumų istorijos vingius.

Be šių keturių esminių elementų, miestelyje galima susipažinti su Lietuvos nepriklausomybės kovomis, partizanų pasipriešinimu sovietiniai okupacijai. Šias kovas reprezentuoja Lietuvos partizanų užkasimo vieta ir kapas, Lietuvos partizanų kapas bei Lietuvos kario Juozo Šepučio kapas.

Batakių seniūnijoje galima aplankyti: koplytstulpį su ornamentuotu kryželiu ir Šv. Florijono skulptūra, Lankininkų dvaro sodybą vad. Teodoravu, Užkertenų pilkapį, Lietuvos partizanų kautynių ir žūties vietą, Lietuvos partizanų Juozo Kasperavičiaus–Visvydo ir Albino Biliūno–Džiugo kautynių ir žūties vietą.

Deja, apgyvendinimo, maitinimo paslaugų, pramogų ar edukacijų vietos Batakių seniūnijoje nėra. Kaip jau minėta anksčiau, šiek tiek didesnis paslaugų kiekis yra Skaudvilės miestelyje. Šiuos du miestelius verta sujungti, dėl jų panašumo, nedidelio atstumo. Skaudvilės muziejaus administracijai rekomenduojama pamąstyti apie gausesnę kiekį edukacinių programų. Ekskursijų, maršrutų rengimas galėtų apimti Batakis ir Skaudvilę.

¹³⁶ Batakiai. Prieiga internete: <https://www.kapamatyti.lt/item/batakiai/kitu>

¹³⁷ Ibid.

Užmiršta tema – geležinkelis Tauragės krašte. Skaudvilės ir Batakių miesteliai turėjo savo geležinkelio stotis, su jomis susiję daug įdomių pasakojimų, istorijos detalių. Galbūt miestelyje dar gyvena senųjų geležinkelių ar senolių, kurie prisimena veikusią stotį ir galėtų pasidalinti prisiminimais, o gal tapti lėtojo turizmo atstovais.

Taipogi, šių dviejų miestelių lėtojo turizmo potencialą padidintų išskirtiniai renginiai. Batakiuose veikia aktyvi kaimo bendruomenė „Aukaja“, kuri kartu su Kultūros centru, Batakių biblioteka, seniūnija ir vietos verslininku surengė į tradicinę kraštiečių šventę „Ona ir vėl kviečia grįžti į tėviškę“. Šventė truko dvi dienas: pirmąją dieną vyko įvairios sportinės varžybos, o antrąją – Šv. Onos atlidai. Skaudvilėje vyko bendruomenės „Skaudvilės kraštas“ įgyvendintas projektas „Skaudvilės miesto šventė – mugė“, kuris galėtų būti tęstinis ir pritraukti daugiau smalsuolių. Šventės metu vyko sporto varžybos, paskaitos Skaudvilės krašto muziejuje, teatralizuotos edukacijos, koncertai, loterija ir kt.

Panašios šventės didina lėtojo turizmo potencialą, skatina buvusių kraštiečių apsilankymą, kurie galėtų tapti savo krašto ambasadoriais, nes lėtojo turizmo sklaida geriausiai veikia rekomendaciniu principu. Lėtojo turizmo vartotojas ieško išskirtinių patirčių ir informaciją renka ne tik iš viešai prieinamų šaltinių.

Skaudvilė ir Batakiai turi daug bendrų aspektų, todėl gali atspindėti regiono unikalumą. Tačiau kaip ir iki šiol aptartuose objektuose, čia labai silpnai išvystyta paslaugų sritis. Situacija keistusi, jeigu lokalių paslaugų teikėjų gretas papildytų nauji verslai. Daugiau veiklos galėtų vykdyti Skaudvilės muziejus, kuris turi labai nedaug paslaugų, tinkančių tiek lėtiesiems, tiek paprastiems turistams. Pasikartojant galima pabrėžti, kad gastronomicinės edukacijos padėtų palengvinti situaciją tiek maitinimo, tiek edukacijų srityje.

PAGRAMANČIO REGIONINIS PARKAS

Kultūros ir gamtos paveldas. Ryškiausias objektas Tauragės rajone – Mažonų seniūnijoje įkurtas Pagramančio regioninis parkas. Tai – vienas didžiulis miško masyvas, vadinamas „Pagramančio miškais“, kuriame yra 4 valstybės saugomi gamtos paveldo objektai: Gudlaukio ažuolas, Genių ažuolas, Genių atodanga, Pagramančio atodanga; 1 gamtos paminklas: Tamošaičių akmuo; 1 gamtos paveldo objektas saugomas Tauragės rajono savivaldybės: Jocių parkas. Dalis Pagramančio regioninio parko yra Šilalės rajone.

Savo geologine verte ir įtaka kraštovaizdžiui Pagramančio regioniniame parke išryškėja atodangos – vietos, kur uolienų ar nuogulų sluoksniai atsiveria Žemės paviršiuje. Jūros ir Akmenos upių skardžių–atodangų vertė – tai paskutiniojo Žemės istorijos periodo (kvartero) ledynmečių pjūvis. Tai beveik 200 tūkst. metų siekianti Karšuvos žemumos geologinė istorija. Regioniniame parke priskaičiuojama 15 vertingų savo dydžiu atodangų, iš kurių 12 yra prie Jūros upės ir 3 – prie Akmenos upės. Pačios gražiausios ir didžiausios atodangos yra Pagramančio, Genių, Jocių, Rekstukų, Alangos, Lengvenių, taip pat – Tušių, Kilpinių, Šakėnų, Lylavėnų, Reksčių, Dapkiškių, Norkaičių.¹³⁸

Pagramančio regioninis parkas – tai gamtos ir kultūros objektų sąjunga, kurią rūpinasi ir puoselėja žmogus. Įrengtame lankytojų centre galima susipažinti su ekspozicija „Almančios rėvos“,

¹³⁸ Prieiga internete: <http://pagramantis.am.lt/VI/index.php#r/192>

aplankyti veikiančias parodas bei gauti informaciją apie Pagramančio regioninį parką. Parke, be minėtų gamtos objektų, galima aplankyti Pagramančio piliakalnį bei jau Šilalės rajone esančius Pagramančio regioninio parko objektus: Indijos piliakalnį su priešpiliu, partizanų bunkerį – žeminę atkurtą 2014 m, kurioje glaudėsi Kęstučio apygardos Lydžio (nuo 1948 m. Butigeidžio) rinktinės 3–čios kuopos 2–asis (nuo 1948 m. Jūros) būrys.

Pramogos ir laisvalaikis. Lankytojų centre yra galimybė suorganizuoti ekskursijas po Pagramančio regioninį parką. Parengti maršrutai pėsčiomis: „Per kabančius tiltus“ (dvylika pakabinamų tiltų yra vienas iš Pagramančio regioninio parko išskirtinumų); „Nuo Ringių iki Indijos“; Pagramančio regioninio parko trumpasis maršrutas po Pagramančio miestelį, kuris įsikūręs šalia Akmenos ir Gramančios upių santakos. Miestelyje galima aplankyti Pagramančio Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčios statinių kompleksą su vertingais interjero elementais bei Pagramančio piliakalnį su senovės gyvenvieta, pamatyti Pagramančio atodangą, kabantį tiltas per Akmeną, meilės akmenį.

Taip pat yra parengti maršrutai, keliaujantiems dviračiais, autotransportu bei vandens trasa. Vandens trasa prasideda Balskų kaime ir baigiasi Tauragėje. Balskų kaime yra įrengta poilsio vietė, kurioje galima pailsėti prieš pradėdant 38 km. žygį.

Parko teritorijoje yra parengti pažintiniai takai: Lylavos Plynosios, Akmenos pažintiniai takai, Lakštingalų slėnis, pažintinis takas „Molotovo gynybinės linijos įtvirtinimai“, pažintinis takas „Meilės keliu“.

Reiktų išskirti ir įvairius žygius ir ekskursijas, kurias organizuoja parko darbuotojai. Lėtojo turizmo idėją labiausiai atspindi organizuotas pažintinis žygis „Žydų kultūros kryžkelė“. Žygio metu, pusiaukelės stotelė – Norkaičių bendruomenės tradicinių amatų ir etnokultūros centras, kuriame vaišina beigeliais, karštais gėrimais, ypatingais patiekalais, kuriuos labai mėgo žydai. Centro darbuotojai pasakoja įvairiausių istorijų apie žydų kultūrą, jų tradicijas, amatus, folklorą, kulinarinį paveldą. Šis žygis yra pavyzdys kaip dvi bendruomenės – Pagramančio regioninio parko ir Norkaičių kaimo bendruomenė – bendradarbiauja, siekdama bendro tikslo – pritraukti turistų į savo kraštą.

Taip pat organizuojami žygiai pėsčiomis: „Moterims ir merginoms“, „Priešpiečiai su Plynosios karalaite“, naktinis žygis „Grafo Jono Molio pėdsakais“, „Molotovo gynybinės linijos takais“ pusiaužiemio žygis Pagramančio regioniniame parke .

Dviračių žygiai: „Akmenos ir Jūros krantais 2020“;

Tradiciniai renginiai: Baltų vienybės dienos ir Rudens lygiadienio minėjimas su laužais, šokiais ant piliakalnių.

Apibendrinant galima teigti, kad Pagramančio regioninio parko siūlomi produktai ir sutvarkyta infrastruktūra yra puikiai pritaikyta priimti lankytojus, tačiau norint pritraukti lėtąjį turistą, ne tik organizuotas grupes ir šeimas su vaikais, reikalingos ryškios asmenybės ir vietiniai žmonės, teikiantis išskirtines paslaugas ar produktus.

Apgyvendinimo paslaugų šioje seniūnijoje taip pat trūksta: Mažonų seniūnijoje yra dvi kaimo turizmo sodybos („Vaidoto Globio kaimo turizmo sodyba“ ir „Medžioklės ragas“), taip pat Pagramančio miestelyje įsikūręs Pagramančio bendruomenės centras „Gramančia“, galintis pasiūlyti nakvynės paslaugas, tačiau informacija viešai nėra prieinama.

Maitinimo paslaugų pasiūla, taip pat labai nedidelė: Sungailiškių kaime veikia kavinė „Posėdis“ bei Papušynės kaime „Kebabai, kava, vaisvandeniai“. Taip pat galima paminėti ir Norkaičių amatų centro edukacines programas, susijusias su kulinariu paveldu, kurios tik iš dalies padėtų užpildyti spragas maitinimo sektoriuje.

Pramogų ir laisvalaikio praleidimo vietų Mažonų seniūnijoje yra ir daugiau. Galima paminėti pasiplaukiojimą Balskų tvenkinio užtvankoje. Aktyvi bendruomenė Norkaičiuose „Galmena“, įsteigusi Norkaičių tradicinių amatų ir etnokultūros centrą, kuriame vykdo tuziną edukacinių programų: tradicinis žemaičių krašto darželis, tradicinių liaudies muzikos instrumentų edukacija „Kepu, kepu Pypuorėlį“, audimas, pinikai, Advento vainikų pynimas, žvakių liejimas, vilnos vėlimas, šiaudų sodų vėrimas, pynimas iš vytelių, „Sveiki atvykę pas bičiulį“, duonos ir kitų kepinių kepimas.

Pagramančio regioninis parkas išsiskiria nuostabia gamta, jos turtais, kuriais itin rūpinasi žmogus, o jį supanti infrastruktūra pasižymi beveik visų paslaugų balansu. Tačiau kaip ir kituose, aptartuose regionuose, miestuose ir miesteliuose, čia trūksta maitinimo vietų, kurių sprendimo būdai jau buvo aptarti. Regioninio parko vadovybė jau galėtų žengti kitą žingsnį ir pasirūpinti ne tik pačiu parku, bet ir jo komunikacijos stiprinimu, atnešančiu naudą ne tik pačiam parkui, bet ir vietos gyventojams, todėl būtų galima ieškoti bendrų komunikacinių sprendimų.

Apibendrinant galima teigti, kad Tauragės rajone susiduriama su panašiomis problemomis kaip ir Alytaus rajone. Čia labiausiai trūksta maitinimo ir nakvynės vietų, ypač už Tauragės miesto ribų. Apgyvendinimo paslaugas galima paskatinti teikti vietos gyventojus. Kambarių nuoma ir kitos neklasifikuojamos apgyvendinimo paslaugos, suteiktų daugiau galimybių apsistoti pavieniams turistams ir šeimoms. Maitinimo paslaugas teikti – sudėtingiau, tačiau šios veiklos galėtų imtis aktyvios bendruomenės. Bendruomenių įsitraukimas į lėtojo turizmo plėtojimo schemą, būtų naudingas tiek turizmo sektoriui, tiek pačioms bendruomenėms.

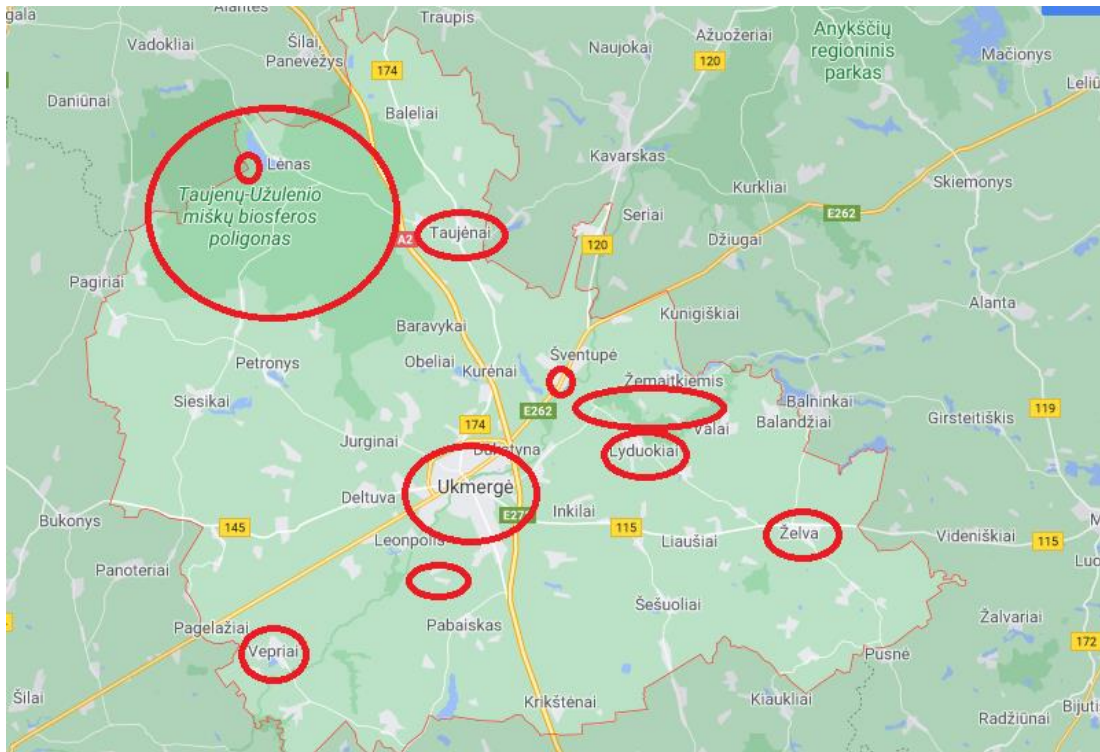
Tačiau reiktų pabrėžti, kad visi pokyčiai reikalauja strateginio planavimo, laiko sąnaudų, o lokalūs paslaugų teikėjai itin jautrūs ekonominiams pokyčiams. Šiame sektoriuje ir lėtojo turizmo principų diegimui Lietuvoje reikalingi mokymai, susiję su lėtojo turizmo koncepcija, verslumo skatinimu, savo verslo pristatymu rinkoje ir t.t. Taip pat labai svarbų stebėtojo ir mediatoriaus vaidmenį turi atlikti vietos turizmo specialistai, kurie organizuotų pagalbą tiek valstybinio, tiek privataus sektoriaus lokaliems paslaugų teikėjams, atsižvelgiant į iškilusias bėdas.

2.3.3. Lėtojo turizmo rekomendacijos Ukmergės rajonui

Kiekvienas rajonas turi savo išskirtinumą, kuris jam suteikia turistinio patrauklumo. Ukmergės rajone gamta tarsi pašykštėjo didelių gamtinių objektų, tačiau mažieji yra ryškūs ir įdomūs – Šventosios upė su savo intakais Širvinta, Siesartim, Mūšia, Armona, Rieše ir ežerais, prie kurių įsikūrė dvarai. Pastaraisiais objektais Ukmergės rajonas ypač garsėja.

Rekomenduojamos vystyti teritorijos:

UKMERGĖ – UŽUGIRIS – TAUJĖNAI – VEPRIAI – SIESARTIES UPĖS VAGA (ŽELVA – LYDUOLIAI – VIDIŠKIAI)

Ukmergės rajono žemėlapis su rekomenduojamomis teritorijomis

Šaltinis: Google maps

UKMERGĖS MIESTAS

Kultūros paveldas. Ukmergės rajono patraukliausius taškus reikėtų pradėti nuo Ukmergės miesto. Šalia tekančios Šventosios miestui pradžia davė piliakalnis, kuris sutvarkytas ir pritaikytas lankymui. Išlikęs senamiestis, kuriame ryškus žydų ir lietuvių kultūrų susikirtimas, apčiuopiama religinė įvairovė – katalikų, stačiatikių, sentikių, judaizmo. Religines bendruomenes reprezentuoja Šv. Petro ir Šv. Povilo bažnyčia, Švč. Trejybės bažnyčia, Pašilės Šv. Barboros bažnyčia, stačiatikių Kristaus prisikėlimo parapija, Švč. Dievo Motinos Globėjos (Pokrovo) sentikių cerkvė, sinagoga.

Miestietiško gyvenimo atspindžiai matomi visuomeninių pastatų įvairovėje – pašto stotis, gaisrinės bokštas, mokykla, buvusi muzikos mokykla, buvusi siaurojo geležinkelio linija ir stotis, banko rūmai, memorialinės atminties vietos. Tai urbanizuota teritorija, kurioje atsispindi miesto raidos principai, visuomenės sankloda, istorijos vingiai.

Apgyvendinimo paslaugas Ukmergės mieste teikia: viešbutis „Big stone“, dveji apartamentai: „Old town apartments Ukmergė“, „Laurentroom“.

Maitinimo įstaigų Ukmergės mieste suskaičiuota 18: restoranai, kavinės, picerijos ir kt. Reikia pabrėžti, kad „Big stone“ restorane patiekiami net penki žydiški patiekalai, kurie papildo žydų visuomenės istorijos spalvas mieste.

Pramogos ir laisvalaikis. Ukmergės miesto ekskursijos ir maršrutai po miestą ir po apylinkes: pažintiniai maršrutai „Aš – Ukmergės senamiestis“, „Ukmergės dvarų žiedas“, turistinis

maršrutas „Ukmergė – lobių miestas“, istorinis – pažintinis maršrutas „Žydų keliais“, interaktyvūs maršrutai „Dainuojantys Ukmergės balandžiai“, „Miestas kalba tau“. Taip pat galima paminėti gana netikėtą objektą – Ukmergės Senamiesčio progimnazijos observatoriją.

Reiktų pabrėžti, jog bendradarbiaujant dviem įstaigoms: „Big stone“ restoranui ir Ukmergės TIC, sujungus du produktus – žydiškos gastronomijos degustaciją ir istorinį – pažintinį maršrutą „Žydų keliais“ į turistinį paketą, jis galėtų tapti miesto vienu iš reprezentacinių akcentų.

Kultūriniai renginiai ir pramogos koncentruojasi Ukmergės kultūros centre, kuriame yra kinas, dailės galerija, taip pat privačioje „Vilkamirgės“ galerijoje bei Ukmergės r. savivaldybės Vlado Šlaito viešojoje bibliotekoje.

Aktyvaus laisvalaikio ir potyrių mėgėjai gali rinktis skrydį oro balionu virš Ukmergės rajono dvarų, įmonės „Nuotykių turizmas“ sukurtų pramogų: ekskursijų, įvairaus pobūdžio ir sudėtingumo žygių visoje Lietuvoje bei plaukimų irklentėmis ir baidarėmis.

Taipogi galima rinktis iš tradicinių laisvalaikio praleidimo būdų: Ukmergės sporto centro baseine, kine, biliardo bei „Pramogų korporacijos“ siūlomų aktyvių pramogų: stalo žaidimų, lazerių arenos, stalo futbolo, boulderingo, gimtadienių ir susitikimų erdvių.

Edukacija. Ukmergės mieste išskirtine galima laikyti Ukmergėje įsikūrusio „Pirties paslaugų centro“ ekologiškos pirties edukaciją „Laiminga pirtis“, kuri galėtų tapti nauja patirtimi užsienio turistams ir patyrusiems pirties mėgėjams.

Iš esmės Ukmergės mieste yra visas kompleksas paslaugų, pritaikytas įvairaus pobūdžio turistams. Pasigendama tik edukacinių programų muziejuje, kurios praplėstų kultūrinių pramogų ratą. Tikėtina, jos atsiras, muziejui įrengus ilgai lauktą nuolatinę ekspoziciją, tačiau muziejaus edukatoriai galėtų bendrauti su gidais, paįvairindami ekskursijas, ypač šiltuoju sezonu, kuomet galima pasinaudoti gamtos teikiamomis galimybėmis edukacijas pravesti lauke.

TAUJĖNŲ SENIŪNIJA

Ukmergės rajone du ryškūs akcentai yra Taujėnų seniūnijoje: Užugirio Antano Smetonos kompleksas, kuriame yra visos paslaugos, ir Taujėnų dvaras, kuriuos jungia Taujėnų – Užulėnio biosferos poligonas.

UŽUGIRIS

Kultūros paveldas. Ypatingas kultūros paveldo objektas – Užugirio dvaro sodyba, vad. Užugirio kiemu. Tai prezidento Antano Smetonos dvaras, įkurtas vaizdingoje pietinėje Lėno ežero pakrantėje, nutolęs 1 km nuo Prezidento gimtinės – Užulėnio. Dvaro istorija prasideda 1934 m. Švenčiant Prezidento 60 – tą gimtadienį, buvo nutarta tėviškėje jam padovanoti žemės, kurioje 1935 m. architektas Feliksas Vizbaras suprojektavo dvaro pastatus bei kruopščiai prižiūrėjo statybos darbus.¹³⁹

Šiame komplekse yra sutelktos visos potencialios paslaugos Lėtojo turizmo vystymui. Šis dvaras yra EDEN 4 – tos vietos nominantas, atitinkantis darnaus turizmo principus.¹⁴⁰ Čia sutelktas visas paslaugų paketas:

¹³⁹ Prieiga internete: <http://ukmergesmuziejus.lt/3-2/a-smetonos-dvaras/>

¹⁴⁰ Prieiga internete: <http://eden.tourism.lt/lt/2017>

- nakvynė viešbutyje,
 - maitinimas,
 - ekskursijos,
 - pramogas apima pasivažinėjimas arkliais kinkytomis kariatomis, užsakomasis renginys – Gyvoji Užugirio diena, etnografinė vakaronė, romansų popietė su ansambliu „Pyniava“. Prie pramogų galima priskirti ir kasmetinę šventę muziejuje – Smetonines, kuomet minimas prezidento Antano Smetonos gimtadienis.¹⁴¹
- **Edukacijos:** Užugirio mokykloje muziejuje vykdomos tarpukario mokyklos, partizaninio judėjimo ir lino kelio edukacijos. Tuo tarpu, Užugirio senųjų amatų edukacijos centre siūlomos šios edukacijos: šakočio kepimo demonstravimas ir degustavimas, „Užugirio duoniukų“ kepimo edukacija pagal Prezidento A. Smetonos sesers Julijos receptą, „Sofijos meduolių“ kepimo edukacija pagal Prezidento A. Smetonos žmonos Sofijos receptą, Užugirio krašto kulinarinio paveldo programos „Prezidento A. Smetonos mėgstami valgiai“, pieno kelias: sviesto ir sūrio gamyba naudojant senovinius gamybos įrankius, kaimiškų sūrių su namine duona ir sviestu degustacija, žuvienės kaimiškai degustacija, kūgelio degustavimas, kaimiškų blynų degustacija, virtinukų gamyba su aguonomis arba grybais, krosnyje kepto Šv. Velykų pyrago degustacija su arbata, šalti barščiai su bulvėmis ir spirgučiais kaimiškai, „Mano didžiausia žuvis“, Valentino širdelės kepimas ir puošimas, partizaniškos košės degustavimas.

Reiktų pabrėžti, kad Užugiris yra beveik visiškai pritaikytas teikti lėtojo turizmo reikalavimus atitinkančias paslaugas. Be to, paruoštas itin platus asortimentas edukacinių programų, susijusių su kulinariinių paveldu, todėl lėtojo turizmo kontekste – turėtų būti vertinamas itin patraukliai. Keletas aspektas, kurių stokoja ši vieta: šalia esančio Lėno ežero teikiamų galimybių išnaudojimo, bendradarbiavimo su ornitologais bei komunikacijos, reklamos, viešinimo. Tad Užugirio dvaro sodybos administracija turėtų apmąstyti pateiktus pastebėjimus bei informacinės sklaidos būdus, pasikonsultuoti su šias paslaugas teikiančiomis įmonėmis ir pan.

TAUJĖNAI

Kultūros paveldas. Taujėnų dvaras minimas nuo XVI a. antros pusės. XVIII a. pab., kuomet juos valdė grafas Benediktas Marikonis, kuris 1785 m. vedė M. Radvilaitę ir gavo dvarą kaip žmonos kraitį. Jis pagal italų architekto Piero de Rosso projektą 1802 m. pastatė klasicistinio stiliaus rūmus ir įveisė angliško stiliaus parką, kuriame tarpukario laikais buvo didžiausi Lietuvoje gėlynai. Po B. Marikonio mirties Taujėnų dvaras vėl atiteko Radviloms. XIX a. dvaras garsėjo savo turtingumu ir prašmatnumu.¹⁴² Taujėnų miestelyje taip pat verta užsukti į klasicistinę Šv. Kryžiaus Iškauštinimo bažnyčią su varpine, kuriai statyti leidimą parūpino Taujėnų dvaro savininkas.

Šiandien Taujėnų dvaras priklauso privatiems asmenims, jame teikiamos maitinimo ir apgyvendinimo paslaugos, taip pat galima užsisakyti ekskursiją ir teatralizuotą ekskursiją po dvaro rūmus ir parką.

Be šių reikšmingų objektų Taujėnų seniūnijoje galima aplankyti: Balelių palivarko sodybos fragmentus (Viškonių k.), Lietuvos partizanų kapus ir Šv. Antano Paduviečio bažnyčią ir kleboniją

¹⁴¹ Prieiga internete: <http://www.smetonines.lt/>

¹⁴² Prieiga internete: <https://taujenudvaras.lt/istorija/>

(Lėno k.), Lietuvos partizanų Antano Bujoko–Švilpos ir Igno Čerkausko–Nevėžio kautynių ir žūties vietą (Menturių k.), Vyčio apygardos vado Danieliaus Vaitelio–Briedžio ir kitų Lietuvos partizanų žūties vietą (Juodvisinės k.), Vyčio apygardos vado Juozo Krikštaponio ir kitų Lietuvos partizanų kautynių, žūties ir stovyklos vietą (Mažeikių k.), Lietuvos partizanų kautynių ir žūties vietą (Geldonkos k.), Senkapį vad. Švedkapiais (Pamūšio k.).

Apgyvendinimas. Be jau minėtų nakvynės vietų, Taujėnų seniūnijoje apgyvendinimo paslaugas teikia „Rorio kaimo turizmo sodyba“, taip pat galima paminėti „Kurėnų užėigos“ svečių namus bei vienintelę **maitinimo paslaugas** teikiančią įmonę – „Kurėnų užėiga“, kurioje patiekiami keli sertifikuoti tautinio paveldo patiekalai. Šis kompleksas teritoriškai priklauso Vidiškių seniūnijai, tačiau yra nutolęs nuo rekomenduojamų centrų ir yra arčiau Taujėnų seniūnijos.

Edukacijas vykdo Taujėnų kultūros centre, kuriame galima sudalyvauti Rištinių lėlių bei Kalėdinių žaisliukų dirbtuvėse.

Taujėnų dvaras – išskirtinė vieta, kuri ypač traukia besiruošiančius šventes švęsti, tačiau jis traukia ir dvarų kultūra besidominčius asmenis, todėl vien tik ekskursijų neužtenka, norint išnaudoti visą galima potencialą. Pranašumas prieš kitus tokio pobūdžio objektus būtų įgyjamas, jeigu dvare būtų vykdomos su dvaro kultūra, tradicijomis, gastronomija ir t.t. susijusios edukacijos. Dvaras nors ir valdomas privačių savininkų galėtų bendradarbiauti su Taujėnų kultūros centru ir sukurti bendras edukacijas, tinkančias įvairaus amžiaus grupėms.

TAUJĖNŲ – UŽULĖNIO MIŠKŲ POLIGONAS

Du dvarus – tarpukario ir klasicistinio laikotarpio jungia Taujėnų–Užulėnio miškų poligonas įsteigtas, išsaugoti Taujėnų–Užulėnio miškų ekosistemą, kurioje aptinkama retų rūšių paukščių populiacijas su perimvietėmis, varliagyvių, žinduolių, auga į Saugomų augalų sąrašą įrašytų rūšių augalai.¹⁴³ Reiktų akcentuoti, kad Užugirio dvaro viešbutis yra įkurtas visai netoli miško, todėl paukščių stebėjimas gali tapti dar patrauklesniu nišinio turizmo elementu, kuris papildytų šio objekto – Užugirio dvaro – turistinį patrauklumą.

VEPRIAI

Veprių seniūnijoje ryški lėtojo turizmo potencialo turinti urbanizuota vietovė – Veprių miestelis, įsikūręs didžiausio Baltijos šalių teritorijoje 8 km skersmens Veprių meteoritinio kraterio (astroblemos) viduryje, meteorito kritimo vietoje susiformavusiame Veprių grabene, šiauriniame Veprių ežero krante. Miestelio reljefas kalvotas, išraižytas Riešės, Ūdroklio ir Šventosios slėnių. Miestelio centre tyvuliuoja Veprių ežeras su plaukiojančiomis salomis.¹⁴⁴

Kultūros paveldas. Be išskirtinių gamtinių resursų, jame ypatingą vietą užima Veprių dvaro sodybos fragmentai su įdomia istorija. Deja, dvaras lankytojams neprieinamas. Nors jo istorijai susijusi įtakos turėjo garsioji Ukmergės rajono didikų Kosakovskių giminė. XVII a. pab. Veprių dvaras kraičio keliu atiteko Tyzenhauzams, tačiau parduotas Juozapui Dominykui Kosakovskiui (1771–1840), kuris žinomas kaip 1831 m. sukilimo dalyvis, vienas iš Ukmergės krašto sukilėlių vadovų. 1831 m. sukilimo metu Veprių dvare kartu su sukilėliais buvo apsistojusi Emilija Pliaterytė

¹⁴³ Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpg&documentId=TAIS.376582&category=TAD>

¹⁴⁴ Prieiga internete: <http://www.krateris.beegnostic.eu/vepriu-krateris.html>

(1806–1831). Vėliau dvarą, kaip savo šeimos rezidenciją, perėmė Juozapo Kosakovskio duktė Pelagėja, ištekėjusi už škotų kilmės tarnautojo Aleksandro Bower Saint Clair. Tuo metu Veprių dvaras ir parkas buvo atnaujinti. Apie 1883 m., po gaisro, dvarą įsigijo grafas Adomas Alfredas Gustavas Pliateris (1836–1909), tačiau čia negyveno. 1910 m. jo sūnus, Marijonas Steponas Vandalinas Broel Pliateris (1873–1951) ir jo žmona Liudvika Marija Janina Irena Holynska (1888–1952) Vepriuose įkūrė pagrindinę savo rezidenciją. M. S. V. Broel Pliateris buvo žinomas kaip aktyvus kultūros veikėjas, archeologas, kolekcininkas, bibliofilas. Jo valdymo metu pastatyti ar rekonstruoti dauguma Veprių dvarui priklausiusių statinių. 1924 m. valstybės nusavinto dvaro bazėje įkurta žemesnioji žemės ūkio mokykla.¹⁴⁵

Miestelyje užėiti kviečia neogotikinė Veprių Rožinio Švč. Mergelės Marijos bažnyčia. Išskirtinis objektas Vepriuose – 1772–1798 m. pastatyta Baro konfederacijai ir Simono Kosakovskio vedamų konfederatų laimėtiems mūšiams prieš Rusijos kariuomenės dalinius atminti skirta koplytėlė.

Veprių Kalvarijos – dar vienas retas objektas miestelyje. Tai kraštovaizdžio tipo Kryžiaus kelio stotys, įsikūrusios vaizdingoje vietovėje – tarp Veprių ežero ir Šventosios upės. Kalvarijas sudaro 35–ios Kryžiaus kelio stotys, įvairūs koplytstulpiai, kryžiai bei mediniai ir geležiniai vartai. Kelias driekiasi apie 5,5 kilometrus. Šis kryžiaus kelias labiausiai lankomas maldininkų Sekminių atlaidų savaitgalį¹⁴⁶.

Apgyvendinimo paslaugų Veprių miestelyje nėra, tačiau jų gausu Veprių seniūnijoje. Čia dominuoja kaimo turizmo sodybos: „Prie upeliuko“, „Ažuolų giria“, „Sodyba dviems“, „Gervių pieva“, „Sidabrinė pieva“, stovyklavietė „Veprių stovykla“, poilsivietė „Senaupė“.

Maitinimo paslaugų Veprių seniūnijoje neteikia nė viena įmonė, tačiau kaimyninėje Deltuvos seniūnijoje, Aleksandravos kaime, įsikūręs „Ready grill“ restoranas. Reiktų paminėti, jog Ukmergė nutolusi nuo Veprių tik 17 km, kurioje gausus viešojo maitinimo vietų, tačiau šioje seniūnijoje trūkumas jaučiamas ypač.

Pramogos / laisvalaikis. Veprių miestelyje yra įkurtas Veprių krašto muziejus, kuriame saugoma per 8000 vertingų istorinės, etnografinės bei kultūrinės vertės eksponatų. Muziejuje sukauptas gausus tremties ir rezistencijos archyvas, daug medžiagos apie žymius Veprių krašto žmones. Labiausiai žavi tai, kad eksponatus surinko vienas žmogus – mokytojas Jonas Žentelis savo asmeninės kolekcijos pagrindu.¹⁴⁷

Vepriuose galima užsisakyti pažintinį maršrutą po Veprių kraterio apylinkes. Nedažna pramoga Lietuvoje – „Meteoritų lietaus parkas“ – lėkščių mėtymo parkas su įvairiomis užduotimis, įkurtas Slabados kaimo sodyboje „Ažuolų giria“.

Edukacija „Žolynų magija“ yra vykdoma Veprių kultūros centre, kurioje supažindinama su augalų naudojimu įvairiose apeigose, burtuose, tikėjimuose, su įvairiais Veprių apylinkėse augančiais vaistiniais augalais, jų gydomosiomis savybėmis. Vyksta arbatų degustacija ir galima patiems susimaišyti savo arbatą. Taip pat Kultuvėnų kaime privačia Lukenskų iniciatyva rengiamos edukacijos „Kalendorinės vaisės“. Pabaisko seniūnijoje, tačiau netoli Veprių, Kopūstėlių raketinėje

¹⁴⁵ Prieiga internete: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/1D4ED2BB-783C-4CC4-AF86-6331F0FC4332>

¹⁴⁶ Prieiga internete: <https://www.pamatyklietuvoje.lt/lankytinos-vietos/vepriu-kalvarijos/7984>

¹⁴⁷ Prieiga internete: <http://ukmergesmuziejus.lt/3-2/vepriu-muziejus/>

bazėje vyksta išskirtinė pramoga, edukacija ir istorijos pamoka – kubo „Miško broliai“ edukacija „Lietuvos partizanai“.

Veprių seniūnija išsiskiria gausiais kultūriniais ir gamtiniais ištekliais, kurių lydinčiomis veiklomis turėtų tapti Veprių miestelis su muziejaus aktyviomis veiklomis, meteorito krateris, edukacija „Žolynų magija“ ir klubo „Miško broliai“ Kopūstėlių raketinėje bazėje veikla. Šios veiklos reikalauja viešinio, informacinės sklaidos, kurie padėtų suaktyvinti turistų lankymąsi. Prie teigiamų aspektų galima paminėti ir nemenką apgyvendinimo vietų skaičių, tačiau seniūnijoje nėra nė vienos maitinimo vietos. Taigi, rajono turizmo specialistai turėtų parengti šios vietos turistinio potencialo didinimo planą, kuris padėtų spręsti esamas problemas.

SIESARTIES UPĖS VAGA

Tolimesnės Ukmergės rajono lėtojo turizmo vystymo potencialo rekomendacijos keliasi į Siesarties upės teritoriją ir seks jos vaga nuo Želvos, per Lyduokius iki Vidiškių. Gamtiniu požiūriu šioje teritorijoje, apimančioje tris seniūnijas (Želvos, Lyduokių, Vidiškių) svarbiausiu akcentu yra Siesarties draustinis, kuriame saugoma upės slėnio kraštovaizdis su raiškiais erozinėmis formomis, žiobrių nerštavietės.

ŽELVA

Kultūros paveldas. Želvos miestelis išsidėstęs prie Želvelės upelio, Siesarties intako. Miestelio architektūrinis akcentas – medinė Šv. Ignaco Lojolos bažnyčia, pastatyta 1892 m. Lietuvos 1919–1920 m. nepriklausomybės kovų karių ir 1941 m. birželio sukilėlių kapų kompleksas. Žydų bendruomenę reprezentuoja Želvos sinagoga, namai, memorialinis paminklas žydų žudynių vietoje bei žydų senųjų kapinių kompleksas. Istoriniuose šaltiniuose užfiksuota, jog 1796 m, Želvoje iš 166 gyventojų 144 buvo žydai, miestelio seniūnas – taip pat. Iki Antrojo pasaulinio karo didesnę gyventojų dalį (apie 60 proc.) sudarė žydai¹⁴⁸. Prie miestelio stūkso Paželių piliakalnis su gyvenviete ir Bliūdašilio pilkapynas vad. Kapčiais.

Teigiama, kad Želva nuo XIX a.pab. garsėjo arklių turgumis. 1979 m. čia buvo atidarytas hipodromas, kuriame vykdavo respublikinės ristūnų lenktynės, Želvą garsino ir iš šio krašto kilę žirginio sporto meistrai. Todėl neatsitiktinai, siekiant šią atmintį įprasminti, Želvos herbe ir vėliavoje, kuriuos sukūrė dailininkas Vaidotas Ramoška, yra pavaizduotas žirgas, o miestelio centrą puošia trijų žirgų kompozicija. Šią skulptūrą želviškiams sukūrė tautodailininkas Rimantas Zinkevičius.¹⁴⁹

Apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų teikėjų Želvos seniūnijoje nėra.

Pramogų, laisvalaikio praleidimo vietų bei edukacijų – vos keletas. Besidomintiems Želvos apylinkių istorija, galima užsukti į Želvos gimnazijos muziejų, kuriame gausu įvairios kraštotyrinės medžiagos. Ją renka ilgametė pedagogė Z. Kriaučiūnienė kartu su dukra Rasa Povyliene. Buvusi mokytoja yra išleidusi vienuolika knygų apie Želvos kraštą. Būtent ši įdomi ir išskirtinė asmenybė galėtų tapti šio miestelio išskirtine asmenybe, gide. Įdomi patirtis – Kazimiero Trotos žirgynas Laumėnuose, kuris tęsia Želvos žirgininkystės tradicijas, ir yra nutolę 6 km nuo Želvos miestelio.

¹⁴⁸ Žurauskienė, Jolita. Želva garsi ne vien žirgais In: Valstiečių laikraštis, 2019-09-30. Prieiga internete: <http://valstietis.lt/musu-miestelis/zelva-garsi-ne-vien-zirgais/>

¹⁴⁹ Ibid.

Tradiciniai renginiai. Pirmiausia, miestelis garsėja „Poezijos pavasarėlio“ šventėmis, gyvuojančiomis nuo 1977 m., bei literatais, kuriuos išaugino Želvos vidurinė mokykla (dabar gimnazija).¹⁵⁰ Daug dėmesio sulaukia Želvos parapijos Šv. Ignaco Lojolos atlydai, kuriuose netrūksta pramogų, koncertų, sporto turnyrų, amatų mugių. Šiuose renginiuose susirenkantys kraštiečiai galėtų tapti ir krašto ambasadoriais, kviečiantys atvažiuoti, išgirsti, patirti, pajauti.

Akcentais Želvoje turėtų tapti gimnazijos muziejus, kuris atitinka lėtojo turizmo principus, pritaikytas turistų lankymui bei, žinoma, žirgininkystės tradicijų akcentavimas. Deja, miestelyje nėra nė vienos apgyvendinimo ir maitinimo vietos, galinčių bent iš dalies patenkinti turistų lūkesčius. Tačiau apsilankymą Želvoje apjungus su kitais miesteliais, galima išspręsti apgyvendinimo problemą, bet ne maitinimo vietas.

LYDUOKIAI

Kultūros paveldas. Už 11 km nuo Želvos įsikūręs Lyduokių miestelis, kurio šiaurinėje dalyje teka Siesartis, o miestelio ribos pasiekia Siesarties geomorfologinį draustinį – šios seniūnijos gamtinę ašį. Centrinis objektas miestelyje – Lyduokių dvaro sodyba, kurią sudaro: arklidės, svirnas, rūmų bokštelis, ledainė, ūkiniai pastatai, parko fragmentai.

Lyduokių dvaras labiausiai suklestėjo XVIII–XIX a., valdant grafui Bistromui, nuo 1870 m. – jo žentui grafui, karo inžinieriui, generolui Henrikui Vainickiui, nuo 1907 m. – grafui Mykolui Stanislovui Kosakovskiui. Dvaro valdytojas Faustas Olejarčikas grūdų sandėlio bokšte įrengė observatorijos bokštą. Mykolas Stanislovas Kosakovskis (1883–1962), dvarininkas, visuomenės ir politinis veikėjas, Lenkijos diplomatas, bankininkas. Stanislovo Kazimiero ir jo antros žmonos Michalinos Zaleskytės sūnus. Baigęs Varšuvoje gimnaziją, studijavo agronomijos mokslus Rygoje ir teisę Fryburge (Šveicarija). Nebaigęs mokslų, 1906 m. apsigyveno tėvo dvaruose Kauno apskrityje. Vykdydamas įvairias visuomenines pareigas, savo Lyduokių dvare skyrė 50 ha žemės ir pinigų sumą Kauno žemės ūkio draugijai sukurti pavyzdinę bandomąją fermą „Felinka ūkis“.

Neišlikusius iki mūsų dienų Lyduokių dvaro rūmus 1881 m. projektavo kviestinis prancūzų kilmės architektas iš Peterburgo Leontijus Benua, taip pat suprojektavęs neorenesanso ir neobaroko bruožų turinčią Lyduokių Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčią. Neogotikinio stiliaus dviauokščiai rūmai buvo mediniai, o ūkiniai pastatai mūriniai. XIX a. viduryje buvo įkurtas apie 3 ha prancūziškas parkas su savita keturių tvenkinių sistema.¹⁵¹ Miestelio centre 1928 m. buvo pastatyti Nepriklausomybės dešimtmečio paminklas ir stogastulpis. Paminklas – tai Gedimino pilies maketas, kuris simbolizavo Vilniaus atgavimo idėją. Stogastulpis triaukštis, su Marijos, Šv. Barboros, Nazaretiečio, nežinomo šventojo ir šv. Kotrynos skulptūromis. 1949 m. abu statiniai buvo nugriauti ir sunaikinti. 1989 m. pagal skulptoriaus Viktoro Žentelio projektą Gedimino pilaitė buvo atstatyta. Stogastulpį išdrožė stalius Vaclovas Ružinskas.

Memorialinę vertę turi ir kiti miestelio paveldo objektai, susiję su nepriklausomybės ir partizanų kovomis: Lietuvos kario kapas, Lietuvos kariuomenės karininko Vaclovo Adamonio kapas, Lietuvos partizano kapas, 1941 m. birželio sukilėlio, Lietuvos kariuomenės kapitono Juozo

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Prieiga internete: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/2C4F0698-B4C5-4DD0-8D64-E811535AB8CF>

Puknio kapas. 1999 m. miestelio Taikos g. buvo pastatytas paminklinis kryžius partizanams Antanui Šalčiūnui–Fricui ir Valerijui Butkui–Tigrui atminti.

Maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas teikiančios įmonės ar privataus asmens Lyduokių seniūnijoje nėra.

Pramogos / laisvalaikis. Juodausių kaime galima aplankyti tautodailininko, skulptoriaus, respublikinės premijos „Aukso vainikas“ laureato Rimanto Zinkevičiaus muziejų – dirbtuves, kurios įkurtos aukštaitiškoje dviejų galų gryčioje. Šalia medžio drožėjo dirbtuvių įrengtas ir muziejus, kuriame eksponuojami autoriaus per gyvenimą sukurti kūriniai: prakartėlės, rūpintojėliai, šventųjų skulptūros, pasakų veikėjai ar fantazijos herojai. Aplankęs Australijoje gyvenančią dukrą, Rimantas vietoje suvenyrų lagamine parsivežė balzaminės krapažolės, pieno medžio, gabalėlių ir išdrožė angelą. Taip gimė garsioji angelų kolekcija iš įvairios medienos.¹⁵² Reiktų pabrėžti, kad Lėtojo turizmo vienas iš esminių akcentų – asmenybė, kuri užsiima savo mėgstama veikla, spinduliuoja energiją, kuria žavisi kiti. Rimantas Zinkevičius galėtų tapti tokia asmenybe ir prisidėtų prie Lyduokių seniūnijos lokalaus turizmo potencialo vystymąsi.

Be to, Lyduokiuose veikia aktyvi bendruomenė, kuri turi kapelą „Kanolas“. Bendruomenės pastangomis Lyduokių lėtojo turizmo potencialą būtų galima padidinti, rengiant pasirodymus, įtraukiant aplinkinius, organizuojant maitinimo paslaugas ir t.t. Miestelio patrauklumas didėja ir dėl tradicinės „Mykoliuko mugės“, kuri šurmuliuoja kartu su atlaisdais Šv. Mykolo arkangelo bažnyčioje.

VIDIŠKIAI

Kultūros paveldas. Vidiškių miestelis nuo Lyduokių nutolęs 7 km ir įsikūręs dešiniajame Šventosios upės krante. Vidiškiai – radialinio plano miestelis su aikšte, atsigręžusia į Šventosios upę. Pagrindinių kelių sankryžoje – nedidelė aikštė. XIX a. Kauno–Daugpilio plentas buvo nutiestas apeinant miestelį iš šiaurinės pusės. Po to kiemai pradėjo kurtis palei traktą, išaugo ir išsiplėtė gatvinė gyvenvietė.¹⁵³

Centrinis miestelio objektas – neoklasicistinė Vidiškių Švč. Trejybės bažnyčia. Dabartinės bažnyčios statybą 1844 m. iniciavo Šventupio ir Vidiškių savininkas, Ukmergės apskrities bajorų maršalka Anupras Koska. Dėl lėšų stokos darbai 1849 m. nutrūko, tačiau vyskupas Motiejus Valančius 1851 m. ragino tęsti statybą. Bažnyčia pastatyta 1853 m. 1856 m. įkurta parapija.¹⁵⁴ Dar viena įdomus objektas – raudonų plytų eklektiška architektūra išsiskirianti kapinių koplyčia, kurioje ilsisi dvarininko Karolio Hoppeno, palaidoto 1870 m., palaikai.

Apgyvendinimo paslaugas Vidiškių seniūnijoje teikia šios kaimo turizmo sodybos – „Duburiai“ ir „Baidarkiemis“, namelių nuoma prie Šventosios upės.

Maitinimo įstaigų netoli Vidiškių įsikūrusių nėra.

Pramogos / laisvalaikis. Vidiškių seniūnijoje siūlomos dvi gana ekstremalios pramogos – Ukmergės Wake Parkas Mūšos tvenkinyje bei Pamernackų kaime įsikūrusi organizacija „Svylantys

¹⁵² Prieiga internete: <https://www.ukmergeinfo.lt/lankyimos-vietos/tautodailininko-medzio-drozejo-rimanto-zinkeviciaus-muziejus-dirbtuves/>

¹⁵³ Vidiškiai In: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1971, t. 3, p. 732.

¹⁵⁴ Prieiga internete: http://www.ltvirtove.lt/baznycios.php?lt=vidiskiu_svc_trejybes_baznycia

ratai”, kurie savo veiklą vykdo „Šventupės Vermės“ ralio trasoje. Vienas iš originalesnių pramogų – edukacijų „Geologinis žygis Vidiškių apylinkėse“, kuri organizuoja „Geologo kelionės“ su geologijos mokslų daktaru Jonu Šečkumi.

Reiktų pabrėžti, kad Vidiškiuose veikia gana aktyvi vietos bendruomenė, kuri organizuoja šventes, paminėjimus ir t. t. Šios bendruomenės aktyvumas gali turėti potencialo vystyti ir kitas veiklas susijusias su lėtojo turizmo diegimo galimybių plėtra.

Ties Siesarties upės vaga įsikūrę trys miesteliai – Želva, Lyduokiai ir Vidiškiai turi esmines bėdas, kurios buvo aptariamose ir kituose rajonuose – maitinimo ir apgyvendinimo vietų trūkumas. Jeigu Vidiškių apylinkėse yra kelios nakvynės vietos, tai maitinimo paslaugos neteikiamos visuose trijuose miesteliuose. Šių problemų sprendimas galėtų būti susijęs su aktyviomis vietos bendruomenėmis ir jų veikla šiose srityje.

Ukmergės rajone esminė problema, vystant lėtąjį turizmą, susijusi su apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų trūkumu. Ši problema aktuali ir jau anksčiau aptartuose Alytaus ir Tauragės rajonuose.

Visi trys rajonai, kurie pristato tris Lietuvos regionus – Dzūkiją, Žemaitiją ir Aukštaitiją, susiduria su jau minėtais apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų trūkumais. Šioje situacijoje išeitimi galėtų tapti vietinių žmonių kambarių nuoma ar kitų neklasifikuotų apgyvendinimo paslaugų teikimas. Tai tenkintų pavienių, nedidelių grupių turistų ir šeimų nakvynės poreikius.

Maitinimo paslaugas teikti – sudėtingiau, šioje situacijoje galėtų pagelbėti aktyvios vietos bendruomenės, kurių iniciatyvos dėka galėtų atsirasti nakvynės, maitinimo, edukacijų ar kitokių pramogų pasiūlymai.

Dar viena problema, kurią reiktų pabrėžti – edukacinių užsiėmimų trūkumas suaugusiems, pristatytuose Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajono muziejuose. Daugelis muziejų Lietuvoje orientuojasi į edukacijas mokiniams, turintiems kultūros pasą, tačiau šeimos, suaugę ir senjorai dažnai paliekami nuošalyje. Orientacija į kitas amžiaus grupes galėtų tapti pavykusi eksperimentu. Kelios nuolatinės edukacijos suaugusiems galėtų privilioti kitokių potyrių ieškančių turistų.

Edukacijas suaugusiems dažniausiai siūlo bendruomenių įsteigti amatų ir kitokių veiklų centrai, kuriuose taip pat galima paragauti tam kraštui tradicinio maisto, gali būti siūloma apgyvendinimo paslauga, todėl jų įtraukimas į bendrą lėtojo turizmo lokalaus paslaugų teikėjų tinklą, taptų dviguba nauda: bendruomenės kaip paslaugų teikėjai ir bendruomenės – kaip informacijos šaltinis apie galimus lokalaus turizmo paslaugų teikėjus.

Iš esmės lokalūs paslaugų teikėjai turėtų vienytis ir bendradarbiauti, siūlydami vieni kitų paslaugas lėtiesiems turistams. Turėtų atsirasti ir subalansuotų paslaugų paketai, kurie užtikrintų kokybę ir turistų pasitenkinimą gaunamų paslaugų kokybe ir gausa.

3. LĒTOJO TURIZMO GALIMI PASLAUGŲ TEIKĖJAI IR JŲ BENDRADARBIAVIMO GALIMYBĖS

Šioje, trečioje, strategijos dalyje gilinamasi į konkrečius objektus, naudojant įžvalgas ir medžiagą iš vykusių mokymų ciklo. Paskaitų ciklo pagrindinis tikslas – padėti projekto partneriams įvesti bendrus kriterijus, kurie padėtų vienodai vertinti teikiamus produktus ar paslaugas. Ši sistema ateityje pagelbės ne tik turizmo specialistams, bet ir keliautojams, sumažins nesusipratimų skaičių keliaujant, taip pat padės partnerių atstovaujamuose regionuose vienodai suvokti siūlomas paslaugas ar produktus, kurie atitiktų keliautojų poreikius ir keliamus lūkesčius.

I. Paskaitų ciklas

1. Lėtojo turizmo kriterijai – vieningumo samprata.
2. Paslaugų, produktų priskyrimas lėtajam turizmui.
3. Lėtojo turizmo atstovai.

II. Paskaitų ciklas

1. Lėtojo turizmo kokybės užtikrinimas.
2. Veiklos procesų, kainodaros, komunikacijos ir tinkamumo vertinimas.
3. Paslaugų kokybės vertinimas.
4. Informacinių / mokomųjų renginių rengimas / vedimas suinteresuotoms grupėms.

III. Paskaitų ciklas

1. Informavimas.
2. Įvaizdžio formavimas
3. Paslaugų pristatymas. Paslaugų pristatymo metu visi dalyviai pildė anketas, kuriose vertino:

- paslaugos pasiekiamumą,
- darbo laiką,
- informacijos ir reklamos kiekį,
- kainas,
- paslaugų spektrą,
- aptarnavimo ir paslaugos kokybę,
- išskirtinumą, atitikimą lėtojo turizmo kryptį.

Remiantis mokymais, diskusijomis ir vietos apžiūros įžvalgomis, išanalizuoti visi galimi lėtojo turizmo paslaugų teikėjai, jiems pateiktos rekomendacijos.

3.1. Ukmergės rajono, Veprių sen. galimų paslaugų teikėjų analizė

Šiame regione aptariamo projekto metu buvo išskirti šeši paslaugų teikėjai, kurie galėtų ar norėtų teikti lėtojo turizmo paslaugas. Kai kurie iš jų jau vykdo veiklą, kiti dar tik planuoja ją pradėti.

Atrinkti dalyviai:

- Ukmergės r. Veprių muziejus (juridinis asmuo) – muziejinė, edukacinė veikla, gido paslaugos;
- Klubas „Miško broliai“ (asociacija – juridinis asmuo) – pramogos, edukacijos, nakvynė;
- „Žvaigždžių slėnis“ (MB – juridinis asmuo) – renginiai, nakvynė, gamta;
- „Kalnaragis“ (MB – juridinis asmuo) produktai, sveikatingumo paslaugos, gamta;
- Žolininkė (Veprių kultūros centro darbuotoja – juridinis asmuo/ fizinis asmuo) – edukacijos, rekomenduojama kurti produktus;
- Naminė duona ir pieno produktai (fizinis asmuo) – maisto produktai, planuojamos edukacijos.

Žvaigždžių slėnis

„Žvaigždžių slėnis“ – natūralus gamtos kampelis, ilgus metus neliestas žmogaus rankos, tad išlaikęs savo pirmąsias tyrą ir švarią energiją. Čia mes siekiame būti kartu su gamta, tokia, kokia ji yra. Laukine ir tuo žavia“ – taip savo veiklą Žvaigždžių slėnis pristato socialiniame tinkle Facebook.

Organizacija „Žvaigždžių slėnis“ įsikūrusi Širvintos upės slėnyje. Vaizdingas kraštovaizdis ir žmogaus nepaliesta gamta suteikia šiai vietai išskirtinumo, kviečia atsipalaiduoti ir susitikti gamtoje. Šiuo metu organizacija savo veiklos pristatymui naudoja socialinio tinklo Facebook paskyrą – *Žvaigždžių slėnis*, kurioje patraukliai pristatoma veiklos vystymo teritorija, buvę renginiai, reprezentatyvios ir profesionalios fotografijos. To paties pavadinimo tinklapis dar kuriamas, bet domenas jau yra išpirktas, todėl galima daryti išvadą, jog mažinama apie ateities perspektyvas.

Vietovė navigacijos pagalba randama lengvai, turi adresą, taip pat pastatytos laikinos kelio nuorodos, ženklų pagalba suformuota automobilių parkavimo aikštelė. Tačiau reiktų pažymėti, kad kelias ir privažiavimas sutvarkyti nepilnai, parkavimo aikštei trūksta stabilesnės dangos. Pačioje teritorijoje pasigendama infrastruktūros, tačiau buvo pristatyti ateities planai, kurie išspręstų pastebėtas problemas. Šiuo metu „Žvaigždžių slėnio“ teritorijoje vyko tik renginiai, kurių metu buvo teikiama ir apgyvendinimo paslauga palapinėse, tačiau ateities planuose yra numatyta statyti laikinus namelius, įrengti stovyklavietę, didesnę pastatą, skirtą renginiams. Ši veiklos kryptis vadinama *glampingu* (angl. „*kerintis–žavingas*“ ir „*stovyklavimas*“) – tai stovyklavimas gamtoje su visais patogumais.

Apsilankius vietovėje, kyla natūralus noras čia apsisistoti bent dienai, tačiau apgyvendinimas palapinėse dar neteikiamas, norėtųsi nustatyti apgyvendinimo veiklos pradžios konkretesnes datas. Ši informacija turėtų būti skelbiama socialiniame tinkle. Deklaruojama, kad kol kas šioje vietoje vyks tik renginiai. Taip pat norėtųsi susipažinti su renginių kalendoriumi, tačiau jo taip pat dar nėra.

Planuojamų paslaugų spektras tikrai įdomus, pvz.: pusryčiai iš vietos gyventojų užaugintų produktų – naminių kiaušinių, duonos ir pan.; rankdarbių užsiėmimai šeimoms; meditacija; joga ir t. t.

Aptariamą veiklą pradėjo vystyti jauna, vietoje gyvenanti šeima. Jie veiklos vystymui turi atitinkama išsilavinimą ir patirti turizmo srityje. Apsilankius dominuoja malonus priėmimas ir šiltas pasakojimas apie gamtą, santykį su ja. Tačiau kol kas paslaugos atitikimas lėtojo turizmo gairėms lieka sąlyginis, nes teikiamų paslaugų paketas nedidelis. Ryškėja vietos, aplinkos ir savininkų išskirtinumas, tai iš dalies gali atitikti lėtojo turizmo koncepciją. Pabrėžtinas bendradarbiavimas su vietine bendruomene, darnaus vystymosi siekis ir šiltas ryšys su atvykstančiais klientais.

Veprių žolininkė

Edukacijos paslaugas teikti imasi žolininkė, Ukmergės kultūros centro Veprių filialo darbuotoja, renginių organizatorė, šiuo pomėgiu užsiimanti visą gyvenimą. Ji sukaupusi nemažą žinių bagažą apie augalus ir turinti patirties bei charizmos, bendraujant su žmonėmis. Kaip ji pati teigia, į šį pomėgį ją pastūmėjo jos vaikystės atsiminimai apie močiutę, nes šeimoje niekas to nemokė. Moteris – charizmatiška asmenybė, kuri gali pasidalinti savo gyvenimo sukauptomis žiniomis, pristatyti vietos žolynų gydomąsias savybes, jų paruošimo būdą, susijusius burtus ir vartojimo instrukcijas bei kartu pasivaikščioti po Veprių pievas. Ji tikrai atitinka lėtojo turizmo principus.

Žolininkė paslaugą gali teikti lanksčiu grafiku, yra galimybė atvykti į sutartą vietą arba apsilankyti Ukmergės kultūros centro Veprių filialo patalpose. Tačiau internetinėje erdvėje šią informaciją surasti gana sudėtinga, pateikiamos tik kelios nuorodos Ukmergės turizmo informacijos ir Ukmergės kultūros centro internetiniuose puslapiuose, tačiau paieška užtrunka, o nurodytos paslaugų kainos skiriasi.

Edukacijos „Žolynų magija“ pristatymas Ukmergės kultūros centro puslapyje: *„Būsime supažindinami su augalų naudojimu įvairiose apeigose, burtuose, tikėjimuose senajame kaime ir šiuolaikiniame; su įvairiais Veprių apylinkėse augančiais vaistiniais augalais, jų gydomosiomis savybėmis. Sezono metu demonstruojami natūralūs augalų pavyzdžiai, ne sezono – paruošti džiovinti augalai, jų nuotraukos, informaciniai aprašymai. Vyksta arbatų degustacija. Galima paragauti kvapių vaistinių arbatų, kalendros, kanapių sėklų, medaus žolės, kiaulpienių, varnalėšos šaknų. Programos dalyviai gali susimaišyti arbatos ar prieskoninių žolelių mišinių. Būsime supažindinami su kitokiu augalų panaudojimu: prieskoniniai aliejai, actas, muilas su žolelėmis, prieskoniniai maišeliai. Šiltuoju metų laiku galima arbatą virti lauke ant gyvos ugnies, senoviniame puode, išvirtą pilti su „piktas dvasias nubaidančiu“ samčiu“.*

Reiktų pabrėžti, kad norint pritaikyti šią paslaugą lėtajam turizmui, pačiame pristatyme derėtų pristatyti išskirtinį žmogų – žolininkę, kuri ir pristato visą edukaciją. Šitai būtų įgyjamas

pranašumas, nes tokio paties pavadinimo edukacijų yra ir kitose Lietuvos regionuose. Taip pat atsižvelgiant į siūlomą paslaugos spektrą, būtų galima pagalbėti apie jų skaidymą, pateikti kelias temines programas, susijusias su žolynais, pvz.: „Kaip stiprinti imunitetą Veprių pievų žolynais“ ar „Kaip prisivilioti meilę, laimę ir pinigus – žolynų burtai, individualios konsultacijos“. Dar vienas žingsnis į priekį – idėja apie produktų kūrimą ir realizavimą. Atsižvelgti reiktų į tai, kad paslaugą vykdo tik vienas žmogus, o klientų kiekį nulemia sukauptos žolynų atsargos. Šioje situacijoje reiktų pagalbėti apie vietos jaunimo, savanorių pritraukimą, kurie padėtų pririnkti daugiau žolynų ir perimtų naudingas žinias, taip tęsiant Veprių žolininkystės tradicija.

Ukmergės kraštotyros muziejaus Veprių filialas

Veprių muziejus įkurtas 1967 m. Kolekcijos pagrindą sudarė įkūrimo iniciatoriaus ir ilgamečio vadovo, mokytojo Jono Žentelio, asmeninė kolekcija. Po J. Žentelio muziejaus priežiūrą perėmė jo sūnus, o dabar muziejų puoselėja J. Žentelio anūko žmona. Muziejui dar 1969 m. buvo pastatytas specialus pastatas, tai gana retas reiškinys tokio dydžio miesteliuose. Pati ekspozicija – tai tarsi atviri muziejaus fondai, kur kiekvienas iš eksponatų pasakoja net tik savo istoriją, bet ir jį suradusio žmogaus istoriją, kuris gyvendamas šiose apylinkėse, prisidėjo prie ekspozicijos formavimo.

Muziejaus ekspozicija pristato Veprių seniūniją nuo istorijos, geologijos iki kultūros. Šioje vietoje labai svarbus asmeninis muziejininko santykis su muziejaus istorija, todėl vedant ekskursiją dažnai juntamas tiesioginis ryšys tarp pasakotojo ir objekto. Šie išvardinti elementai leistų muziejų priskirti prie lėtojo turizmo paslaugas atitinkančių objektų. Tačiau grėsmė dėl muziejaus darbuotojų kaitos, nes jei muziejuje pradėtų dirbti ne šeimos narys, būtų prarasta dalis paties muziejaus savasties.

Reiktų pagalbėti apie aktyvesnį bendruomenės įtraukimą į šį darbą, savanorių ar vietinių gyventojų paiešką, kurie būtų suinteresuoti prisidėti prie kultūros ir istorijos puoselėjimo miestelyje. Reiktų pabrėžti, kad darbui muziejuje reikalingos atitinkamos žinios ir kompetencijos, leidžiančios pristatyti muziejaus istoriją ir ekspoziciją.

Muziejaus paslaugų spektras plečiamas: pateikiamos kelios edukacijos, vedama ekskursija po miestelį, tačiau edukacinių paslaugų spektrą būtų galima praplėsti, išnaudojant Veprių meteorito kraterį ir su tuo susijusius pasakojimus, prielaidas, kurios priverstų turistus ieškoti brangiųjų akmenų, kosminės energijos trykštančių šaltinių vandenyje, pasiūlyti „išsikasti“ meteorito gabaliuką, paieškoti deimantų ar kaip suvenyrą parsivežti kosminio vandens buteliuką.

Muziejui norint sulaukti daugiau lankytojų, reiktų daugiau nuorodų, nes pasiekiamumas gana painus. Be to, Vepriuose gausu lankytinų objektų ir turizmo paslaugų teikėjų, todėl muziejui būtų galima prisiimti ir turizmo informacijos centro filialo funkciją, įsigyti „I“ – turizmo informacijos ženklo naudojimo sutartį, kuri taip pat prisidėtų prie objekto viešinimo.

Muziejaus viešinimo paslaugos apsiriboja internetiniu puslapiu ir paskyra socialiniame tinkle *Facebook*, kuriuose pateikiama nemažai informacijos apie patį muziejų, tačiau ypač trūksta paslaugų kainų ir išvardinto jų spektro.

Naminė duona ir pieno produktai

Veprių seniūnijoje, Sližių kaime, savo ūkį įkūrusi charizmatiška asmenybė, kuri pagal individualius užsakymus gamina naminius produktus: duoną, sūrį, sviestą, varškę ir kt. pieno gaminius, kuriuos reikia atsiimti iš gamintojos namų. Produktai natūralūs ir švieži, jų gamybai naudojamas pačios savininkės auginamos karvės pienas. Kol kas apie šią produkciją žino tik vietiniai gyventojai bei išgirdę rekomendacijas.

Pati gamintoja – charizmatiškas žmogus, kuri galėtų ne tik gaminti, bet ir vesti gaminimo pamokas, edukacijas. Be to, ji gali pasiūlyti ir kitų, ne tik su maisto produktų gamyba susijusių paslaugų, pvz.: šokio pamokas ar pan. Jos iškalba ir gyvenimo patirtis galėtų įkvėpti žmogui optimizmo, padėti pamatyti gyvenimo džiaugsmą. Šiltas ir betarpiškas bendravimas bei nuoširdumas atitinka lėtojo turizmo principus, tačiau paslaugų prieinamumas ir pasiekiamumas gana sudėtingas.

Norint vystyti lėtojo turizmo kryptį, pirmiausia derėtų apsispręsti, ar bus gaminami tik produktai ir teikiami vietiniams, ar bus vykdomos papildomos veiklos: vedamos edukacijos, gaminimo pamokos. Norint vesti gaminimo pamokas ir / ar edukacijas, reikėtų pagalvoti apie patalpas ir priemones. Moters planuose yra krosnies įrengimas, todėl tikėtina, kad ūkio veiklos plėsis. Gamintojams – itin svarbus savos produkcijos pristatymas, tam reikalinga reklaminė sklaida, būtų gerai turėti bent paskyrą socialiniuose tinkluose, su galimybe apžvelgti gaminių asortimentą, pasidalinti gaminimo detalėmis, pateikti užsakymus.

Šis ūkis turi nemažą potencialą, tačiau norint pradėti dirbti lėtojo turizmo srityje, reikia atlikti nemažai parengiamųjų darbų, o šiuo metu galima bendradarbiauti su esamais turizmo paslaugų teikėjais ir taip pristatyti savo produkciją atvykstantiems turistams.

Kalnaragis

„Kalnaragis“ – tai šeimos verslas, kurio tikslas padėti žmogui – jo kūnui, sielai ir protui. Čia gaminami produktai pagal originalius receptus, paremti ajurvedos praktika: natūralūs vaistažolių papildai skirti sveikatai stiprinti, planuojama sirupų ir kitų produktų gamyba, kurią žada perkelti į Veprių seniūniją.

Veiklai vykdyti įsigytoje sodyboje, esančioje upės slėnyje, stengiamasi išlaikyti gamtos natūralumą, svarsto galimybes rengti renginius gamtoje, įrengti mini sveikatingumo centrą – namuką, kuriame galėtų apsigyventi iki 6 asmenų, kuriems būtų teikiamos masažo paslaugos, sveikos gyvensenos konsultacijos.

Šiuo metu gaminami produktai ir teikiamos paslaugos išsamiai pristatytos jų internetiniame puslapyje, tiksliau e-parduotuvėje www.kalnaragis.lt, tačiau pačiame puslapyje nekalbama apie lokaciją, neprisirišama prie vietovės, o pateikta informacija tik anglų kalba. Iš dalies tai pateisinama, norint pritraukti užsienio klientus, tačiau užsienio kalbos barjeras regionuose yra ryškus.

„Kalnaragis“ iš dalies galėtų atitikti lėtojo turizmo principus, nes vysto šeimos verslą, puoselėjant darnumą, tvarų vartojimą, taipogi, bando įsilieti į bendruomenę, tausoja ir puoselėja

gamtą, tačiau visa vykdoma veikla dar gana nauja ir kūrimosi stadijoje, o vyras, būdamas ne lietuvis, neturi tokio stipraus ir ryškaus ryšio su vietos kultūra. Šiam šeimos verslui rekomenduotinas bendradarbiavimas su vietos paslaugų teikėjais, siekiant plėsti savo klientų ratą, o vystant sirupų gamybą, būtų galima pagalvoti ir apie edukacijas.

Klubas „Miško broliai“

Klubas „Miško broliai“, kaip jie patys teigia – tai bendraminčių grupė, kuriuos vienija meilė karinei istorijai. Klubas įsikūręs apleistoje sovietinėje Kopūstėlių karinėje bazėje, miškuose, ir tai yra vienas iš paradoksų, nes klubas pristato partizaninį Lietuvos judėjimą, jų kovas 1943 – 1955m.

Klubas ilgus metus gyvavo kaip bendraminčių laisvalaikio forma, tačiau ilgainiui tapo patrauklus ir pavieniams žmonėms, prie to prisidėjo ir pati klubo lokacija – apleista karinė bazė. Prižiūrima vieta virsta į patrauklią turiningo laisvalaikio praleidimo vietą: sutvarkyti bunkeriai, kuriuose net įrengtas mini partizanų muziejus; sutvarkytuose garažuose saugoma senoji karinė technika, kurios dalis pačių klubo narių surinkta; vis atnaujinama ir kaupiama karinė atributika; įrenginėjamos nakvynės vietos. Klubas taip pat aktyviai dalyvauja visuomeniniuose, istoriniuose renginiuose, kviečia į renginius ir savo teritorijoje, organizuoja žygius ir daug dėmesio skiria vaikų švietimui.

Objektas puikiai atitinka lėtojo turizmo principus: lankytojus priima atsidavę klubo nariai, kurie viską aprodo kaip ilgai lauktam svečiui, vykdoma veikla ir aplinka nepalieka abejingų. Tai unikalus objektas ne tik Ukmergės rajone, bet ir Lietuvoje. Tačiau, kad ir kokia būtų nuostabi veikla, stipriai trūksta veiklos strateginio plano ir teikiamų paslaugų viešinimo. Internetiniame puslapyje pateikiama nedaug informacijos apie galimybę apsilankyti, teikiamas turizmo paslaugas. Socialiniame tinke Facebook pristatoma klubo visuomeninė veikla, tačiau mažai užsimenama apie mokamas paslaugas, pastaruoju metu išryškėjus vaikų stovyklų linija, tačiau tai turėtų būti viena iš teikiamų paslaugų, bet ne pagrindinė.

Norint vystyti turizmo paslaugas ir už tai gauti pajamas, labai svarbu apibūdinti visą paslaugų spektrą: edukacijas vaikams, suaugusiųjų priėmimą, teminius vakarus, karinės bazės pristatymą su karine technika, fotosesijas ir t. t. bei įkainoti paslaugas, įsivertinant galimybes. Galima teigti, kad tai yra mažas miestelis miške, kuris suskirstytas zonomis ir atsakomybėmis tarp klubo narių, ir galėtų teikti labai patrauklias turizmo paslaugas. Tačiau svarbiu aspektu tampa savitumo išlaikymas, netapimas komerciniu objektu, todėl labai svarbiu akcentu tampa turistų priėmimo grafikas.

Apibendrinant Veprių seniūnijos paslaugų teikėjus, labai svarbu pabrėžti, kad šioje teritorijoje yra ir kitų paslaugos teikėjų, siūlančių apgyvendinimo, maitinimo ir edukacijų paslaugas. Vystant lėtojo turizmo kryptį, būtų galima įtraukti dar ne vieną paslaugų teikėją ar net surasti naujų išskirtinių asmenybių, galinčių nustebinti ir pritraukti lankytojų.

3.2. Alytaus rajono, Nemunaičio sen. galimų paslaugų teikėjų analizė

Alytaus rajone esantis Nemunaičio kaimas puikiai atspindi Dzūkijos gamtos išskirtinumą, tačiau gali pasiūlyti ne tik tradicinių turizmo paslaugų. Šio projekto rėmuose buvo išskirti ir pasirinkti šeši galimi lėtojo turizmo paslaugų teikėjai.

Atrinkti dalyviai:

- „Tvenkinio žuvis“ (fizinis asmuo – ūkininkas) – produktai, pramoga;
- Hotelis „Siaubo namai“ (juridinis asmuo) – pramoga;
- Dzūkijos arboretumas (fizinis asmuo) – edukacija, gamta;
- Nemunaičio sodyba (fizinis asmuo) – edukacija, galimi produktai, gamta;
- Naminė duona (fizinis asmuo) – produktai, edukacija;
- Nemunaičio gidas (fizinis asmuo) – vietos gidas bei galimai jungiamoji lėtojo turizmo krypties Nemunaityje ašis;

Žuvininkystės verslas „Tvenkinio žuvis“

„Tvenkinio žuvis“ – tai vardinis ūkis, kuriame vykdomi žuvų veisimo ir mailiaus paauginimo darbai. Šiame ūkyje naudojami įrenginiai, kurie užtikrina tinkamiausią žuvų auginimą, prilygstantį natūralioms sąlygoms. Ūkis daugiausiai specializuojasi vaivorykštinių upėtakių paauginime ir veisime, taip pat organizuoja pramoginę upėtakių žvejybą, tačiau tik žiemą. Tvenkiniuose auginami ne tik upėtakai, bet ir kitos žuvys: eršketai, lynai, amūrai, margieji plačiakakčiai, šamai, storkiai.

Ūkio savininkas puikiai išmano savo darbą ir galima sakyti tuo „gyvena“. Stebina ir pasirinkta vieta tokiam verslui, nes tvenkiniai iškasti vidury miško, savame kieme, įgyvendinant asmenines vaikystės svajones. Būtent šios savybės išskiria šį verslą iš kitų tokio tipo verslų. Įgyvendinta asmeninė svajonė, begalinė meilė savo darbui ir sukauptos žinios gali suteikti išskirtinę pažintį su žuvininkyste, įgauti žinių, kurios perteiktos asmeniškai, sukelia didesnes simpatijas ir motyvuoja kitus siekti savo svajonės, nebijoti kurti.

Kadangi tai yra verslas, siūlantis produktus, tai atsispindi ir jų sukurtame internetiniame tinklapyje: išsami informacija, daug vizualinės medžiagos. Socialiniuose tinkluose sukurta bendraminčių grupė, kuri padeda ne tik vykdyti pardavimus, bet ir buria bendruomenę, kuri verslui suteikia pridėtinės vertės. Tačiau esama ir problemų: siūloma tik viena paslauga pagal išankstinį užsakymą, nėra sąlygų priimti turistus, pavienius lankytojus be rekomendacijų. Tad jeigu būtų galvojama apie šio verslo naują kryptį – edukacijas, žuvininkystės pamokas, reikėtų atlikti paruošiamuosius darbus. Iš principo ūkis atitinka lėtojo turizmo kryptį, bet labiau priskirtinas prie nišinio turizmo, skirtas siauram, žuvininkyste susidomėjusiam, vartotojų ratui.

Gido paslaugos Nemunaityje

Gido paslaugas Nemunaityje teikia šios seniūnijos seniūnas, tad jį surasti nesudėtinga, tačiau apie teikiamą paslaugą informacijos nėra. Be to, kyla klausimų ir dėl darbo suderinamumo, jeigu teikiama paslauga reikalinga ne tik savaitgaliais ar po darbo valandų. Pirmiausia, šios paslaugos teikėjui reiktų apibrėžti teikiamą paslaugą ir apie ją paskelbti bent jau bendruose informaciniuose kanaluose: turizmo puslapyje, bibliotekos filialo skyriuje.

Pats gidas – tikrai išskirtinė asmenybė, nes atvykusius lankytojus supažindina su įvairiapusiu miestelio gyvenimu nuo rašytinės istorijos, pačio gido išgyventomis istorijomis (nes pats čia gimęs ir augęs) ir net politinėmis aktualijomis. Tad į šią paslaugą būtų galima pažiūrėti kompleksiskai: šalia seniūnijos, pastate įsikūrusi biblioteka teikia informaciją apie lankytinas vietas, yra parengtas lankomų vietų žemėlapis; šalia įsikūrusi ir Nemunaičio bendruomenė, kuri ruošiasi teikti edukacines programas, todėl norint vystyti turizmą, seniūnijai būtų pravartu tapti mini turizmo informacijos centru, pasirašyti „I“ – turizmo informacijos ženklo naudojimo sutartį ir būti įrašyti šalia kitų Lietuvoje turizmo informaciją teikiančių taškų.

Reiktų pabrėžti, kad šalia yra įkurta didelė vaikų stovykla, o jai infrastruktūra gerinama kasmet, vasaras čia leidžia nemažai jaunimo. Tokia susiklosčiusi seniūnijos situacija suteikia unikalią galimybę pasirinkti pačios seniūnijos vystymo kryptį ir orientuotis į turizmą, būti unikalia kitų miestelių atžvilgiu, čia visi seniūnijos darbuotojai turėtų vienokias ar kitokias kompetencijas turizmo srityje.

Nemunaičio miestelio gyventojų sodyba

Nemunaičio puošmena – Nemuno upė, kuri anksčiau miestelį buvo padalijusi į dvi dalis. Šiuo metu miestelis likęs tik vienoje Nemuno pusėje, o čia ant kranto įsikūręs išpuoselėtas lietuviškų „bonsų“ sodas. Tai vienos šeimos tvarkoma teritorija, kuri pasižymi kruopščiu darbu ir nuostabiai sutvarkyta aplinka bei formuojamaisiais lietuviškai medžiais. Išskirtinė aplinka, Nemunas ir atsidavimas darbui šią vietą paverčia neeilinių potyrių objektu ir tikrai atitinka lėtojo turizmo koncepciją.

Sodybos savininkai – įdomūs žmonės, galintys papasakoti apie augalus, jų auginimo ypatumus, tačiau nėra nuorodų į sodybą ir jokios viešos informacijos apie lankymą, darbo valandas, kainas. Tai ypatingai daug potencialo turintis objektas, tačiau savininkams reiktų apsispręsti, ar nori priimti lankytojus. Be to, patartina išskaidyti paslaugas: galimas parko lankymas, ekskursija su gidu, edukaciniai užsiėmimai su skirtingomis augalų rūšimis ir t. t. Pravartu pagalvoti ir apie produktus, vietinių augalų sėklas, arbatą. Labai sveikintinas bendradarbiavimas su vietos gyventojais, realizuojant jų gaminamą produkciją. Ilgainiui sodyboje galėtų atsirasti vietinės produkcijos krautuvėlė, kuri padėtų pritraukti lankytojų. Rekomenduotinas takelis ir nuo upės kranto pusės, bet būtini su ženklais apie lankymo valandas ir kainas.

„Dzūkijos“ arboretumas

Lietuvos dendrologų draugijos iniciatyva Alytaus rajone, Nemunaičio seniūnijoje, Balninkuose įkurtas Dzūkijos arboretumas. Tuometinis draugijos vadovas L. Januškevičius savo sodyboje jau buvo surinkęs apie 400 sumedėjusių augalų kolekciją, kuri buvo kaupiama nuo 1978 m. Ji ir tapo kuriamo arboretumo pagrindu. Kolekcijos kurtos pagal ekologinį dekoratyvinį principą: augalai buvo sodinami, atsižvelgiant į jų dekoratyvines ir architektūrines savybes, kraštovaizdinius želdynų kūrimo ir formavimo principus bei vietos ekologines ir mikroklimatines sąlygas.

Šiuo metu arboretumą sudaro du kolekciniai skyriai: pagrindinis ir žemaūgių bei kiliminių augalų ir nedidelis apie 0,35 ha užimantis – introdukcinis – kolekcinis medelynas. Apie 65 proc. visų augalų sudaro įvairios dekoratyvines formas: žemaūgės, koloniškos, svyruoklinės, margalapės, geltonlapės. Dekoratyvinėms formoms tarp jų tenka 80 proc. Apie 200 kolekcinį augalų rūšių ir formų yra retos ir Pietų Lietuvos regione niekur daugiau neauginamos arba sutinkamos labai retai. Galima teigt, kad šis arboretumas – jo kūrėjo Laimučio Januškevičiaus viso gyvenimo darbas.

Tai išskirtinė vieta pažinčiai su augmenija, o ypač su žmogumi, kuris apželdino nemažą dalį Lietuvos parkų ir išleido ne vieną knygą apie juos. Ši vietovė demonstruoja žmogaus atsidasavimą savo darbui ir kraštui. Laimutis nusprendė praturtinti gimtas žemes augalais, nes dėl skurdaus dirvožemio šiame regione buvo įkurta nedaug dvarų. Sodas, jame saugomos kolekcijos ir pats savininko pasakojimas yra ypatingas turtas ir išskirtinė patirtis.

Deja, šis objektas susiduria ir su problemomis. Pirmiausia, apie Dzūkijos arboretumą informacijos stokojama, ji daugiau žinoma šios srities specialistams, akademikams. Nuorodų kelyje taip pat trūksta, nors žemėlapis tokia vietovę randa. Lankymas yra nemokamas, o lankymo valandos priklauso nuo suderinimo su sodybos savininku, nes pats šioje vietoje jis negyvena.

Dzūkijos arboretumas – tikrai vertas pažinties ir galėtų prisidėti prie Nemunaičio seniūnijos netradicinių lankytojų vietų, tačiau pats savininkas nėra suinteresuotas gauti pelną iš šios veiklos, nors su malonumu priima lankytojus ir dalinasi savo sukauptomis žiniomis. Tokiu atveju, būtų galima siūlyti steigti paramos fondą, kurio surenkamos lėšos būtų skirtos šios mokslo šakos populiarinimui ir švietimui. Be to, norint padidinti lankytojų skaičių, reiktų paskelbti informaciją bent jau Alytaus turizmo informacijos centro puslapyje.

Duonos kepimas ir sveiko gyvenimo būdo puoselėjimas

Duonos kepimas – viena dažniausiai pasitaikančių edukacijų, o skirtingų skonių ir receptų duonos galima atrasti kiekviename rajone ar net kaimelyje. Tačiau šios duonos išskirtinumą lemia ją kepančias žmogus, išskirtinis receptas ir pasakojimas, kaip skirtingos kultūros susijungia duonos kepale. Tai verčia suklusti. Tačiau ne tik duonos kepimas yra išskirtinis šios šeiminingos virtuvėje, bet ir sveiko gyvenimo būdo propagavimas, kurį galima stebėti gyvai bei istorija, kaip pavyko atsikratyti 80 kg. Šis pavyzdys gali įkvėpti ne vieną žmogų pradėti puoselėti sveiką gyvenimo būdą.

Produkcijos receptai paruošti, kuriama atskira virtuvė gamybai, tačiau nei nuorodų, nei informacijos internete ar kituose prieinamose informacijos šaltiniuose nėra. Kol kas visa

informacija keliauja rekomendaciniu būdu, todėl plečiant veiklą, būtina pagalvoti apie komunikacijos kanalus. Tiekiant produktus, vertėtų pagalvoti ne tik apie duoną, bet ir sveiko subalansuoto maisto tiekimą, taip pat rekomenduotinos ne duonos kepimo edukacijos, bet sveiko gyvenimo būdo konsultacijos, pasakojant savo istoriją. Atvira ir paprastumu spinduliuojanti asmenybė gali puikiai motyvuoti ir nukreipti žmones tinkama linkme.

Ši veikla tikrai atitinka lėtojo turizmo principus, nes esminis objektas – ne duona ar kiti receptai, bet pas žmogus, kuris sugeba dalintis gera patirtimi.

Hotelis „Siaubo namai“

Aptariama nauja paslauga įkurta Nemunaičio miestelio centre, išnaudojant apleistą pastatą ir sukuriant netradicinę paslaugą. Lietuvos kontekste tokio pobūdžio paslaugos populiarėja, tačiau tokio masto ir apimties – sutinkama gana retai. Kadangi paslauga „Siaubo namai“ nauja, todėl didesnio nuorodų kiekio pasigendama, o internete informacija minimali – sukurtas socialinis tinklas, kuriame nurodyti kontaktai, tačiau nei darbo valandos, nei kainos nėra nurodytos. Tačiau informacija sukelta ir į kitus tinklapius, naudojantis keliais internetiniai pardavimo kanalai.

Užimtumas hotelyje didėja, tačiau toliau vystant šią veiklą, reiktų pagalvoti apie didesnę paslaugų pasiūlą, apgalvoti maitino teikimą, nakvynę ar net minimalias „baimės“ edukacijas. Norint toliau dirbti, būtinas bendradarbiavimas su vietine bendruomene. Miestelis mažas ir toks traukos objektas gali būti naudingas visoms pusėms, nes pritraukiamą naują lankytoją būtų galima užlaikyti ilgiau ir įsteigti naujų darbo vietų. Be to, vystant lėtojo turizmo principus, norėtųsi išgirsti ir pamatyti daugiau sąsajų su vietos istoriją, nesinaudoti tik pasaulinėmis siaubo istorijomis.

Šią paslaugą galima priskirti prie nišinio turizmo srities, nes orientuojamasi į konkrečių paslaugos gavėją, turintį labai konkrečius norus. Nepaisant išskirtinumo, ją paslaugą priskirti lėtajam turizmui būtų gan sudėtinga, nes neįtamas asmeninis ryšys su paslaugos teikėju. Vykdoma veikla labiau primena teatrą ir kitokio pobūdžio išgyvenimus. Nepaisant to, tai išskirtinis objektas ir dirbant išvien yra galimybė sustiprinti Nemunaičio turistinį potencialą.

Apibendrinant galima teigti, kad Nemunaičio seniūnijoje yra ir daugiau galimų paslaugų teikėjų. Vienas įdomesniu – besikuriantis muziejus. Be to, šiame krašte gyvena ūkininkai, kurie užsiima ne tik žemdirbyste, todėl galėtų pasiūlyti netradicinių edukacijų savo darbo kasdienybėje.

3.3. Tauragės rajono, Mažonų sen. galimų paslaugų teikėjų analizė

Tauragės rajono Mažonų seniūnija išsiskiria Pagramančio regioninio parko turtais ir puikiai sutvarkyta Pagramančio miestelio infrastruktūra. Šioje teritorijoje taipogi buvo išskirti šeši galimi lėtojo turizmo paslaugų teikėjai. Tik skirtumas, jog šioje seniūnijoje pusė paslaugų teikėjų yra juridiniai, o ne fiziniai asmenys.

Atrinkti dalyviai:

- Medžio drožėjas (fizinis asmuo) – produktas, edukacija;
- Žemaičių pasakorė „boba“ (fizinis asmuo) – edukacija;
- „Gramančios“ bendruomenė (juridinis asmuo) – edukacija, nakvynė, maitinimas;
- Norkaičių amatų centras (juridinis asmuo) – edukacijos;
- Pagramančio regioninio parko lankytojų centras (juridinis asmuo) – gido paslaugos, edukacijos, gamta, jungiamoji lėtojo turizmo krypties ašis Mažonu sen.;
- Sodyba ir šeimyninis gintaro verslas (juridinis asmuo) – edukacija, galima nakvynė.

Pagramančio regioninio parko lankytojų centras

Pagramančio regioninis parkas – miškingų Akmenos ir Jūros upių slėnių kraštovaizdžio parkas. Išskirtinis upių slėnių bruožas – rėvų gausa ir kabantys tiltai, jungiantys upių krantus. Stačiuose šlaituose gausu atodangų, skardžių, o slėniuose veši natūralios pievos. Parke gausu piliakalnių, pilkapių, senkapių.

Regioninio parko lankytojų centras įsikūręs vaizdingoje vietoje, Akmenos ir Jūros upių santakoje. Moderni ir informatyvi ekspozicija suteikia galimybę susipažinti su Pagramančio regioninio parko saugomais objektais, pateikiama lankytojų maršrutų bei siūloma daug edukacinių užsiėmimų. Nors šios teritorijos žavesys yra gamta, tačiau kalbant apie lėtąjį turizmą, labai svarbu atkreipti dėmesį į edukacijų gausą ir bendradarbiavimą su vietos žmonėmis.

Čia dirbantys darbuotojai yra atsidavę savo darbui, teikiantys pridėtinę vertę savo šiltu ir betarpišku bendravimu. Pats lankytojų centras randamas gana lengvai, yra kelio nuorodos, tačiau navigacijoje lokacija nepažymėta. Lankytojų centras turi savo internetinį puslapį, kuriame gausu informacijos, tačiau lankytojui ji nėra patraukliai pateikta, puslapis gana nuobodus, tačiau socialiniame tinkle Facebook esanti paskyra, gana patraukli, gausiai iliustruota nuotraukomis ir vykdomomis veiklomis.

Apibendrinant galima teigti, kad šis objektas tik iš dalies gali atitikti lėtojo turizmo principus, nes pagrindinis elementas šioje vietoje lieka gamta, trūksta betarpiško ryšio su žmogumi. Tačiau ši vieta su savo infrastruktūra ir resursai gali pasitarnauti vystant lėtąjį turizmą šioje teritorijoje ir būti jungiamąja grandimi, padedančia žmogui surasti jį dominančias paslaugas.

Pagramančio bendruomenė „Gramančia“

Bendruomenė „Gramančia“ įsikūrusi naujai sutvarkytame pastate, kuriame teikiamos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugos. Bendruomenė – aktyvi, puikiai bendradarbiaujanti su visa seniūnija, tačiau apie teikiamas paslaugas, jų kainas sužinoti gana sudėtinga, daugiausia užsakymų – tik rekomendacijų pagalba ir iš Pagramančio regioninio parko lankytojų centro. Taip pat iki galo dar nėra išgrynintos ir teikiamos edukacijos. Bendruomenė neturi savo tinklapio, o paskyra, esanti socialiniame tinkle Facebook, daugiau anonsuoja renginius ir bendruomenei aktualią informaciją. Norint vykdyti veiklą, reiktų pagalvoti bent jau apie minimalią informaciją internete. Bendruomenė yra sukūrusi darbo vietas ir labai atsakingai stengiasi gerinti vietos žmonių gyvenimą, teikia maitinimo paslaugas, tobulina kulinarinio paveldo receptus, todėl beveik atitinka lėtojo turizmo principus – tai rimtas lokalaus turizmo pastiprinimas.

Be to, bendruomenė jungia nemažai narių, kurie gali rekomenduoti išskirtines ir charizmatiškas asmenybes, bei juos paskatinti vystyti lėtąjį turizmą, nes patalpos ir infrastruktūra palengvina tokią galimybę. Apibendrinant galima teigti, kad tai puikus objektas, skatinant turizmą, kuris gali pasiūlyti ne tik nakvynę ir maitinimą, bet ir edukacijas, renginius, kurie pagyvina vietos gyvenimą.

Pasakų terapija – žemaičių „boba“

Aptariamoji paslauga teikiama Pagramančio miestelyje, prie „Meilės akmens“, netoli piliakalnio, išpūdingoje gamtos apsuptyje. Žemaičių „boba“ – tai neabejotinai išskirtinė, charizmatiška asmenybė, pradedant nuo žemaitiškos tarmės, išsaugotų legendų ir pasakų iki sukauptos informacijos apie vietovę. Tai asmenybė, kuris užburia, įtraukia ir puikiai atitinka lėtojo turizmo principus. Moteris ne tik pasakoja, bet ir atspindi patį regioną ir čia gyvenančius žmones. Tai netradicinės pasaulėžiūros atstovė, kuri gali ne tik pasakas ir legendas pasekti, bet ir gyvenimo išmintimi pasidalinti, be to, gali būti puiki mentorė ir motyvatorė. Atostogos pas tokį žmogų būtų galima įvardinti kaip sielos ir proto SPA.

Sunku vienu žodžiu nusakyti jos veiklas, todėl yra svarbu susirašyti, kokias ji gali pasiūlyti, parengti aprašus bei kainoraštį. Svarbu pagalvoti vietą, kurioje teikiama paslauga, nebijoti įsileisti į namus, nes pasakojimai gamtoje labai gerai, tačiau jų reiktų trumpesnių arba sudaryti sąlygas patogiai jų klausytis, taip pat pagalvoti apie sezoniškumą.

Kadangi „boba“ sukaupusi žinių apie žolynus ir augina ožkas, gali teikti ir produkciją – arbatą, ožkų sūrį ar net „užkalbėtą“ suvenyrą. Atsižvelgiant į tai, kad pati „boba“ norėtų sulaukti daugiau užsakymų ir pilnai įsitraukti į šią veiklą, yra būtini paslaugų aprašai ir informacinė sklaida. Šiuo metu trūksta informacijos: nėra nei tinklapio, nei socialinio tinklo paskyros ar elementariausios paslaugos aprašymo bendruose informaciniuose srautuose. Kol kas turistai apie paslaugas sužino tik rekomendacijų pagalba arba užsakius Pagramančio regioninio parko paslaugas.

Medžio skulptorius

Medžio skulptoriaus gyvenamoji vieta gana simboliška, prie net 600 metų skaičiuojančio Gudlaukio ąžuolo – Pagramančio regioninio parko gamtos paminklo. Medžio drožėjas – jaunas savamokslis kūrėjas, kuris amato išmoko pats ir, kaip pats teigia, vis dar mokosi perprasti medį. Jis nebijo eksperimentuoti, yra labai darbštus ir, galima sakyti, kad labai produktyvus. Be tradicinių kaltų savo darbams kurti, jis naudoja ir šiuolaikinę techniką – benzininį pjūklą.

Kadangi kūrėjo kieme auga regioninio parko gamtos vertybė, tai visos nuorodos atvykti yra labai patogiai sudėliotos, todėl galvojant apie tolimesnį verslo vystymą ir žinomumą, būtų galima pagalvoti ir apie Gudlaukio ąžuolo pavadinimo panaudojimą, pvz.: drožybą prie Gudlaukio ąžuolo ar Gudlaukio drožybą. Taip turistai, ieškodamas informacijos apie Gudlaukio ąžuolą, susipažintų ir su drožėju. Šiuo metu drožėjo paslaugos, o tiksliau produktai, pristatomi internetiniame puslapyje. Nors puslapis gana paprastas, bet jame gausiai pristatyti sukurti darbai, tačiau reikėtų pagalvoti apie pavadinimą, nes ieškant pagal vardą ir pavardę gana sunku surasti, o pats puslapio pavadinimas (medžiodrožybą.lt) stokoja asmeniškumo, išskirtinumo.

Tuo tarpu pats kūrėjas labai malonus ir šiltas žmogus, kaip tikras žemaitis nedaugžodžiauja, bet moka pasakyti esmę. Kadangi labai myli savo darbą, nori pasidalinti sukauptomis žiniomis su kitais, padėti žmogui prisiliesti prie medžio, tiesiog dalintis kūrybinio džiaugsmu. Šiuo metu kūrėjas svarsto idėją apie edukacijas vaikams.

Rekomenduotina pagalvoti ir apie mažas suaugusių grupes ar net ilgesnius kursus, pamokas, norintiems atrasti drožybą. Prieš teikiant tokias paslaugas, svarbu įsivertinti kainas, kad sugaištas laikas, mokant ir dalinantis patirtimi, atpirktų laiką skirtą kūrybai. Prieš teikiant paslaugas, reiktų pasiruošti aplinką, pasirūpinti lankytoju saugumu ir bent daliniu patogumu. Taipogi, galima pagalvoti kaip įtraukti į šią veiklą ir šeimą, išnaudoti Gudlaukio ąžuolo gėrybes, gaminti gilių kavą ar net paruošti ąžuoliukų uglius, kurie galėtų būti kaip suvenyrai po edukacijos ar pamokos.

Sodyba ir šeimyninis gintaro verslas

Netradicinė sodyba įsikūrusi netoli Pagramančio miestelio, kuri orientuojasi į edukacijas, susijusias su muzika ir gintaru, siūlo pažintis su arkliais ir poniais. Pačioje sodyboje nakvynės paslauga neteikiama, tai vieta skirta kelių valandų užsiėmimams: teikiamos jodinėjimo ir vežiojimo su arkliais ir poniais paslaugos bei muzikiniai užsiėmimai, naudojant netradicinius muzikos instrumentus.

Šeimos puoselėjama vieta dvelkia namų jaukumu ir svetingumu, tačiau nėra nuorodų, kaip pasiekti vietą, neaiškus pavadinimas, nėra jokios informacijos internete ar kituose informaciniuose šaltiniuose. Kol kas į užsiėmimus priimami tik draugai ir pažįstami.

Ypatingai įdomus ir išskirtinis faktas – šeimos gintarų verslas, kurį vysto kelios šeimos kartos. Šis objektas itin atitinka lėtojo turizmo idėją, nes atvažiuojama pabendrauti su įdomiais žmonėmis, kurie gali pasidalinti savo gyvenimo būdu. Tačiau norint vystyti turizmą ir galvoti apie šių paslaugų teikimą, būtina sudėlioti akcentus ir išsigrūninti teikiamas paslaugas.

Stiprioji šios šeimos sritis – gintaras, tad sodyboje turi būti paruošta minimali pamokėlė ar dirbtuvės, susijusios su gintaru, jo gerosiomis savybėmis ir pan. Tiek metų dirbant su gintaru sukauptos žinios ir nuveikti darbai sudomintų ne vieną lankytoją, taip pat atskleistų Tauragės krašto tradicijas, priartintų prie šio krašto žmonių gyvenimo būdo. O kitos paslaugos galėtų būti kaip papildomas užimtumas, atskleidžiantis šeimos išskirtinumą, svetingumą ir kitus hobius.

Norkaičių tradicinių amatų ir etnokultūros centras

Norkaičių amatų centras įsikūręs Tauragės miesto pašonėje ir santykinai nutolęs nuo visų prieš tai aptartų objektų. Atvykus į šią vietą, patenki į Norkaičių kaimo šeimą. Čia bendradarbiauja ir kartu dirba kelios įstaigos, kelios kartos ir organizacijos. Užsukus net sunku atsirinkti, kur kokia veikla, bet visas amatų centras atrodo labai gyvybingas. Kaip ir visuose amatų centruose, čia teikiama nemažas pasirinkimas edukacijų, kurias galima surasti ir apie jas pasiskaityti Tauragės kultūros centro tinklapyje. Taip pat amatų centras turi aktyvią socialinio tinklo paskyrą, kurioje nuolat atnaujinama informacija, keliamos vykusios veiklos, planuojami renginiai.

Galima drąsiai teigti, kad siūlomų paslaugų spektras puikiai pristato vietos amatus ir puoselėja jų tradicijas. Taip pat smagu, kad pačiose patalpose ir net kieme po truputį kuriamos ekspozicijos, pristatančios etnografines žemaičių tradicijas. Priskirti visas vykdomas edukacijas lėtajam turizmui būtų gana sudėtinga, tačiau amatų centro darbuotoja, kuruojanti visas veiklas, yra puikus lėtojo turizmo principus atitinkantis pavyzdys. Jos pasakojimas ir amatų centro „šeimos“ pristatymas – išskirtinis potyris. Moteris – energinga, su žemaitišku akcentu ir betarpišku bendravimu, ji gali sužavėti ne vieną atvykusį keliautoją. Tačiau kaip ir daugeliui anksčiau aptartų paslaugų, centrai trūksta reklamos, viešinimo. Be to, reikėtų galvoti apie bendradarbiavimo galimybes su kitomis įstaigomis, kurios galėtų padėti pritraukti daugiau lankytojų ar net pasikeisti patirtimi bei įžvalgomis.

Apibendrinimas

Mokymų ciklo didžioji dalis teikiamų paslaugų aptartuose rajonuose yra edukacijos, susijusios su pažinimu, o lėtojo turizmo principus atitinkantys teikėjai yra ryškios asmenybės, kurių charizma kuria pridėtinę vertę teikiamai paslaugai arba tampa esminiu paslaugos išskirtinumo faktoriumi. Kadangi didžioji dalis projekto dalyvių dar tik ketina vykdyti veiklą, tarpusavyje bendradarbiaudami ir dalindamiesi gerąja patirtimi, jie turi nemažą potencialą prisidėti prie naujo turizmo modelio vystymo Lietuvoje.

Projekto metu buvo išgryninta nauja sąvoka – lokalus turizmas, kuris apibrėžia būtinų paslaugų spektrą, norint vystyti turizmą konkrečioje teritorijoje. Strategijoje pasirinktame teritoriniame vienetė – seniūnijoje pastebėta tendencija, kad visose yra maitinimo paslaugų stoka. Tiesa, Tauragės rajone, Pagramantėje, „Gramančios“ bendruomenė organizuoja maitinimą ir planuoja įtraukti vietos receptus ir tradicinius patiekalus, kuriuos žada tiekti ne tik grupėms, bet ir pavieniams lankytojams. Alytaus ir Ukmergės rajonuose iš dalies maisto poreikį galima patenkinti

duonos gamintojomis tiek Veprių seniūnijoje, tiek ir Nemunaityje. Tačiau šios paslaugos teikimo sąlygas reiktų gerai apsvarstyti ir ieškoti tinkamiausių sprendimų. Taip pat juntamas ir nakvynės paslaugų trūkumas. Šią paslaugą galima rasti minėtuose rajonuose ne iš lėtojo turizmo paslaugų teikėjų, tačiau jos daugiau pritaikytos grupėms, tad pavienių lankytojo apgyvendinimas – galimas naujos krypties vystymas.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad visi paslaugų teikėjai vadovaujasi darnaus vystymo principais, dominuoja pagarba gamtai ir juos supančiai aplinkai, tvarus požiūris į verslą. Pabrėžtina, kad aplankytose seniūnijose paslaugų teikėjai nutolę nedideliais atstumais, todėl siekiant darnaus vystymo visus juos būtų galima aplankyti, naudojantis dviračiais, tačiau tam reiktų paruošti ženklimą ir teikti dviračių nuomos paslaugą, pastarąją planuoja Pagramančio regioninio parko lankytojų centras, o Veprių seniūnijoje šią paslaugą teikiama vietos stovykloje.

Nors ne visi atrinkti paslaugų teikėjai visiškai atitinka lėtojo turizmo principus, bet galima pasidžiaugti, kad šios paslaugos tiesiog patiprina lėtojo turizmo galimybes ir padeda kurti kiekvieno krašto išskirtinį pristatymą per vietinius žmones. Siekiant vystyti šią gana naują turizmo formą Lietuvoje, projekto dalyviams reiktų pasirinkti bendradarbiavimo formą. Rekomenduotina sukurti asociaciją ar viešąją įstaigą. Būtent šios formos tenkina išsikeltus tikslus ir kryptis, kurios buvo aptartos mokymų metu. Tad bendra veikla įgautų juridinį statusą, atstovavimo galimybę, prisidėtų prie vidinės motyvacijos ir atsakomybių laikymosi.

3.4. Rajonų bendradarbiavimo veiklos planas

Mokymu metu buvo atlikta SSGG (stiprybės /silpnybės / grėsmės / galimybės) analizė. Tai vienas labiausiai paplitusių aplinkos ir organizacijos esamos situacijos analizės įrankių, rengiant organizacijos strategiją ar rinkodaros planą ir planuojant konkrečias veiklas. Šis metodas skirtas atskleisti organizacijos pagrindines stiprybes (S), silpnybes (S), galimybes (G) ir grėsmes (G). Organizacijos vidinės stiprybės ir silpnybės – tai veiksniai, kuriems įstaiga gali daryti tiesioginę įtaką, juos valdyti. Tuo tarpu galimybės ir grėsmės siejamos su išorine organizacijos aplinka. Projekto dalyviai vertinimą atliko atsižvelgdami į tai, kad jie yra būsima komanda, siekianti bendradarbiavimo, todėl atliekant šią analizę juos galima prilyginti organizacijai.

STIPRYBĖS	SILPNYBĖS
<ul style="list-style-type: none"> • Išskirtinės asmenybės • Žinių, patirties dalinimosi galimybės • Tinkamos vietos vystyti lėtąjį turizmą • Skirtingos paslaugos galinčios atitikti visų poreikius • Turizmas, kaip gyvenimo būdas, ne 	<ul style="list-style-type: none"> • Reklamos stoka • Nėra jungiančiosios grandies • Žmogiškųjų išteklių trūkumas • Mažos šios srities pajamos • Papildomas, ne pagrindinis darbas • Rinkodaros kompetencijų trūkumas • Per didelis asmeninis užimtumas

<ul style="list-style-type: none"> • tik verslas • Atsinaujinantys resursai • Bendradarbiavimas – ne konkurencija • Konkurentiškumas • Savi ritualai • Darnaus vystymosi kryptis 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepasitikėjimas • Negirdėta turizmo forma gali būti nepopuliari • Ne atsiperkamumas • Paslaugos teikimas išskirtinai vieno asmens, nėra galimybės pakeitimui. • Nepatogios darbo valandos
GRĖSMĖS	GALIMYBĖS
<ul style="list-style-type: none"> • Pandemijos grėsmės • Bendruomeniškumo stoka • Netinkamas partnerio pasirinkimas • Išskirtinumo praradimas • Nepalanki politinė šalies situacija. • Nepalankūs įstatymai • Dalyvių abejingumas, motyvacijos stoka 	<ul style="list-style-type: none"> • Bendri projektai • Bendras mokymasis • Akredituotos edukacinės programos • Bendra rinkodara • Bendros išlaidos reklamai • Tinklaveika • Bendro šalies produkto kūrimas

3.4.1. Tikslai ir uždaviniai, jų įgyvendinimo priemonių planas

Tikslas – tai rezultatas, kurį norima pasiekti. Tai siektini veiklos rezultatai, susiję su atitinkamais poreikiais, sąlygomis ir galimybėmis.

Uždavinys – užsibrėžtas rezultatas, išreikštas kiekybiškai. Tai per nustatytą laikotarpį pasiekiamas ir įvertinamas atitinkamos veiklos rezultatas.

Pagrindinis bendradarbiavimo tikslas – kurti pasitenkinimą lėtajam keliautojui ir finansinę gražą vietinėms bendruomenėms.

Tikslo įgyvendinimui keliami šie uždaviniai:

- a) Projekto dalyvių interesų atstovavimas per juos jungiančią struktūrą (asociaciją).
- b) Viešinimo komunikacijos vystymas ir stiprinimas
- c) Projekto dalyvių kompetencijų stiprinimas
- d) Bendrų produktų kūrimas

Projekto dalyviai, būdami skirtingų sričių atstovai, įsijungę į asociaciją galės atstovauti gana platų interesų spektrą. Pirmame studijos skyriuje kaip tik pabrėžiama problema, kad turizmas apima ne tik ekonomikos sritį, bet ir kultūros, aplinkos, žemės ūkio ir t. t. Būtent skirtingų sričių atstovai,

siekdami savo interesų atstovavimo, galėtų apjungti šias sritis ir užtikrinti tolygų ir stiprų lėtojo turizmo vystymąsi. Taipogi, bendra komunikacija, įvedinėjant naują produktą į rinką, padėtų būti matomesniems, o sujungtos žinios ir kompetencijos keltų teikiamų paslaugų kokybę. Svarbus ir kooperatyvinis elementas, kai skirtingų sričių atstovai bendradarbiaudami galės rinkai pasiūlyti ne tik paslaugas, bet ir produktus.

a) Projekto dalyvių interesų atstovavimas per juos jungiančią platformą.

a.1. Bendradarbiavimo platformos pasirinkimas ir jos įgalinimas

Projekto dalyvių atstovavimas galimas per naujai įsteigtą lėtojo turizmo paslaugų (produktų) teikėjų asociaciją arba per prisijungimą prie jau veikiančių asociacijų.

Asociacija apibrėžiama kaip savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti kitus viešuosius interesus. Reikia pažymėti, kad asociacijos pavadinime gali būti žodžiai „asociacija“, „visuomeninė organizacija“, „susivienijimas“, „konfederacija“, „sąjunga“, „draugija“, „klubas“ ar kiti žodžiai, tačiau visos jos veikia pagal tą patį Asociacijų įstatymą. Esminis skirtumas tarp viešosios įstaigos ir asociacijos yra tas, kad asociacijos tikslas – atstovauti jos narių – bendraminčių interesams, kurie susivienijo į asociaciją, kad būtų geriau „girdimi“ valstybinių institucijų, kad galėtų bendradarbiauti su užsienyje esančiomis panašaus tipo organizacijomis.

Tad į asociacijas daugiausia vienijasi asmenys ar įmonės pagal interesų grupes. Asociacijai keliami ir atitinkami reikalavimai, kad jos steigėjų būtų ne mažiau kaip 3 – tai susiję su asociacijos tikslais, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti. Tuo tarpu viešoji įstaiga gali būti steigiama ir vieno juridinio ar fizinio asmens, kurio tikslas – tenkinti viešuosius, t. y. visuomenės, interesus mokslinėje, kultūrinėje, švietimo, sveikatos ir kitose srityse. Tokią juridinio asmens teisinę formą turi tam tikros mokyklos ar gimnazijos, socialines paslaugas teikiančios organizacijos, parodas, plenerus organizuojančios įstaigos.

Taip pat svarstytinas variantas – jungtis prie esančios **Lėtojo turizmo asociacijos** (sukurta 2020 birželio mėn.), tačiau reikėtų įsitikinti, kad tiek projekto dalyvių, tiek šios asociacijos tikslai ir uždaviniai sutampa.

a.2. Projektų dalyvių interesų atstovavimas (per pasirinktą platformą), bendradarbiaujant su kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis.

Lietuvoje nevyriausybinėmis organizacijomis (NVO) laikomos asociacijos, labdaros ir paramos fondai bei dauguma viešųjų įstaigų, kurioms būdingi šie požymiai:

- juridinis asmuo;
- prigimtinė nepriklausomybė nuo valdžios ir valstybės valdymo institucijų;
- ne pelno paskirstymo principas (gautas pelnas nėra paskirstomas tarp steigėjų, darbuotojų ar narių, o investuojamas į pagrindinę įstatuose numatytą veiklą);
- savivalda ir savanoriškumas (laisvas narių įstojimas ir išėjimas);
- tarnavimas visuomenės labui;
- nėra siekiama valdžios ir tiesioginio dalyvavimo rinkimuose;

Žemiau pateikiami keli pavyzdžiai, kas galėtų bendradarbiauti ar būti suinteresuoti prisidėti prie lėtojo turizmo krypties vystymo Lietuvoje. Tačiau atsižvelgiant į NVO kiekį, projekto dalyviams svarbu patiems domėtis jų srityje veikiančiomis NVO, kurios galėtų tapti partnerėmis.

Ieškant konsultacijų ir patarimų dėl nevyriausybinų organizacijų, galima kreiptis į Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centrą. (*Odminių g. 12, LT-01122 Vilnius El. paštas info@nisc.lt*)

- Vystant lėtąjį turizmą, labai svarbus, kad partneriu galėtų būti *Lietuvos kaimo turizmo asociacija* (atostogoskaima.lt). Jų organizacijos kryptis – ne tik kaimo turizmo sodybos, bet ir pramogos, ūkininkų produkcija, edukacijos, teikiamos kaimo teritorijoje.
- *Lietuvos turizmo asociacija (lta.lt)*, jungianti kelionių organizatorius ir kelionių agentūras, taip pat labai svarbi asociacija, norint pritraukti lankytojų grupes.
- *Gamtos apsaugos asociacija „Baltijos Vilkas“* (www.vilkai.lt) rūpinasi nykstančiomis gyvūnų rūšimis Lietuvoje, taip pat ruošia pėdsekius. Šios žinios ir kompetencijos gali būti naudingos, vystant lėtąjį turizmą.
- *VšĮ „Darnaus vystymosi iniciatyvos“* gali pateikti darnaus vystymosi rekomendacijų, pasidalinti užsienio patirtimi. Tai svarbus partneris, galintis padėti gilinti ir viešinti darnaus turizmo principus.
- *Lietuvos dviračių verslo asociacijos* (www.ldva.lt). Ši organizacija galėtų padėti susirasti partnerius, plėtojant dviračių turizmą aptartuose regionuose.
- *Kaimo bendruomenės* – pagrindinis partneris regione. Tačiau plėtojant ryšius, tai gali būti ir potencialus užsakovas bei pagalbininkas, surandant naujus lėtojo turizmo paslaugų teikėjus.
- Galima pagalvoti ir apie religines organizacijas, kurios gali būti sudomintos piligriminiu keliavimu ar religiniu turizmu.
- Gausus yra Lietuvos mokytojų NVO skyrius, kuris išskaidytas pagal mokymo kryptis, taip pat gali būti gana svarbus bendradarbiavimo partneris.

a.3. Projekto dalyvių interesų atstovavimas (per pasirinktą platformą) vietos ir nacionalinės valdžios institucijose

Projekto dalyviai naudodamiesi pasirinkta platformą galės atstovauti savo interesus jiems aktualiose nacionalinėse institucijose.

- Vystydami turizmo verslą – LR Ekonomikos ir inovacijų ministerija
- Gamtos priežiūra, regioniniai parkai ir pan. – LR Apsaugos ministerija
- Kultūros paveldas, muziejai – Kultūros ministerija
- Kulinarinis paveldas, amatai, bendruomenės – Žemės ūkio ministerija
- Kelių infrastruktūra – LR Susisiekimo ministerija

b) Viešinio komunikacijos vystymas ir stiprinimas

b.1. Komunikacijos planas

b.2. Pasirinkti viešinio komunikacijos platformas.

Atsižvelgiant į:

b.3. Paslaugų aprašymus

b.4. Veiklų pristatymas mugėse, parodose

Viena iš viešinimo formų – prisistatymas viešuose renginiuose, mugėse, parodose. Populiariausia turizmo paroda „ADVENTUR“, joje galima dalyvauti, bendradarbiaujant su savo regiono savivaldybe ar turizmo informacijos centru. Prisistatymas galimas jau tradicine tapusioje turizmo gatvėje didžiųjų miestų metinėse šventėse: „Sostinės Dienos“, „Jūros šventė“, „Hansa Dienos“ Kaune. Šių švenčių metu turizmo gatvėje pristatomi turimo produktai ir paslaugos.

b.5. Rekomendacijos iš visų trijų rajonų

b.6. Infoturais – pažintiniai turai tikslinei auditorijai.

Organizuojami nemokami pažintiniai turai, į kuriuos vyksta atrinkti, asociacijai naudingi žmonės. Dažniausiai tai būna žiniasklaidos atstovai, kelionių organizatoriai. Tokio turo išlaidos būna gana nemažos, todėl būtų pravartu pagalvoti apie bendradarbiavimą su vietos turizmo informacijos centru, kitais paslaugų teikėjais. Dar viena populiarėjanti viešinimo forma – influencerių paslaugos, tuomet vietoj viso autobuso galima priimti tiesiog vieną žmogų. Bet prieš kviečiantis tokio tipo asmenį, labai svarbu susipažinti su jo siekėjų profiliu ir suderinti siūlomo produkto / paslaugos atitikimą jo viešinamam gyvenimo būdui.

c) Projekto dalyvių kompetencijų stiprinimas

c.1. Susidaryti mokymų ir bendravimo grafiką. Rekomenduotina ne mažiau kaip dveji mokymai per metus ir gyvi narių susitikimai. Vienas susitikimas per du mėnesius vieno regiono atstovams. Susitikimai naudojantis nuotolinio bendravimo priemonėmis – ne mažiau tris kartus per metus.

c.2. Dalyvavimas projektinėje veikloje

Atsižvelgiant į tai, kad lėtojo turizmo atstovai pasižymi išskirtinėmis asmenybėmis, mokymų planą būtų galima pradėti nuo gerosios patirties dalinimosi. Išsirinkti įdomiausias temas ir patiems projektų dalyviams praveisti mokymus, dalijantis savo srities patirtimi.

Mokymu metu išryškėjo kompetencijų stoka media įrankių naudojime. Tai galėtų būti savarankiškai suorganizuotų pirmųjų mokymų tema. Taip pat buvo juntamas poreikis atitinkamų mokestinių ir teisinių konsultacijų vykdomose veiklose. Šio tipo konsultacijos būtų galima suderinti, bendradarbiaujant su VMI, ministerijomis, naudojantis ir nuotolinio bendravimo priemonėmis.

d) Bendrų produktų kūrimas

d.1. Dovanų dėžutės

Atsižvelgus į sezoniškumą ir kuriamus produktus, galima formuoti dovanų dėžutes, kuriose būtų vietinė produkcija. Šio gaminio realizacija galėtų vykti ir internetu, įsteigus el. parduotuvę ar bendradarbiaujant su kitomis panašaus tipo krautuvėlėmis.

d.2. Paslaugų paketai

Apjungus kelis paslaugų teikėjus, galima formuoti paslaugų paketus, pvz.: gido paslaugos, edukacija, nakvynė, maitinimas. Šie paketai gali būti realizuojami per kelionių agentūras (šios pasirenkamos kaip partnerės) ar turizmo informacijos centrus. Taip pat skatinant bendradarbiavimą, būtų galima kurti ir nuolaidų sistemą, kuomet vienu metu užsisakius daugiau nei vieną lėtojo turizmo paslaugą yra taikoma atitinkama nuolaida.

d.3. Minios finansavimo platforma

Siekiant tęsti projekto viešinimą, pasibaigus oficialiam projekto rengimo laikotarpiui, siūloma sukurti projekto minios finansavimo platformą. Minios finansavimo platforma (pvz.: „Patreon“, „Contribee“) veikia mėnesinio mokesčio prenumeratos principu – tapęs projekto rėmėju, rėmėjas įsipareigoja pirmojo mokėjimo metu nustatytą, laisvai pasirenkamą sumą (ne mažesnę nei 1 USD / Eur) skirti kas mėnesį (sistema sumą automatiškai nuskaito pirmąją mėnesio dieną). Rėmimo sumą galima didinti, mažinti ar atsisakyti atskiru veiksmu. Priklausomai nuo naudojamos minios finansavimo sistemos, gali būti skiriama vienkartinė parama, mokėjimas už konkretų įrašą / produkto / paslaugos kūrimą, atliekami momentiniai pinigų mokėjimai, integruota asmeninė kūrėjo elektroninė parduotuvė, platus įmokų bei mokėjimo būdų pasirinkimas, turinio paieškos bei rekomendacijų įrankis. Platforma taip pat suteikia bendravimo su kūrėju ir rėmėjais galimybę.

Rėmėjai dažnai iš savo remiamų kūrėjų / projektų mainais gauna kažką išskirtinio ar anksčiau nei kiti jų gerbėjai. „Lėtojo turizmo“ projekto atveju galimas naujų paslaugų pirmenybinis išmėginimas, nemokamos paslaugos, suvenyrinės dovanos.

d.4. Projekto rėmuose vykdytų plenerų tęstinumas.

Projekto metu vyko trys plenerai – birželio 1- 4 dienomis Tauragės r. Mažonų sen., birželio 15- 18d., Alytaus r. Nemunaičio sen. ir birželio 29d. – liepos 2d. Ukmergės r. Veprių sen. Plenerų metu buvo sukurti kūriniai, kurie suteikė miesteliams jaukumo ir pagyvino turistų lankomas vietas. Pagramančio miestelyje (Tauragės r.) menininkai savo kūrybines idėjas realizavo Pagramančio „Meilės take“, Nemunaičio miestelį (Alytaus r.) papuošė medžio skulptūromis bei pintomis stebulėmis, Veprių miestelyje – savo darbais pagyvino seną Veprių malūną.

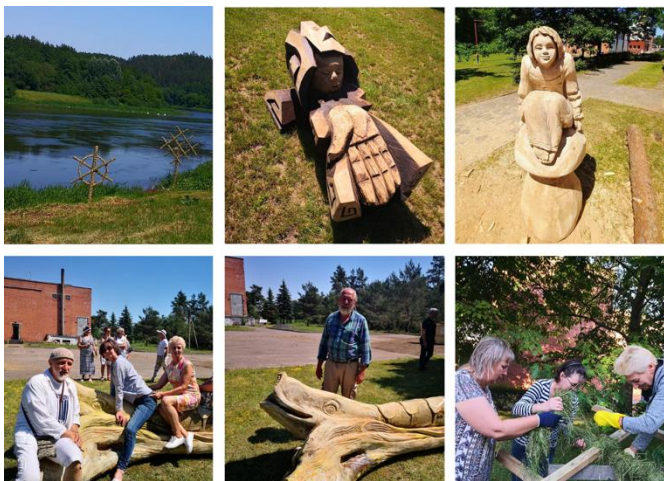
Kiekvienas pleneras įgyvendino menininkų mainus tarp rajonų ir sukūrė, ne tik naujus objektus, bet ir naujus ryšius, kuriuos būtų galima puoselėti ateityje, bei pagalvoti apie šių plenerų tęstinumą. Plenero kontekste lėtasis turizmas įgauna dar vieną plėtros galimybę. Ilgainiui būtų galima galvoti apie lėtojo turizmo renginius ar stovyklas, kur patys menininkai galėtų tapti lėtojo turizmo atstovai ir įtraukti atvykusius turistus į meninius procesus. Plenerų metu išsirinktos vietos taip pat turi potencialo augti.

Tauragės Mažonų sen. Pagramančio miestelyje esantis takelis iki „Meilės akmenų“ gali tapti lauko galerija, kuri papildoma naujais žemės meno darbais prieš kiekvieną turizmo sezoną. Toks reiškinys padėtų, ne tik pritraukti naujų lankytojų, bet ir išlaikyti jau esamus.

Alytaus r. Nemunaičio seniūnijoje galėtų atsirasti naujas skulptūrų parkas pasakojantis krašto išskirtinumą ir kūriantis legendas, o stebulės kūrimas menininkų gali tapti stipriu akcentu Nemunaičio tradiciniai Joninių šventei ir padėtų pritraukti daugiau šventės dalyvių.

Ukmergės r. Veprių sen. „atgavinti“ senojo malūno langai, paskatino pagalvoti apie naujus planus šio pastato išnaudojimo galimybėms.

Dėka meninių instaliacijų į objektą pažvelgta nauju žvilgsniu ir pastebėtas jo potencialas. Ilgainiui šis pastatas galėtų tapti nauju menininkų traukos objektu, ne tik pleneru metu, bet kaip ir patraukli erdvė kitiems meno projektams, stovykloms ar net meno kolonijai.

4. TURIZMO IŠTEKLIŲ PRITAIKYMO VISUOMENĖS EDUKACIJAI IR POREIKIAMS IŠAIŠKINTI TYRIMO ANALIZĖ IR REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

4.1. Tyrimo metodologijos pasirinkimas

Šioje lėtojo turizmo strategijos dalyje nuspręsta vykdyti apklausą, kuri parengta Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose įsikūrusiems paslaugų teikėjams ir prekių gamintojams / kūrėjams. Turizmo išteklių pritaikymo visuomenės poreikiams išsiaiškinti pasirinktas populiariausias empirinis tyrimo metodas – apklausa. Tai tokia duomenų rinkimo technika, kai respondentai iš esmės tuo pačiu (arba artimu jam) metu atsakinėja į raštu (anketoje) arba žodžiu (interviutojo) pateiktus klausimus.¹⁵⁵ Reikėtų pabrėžti, kad buvo vykdomos abi duomenų rinkimo technikos – raštu ir žodžiu.

Tyrimo charakteristika. Tyrimas vykdytas, siekiant išsiaiškinti lėtojo turizmo plėtros galimybes Lietuvoje. Remiantis tyrimo rezultatais, bus aptariamos perspektyvos ir esminės problemos, vystant lėtąjį turizmą trijose Lietuvos rajonuose – Alytuje, Tauragėje, Ukmergėje. Esminė siekiamybė – ištirti, lokalių paslaugų teikėjų galimybes – pasiūlą, galimybę priartėti prie lėtojo turizmo principų bei įvertinti tokių paslaugų teikėjų galimybes teikti paslaugas dabar ir ateityje.

Tyrimo dalyviai. Šio tyrimo dalyviais pasirinkti Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose veikiantys pavieniai asmenys, įmonės, bendruomenės, kurie turi potencialą teikti lėtojo turizmo paslaugas minėtuose rajonuose. Siekiant patikimesnės informacijos, anketa buvo sudaryta, atsižvelgiant į paslaugų grupes: maitinimo (109 respondentai), apgyvendinimo (114 respondentų), pramogų ir laisvalaikio paslaugos (186 respondentai) bei produktų kūrėjai ir gamintojai (29 respondentai). Anketos išsiųstos elektroniniu būdu visiems Alytaus, Tauragės ir Ukmergės paslaugų teikėjams, pasitelkus Tauragės, Ukmergės ir Alytaus vietos veiklos grupes. Paslaugų teikėjų kontaktai buvo prieinami viešoje informacinėje erdvėje, socialiniuose tinkluose. Dalis apklausos respondentų panoro atsakyti į klausimus telefonu.

Tyrimas. Tyrimui pasirinkta anoniminė anketinė apklausa paslaugų teikėjams, kai respondentas pats savarankiškai pildo pateiktą klausimyną. Tai sudaro sąlygas respondentui pildyti klausimyną jam patogiu laiku, išsaugoti informacijos privatumą, išvengiant interviutojo įtakos.

Anketa buvo sudaryta iš dviejų tipų klausimų – uždarų ir atvirų. Uždaruose klausimuose atsakymai žymimi, apibraukiant vieną ar kelis atsakymų variantus – su atsakymų alternatyvomis. Tokie atsakymai yra vertingesni, nes jie nėra tokie subjektyvūs, padeda išryškinti klausimo esmę. Šioje anketoje klausimai aprėpė tokią informaciją kaip įstaigos tipo nustatymas, veiklos vietos

¹⁵⁵ Luobikienė, I, 2000. Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika.

įvardijimas, galimybės priimti lankytojus savo darbo – kūrybos vietoje, informacinės sklaidos variantai, maitinimo paslaugos, meniu, dalyvavimas Leader programoje, žinios apie lėtojo turizmo bruožus, principus.

Anketoje taip pat buvo pateikta atvirų klausimų, kurie padėjo atskleisti respondentų požiūrį, patyrimą ir nuomonę tiriamais probleminiais klausimais. Manoma, kad laisvas atsakymas leidžia išsiaiškinti nuomonių, vertinimų, nuotaikų dominantes: žmonės išsako tai, kas juos labiausiai jaudina, pažymi tai, kas dominuoja jų sąmonėje¹⁵⁶. Šioje anketoje buvo pateikti du atviri klausimai, kuriuose buvo prašoma įvardinti veiklą vykdančius paslaugų teikėjus, kurie atitiktų lėtojo turizmo bruožus bei įvardinti objektus, patirtis, pramogas ir pan, kurie turistus priverstų tam tikroje vietoje pasilikti ilgiau.

Apklausos populiacijos skaičius – 438 respondentai, susidedantys iš Alytaus, Tauragės ir Ukmergės paslaugų teikėjų. Į anketos klausimus atsakė 251 paslaugų teikėjas. Apklausai pasirinktas 99 proc. tikimybė su 5.4 paklaida. Taigi, 251 imties dydis leidžia atlikti kiekybinę apklausos gautų duomenų analizę ir pažvelgti į teikėjų dabartinį pasirengimą priimti lėtuosius turistus bei sudėlioti pokyčių planą, formuoti paslaugų paketus ir pan.

4.2. Tyrimo duomenų analizė ir rezultatų apibendrinimas

Šioje strategijos dalyje bus analizuojami anketose užfiksuoti duomenys, kurie padės išsiaiškinti respondentų – paslaugų teikėjų galimybes, teikti lėtojo turizmo principus atitinkančias paslaugas. Kaip jau minėta anksčiau, anketoje buvo pateikti atviro ir uždaro tipo klausimai. Toks apklausos būdas pasirinktas sąmoningai, siekiant išsiaiškinti ne tik paslaugų teikėjų pobūdį, bet ir nuomonę bei žinias, kurios susijusios su lėtojo turizmo plėtros galimybėmis Lietuvoje.

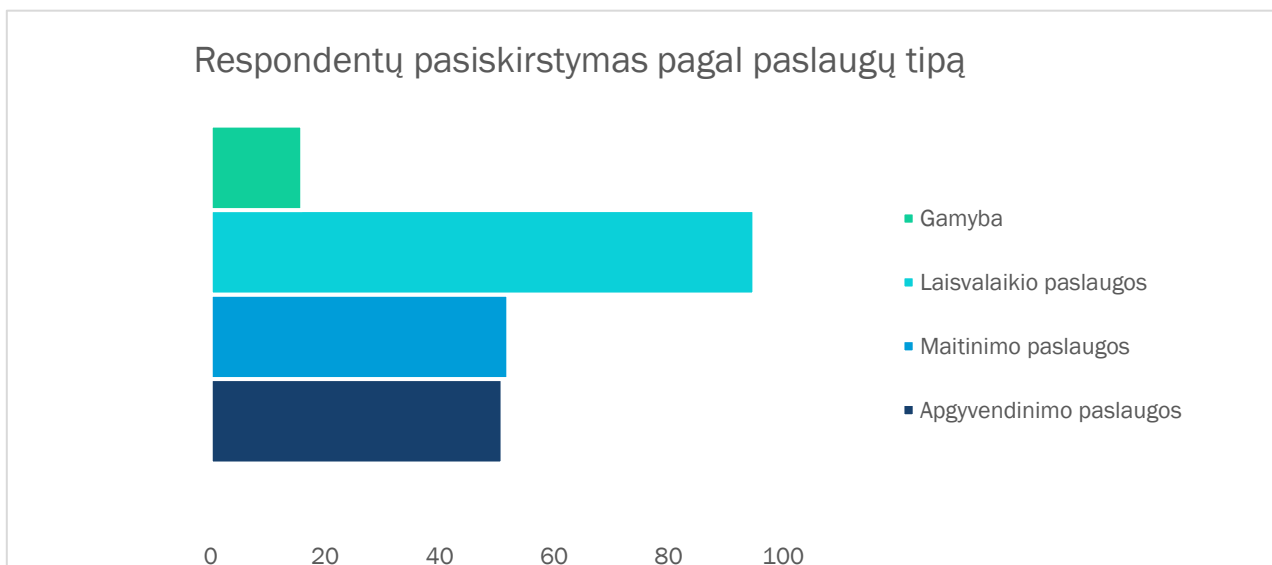
Anketa buvo suformuota, remiantis skirtingų paslaugų teikėjų grupių – apgyvendinimo, maitinimo, laisvalaikio paslaugas teikiančių ir produktų kūrėjų bei gamintojų, darbo specifika. Toliau šioje dalyje bus pateikta gautų atsakymų analizė, kurioje atsispindės apklaustųjų paslaugų teikėjų reali situacija visuose trijuose rajonuose. Strategijos rengėjams aktualūs visi klausimai, kurių atsakymai leis formuoti nuomonę, atskleis skirtingų interesų grupių požiūrį, padės ieškoti sąsajų ir t.t.

Taipogi, itin aktualūs atsakymai į klausimus apie paslaugų teikėjų žinias lėtojo turizmo srityje. Atsakymai į šiuos klausimus leis planuoti tolimesnę darbų eigą, plėtojant lėtąjį turizmą Lietuvoje. Kaip žinia lėtasis turizmas dar mažai žinoma turizmo rūšis Lietuvoje, tačiau šioje srityje gana aktyviai veikia Alytaus rajono turizmo specialistai, yra neseniai įsikūrusios lėtojo turizmo asociacijos „Lėtojo turizmo asociacija“¹⁵⁷ ir „Sraigūnas Lētūnas“¹⁵⁸.

¹⁵⁶ Tidikis, R., 2003. Socialinių mokslų tyrimų metodologija, p. 476

¹⁵⁷ Internetinė prieiga: <http://www.letasiturizmas.lt/letasis-turizmas-kas-tai/>

¹⁵⁸ Internetinė prieiga: <https://www.sraigunas.lt/tag/letasis-turizmas/>

Pirmoje lentelėje pateikiama informacija apie Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonų paslaugų teikėjų pasiskirstymą pagal paslaugų tipą. Pateikti skaičiai akivaizdžiai byloja apie laisvalaikio paslaugų gausą. Šių paslaugų nemažas pasirinkimas palengvintų atskirų lėtojo turizmo paketų formavimą, sudomintų turistus atvykti ir pasilikti ilgiau. Žinoma, laisvalaikio paslaugų kokybė ir jų pobūdis lemia tolimesnius pasirinkimus.

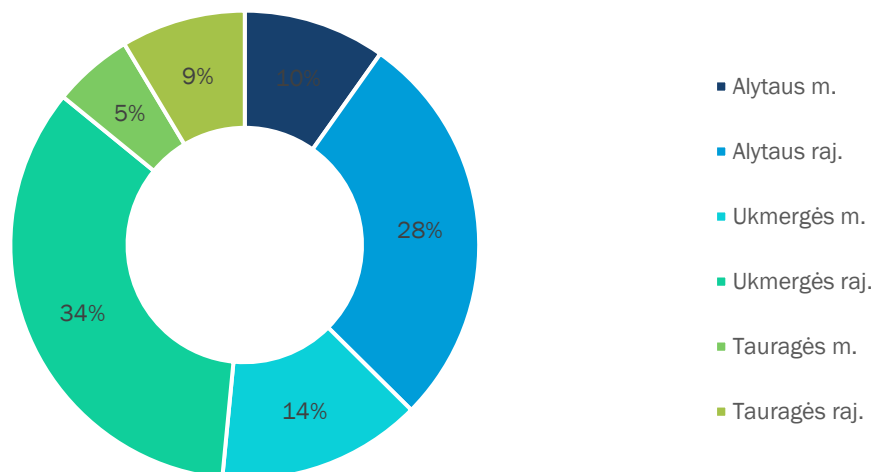
Apgyvendinimo ir maitinimo paslaugas teikiančių skaičius beveik vienodas. Labai dažnai turizmo objektų populiarumą gali įtakoti esminiai faktoriai, tokie kaip apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų pasirinkimas, jų įvairovė bei priimtinos kainos įvairaus tipo keliautojams. Iš surinktų duomenų, galime daryti išvadą, jog apgyvendinimo paslaugos nėra tokia didelė problema, tačiau maitinimo paslaugų kiekis – neramina. Pateiktose lentelėse neatsispindi maitinimo paslaugų koncentracija miestuose, o kaimo vietovėse jų itin trūksta.¹⁵⁹

Tuo tarpu, produktų kūryba ir gamyba užsiimančių žmonių skaičiuojama labai nedaug. Tačiau pastaruoju metu pastebimos tendencijos, kuomet amatininkų kūryba ir darbo procesas susilaukia daug dėmesio, dažnai ir pačios asmenybės spinduliuoja energiją, kuri traukia turistus. Todėl produktų kūrėjai ir gamintojai turėtų susilaukti daugiau dėmesio. Be to, naujų asmenybių, galinčių priimti lėtuosius turistus, paieškos pridėtų daugiau patrauklumo, vystant lėtąjį turizmą.

Šioje lentelėje pateikti respondentų duomenys atskleidė maitinimo paslaugų bei kūryba ir gamyba užsiimančių žmonių trūkumą. Šios dvi problemos turėtų būti sprendžiamos pirmiausiai, ieškant tinkamiausių išeičių kiekvienoje vietovėje.

¹⁵⁹ Žiūrėti prieduose.

Respondentų pasiskirstymas pagal paslaugų teikimo vietą

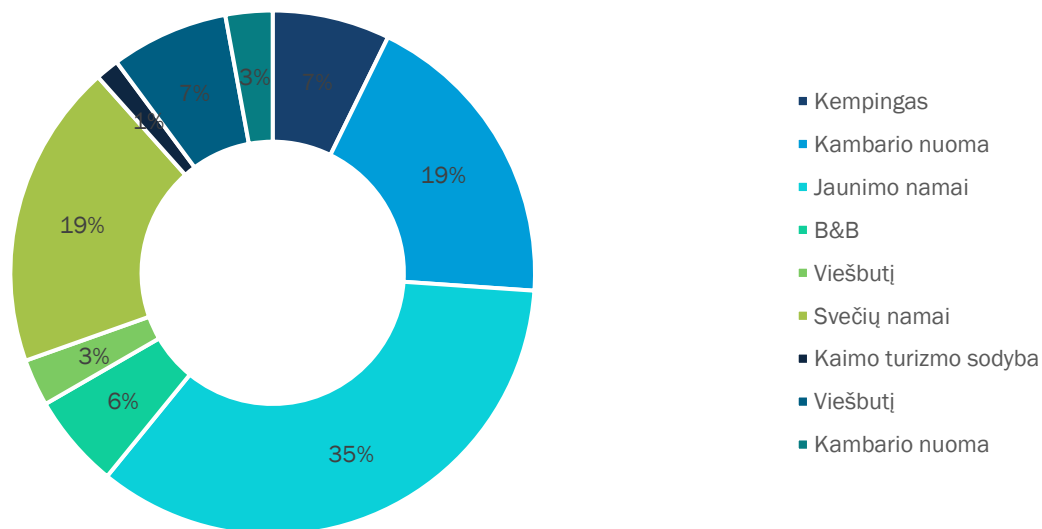

Šioje lentelėje pateikiamas procentinis paslaugų teikėjų pasiskirstymą miesto ir kaimo vietovėse Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose. Šis klausimas buvo pateiktas, remiantis lėtojo turizmo idėja apie turisto prioritetą poilsiui gamtinėje aplinkoje, kaime.

Alytaus rajone akivaizdus kaimiškos teritorijos dominavimas, jame telkiasi 28% paslaugų teikėjų, tuo tarpu mieste – tik 10%. Ukmergės rajone situacija labai panaši kaip Alytuje. Už miesto ribų skaičiuojama 34%, o mieste – 14% paslaugų teikėjų. Abiejuose aptartuose rajonuose kaimiškos vietovės paslaugų teikėjų gausa dominuoja beveik tris kartus. Toks pasiskirstymas palankus lėtojo turizmo plėtrai, nes lėtąjį turistą domina regiono unikalumas, išskirtinumas, kuris dažniausiai sutinkamas už miesto ribų.

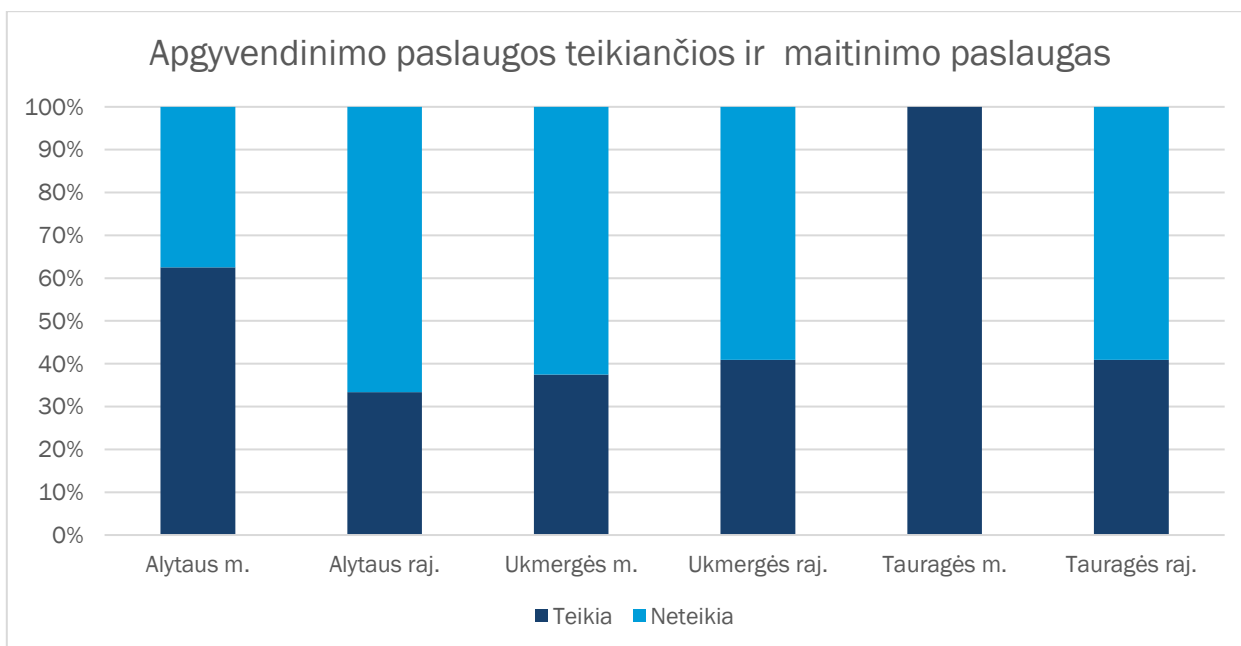
Tuo tarpu, Tauragės rajone situacija skiriasi iš esmės. Tauragės mieste priskaičiuojama 5%, o rajone – 9% visų paslaugų teikėjų. Šiame rajone situacija nėra džiuginanti, todėl plėtojant lėtojo turizmo galimybes, reikėtų išsamiai išanalizuoti alternatyvas, ieškoti netradicinių galimybių, norint suteikti palankias sąlygas vystyti lėtąjį turizmą ir tinkamai priimti lėtuosius turistus.

Apgyvandinimo įstaigos pagal tipą

Pateikta lentelė, skirta išskirti apgyvendinimo įstaigų tipus, dominuojančius Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose. Reiktų pabrėžti, kad pateikti skaičiai paremti respondentų atsakymais. Didžiąją dalį nakvynės įstaigų tipų sudaro pigesni ir paprastesni pasirinkimai, pvz.: jaunimo nakvynės namai 35%, kambario nuoma ir svečių namai po 19%, viešbučiai ir kempingai sudaro 7%, B&B – 6%, 3% – kambario nuoma ir viešbutis, o 1% – kaimo turizmo sodybos.

Nakvynės vietos pasirinkimas yra labai svarbus visiems turistams, o kiekvieno norai ir galimybės – labai skirtingos. Taigi, įvairesnė pasiūla gali paskatinti turizmo sektoriaus potencialo plėtrą. Svarbu paminėti, kad aptariamų rajonų kaimiškose vietovėse visgi dominuoja kaimo turizmo sodybos, todėl, tikėtina, kad daugelis pildžusių anketas respondentų buvo iš miesto teritorijos.

Klausimas apie nakvynės įstaigas, teikiančias ir maitinimo paslaugas, aktualus plėtojant lėtąjį turizmą bei kitas turizmo rūšis. Taip turistai gauna paslaugų paketą, taupo laiką ir t.t. Šio klausimo atsakymai yra išskaidyti pagal strategijoje aptariamus rajonus. Alytaus mieste kaip rajono centre 62% apgyvendinimo įstaigų teikia maitinimo paslaugas, o 38% – neteikia. Mieste tokią situaciją lemia gausus viešbučių, svečių namų ir kitų klasifikuojamų apgyvendinimo įstaigų pasirinkimas. Atvirkštinė situacija susiklostė Alytaus rajone, kur tik 36% apgyvendinimo įstaigų teikia maitinimo paslaugas, o 64% neteikia. Tai nulėmė nemažas kaimo turizmo sodybų skaičius Alytaus rajone, kurios dažniausiai nesiūlo maitinimo paslaugų.

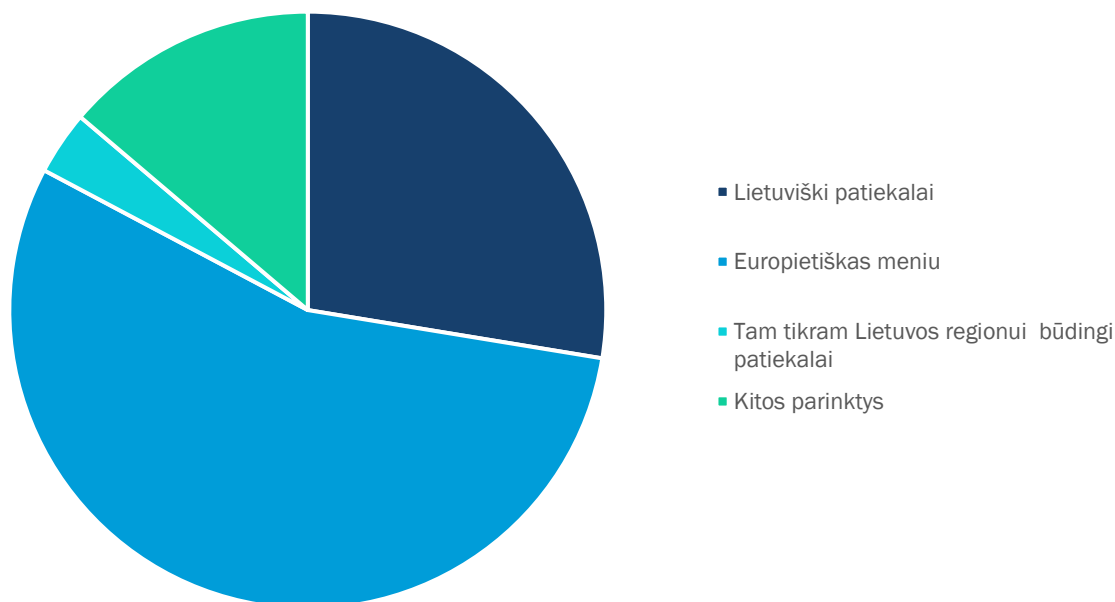
Ukmergės mieste ir rajone situacija susiklostė panaši: Ukmergės mieste 39%, o kaimiškoje vietovėje 40% apgyvendinimo paslaugas teikiančiųjų teigia, jog galima gauti ir maitinimo paslaugas, tad atitinkamai 61% ir 60% maitinimo paslaugų neteikia.

Tauragės mieste visos apgyvendinimo įstaigos teikia maitinimo paslaugas, nes, pirmiausia, šią paslaugą teikiančiųjų nėra daug, be to, visos apgyvendinimo įstaigos yra klasifikuojamos. Tuo tarpu, Tauragės rajone 40% nakvynės paslaugas teikiančių, siūlo ir maitinimo paslaugas, tad atitinkamai 60% nesiūlo.

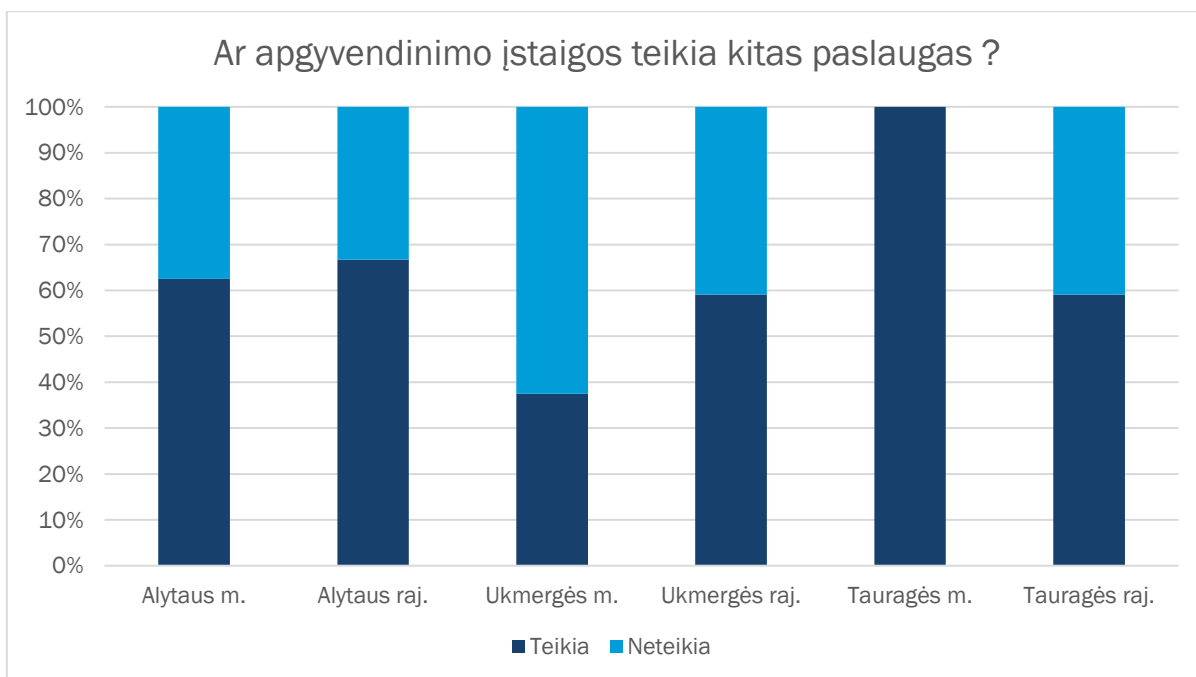
Trijų rajonų pavyzdys aiškiai nubrėžia apie 40% ribą, likę maždaug 60% maitinimo paslaugų nesiūlo. Taigi, plėtojant lėtojo turizmo koncepciją šiuose trijuose rajonuose ir formuojant turistinius paketus, susidedančius iš esminių ir svarbiausių paslaugų, reikėtų atsižvelgti ir į maitinimo paslaugų prieinamumą šalia apgyvendinimo paslaugų.

Suprantama, kad klasifikuojamų apgyvendinimo paslaugų teikėjai įtraukia ir viešą maitinimą, tačiau ir kaimo turizmo sodybos galėtų bendradarbiauti su lokaliais maitinimo paslaugų teikėjais, taip suteikdamos savo klientams galimybę užsisakyti šią paslaugą. Susidarius potencialių bendradarbiauti norinčių maisto tiekėjų ratui, juos rekomendavus klientams, pradėtų veikti lėtojo turizmo principais paremtas lokalus verslumas.

Menu tipas apgyvendinimo įstaigose

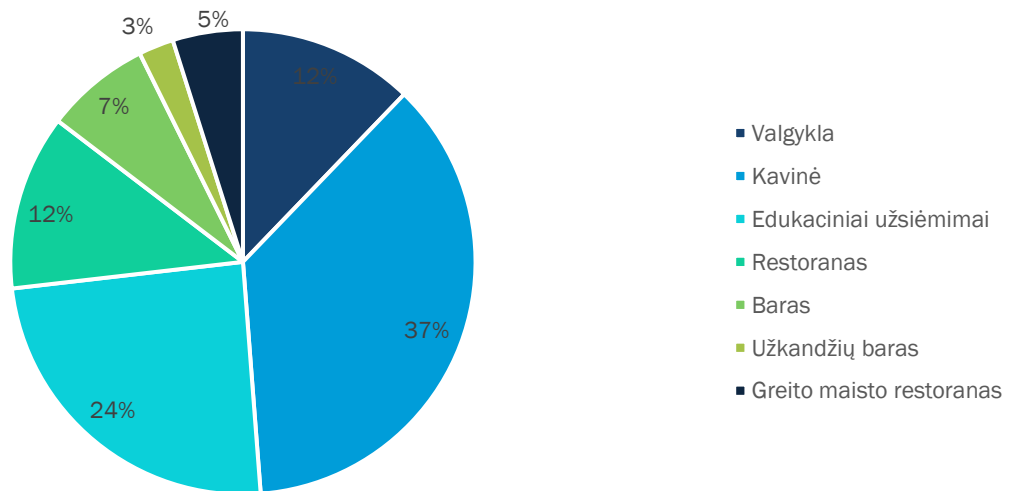
Apgyvendinimo įstaigos teikiančios ir maitinimo paslaugas yra puikus pasirinkimas lėtajam turistui, kuomet nereikia skubėti ir ieškoti maitinimo paslaugas teikiančios įmonės. Šis klausimas apie meniu tipą, itin aktualus, nes lėtojo turizmo principai, visgi, akcentuoja gastronomiją kaip vieną ryškių šios turizmo rūšies dedamųjų dalių. Tačiau daugiau negu pusėje Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose esančių apgyvendinimo įstaigų dominuoja europietiškas meniu, beveik trečdalyje – lietuviški tradiciniai patiekalai, tik keli procentai respondentų paminėjo, kad gali pasiūlyti tam tikrų Lietuvos regionų gastronomijos pavydžių. Šis aspektas nėra pozityvus, tačiau kaimo vietovėse maitinimo paslaugų trūksta, todėl alternatyvų arba naujų lokalaus verslo atstovų paiešką reikėtų pradėti kuo greičiau.

Šiam klausimui išryškinti pateikti duomenys iš Alytaus, Tauragės ir Ukmergės miestų ir kaimo vietovių. Juo siekiama atskleisti kuo daugiau vienoje apgyvendinimo vietoje teikiamų paslaugų galimybių, kurios užtikrintų kokybišką paslaugų paketo formavimą atvykstantiems turistams. Paslaugų paketas – tai dažnas turistų pasirinkimas, kuomet viskas apgalvota, o atostogų, kelionės metu nereikia sukli galvos, kur surasti vieną ar kitą paslaugą. Lėtojo turizmo plėtra taip pat siejama su įvairių paslaugų ir veiklų paketais, kurie formuojami rekomendaciniu pobūdžiu, kuomet paslaugų teikėjai vieni kitus pažįsta ir rekomenduoja.

Alytaus mieste tiek rajone 61 – 62 % respondentų, teikiančių apgyvendinimo paslaugas, įvardino, jog teikia ir kitas paslaugas. Ukmergės mieste ir rajone skaičiai skiriasi. Ukmergės mieste kitas paslaugas teikia 39% respondentų, o rajone 59 %. Tuo tarpu Tauragės mieste – visas 100 % atsakė, jog teikia papildomas paslaugas, o Tauragės rajone – 59 %. Nors respondentų atsakymai leidžia teigti, kad turistai didžiojoje dalyje apgyvendinimo vietų turėtų rasti papildomas paslaugas, kurios bent iš dalies užtikrintų nakvynės pailgėjimą pasirinktoje vietoje, tačiau lėtojo turizmo tolimesnių plėtros darbų etape, reiktų atidžiau ir giliau analizuoti teikiamas paslaugas bei jų kokybę.

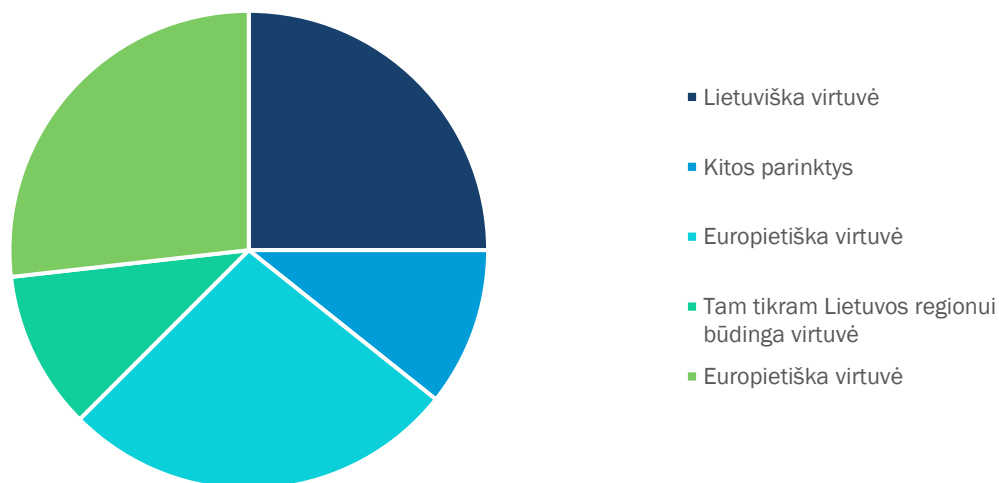
Maitinimo įstaigos pagal tipus

Maitinimo paslaugos buvo minimos, analizuojant apgyvendinimo paslaugas teikiančių respondentų atsakymuose. Anketos, skirtos maitinimo paslaugų teikėjams atskleidė, kad 37 % respondentų turi kavines, 24% veikla susijusi su edukaciniais užsiėmimais, kurių metu pristatomas gastronomicinis regionų paveldas. Reiktų pabrėžti, jog jau antroje strategijos dalyje buvo pabrėžta, kad maitinimo paslaugų teikėjų itin trūksta analizuojamose rajonuose, todėl edukaciniai užsiėmimai iš dalies pagerina situaciją viešojo maitinimo sektoriuje.¹⁶⁰ Dar po 12 % sudaro valgyklos ir restoranai, 7 % – barai, 5 % – greitojo maisto restoranai ir 3% užkandžių barai.

¹⁶⁰ Žiūrėti prieduose.

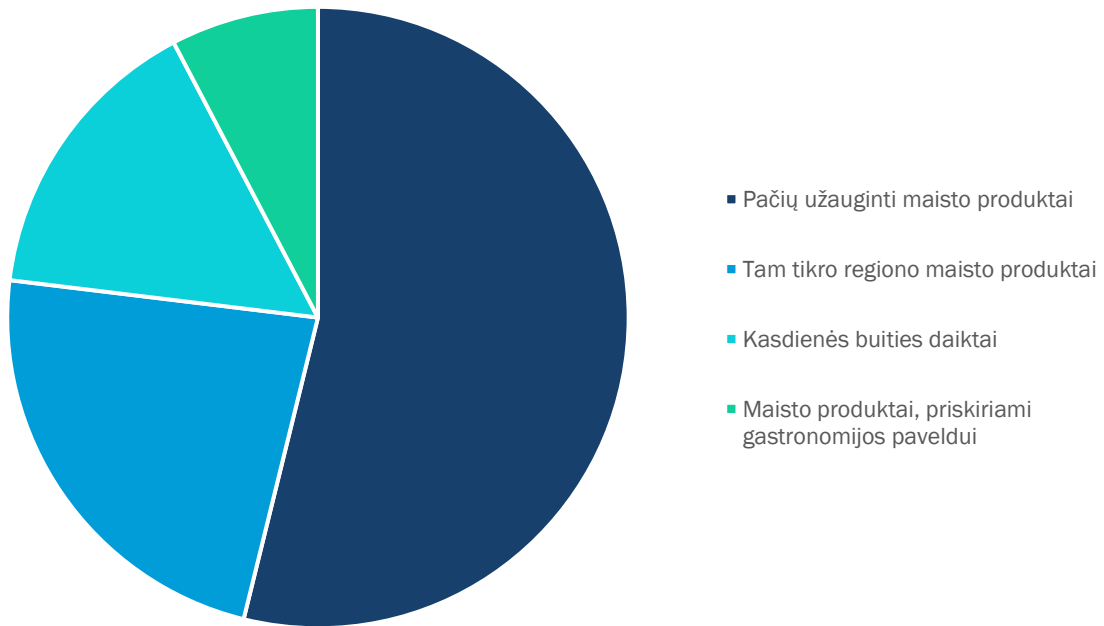
Menu tipas maitinimo įstaigose

Viešojo maitinimo sektoriaus tinkamumas lėtojo turizmo poreikiams pasižymi esminiu bruožu – regiono arba šalies kulinarinio paveldo patiekalais. Todėl šis klausimu norėta sužinoti, kokia dalis maitinimo įstaigų Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose siūlo tokią galimybę. Respondentų maitinimo įstaigų meniu daugiausia, t. y. 50 %, dominuoja europietiška virtuvė, ketvirtadalis atsakiusių siūlo tradiciniais tapusių lietuviškų patiekalų, aštuntadalis respondentų minėjo kitus pasirinkimus bei tiek pat teigė, siūlantys tam tikram Lietuvos regionui būdingus patiekalus.

Apibendrinant gautus duomenis, galima teigti, jog lėtojo turizmo vieno iš esminių akcentų – gastronomijos pavydžių šiuose rajonuose mes galime pasiūlyti labai mažai, todėl ši sritis turėtų tapti viena iš prioritetinių, plėtojant lėtojo turizmo kryptį.

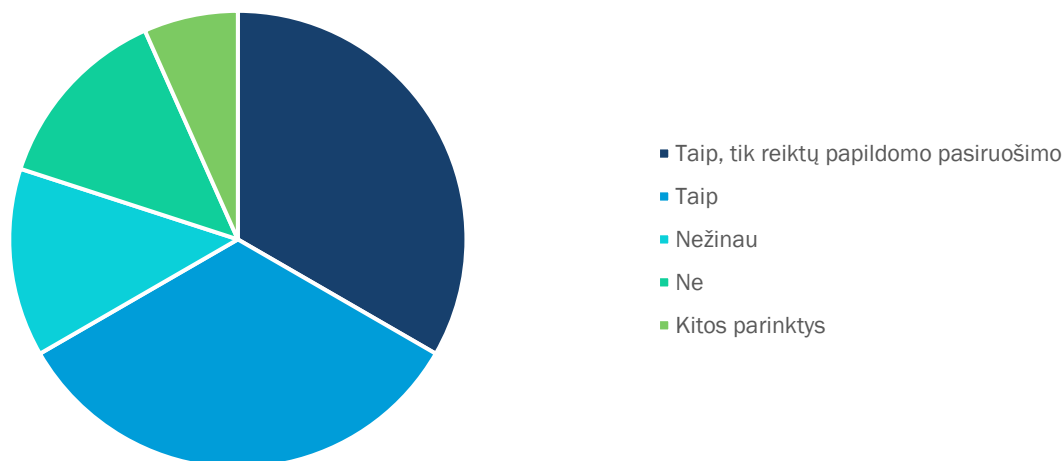
Gamintojai pagal gaminamus produktus

Iš pirmoje lentelėje aptartų skaičių akivaizdu, jog prekių gamintojai sudaro mažiausią dalį tarp visų paslaugų teikėjų. Šioje lentelėje pateikiami duomenys apie jų gaminamus produktus, kurių daugiau negu pusę sudaro pačių užauginti maisto produktai. Apie ketvirtadalį respondentų augina tam tikram Lietuvos regionui būdingus maisto produktus. Maždaug 15% apklaustųjų gamina kasdieninius buitines daiktus, o mažiausia dalis – maisto produktus, priskiriamus gastronomijos paveldui.

Šios konkrečios žinios apie kūrėjų ir gamintojų veiklos pobūdį, palengvintų lėtojo turizmo paslaugų paketų formavimą. Produktų gamintojai ir augintojai – tai vietiniai gyventojai, kurie galėtų tapti kertiniais taškais formuojant lėtojo turizmo maršrutus, todėl jų specifiškumas gali padėti suformuoti tam tikrą vietovės išskirtinumą, sudomintų ir pritraukti daugiau turistų.

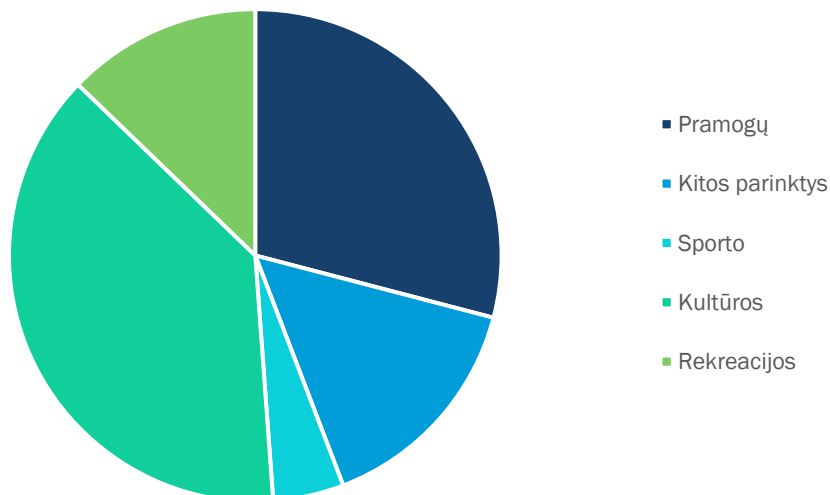
Ar galima į kūrybos, gamybos procesą įtraukti lankytojus ?

Dar vienas aktualus klausimas, užduotas potencialiems lėtojo turizmo paslaugų teikėjams, apie jų galimybes į gamybos procesą įtraukti ir lankytojus. Trečdalis atsakė, kad galėtų, tik reiktų papildomo pasiruošimo. Dar trečdalis teigė, kad galėtų priimti be papildomo pasiruošimo. Likęs trečdalis teigė, jog ne, nežino arba kita.

Ši informacija aktuali, formuojant lėtojo turizmo paketus, kuriuose svarbią vietą užima išskirtinė patirtis, dažniausiai susijusi su apsilankymu pas išskirtinius žmones, kurie pristato savo darbą, leidžia prisiliesti prie jo – tai tampa unikalia pažintimi su daikto atsiradimu ir jį kūrusia asmenybe. Be to, du trečdaliai teigiamų atsakymų, leidžia daryti išvadą, jog ir patys produktų kūrėjai ir gamintojai suinteresuoti turistus priimti ir taip prisidėti prie veiklos populiarinimo, klientų pritraukimo.

Paslaugų teikėjai pagal paslaugų tipą

Šioje lentelėje pateikti skaičiai apibūdina laisvalaikio paslaugų teikėjus pagal jų veiklos kryptis. Šiek tiek daugiau nei trečdalis respondentų savo veiklą priskiria kultūros kryptčiai. Trečdalis atsakiusių savo paslaugas priskiria pramoginei veiklos kryptčiai. 12 proc. savo veiklos kryptį apibūdina kaip rekreacinę, 4,4 proc. respondentų – sporto, „kitą“ pasirinko 14,4 proc. respondentų.

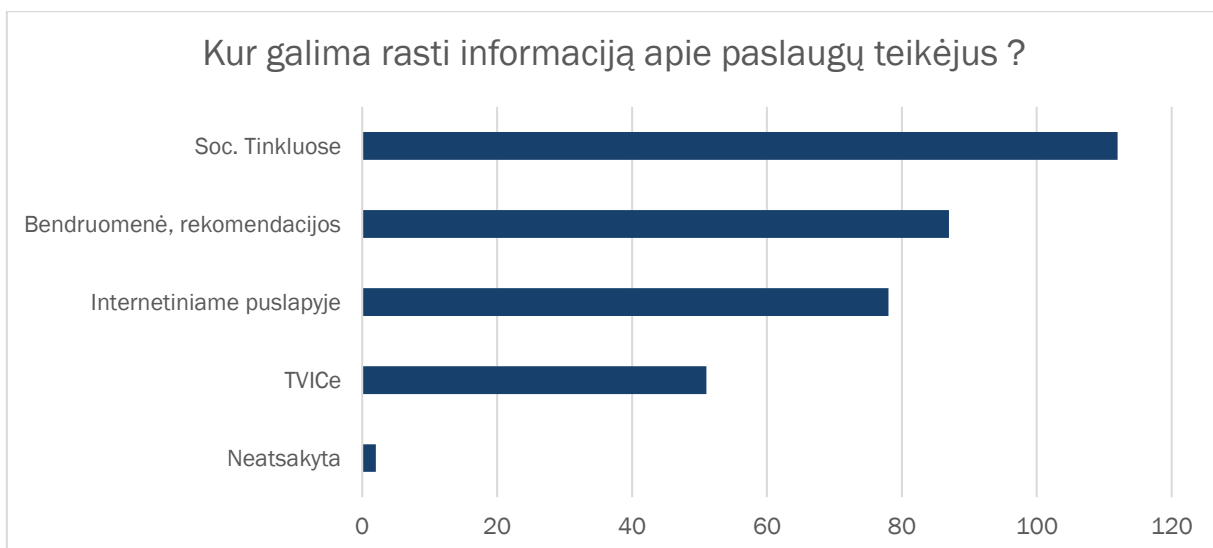
Respondentų atsakymai apie savo vykdomos veiklos kryptis leidžia konstatuoti faktą, kad kultūrinė ir pramoginė veiklos dominuoja laisvalaikio paslaugų grupėje. Šias veiklas ištyrinėjus giliau, galima pasiūlyti geriausius sprendimus, atitinkančius lėtojo turizmo poreikius. Gerokai mažiau respondentų savo veiklos kryptį priskyrė rekreacinei, o sporto kryptčiai – tik 4 respondentai. Šie skaičiai atspindi tiek pramogų pasiūlą, tiek paklausą, tačiau lėtojo turizmo plėtojimo atveju, skaičiai nėra dideli. Juk šio turizmo kertiniai taškai – santykis su aplinka, gamta.

Teiginiai labiausiai apibūdinantys teikiamas laisvalaikio paslaugas

Šioje lentelėje pateikti teiginiai, kurie padėtų atspindėti laisvalaikio paslaugų teikėjų veiklos kryptis, susijusias su lėtojo turizmo pagrindiniais principais. Beveik 50 respondentų pažymėjo renginius, kaip pagrindinę veiklos kryptį. Po 30 respondentų teikia aktyvaus poilsio gamtoje paslaugas, supažindina su regiono etnografinėmis tradicijomis bei pristato vietos kultūros išteklius. 24 respondentai teikia pasyvaus poilsio gamtoje paslaugas, 15 – supažindina su vietinės gastronomijos paveldu bei 12 respondentų pristato gamtos išteklius.

Didžiausią laisvalaikio pramogų dalį sudaro renginiai, kurių specifika labai įvairi. Dažnai kaimo vietovėje veiklą vykdančias asmenys arba įmonės užsiima privačių renginių, švenčių organizavimu, kurie nepriskiriami lėtajam turizmui ar kitai turizmo kryptčiai. Todėl savo veiklą tokiu terminu apibūdinę lokalūs paslaugų teikėjai turėtų būti analizuojami atidžiau. Visų kitų respondentų veikla atitinka lėtojo turizmo puoselėjamas idėjas ir pridėtų svarų įnašą į šio turizmo plėtros galimybes Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose.

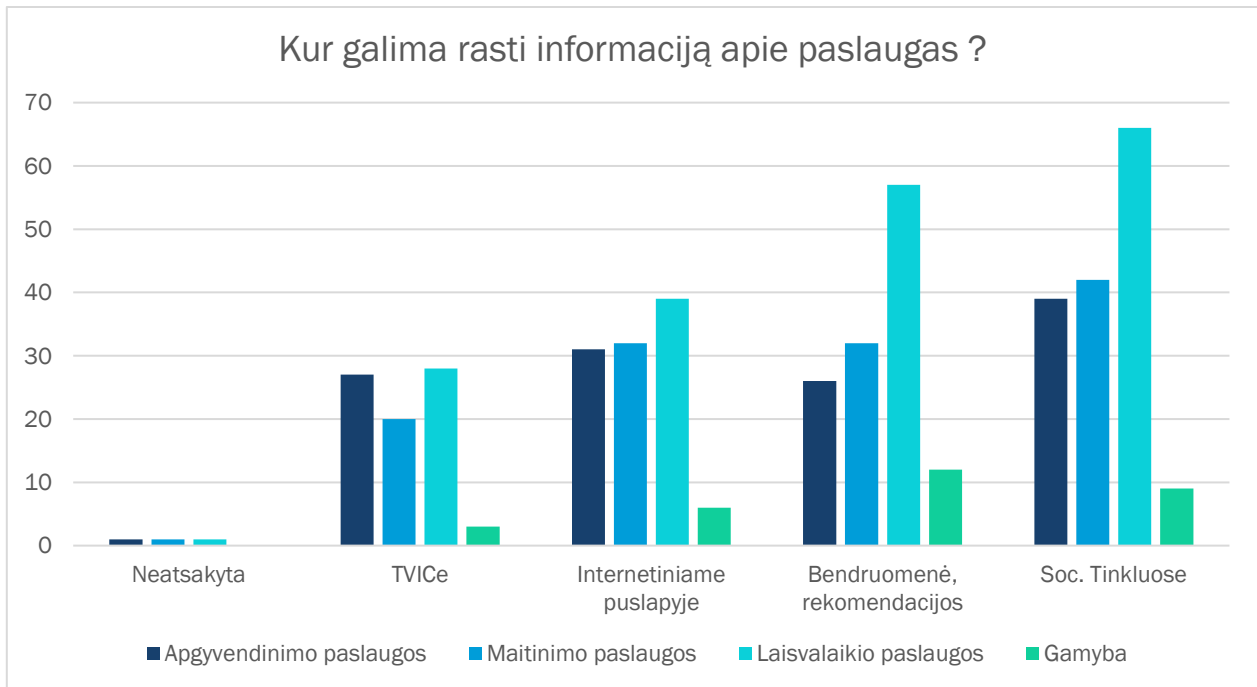

Apklausoje pagalba buvo apklausti visi respondentai: maitinimo, apgyvendinimo, laisvalaikio paslaugas teikiantys bei produktus kuriantys asmenys bei įmonės, kokiomis informacijos sklaidos priemonėmis jie naudojami. Anketoje buvo pakeiti esminiai galimi pasirinkimai skirtingoms paslaugų teikėjų grupėms: socialiniai tinklai, bendruomenės rekomendacijos, internetiniai puslapiai, rajono turizmo informacijos tinklapis. Iš stulpelinėje diagramoje pateiktų skaičių matyti, jog daugiausia visų grupių paslaugų teikėjų naudojami socialiniais tinklais, reklamuodami savo paslaugas. Ypatingai aktyvūs laisvalaikio paslaugų teikėjai. Jų veikla dažnai sezoniška, todėl jie suinteresuoti, pritraukti kuo daugiau turistų. Be to, išlaidos socialiniams tinklams yra santykinai mažesnės lyginant su asmeninio tinklapio priežiūra. Tačiau visais atvejais reikia aktyviai veikti ir išnaudoti visas įmanomas galimybes.

Bendruomenės rekomendacijos taip pat užima nemažą informacijos sklaidos lauką, kuriame taip pat aktyviausiai veikia pramogų ir laisvalaikio organizatoriai. Šiuo sklaidos būdu pakankamai aktyviai naudojami ir gamintojai. Reiktų pabrėžti, jog kūrėjams ir gamintojams informacinės technologijos tapo svarbios šiuo sudėtingu pandemijos laikotarpiu, kuomet tiek gyventojai, tiek turistai retina savo keliones. Pastarieji sklaidos būdai rečiau naudojami maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas teikiančių, tačiau pandemijos laikotarpiu daugelis paslaugas teikiančių verslų susiduria su sunkumais, todėl imasi netradicinių reklamos būdų.

Analizuojant internetinių puslapių turėtojus, išsiskiria maždaug vienodas maitinimo ir apgyvendinimo paslaugų teikėjų skaičius bei nemaža dalis laisvalaikio organizatorių, tačiau tik nedidelė dalis gamintojų. Reiktų pabrėžti, kad internetinių puslapių kūrimas, dizainas, atnaujinimas kainuoja, todėl šia paslauga pasinaudoti gali ne visi, tuo tarpu socialiniai tinklai ir rekomendacijos reikalauja nemažai laiko sąnaudų. Paprasčiausias reklamos būdas – informacija vietinio turizmo informacijos centro duomenų bazėje. Tačiau joje skelbiami mažiausias kieki paslaugų teikėjų.

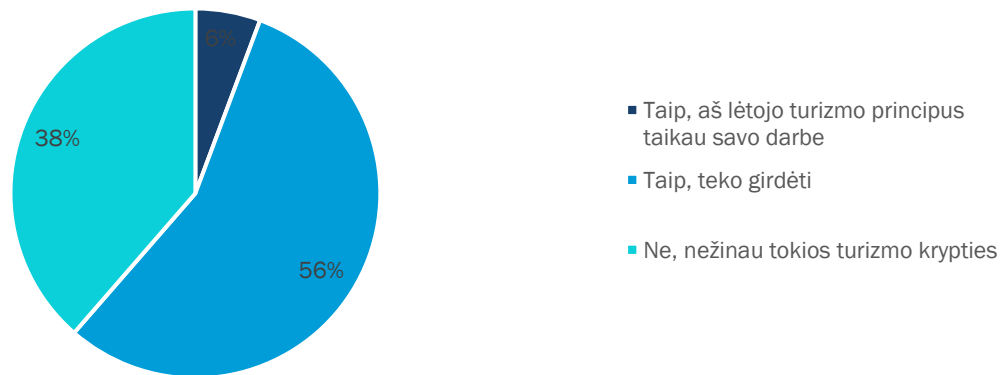
Savo vykdomos veiklos viešinimas – viena didžiausių problemų turizmo paslaugų sektoriuje. Ši problema ypač dominuoja viešajame sektoriuje, kuris kuria kokybišką produktą, bet pamiršta apie jį pranešti. Privatus sektorius skiria daugiau dėmesio paslaugų viešinimui ir sklaidai, todėl privataus ir viešojo sektoriaus apjungimas ir bendradarbiavimas paspartintų lėtojo turizmo žinutės pristatymą tiksliniam vartotojui.

Šioji ir anksčiau aptartos lentelės – itin panašios, tačiau pastarojoje pateikiama informacija apie paslaugų teikėjų sklaidos būdus, o ne jų paslaugas. Apklausos rezultatai labai panašūs į ankstesnės lentelės, kurioje akivaizdžiai dominuoja reklama socialiniuose tinkluose, bendruomenės rekomendacijos, šiek tiek mažiau respondentų skelbia informaciją internetiniame puslapyje, turizmo informacijos puslapyje reklamuojasi gerokai mažiau.

Išanalizavę suvestinės duomenis, galime teigti, kad visi lokalūs paslaugų teikėjai aktyviausiai veikia socialiniuose tinkluose, todėl reiktų juos skatinti ieškoti vis daugiau galimybių šioje srityje. Žinoma, rekomendacijos veikia, bendraujant gyvai, tačiau socialiniai tinklai taip pat puiki informacijos dalinimosi platforma. Svarbus ir internetinio puslapio vaidmuo, nes jis išsamesnis, tačiau reiktų gerai apgalvoti jo dizainą, ikonų išdėstymą, lengvą informacijos radimą. Taip pat akivaizdu, jog lokalūs paslaugų teikėjai per mažai bendradarbiauja su vietiniais turizmo informacijos centrais ir nepasinaudoja galimybe nemokamai reklamai. Taip jie neišnaudoja visų prieinamų galimybių pritraukti potencialų turistą.

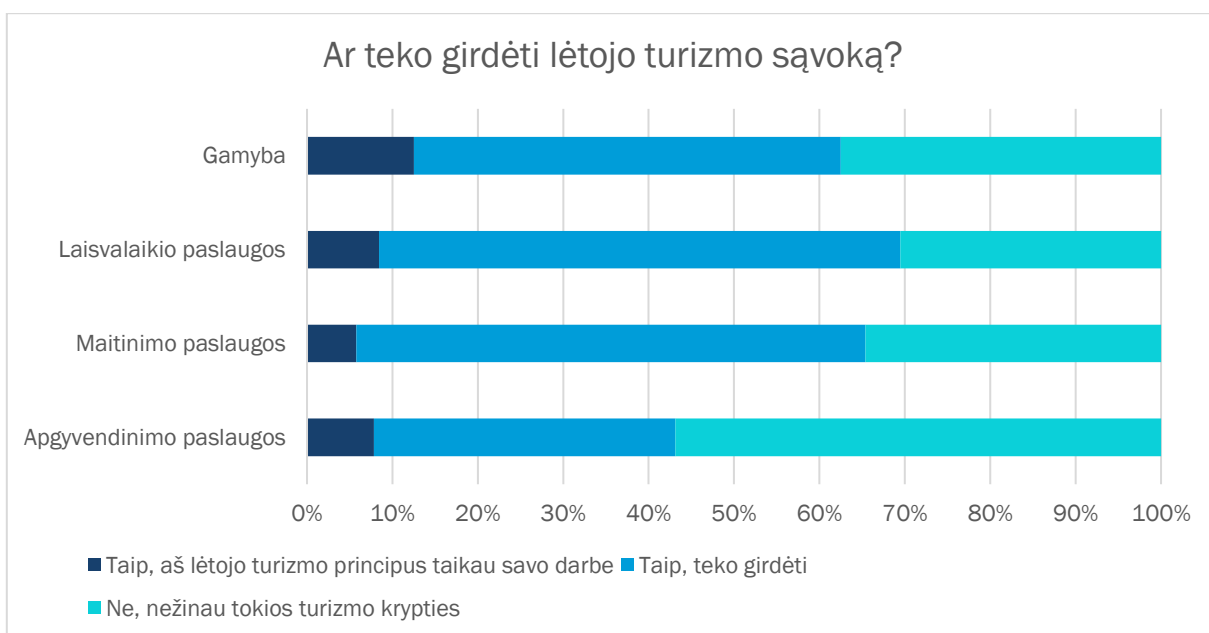
Ar teko girdėti lėtojo turizmo sąvoką ?

Šioje apklausoje buvo aktualu patikrinti, ar lokalūs paslaugų teikėjai yra girdėję lėtojo turizmo sąvoką, o galbūt jos principais vadovaujasi, vykdydami savo veiklą. Klausimas aktualus, nes lėtasis turizmas gana naujas reiškinys Lietuvoje, todėl nuo žinomumo lygio priklauso pirmieji žingsniai plėtojant šią turizmo kryptį Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose.

Gauti skaičiai nėra džiuginantys, nes tik 6% respondentų lėtojo turizmo principus taiko savo darbe, tačiau teikiantys vilties, nes 56% apklaustųjų yra girdėję apie šią turizmo kryptį. 38% – nežino tokios turizmo krypties.

Iš respondentų atsakymų susidaro nuomonė, kad daugelis paslaugų teikėjų tiesiog dirba savo darbą ir nesidomi naujausiomis turizmo idėjomis, besiformuojančiomis kryptimis. Tai ypač akivaizdu regionuose, kur turizmo mastai nėra tokie dideli kaip didžiuosiuose miestuose, gausiai lankomų turistų. Todėl reikėtų pasvarstyti apie seminarus, mokymus ir konsultacijas potencialą turinčiam lokalių paslaugų teikėjams, siekiant priartėti prie lėtojo turizmo koncepcijos.

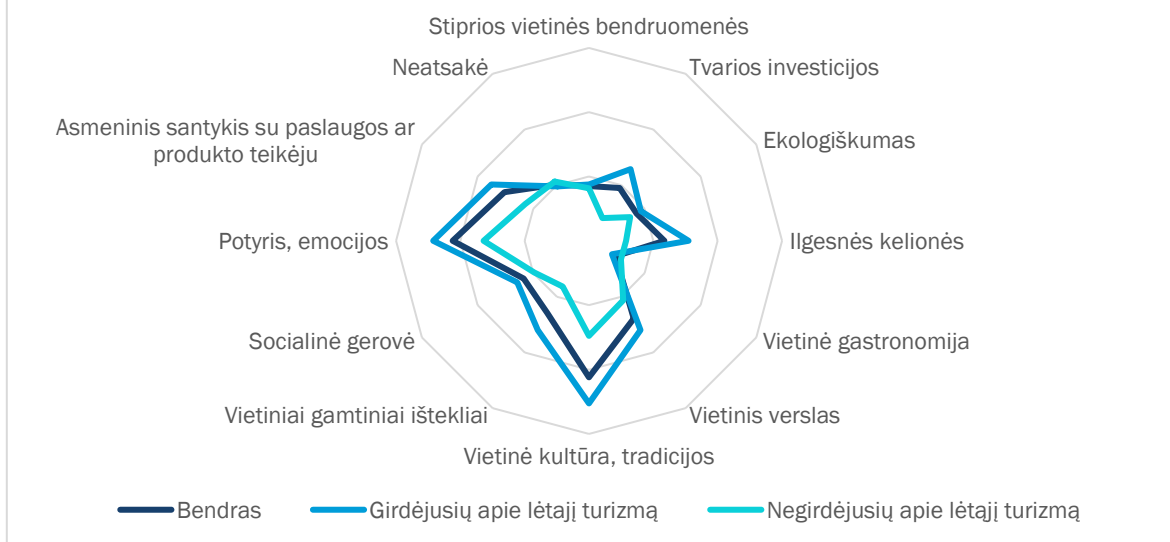

Šioje lentelėje pateikti duomenys pristato turizmo paslaugų teikėjų žinias apie lėtąjį turizmą, tačiau duomenys pateikti, atsižvelgiant į skirtingas paslaugų teikėjų grupes. Išskaidyti duomenys patikslins problematiškiausias lokalių paslaugų teikėjų grupes, padės patikslinti lėtojo turizmo sklaidos planą, pasirinkti tinkamiausius būdus.

Pirmiausia reiktų paminėti, kad maždaug apie 50% gamyba užsiimančių, laisvalaikio ir maitinimo paslaugas teikiančių ir apie 20% apgyvendinimo paslaugas teikiančių paslaugų teikėjų teko girdėti apie lėtąjį turizmą. Tačiau tik labai maža dalis, 7% – 16% visų paslaugų krypties respondentų, lėtojo turizmo principus taiko savo darbe. Daugiausia lėtojo turizmo principus savo darbe taiko gamybos atstovai – 16%. Apie 40% visų krypties apklaustųjų nėra girdėję apie šią turizmo kryptį, mažiausiai apie ją žino apgyvendinimo paslaugų teikėjai, kurių net 58%.

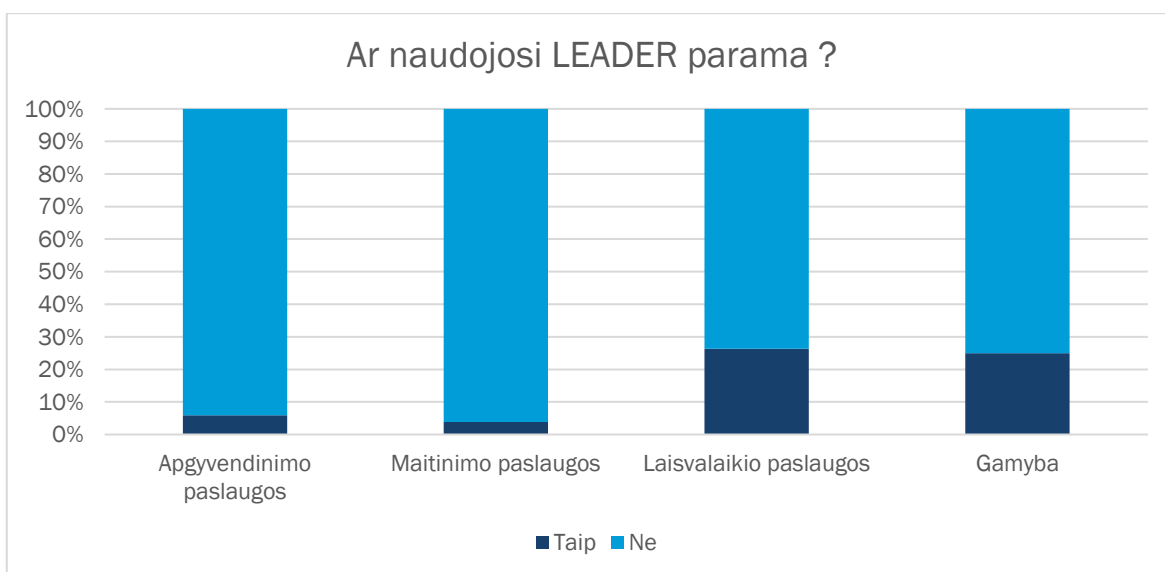
Reiktų pabrėžti, kad apgyvendinimo paslaugas teikiantys asmenys ir įmonės yra mažiausiai įtakojamos pasaulinių turizmo tendencijų, jų veikla – stabili. Be to, apgyvendinimo vietų įvairovė yra plati, todėl kiekvienas turistą gali pasirinkti pagal savo norą. Maitinimo įstaigoms taip pat sunkiau reaguoti į pasaulines tendencijas, jų profilį, meniu gali pakoreguoti tik itin masinis turizmas. Tuo tarpu produktų kūrybos – gamybos, laisvalaikio paslaugų atstovai yra gana dažnai priklausomi nuo turistų srautų, jie suinteresuoti pritraukti kuo daugiau keliautojų, jų veiklos nėra didelės apimties, todėl lankstesnės, prisitaikančios prie keliautojų poreikių.

Respondentų įvardinti esminiai lėtojo turizmo bruožai ir jų reikšmė (%)

Anketoje respondentams buvo pateiktas uždaras klausimas su išvardintais lėtojo turizmo bruožais. Tinkamus jie turėjo pažymėti. Šis klausimas itin svarbus, lemiantis respondentų požiūrio kryptį, jų įsivaizdavimą apie lėtąjį turizmą. Didžioji dauguma respondentų išskyrė 2 jiems esminius bruožus – potyrį ir emocijas bei vietinę kultūrą ir tradicijas. Bent pusė respondentų paminėjo ilgesnes keliones, socialinę gerovę, vietinį verslą, asmeninį santykį su paslaugos ar produkto teikėju. Trečdalis respondentų išskyrė tvarias investicijas, ekologiškumą, stiprias vietines bendruomenes. Ketvirtadalis atsakiusių išrinko vietinę gastronomiją ir vietinius gamtinius išteklius kaip požymius. Ir ketvirtadalis respondentų neatsakė nieko.

Reiktų pabrėžti, kad visi išvardinti bruožai apibūdina lėtąjį turizmą. Daugeliui jis asocijuojasi su potyriais ir emocijomis, vietine kultūra bei darniajam turizmui būdingais bruožais. Visgi, nors ir mažai besidomėdami apie naujas turizmo kryptis, respondentai intuityviai apibrėžė jiems priimtinius atsakymus bei susiejo lėtąjį turizmą su jam artimu darniuoju.

LEADER – Lietuvos kaimo plėtros 2014 – 2020 m. programa, tai viena Europos Sąjungos iniciatyvų, kuri skatina gyventojus ir organizacijas aktyviai dalyvauti gyvenamosios vietovės ir bendruomenės plėtros procese. Šios programos dalyvių rezultatai keičia bendruomenių gyvenimą, todėl labai svarbu suprasti, kiek šios programos parama jau naudojosi Alytaus, Tauragės ir Ukmergės bendruomenės, lokalūs paslaugų teikėjai ir t. t.

Deja, dauguma respondentų atsakė į šį klausimą neigiamai: naudojosi 22% laisvalaikio pramogų teikiančių ir gamyba užsiimančių asmenų, 3% apgyvendinimo paslaugų teikiančių respondentų ir 2% maitinimo paslaugų teikiančiųjų. Taigi, didžioji dauguma apklaustųjų šios programos naudą savo verslo plėtrai dar nesinaudojo, todėl atsiradus naujai LEADER programai, jiems atsivertė didžiulės galimybės. Plėtojant lėtojo turizmo idėjas, tai galėtų tapti akstiniu nesiryžantiems pradėti savo verslą, paremtą lėtojo turizmo principais.

4.3. Tyrimo išvados

Tyrimo išvados sąlyginės, atskleidžiančios esminius bendrus niuansus, tendencijas visuose aptariamuose rajonuose, nesistengiant jų išskirti. Kiekvienas rajonas labai konkrečiai buvo nagrinėjamas antroje strategijos dalyje, tačiau anketinė apklausa padėjo susidaryti realų situacijos vaizdą. Visgi, esminis apklausos tikslas – buvo suprasti, ar paslaugų teikėjai galėtų dalyvauti lėtojo turizmo vystymo Lietuvos rajonuose vyksme, atskleisti jų veiklos paslankumą pokyčiams, prisitaikymą prie turistų poreikių bei žinių kiekį apie lėtąjį turizmą.

Tyrimo išvadas derėtų pradėti nuo anketinės apklausos paskutinių klausimų apie lėtojo turizmo bruožus, šios turizmo krypties išskirtinumą. Reikėtų pabrėžti, kad uždaras klausimas su atsakymų variantais, kurių visi apibūdina lėtąjį turizmą, buvo užduotas stengiantis išsiaiškinti, koks lokaliems paslaugų teikėjams išskyla vaizdinys, išgirdus pavadinimą – „lėtasis turizmas“.

Didžioji dauguma atsakiusių respondentų šią turizmo kryptį sieja su potyriu ir emocijomis bei vietine kultūra ir tradicijomis. Bent pusė respondentų paminėjo ilgesnes keliones, socialinę gerovę, vietinį verslą, asmeninį santykį su paslaugos ar produkto teikėju. Trečdalis respondentų išskyrė tvarias investicijas, ekologiškumą, stiprias vietines bendruomenes. Ketvirtadalis atsakiusių išrinko vietinę gastronomiją ir vietinius gamtinius išteklius kaip požymius.

Taigi, galime susikoncentruoti į potyrius ir emocijas bei vietinę kultūrą ir tradicijas. Šie apibūdinimai itin atspindi lėtojo turizmo esmę ir siejasi su išskirtinėmis asmenybėmis, pas kuriuos apsilankę, pabendraavę, ištyrinėję jų veiklą, pasisemiame teigiamų emocijų ir energijos. Tomis išskirtinėmis asmenybėmis labai dažnai tampa amatininkai, kūrėjai, ūkių savininkai ir t. t.. Anketose, skirtose produktų gamyba ir kūryba užsiimantiems žmonėms, dominavo teigiami atsakymai į klausimus apie turistų priėmimą į savo darbo aplinką. Reikėtų pabrėžti, kad šių anketų tarpe buvo ir daugiausia atsakymų apie lėtojo turizmo principų taikymą jų vykdomoje veikloje.

Būtent ši kūrybingų žmonių grupė linkusi persiorientuoti, pakoreguoti savo darbo aplinką ir pritraukti daugiau lankytojų ir potencialių klientų. Dažnai pritrūksta tik ryžto imtis konkretnių veiksmų, susijusių su finansine rizika, tačiau šią situaciją galime susieti su kitu klausimu, susijusiu su LEADER programos paskata kaimo plėtros projektams. Didžioji dauguma respondentų šios programos teigiamos naudos verslui dar neišnaudojo, todėl atsiranda preliminarus pokyčių veiklos planas.

Vietinę kultūrą ir tradicijas puoselėja ne tik amatininkai ar kūrėjai, bet ir edukacijomis užsiimantys asmenys, kurie dažniausiai veikia kartu su aktyvia bendruomene. Antroje strategijos dalyje atliktas tyrimas leidžia teigti, kad dažniausiai edukacine veikla užsiima vietinės kultūros ir tradicijų puoselėtojai.

Išanalizavus apgyvendinimo paslaugų teikėjus Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose, išryškėjo šios tendencijos: didžiausia šių paslaugų koncentracija – kaimo vietovėje, čia dominuoja kaimo turizmo sodybos. Tuo tarpu, mieste gausiau klasifikuojamų apgyvendinimo paslaugų. Nemaža jų dalis teikia maitinimo ir papildomas paslaugas. Šias žinias reikia vertinti atsargiai, nes daugelio meniu dominuoja europietiški ir tradiciniais tapę lietuviški patiekalai, tik maža dalis gamina regionams būdingus kulinarinio paveldo pavyzdžius. Taipogi, „kitų“ paslaugų skiltį reikia apžvelgti atidžiau, įvertinti jų kokybę.

Visgi, apgyvendinimo paslaugos kaimo vietovėje, ypač kaimo turizmo sodybos, turi didelį potencialą, atitikti lėtojo turizmo standartus, tačiau šioje srityje vyksta mažiausi pokyčiai. Būtent šios srities lokalūs paslaugų teikėjai mažiausiai žino apie lėtąjį turizmą ir, panašu, nelabai domisi turizmo idėjomis iš svetur, nes jiems pakanka vietinių užsakovų, kurių poreikiai mažai keičiasi.

Apibendrinant maitinimo paslaugų teikėjus, išsiskiria kavinių gausa ir nemaža dalis edukacinių programų, kurios susijusios su kulinarinio paveldo gamyba. Reiktų pabrėžti, jog maitinimo paslaugas teikiančių respondentų anketavimas gana keblus, nes daugelis jų įsikūrę Alytaus, Tauragės ir Ukmergės miestų teritorijose, o kaimo vietovės maitinimo įstaigų stokoja. Šią spragą iš dalies užpildo edukacijos.

Maitinimo įstaigų meniu gana stereotipiškas. Jame dominuoja europietiškas meniu, taip pat tradiciniais tapę lietuviški patiekalai, regionų ar lietuviško kulinarinio paveldo pavyzdžių stokojama. Visgi, gastronomija – tai vienas iš užsienio ir „Cittaslow“ organizacijos esminių bruožų, todėl šioje srityje reiktų strategiškai apgalvoti, kaip praplėsti maitinimo paslaugų teikimo galimybes, ieškoti tradicinio kulinarinio paveldo vietų, galbūt paskatinti iniciatyvius žmones vykdyti edukacijas ar užsiimti maisto gamyba namuose ir t.t.

Laisvalaikis, pramogos, jų kuriamos ypatingos patirtys – tai sąlygos, nuo kurių gali priklausyti lėtojo turistų nakvynių skaičius vienoje ar kitoje vietoje. Ypatingai svarbi tampa laisvalaikio ir pramogų harmonija su poilsiu, aplinkos pažinimu. Aptariamuose rajonuose šia veikla užsiimantys asmenys ir įmonės užpildytose anketose užfiksavo daugiausia kultūrinės ir pramoginės veiklos kryptis. Čia svarbu paminėti vietinį žmogų, gidą, kuris pažintų apylinkes, būtų charizmatiška asmenybė ir galėtų priimti turistus kaip svečius savo aplinkoje.

Analizuojant pasirinktos vietovės pasiūlą lėtojo turizmo plėtrai, labai svarbu giliau išnagrinėti laisvalaikio ir pramogų galimybes, susieti su kitomis paslaugomis, formuoti paslaugų paketus. Reiktų pabrėžti, kad kultūros ir pramogų nepakaks plėtojant šią turizmo rūšį, svarbiais aspektais tampa rekreacijos galimybės, sporto kryptis, turistų santykis su aplinka, gamta.

Vienas iš kertinių klausimų anketoje yra susijęs su lokalių paslaugų teikėjų ir jų vykdomos veiklos viešinimu. Visų grupių respondentai pabrėžė socialinių tinklų svarbą ir rekomendacijas iš lūpų į lūpas. Šių dienų perspektyvoje, šie būdai reikalauja laiko, kūrybiškumo bei rinkodaros žinių ir įgūdžių. Internetinis puslapis, taip pat vienas iš gausesnių pasirinkimų, tačiau jo kūrimas, dizainas, priežiūra reikalauja ne tik laiko, kūrybiškumo, bet ir finansų. Deja, vietinių turizmo informacijos centrų paslaugomis, viešinant paslaugas, naudojasi labai nedaug lokalių paslaugų teikėjų.

Savęs pristatymas galimiems klientams, dalyvavimas įvairiuose viešuose renginiuose, socialiniai tinklai, rekomendacijos ir t. t. reikalauja išskirtinių žinių. Rinkodara, prekės ženklo kūrimas ir pan. turėtų būti įtraukti į mokymų programą, kuri bus reikalinga atrinktų lokalių paslaugų teikėjų žinių gilinimui, tobulinimuisi. Reikia pabrėžti, kad Lietuvoje turizmo paslaugų sektoriuje vis dar pamirštama apie savo veiklą viešinimą, informacijos sklaidą.

5. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

5.1. Išvados

Lėtasis turizmas – gana jauna turizmo krypris, kurios esminius principus apibrėžia socialinė gerovė / teisingumas, aplinkos išsaugojimas / tvarumas, ekonominis efektyvumas, paremtas vietinių verslų skatinimu. Lėtojo turizmo akcentas – pasikeitęs žmogaus požiūris į pasaulį, masinį vartojimą, klimato kaitą ir kitas bendražmogiškas vertybes bei išryškėja potyrių ir emocijų svarba. Potyriai susiję su vietine kultūra, tradicijomis, išskirtinėmis asmenybėmis, gastronomija, amatais. Dalyje pasaulio šalių lėtojo turizmo apibrėžimas ir koncepcija jau suformuoti, bet didžiojoje daugumoje skirtingų pasaulio šalių dar tebevyksta intensyvūs dialogai dėl sudedamų elementų įtraukimo bei lėto turizmo klasifikavimo.

Lietuvoje, lėtojo turizmo strategijos rengimo projekto rėmuose, buvo apibrėžta nauja sąvoka – lokalus turizmas, kuri, išskiria vietovę (teritorinį vienetą), kurioje yra visos turizmo paslaugos: maitinimas, apgyvendinimas, pramogos, laisvalaikio leidimo būdai, muziejus, kurios teikiamos išskirtinai tik vietinių gyventojų, pristatančių tos vietos gyvenimo būdą, kultūrą ir pagarbą aplinkai.

Apibrėžti lokalaus turizmo kriterijai Lietuvoje: visos paslaugos ir prekės teikiamos tik vietinių žmonių; paslaugų teikėjus ir prekių tiekėjus vienija darnaus vystymo ir tvaraus vartojimo filosofija; visos paslaugos gaunamos asmeniškai, bendraujant su vietiniais žmonėmis, tačiau teikėjai nesitaiko prie atvykstančių, juos tiesiog priima savo aplinkoje, taip siekdami atspindėti tikrą vietinių gyvenimą; maistas – vietinis, užaugintas tame regione, sezoniškas; gamta – pažintiniai takai, slėniai, dviračių takai, vandens objektų pažinimas ir kiti gamtos elementai, pritaikyti pažinimui; asmenybė – vietinis žmogus – gidas arba vedlys, kuris gali reprezentuoti vietovę tiek savo žiniomis, tiek iškalba; asmenybė, kuri užsiima išskirtine veikla ir savo aplinkoje priima turistus, pasakoja apie savo užsiėmimą. Tai turėtų būti įdomi charizmatiška asmenybė; apgyvendinimas – netradicinė nakvynė gamtos prieglobstyje ar kaimo sodyboje, vietinių teikiama paslauga; pramogos / edukacijos / pažinimas – vietos išskirtinumas: menas, tradiciniai amatai, įvairaus pobūdžio ūkiai, kultūros objektai, karo stovykla ir t. t.; muziejus – pristatantis regiono istoriją, vietos palikimą per daiktus, interaktyvias, šiuolaikiškas ir kūrybiškas ekspozicijas; suvenyras – daiktas atspindintis vietovės išskirtinumą.

Nagrinęjant Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonų turizmo išteklius, išryškėjo seniūnijos kaip teritorinio vieneto svarba, kurioje galima atrasti unikalių gamtos objektų, kultūros paveldo elementų santalkas, apgyvendinimo, maitinimo paslaugas, laisvalaikio ir pramogų teikėjus, produktų gamintojus bei edukacijas.

Gilinantį į visų trijų rajonų seniūnijose esančius turizmo išteklius, išryškėjo šios esminės problemos: maitinimo vietų trūkumas kaimiškose vietovėse, nes didžioji dauguma susitelkusi miestuose. Ši problema iš dalies galėtų būti sprendžiama gastronominių edukacijų pagalba; dalyje seniūnijų, ypač Tauragės rajone, jaučiamas apgyvendinimo vietų, skirtų šeimai arba pavieniams turistams, trūkumas. Ši problema galėtų būti išspręsta, jeigu neklasifikuojamas apgyvendinimo paslaugas pradėtų teikti seniūnijų gyventojai, prisidėtų aktyvios vietos bendruomenės, turinčios reikiamą infrastruktūrą.

Išanalizavus Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonų seniūnijų turizmo išteklius ir infrastruktūrą, buvo išskirtos rekomenduojamos vystyti teritorijos kiekviename rajone:

- Alytaus rajone išskirta Punia – Butrimonys – Raižiai – Pivašiūnai – Daugai – Nemunaitis – Simnas.
- Tauragės rajone išsiskiria Skaudvilė – Batakliai – Pagramančio regioninis parkas.
- Ukmergės rajone išsiskiria Ukmergė – Užugiris – Taujėnai – Vepriai – Siesarties upės vaga (Želva – Lyduoliai – Vidiškiai)

Visi trys rajonai, kurie pristato tris Lietuvos regionus – Dzūkiją, Žemaitiją ir Aukštaitiją, vystant lėtąjį turizmą susiduria su esminėmis problemomis:

- jau minėtais apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų trūkumais. Šioje situacijoje išeitimi galėtų tapti vietinių žmonių kambarių nuoma ar kitų neklasifikuotų apgyvendinimo paslaugų teikimas. Tai tenkintų pavienių, nedidelių grupių turistų ir šeimų nakvynės poreikius.
- Maitinimo paslaugas teikti – sudėtingiau, šioje situacijoje galėtų pagelbėti aktyvios vietos bendruomenės, kurių iniciatyvos dėka galėtų atsirasti nakvynės, maitinimo, edukacijų ar kitokių pramogų pasiūlymai.
- Dar viena problema, kurią reikėtų pabrėžti – edukacinių užsiėmimų trūkumas suaugusiems, pristatytuose Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajono muziejuose. Daugelis muziejų Lietuvoje orientuojasi į edukacijas mokiniams, turintiems kultūros pasą, tačiau šeimos, suaugę ir senjorai dažnai paliekami nuošalyje. Orientacija į kitas amžiaus grupes galėtų tapti pavykusi eksperimentu. Kelios nuolatinės edukacijos suaugusiems galėtų privilioti kitokių potyrių ieškančių turistų.

Svarbu į lėtojo turizmo lokalaus paslaugų teikėjų tinklą įtraukti vietines bendruomenes. Tai taptų dviguba nauda: bendruomenės kaip paslaugų teikėjai ir bendruomenės – kaip informacijos šaltinis apie galimus lokalaus turizmo paslaugų teikėjus. Be to, bendruomenių įsteigti amatų ir kitokių veiklų centrai dažnai siūlo edukacijas suaugusiems, kuriuose taip pat galima paragauti to krašto tradicinio maisto, taip pat gali būti siūloma apgyvendinimo paslauga ir pan.

Lėtojo turizmo kontekste lokalūs paslaugų teikėjai turėtų vienytis ir bendradarbiauti, siūlydami vieni kitų paslaugas lėtiesiems turistams. Bendradarbiavimas suteiktų įvairiapusę naudą visoms suinteresuotoms šalims. Subalansuotų paslaugų paketai galėtų būti bendradarbiavimo išdava, tai užtikrintų turistų pasitenkinimą gaunamų paslaugų kokybe ir gausa.

Projekto rėmuose buvo vykdytas mokymų ciklas, kurio pagrindinis tikslas – padėti projekto partneriams įvesti bendrus kriterijus, kurie padėtų vienodai vertinti teikiamus produktus ar paslaugas. Parengta sistema susideda iš lėtojo turizmo kriterijų vieningumo, paslaugų, produktų sampratos, atstovavimo, paslaugų kokybės užtikrinimo, kainodaros, komunikacijos, viešinimo, informavimo, įvaizdžio formavimo procesų, mokomųjų renginių organizavimo. Sistema ateityje pagelbės turizmo specialistams, keliautojams, sumažins nesusipratimų skaičių, padės partnerių atstovaujamuose regionuose vienodai suvokti siūlomas paslaugas ar produktus, kurie atitiktų keliautojų poreikius ir keliamus lūkesčius.

Projekte akcentuojamas Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonų bendradarbiavimas, vystant lėtąjį turizmą. Sklandžiai veiklai vykdyti parengtas jų bendradarbiavimo veiklos planas, paremtas mokymų metu atlikta SSGG (stiprybės /silpnybės / grėsmės / galimybės) analize. Planas susideda iš šių dalių: projekto dalyvių interesų atstovavimas per juos jungiančią struktūrą (asociaciją); viešinimo komunikacijos vystymas ir stiprinimas; projekto dalyvių kompetencijų stiprinimas; bendrų produktų kūrimas.

Šio projekto metu kiekviename iš trijų rajonų buvo išskirta po šešis paslaugų teikėjus, kurie galėtų ar norėtų teikti lėtojo turizmo paslaugas:

Ukmergės rajone, Veprių seniūnijoje, atrinkta: Veprių muziejus, klubas „Miško broliai“, „Žvaigždžių slėnis“, „Kalnaragis“, Žolininkė, Naminė duona ir pieno produktai.

Alytaus rajone, Nemunaičio seniūnijoje, atrinkta: „Tvenkinio žuvis“, Hotelis „Siaubo namai“, Dzūkijos arboretumas, Nemunaičio sodyba, Naminė duona, Nemunaičio gidas.

Tauragės rajone, Mažonų seniūnijoje, atrinkta: Medžio drožėjas, Žemaičių pasakorė „boba“, „Gramančios“ bendruomenė, Norkaičių amatų centras, Pagramančio regioninio parko lankytojų centras, Sodyba ir šeimyninis gintaro verslas.

Strategijos rengimo metu buvo parengta anketinė apklausa, kurios tikslas – apklausti skirtingas lokalių paslaugų teikėjų grupes, aiškinantis jų galimybes prisidėti prie lėtojo turizmo plėtros Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose. Pasirinktos esminės paslaugų teikėjų grupės: apgyvendinimo, maitinimo, laisvalaikio paslaugas teikiantys bei gaminantys ir kuriantys produktus. Klausimai anketoje buvo formuojami atsižvelgiant į paslaugų teikėjus, jų veiklos specifiškumą, dalis klausimų buvo bendri.

Anketos bendrieji klausimai susiję su lėtojo turizmo sąvoka, kurią didžioji dauguma respondentų apibūdina kaip potyrius ir emocijas bei susieja su vietine kultūra ir tradicijomis. Šie apibūdinimai itin atspindi lėtojo turizmo esmę ir siejasi su išskirtinėmis asmenybėmis, pas kuriuos apsilankę, pabendraavę, ištyrinėję jų veiklą, pasisemiame teigiamų emocijų ir energijos. Tomis išskirtinėmis asmenybėmis labai dažnai tampa amatininkai, kūrėjai, savo ūkiuose ir t.t. besidarbuojantys žmonės, kurių daugelis jau taiko lėtojo turizmo principus savo darbe bei norėtų priimti turistus savo aplinkoje. Ši grupė kūrybingų žmonių linkusi persiorientuoti, pakoreguoti savo darbo aplinką ir pritraukti daugiau lankytojų ir potencialių klientų. Vietinę kultūrą ir tradicijas puoselėja ne tik amatininkai ar kūrėjai, bet ir edukacijomis užsiimantys asmenys, kurie dažniausiai veikia kartu su aktyvia bendruomene. Dažnai šioms grupėms pritrūksta ryžto imtis konkretnių veiksmų, susijusių su finansine rizika, tačiau šią situaciją galima pakeisti LEADER programos pagalba, nes didžioji dauguma anketos respondentų šios programos teigiama nauda verslui dar nesinaudojo.

Išanalizavus apgyvendinimo paslaugų teikėjus Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose, išryškėjo šios tendencijos: didžiausia šių paslaugų koncentracija – kaimo vietovėje, čia dominuoja kaimo turizmo sodybos, kurios turi didelį potencialą, atitikti lėtojo turizmo standartus, tačiau šioje srityje vyksta mažiausi pokyčiai. Šios srities lokalūs paslaugų teikėjai mažiausiai žino apie lėtąjį turizmą ir, panašu, nelabai domisi turizmo idėjomis iš svetur, nes jiems pakanka vietinių užsakovų, kurių poreikiai mažai keičiasi. Tuo tarpu, mieste gausiau klasifikuojamų apgyvendinimo paslaugų. Nemaža jų dalis teikia maitinimo ir papildomas paslaugas. Šias žinias reikia vertinti atsargiai, nes daugelio meniu dominuoja europietiški ir tradiciniais tapę lietuviški patiekalai, tik maža dalis gamina regionams būdingus kulinarinio paveldo pavyzdžius.

Maitinimo paslaugų teikėjų būryje išsiskiria kavinių gausa ir nemaža dalis edukacinių programų, kurios susijusios su kulinarinio paveldo gamyba. Reiktų pabrėžti, jog daugelis maitinimo paslaugas teikiančių asmenų ir įmonių yra įsikūrę Alytaus, Tauragės ir Ukmergės miestų teritorijose, o kaimo vietovės maitinimo įstaigų stokoja. Šią spragą iš dalies užpildo edukacijos. Šiuose rajonuose esančių maitinimo įstaigų meniu gana stereotipiškas: europietiškas, taip pat tradiciniais tapę lietuviški patiekalai, regionų ar lietuviško kulinarinio paveldo pavyzdžių stokojama. Visgi, gastronomija – tai vienas iš užsienio ir „Cittaslow“ organizacijos esminių bruožų, todėl reiktų strategiškai apgalvoti, kaip praplėsti maitinimo paslaugų teikimo galimybes, ieškoti tradicinio kulinarijų paveldo vietų.

Laisvalaikis, pramogos, jų kuriamos ypatingos patirtys – tai sąlygos, nuo kurių gali priklausyti lėtojo turisto nakvynių skaičius vienoje ar kitoje vietoje. Ypatingai svarbi tampa laisvalaikio ir pramogų harmonija su poilsiu, aplinkos pažinimu. Aptariamuose rajonuose šia veikla užsiimantys asmenys ir įmonės užpildytose anketose užfiksavo daugiausia kultūrinę ir pramoginę veiklos kryptį, bet jų nepakaks plėtojant šią turizmo kryptį. Svarbiais aspektais tampa rekreacijos

galimybės, sporto kryptis, turisto santykis su aplinka, gamta, todėl svarbu giliau išnagrinėti laisvalaikio ir pramogų galimybes, susieti su kitomis paslaugomis, formuoti paslaugų paketus.

Vienas iš kertinių klausimų anketoje yra susijęs su lokalių paslaugų teikėju ir jų vykdomos veiklos viešiniu. Visų grupių paslaugų teikėjai daugiausia naudojami reklama socialiniuose tinkluose bei rekomendacijomis, taip pat dalis turi internetinius puslapius, pristatančius savo veiklą. Visi šie būdai reikalauja laiko, kūrybiškumo, dalis – finansų bei rinkodaros žinių ir įgūdžių. Deja, vietinių turizmo informacijos centrų paslaugomis, viešinant paslaugas, naudojasi labai nedaug lokalių paslaugų teikėjų. Viešinimas, reklama ir t. t. turėtų būti įtraukti į mokymų programą, kuri bus reikalinga atrinktų lokalių paslaugų teikėjų žinių gilinimui, tobulinimuisi. Reikia pabrėžti, kad Lietuvoje turizmo paslaugų sektoriuje vis dar pamirštama apie reklamą.

5.2. Pasiūlymai

Strategijos skirtinguose rengimo etapuose buvo fiksuojama esama lokalių paslaugų teikėjų situacija Alytaus, Tauragės ir Ukmergės rajonuose, pabrėžiamos problemos, išryškunami pastebėjimai, teikiami pasiūlymai, kaip būtų įmanoma pagerinti situaciją, spręsti egzistuojančias problemas skirtinguose rajonuose. Šioje dalyje bus akcentuojami esminiai pasiūlymai, kuriuos strategijos rengėjai pastebėjo viso darbo rengimo etape.

Rengiant lokalių turizmo paslaugų paketus, susidedančius iš maitinimo, apgyvendinimo, pramogų, laisvalaikio, edukacijų, kiekvienoje seniūnijoje reikia pagalvoti apie alternatyvas, rekomenduoti keletą turistui galimų pasirinkimų. Labai svarbu, kad patys paslaugų teikėjai būtų susipažinę vieni su kitais, nes bendravimas tarpusavyje padės išvengti nesusipratimų, padrąsins, siekti bendruomeniškumo. Bendravimas gali vykti ir konsultacijų, mokymų, seminarų metu, kurie reikalingi lokalių paslaugų teikėjų paskatinimui, problemų sprendimui, naujų idėjų paieškai. Šis bendravimas turėtų vykti reguliariai.

Bendradarbiavimas turėtų vykti ne tik tarp lokalių turizmo paslaugų teikėjų, bet ir institucijų, susijusių su turizmo ir verslo plėtra aptariamuose rajonuose. Turizmo informacijos centrai, muziejai, verslo informacijos centrai turėtų reguliariai susitikti, aptarti kylančių problemų, ieškoti jų sprendimo būdų, diskutuoti naujų idėjų įgyvendinimo būdus ir pan.

Svarbiu akcentu lėtojo turizmo plėtroje turėtų tapti naujų lokalių paslaugų teikėjų paieška. Kadangi visuose rajonuose itin trūksta maitinimo vietų kaimiškose vietovėse, todėl pradžioje turėtų būti koncentruojamasi į šios spragos užpildymą. Paieškoms galima pasitelkti tuos pačius lokalius paslaugų teikėjus, vietines bendruomenes.

Aktyvios vietinės bendruomenės ir jų vykdomos veiklos itin svarbios lėtajam turistui, todėl bendradarbiavimas su jomis gali sutelkti kelias paslaugas į vieną vietą. Jau dabar aptariamuose rajonuose veikia tokios bendruomenės, kurios siūlo maitinimo, edukacines paslaugas, kai kur ir apgyvendinimo. Lėtojo turizmo krypties spartesnei plėtrai reikėtų bendrauti su kuo daugiau bendruomenių ir skatinti jas plėsti savo veiklas. Kaip jau buvo minėta anksčiau, mokymai, konsultacijos, pasidalinimas patirtimi pačių bendruomenių tarpe paskatintų imtis didesnių darbų apimties, plėsti vykdomas veiklas ir kt.

Viena didžiausių, ypač viešojo sektoriaus, problemų – informacinės sklaidos ir viešinimo trūkumas. Stoka itin jaučiama muziejuose, kurie vykdo labai daug turistams patrauklios veiklos, bet apie ją sužinoti gana sudėtinga. Dažnai nutinka taip, kad sukurtos labai unikalios ir patrauklios paslaugos ar produktai pristinga paskutinio akcento – reklamos. Šios srities žinių stokoja daugelis lokalių paslaugų teikėjų, todėl yra keletas išiečių – mokymai arba specialistų paslaugos.

Su muziejais susijusi iškyla dar viena dažna problema – edukacijų trūkumas įvairaus amžiaus žmonėms – suaugusiems, senjorams. Didžioji dauguma užsiėmimų vyksta su vaikais, tačiau lėtasis turistai keliauja ir vienas, ne tik su atžalomis. Edukacijų įvairesnis pasirinkimas pritrauktų ne tik turistus, bet ir vietinius, ypač senjorus, kurie mielai lanko muziejus. Užsiėmimų pritaikymas įvairioms įsimintinoms progoms, tokioms kaip gimtadieniai, mergvakariai, bernvakariai ir t. t. sudomintų ir jaunesnius lankytojus.